

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR'IN CADİ ROMANI
ETRAFINDAKİ EDEBİ TARTIŞMALAR**

**SERPİL DEMİRKAYA
12723002**

**TEZ DANIŞMANI
YRD. DOÇ. DR. ALİ YILDIZ**

**İSTANBUL
2015**

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR'IN CADİ ROMANI
ETRAFINDAKİ EDEBİ TARTIŞMALAR

SERPİL DEMİRKAYA
12723002

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 20/01/2015

Tezin Savunulduğu Tarih: 30/01/2015

Tez oy birliğiyle/ oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Unvan Ad Soyad

İmza

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Ali YILDIZ

Jüri Üyeleri: Doç. Dr. Nihayet ARSLAN

Yrd. Doç. Dr. Nuri SAĞLAM

İSTANBUL
2015

ÖZ

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR’IN CADİ ROMANI ETRAFINDAKİ EDEBİ TARTIŞMALAR

Serpil Demirkaya

Ocak, 2015

Servet-i Fünun, Fecr-i Atı, Milli Edebiyat ve Cumhuriyet Edebiyatı dönemlerinde eser veren Hüseyin Rahmi Gürpınar, Türk edebiyatında egemen olan hiçbir akıma bağlanmamış ve “halk için sanat” ilkesini benimseyerek Ahmed Midhat Efendi’nin romancılık anlayışını devam ettirmiştir. Gürpınar, bu tutumundan dolayı bazen takdir görmüş bazen de eleştirilmiştir. Türk edebiyatının en üretken sanatçılarından olan yazar, daha çok romanlarıyla tanınmış ve romanları dolayısıyla da çeşitli edebi tartışmalara konu olmuştur. *Cadı* romanı etrafında cereyan eden tartışmalar yüzlerce sayfaya ulaşan geniş bir içeriğe sahip olması bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Bu çalışmada *Cadı* romanı dolayısıyla yazara ne tür eleştiriler yöneltildiği ve bu eleştirilere kendisi ve onu savunan sanatçılar tarafından nasıl cevap verildiği gösterilmeye çalışılacaktır.

Bu çalışmaya konu olan edebi tartışmalar *Cadı* romanı üzerine başlamıştır. Bu edebi tartışmalar esnasında Gürpınar, onu eleştiren sanatçılar tarafından eserlerinde toplumun her kesimine hitap ettiği için “avam” romancısı olarak nitelendirilmiştir. Yazar, hakkındaki eleştirilere cevap vermek amacıyla iki eser kaleme almıştır.

Bu çalışmanın asıl kısmını, Gürpınar’ın *Cadı* romanı hakkındaki eleştirilere cevap vermek amacıyla yazdığı *Zamâne Münekkittlerine Cevap: Cadı Çarpıyor* ve *Şekâvet-i Edebiyye* isimli eserlerinin incelenmesi ve Latin harflerine aktarılması oluşturmaktadır. Tartışmanın sadece Hüseyin Rahmi Gürpınar cephesini göstermek yetersiz olacağı için bu iki eserle birlikte konuyla ilgili yazılmış üç kitap, on bir makale, çeşitli sanatçıların görüşlerine yer veren bir anket ve Abdülhak Hamit Tarhan tarafından yazılan bir şiir de değerlendirilecektir. Gürpınar’ın lehinde ve aleyhinde yazılan bu makale ve kitaplardan yapılan alıntılarla tartışmanın nasıl bir seyir izlediği ve daha çok hangi meselelerin tartışıldığı gösterilmeye çalışılacaktır. Son olarak ise Hüseyin Rahmi Gürpınar’a karşı en ağır eleştirileri yapan Ali Naci Karacan’ın tartışmalar bittikten yirmi beş sene sonra *İkdam* gazetesinde yazardan özür dilemek maksadıyla yazdığı “Suya Sabuna Dokunmadan Bir Roman Münasebetiyle” adlı yazısına yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Cadı Çarpıyor*, *Şekâvet-i Edebiyye*, edebi eleştiri

ABSTRACT

LİTERERAY DISCUSSIONS AROUND THE HÜSEYİN RAHİMİ GÜRPINAR'S CADİ NOVEL

Serpil Demirkaya

Ocak, 2015

Hüseyin Rahmi Gürpınar who published literary works in the eras of Servet-i Fünun, Fecr-i Atı, Milli Edebiyat and Cumhuriyet Edebiyatı, never adhered to any movements dominating Turkish literature and continued to write his novels according to the principle of “art for community” like Ahmed Midhat Efendi. Gürpınar was both appreciated and criticized occasionally because of this perception. The author, one of the most productive writers of Turkish literature, was mostly known with his novels and came up for various literary discussions on account of these novels. Discussions that have taken place around Cadı novel have a special importance because it has a content that reaches hundreds of pages. In this work it is mainly aimed to show what kind of criticisms were made against the author because of *Cadı* and how he and his supporters answered to the criticisms.

The literary discussions, main issue of this work, started about *Cadı*. In these discussions Gürpınar was characterized as “proletariat” novelist by the criticizing writers in consideration of addressing to all the community. The author wrote two works for the purpose of responding the criticisms about himself.

The main part of this work consists of study and Latin translation of the works named *Zamane Mürekkidlerine Cevap: Cadı Çarpıyor ve Şekâvet-i Edebiyye* written by Gürpınar in an effort to answer the criticisms of *Cadı*. Since it is inadequate just to look at the discussions from Hüseyin Rahmi Gürpınar's point of view, it is also evaluated three books, eleven articles written about the topic, one survey consisting of different writers opinions and a poem written by Abdülhak Hamit Tarhan. It is tried to show how the discussions continued and what kind of issues were discussed mostly with the assistance of quotations taken from the books and articles written for and against Gürpınar. Finally, it is mentioned an article of Ali Naci Karacan who made the heaviest criticism against Hüseyin Rahmi Gürpınar, called “Suya Sabuna Dokunmadan Bir Roman Münasebetiyle”, published in *İkdam* newspaper and written for the purpose of apologizing 25 years later from the discussions were over.

Key Words: Hüseyin Rahmi Gürpınar, Cadı Çarpıyor, Şekâvet-i Edebiyye, literary criticism

ÖN SÖZ

Türk edebiyatında Batılı anlamda ilk eleştiriler Tanzimat Döneminde yazılmaya başlanmıştır. Bu dönemde yazılan eleştiriler ve yaşanan edebi tartışmalar Doğu-Batı, eski-yeni edebiyat çevresinde cereyan etmiştir. Namık Kemal, Ziya Paşa, Muallim Naci, Beşir Fuat, Ali Suavi, Mizancı Murat bu alanda önemli eserler vermiştir. Kafiye'nin göz için mi kulak için mi olduğu tartışması ise yeni bir edebiyat döneminin başlamasına zemin hazırlamıştır.

Edebiyat-ı Cedide Dönemine gelindiğinde eleştiri türünde önemli gelişmeler olmuştur. Bu dönemin sanatçıları kendinden önceki dönem sanatçıları tarafından kullandıkları dil, işledikleri konular ve sanat anlayışları dolayısıyla pek çok eleştiri almıştır. Bu nedenle hem kendilerini savunmak hem de karşı tarafı eleştirmek durumunda kalmışlardır. Ahmed Midhat tarafından Servet-i Fünunculara yöneltilen “Dekadanlar” suçlaması üzerine başlayan tartışma uzun yıllar devam etmiştir.

Fecr-i Ati Döneminde, dönemin dergilerinde çeşitli edebi tartışmalar yaşanmıştır. *Cadı* romanı hakkındaki tartışmaların başladığı *Rûbab* dergisi ve tartışmayı başlatan Şahabeddin Süleyman Fecr-i Ati Döneminin tartışmalarında da önemli bir rol oynamıştır. Bu tartışmalardan bazıları edebiyat açısından faydalı sonuçlar doğururken bazıları ise kısır bir tartışma olmaktan öteye gidememiştir.

Çalışmamıza konu olan *Cadı* romanı çevresindeki tartışmalar bir yıla yakın bir süre devam etmiş, beş kitabın ve bizim tespit edebildiğimiz on bir makalenin yazılmasına vesile olmuştur. Ayrıca *Rûbab* dergisi tarafından çeşitli kimselere bu konudaki görüşleri sorulmuş ve onlardan gelen cevapların on altısına dergide yer verilmiştir. Tanzimat döneminin şair-i azamı Abdülhak Hamit Tarhan da tartışmaya bir şiiri ile katılmış ve Hüseyin Rahmi'ye destek vermiştir.

Cadı romanı etrafındaki tartışmaların incelenmesi dönemin eleştiri anlayışının, bu eleştirilerde kullanılan üslubun, edebi dergilerin o dönemin edebi hayatında oynadığı rolün görülmesi bakımından önemlidir. Üç bölümden müteşekkil bu çalışmada ilk bölümde tartışmalar genel hatlarıyla incelenmiş ve bu konuda daha

önce yapılan çalışmalara değinilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde *Cadı* romanı hakkında ulaşılabilen bütün makale ve eserler kronolojik bir sırayla incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Cadı* romanını ve kendisini savunmak için yazdığı *Zamane Münekkitlerine Cevap: Cadı Çarpıyor* ve *Şekâvet-i Edebiyye* isimli iki eserin Latin harflerine çevrilmiş metinlerine yer verilmiştir.

Cadı romanı etrafındaki tartışmalar bizim çalışmamızdan önce bazı akademik yazılara konu olmuştur. Hüseyin Rahmi Gürpınar ve eserleri ile ilgili çalışmalar yapan bazı akademisyenler *Cadı* romanı hakkındaki eleştirilere de değinmişlerdir. Bu yazılardan en kapsamlısı Nazım Hikmet Polat tarafından yazılan “Hüseyin Rahmi'nin Cadı Romanı Hakkında Münakaşalar” başlıklı makaledir.¹ *Cadı* romanı etrafındaki tartışmalar bir makaleye sığmayacak kadar kapsamlı olduğu için bu makalede bazı yazılar ve eserler ayrıntılı bir şekilde ele alınamamıştır. N. Hikmet Polat bu konuya ayrıca *Rûbab* dergisi hakkında yazdığı çeşitli yazılarında tekrar değinmiştir. Yazar, “II. Meşrutiyet Devri Türk Kültür, Edebiyat ve Basın Hayatının Bir Yansıtıcısı Olarak Rûbab Dergisi” adlı bir makalesinde “Cadı Mes'elesi Etrâfında İntibâ'ât-ı Efkâr” adlı ankette görüş bildirenler arasında Yahya Kemal Beyatlı'yı ve Hasan Sait Mevlevi'yi sayar.² Ankette ismi Kemal olarak belirtilen biri vardır. Ancak bu kişinin Yahya Kemal olduğu Nazım Hikmet Polat tarafından ilk makalesinde ileri sürülen bir bilgidir. Ayrıca ankette Hasan Sait Mevlevi adında kimse yoktur.

Nazım Hikmet Polat'ın dışında yine *Rûbab* dergisi dolayısıyla *Cadı* romanı tartışmaları M. Halil Sağlam³ ve Ayşe Duygu Yavuz⁴ tarafından ele alınmıştır. Ancak bu yazılardaki bilgiler daha çok N. Hikmet Polat'ın görüşlerine dayanmakta ya da alınan kaynaktan kontrol edilmeden alındığı için bazı yanlış bilgiler içermektedir.

M. Halil Sağlam: “... Şahabettin Bey'in genç talebeleri Halit Fahri, Ali Naci, Hakkı Tahsin, Salahattin Enis aynı dergide yayımladıkları makaleleriyle *Cadı*

¹ Nazım Hikmet Polat “Hüseyin Rahmi'nin Cadı Romanı Hakkında Münakaşalar”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, s. 21 (Aralık 1982): 187-216.

² Nâzım Hikmet Polat, “II. Meşrutiyet Devri Türk Kültür, Edebiyat ve Basın Hayatının Bir Yansıtıcısı Olarak Rûbab Dergisi”, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, s.14 (Güz 2003): 30.

³ M. Halil Sağlam, “II. Meşrutiyet Dönemi Türk Basınında ‘Rûbab’ Dergisinin Yeri ve Önemi”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, c.12, s. 21 (Haziran 2009): 434-440.

⁴ Ayşe Duygu Yavuz, “Fecr-i Atı'nın Edebi Faaliyetleri Çerçevesinde Rûbab Mecmuası'nda Öne Çıkan Edebiyat Tartışmalarının Değerlendirilmesi”, **Turkish Studies**, c. 8/4 (Bahar 2013): 1449-1459.

yazarını yıpratmaya başlamışlardır.”⁵ açıklamasını yapar. Ancak Halit Fahri ve Salahattin Enis konuyla ilgili herhangi bir makale yazmamıştır. Sadece *Cadı* romanıyla ilgili yapılan bir ankette kısaca görüşlerini bildirmişlerdir. Aynı yanlış bilgi A. Duygu Yavuz tarafından da tekrarlanır, ayrıca A. Duygu Yavuz’un makalesinde *Cadı* romanının özetinde de çeşitli hatalar bulunmaktadır.⁶

Severek çalıştığım bu tez konusunu önerdiği ve çalışmam boyunca yardımlarını esirgemediği için değerli hocam ve tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Ali Yıldız’a yol gösterici katkılarından dolayı teşekkür ederim. Yüksek lisans süresince bilgilerinden ve tecrübelerinden faydalandığım Prof. Dr. Yakup Çelik, Prof. Dr. Aynur Koçak ve Prof. Dr. Cihan Okuyucu’ya; yüksek lisans eğitimim boyunca bana sürekli destek olan yüksek lisans arkadaşlarıma; özellikle de bu tezin zamanında biteceğine beni inandıran Esengül Sağlam’a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca iş ve yüksek lisans bir arada götürmeye çalıştığım zor zamanlarda bana destek olan ailemin tüm fertlerine ve okuldaki çalışma arkadaşlarıma yardım ve desteklerinden ötürü teşekkür ederim.

İstanbul - Ocak, 2015

Serpil Demirkaya

⁵ M. Halil Sağlam, **age**, sayfa 438.

⁶ Ayşe Duygu Yavuz, **age**, sayfa 1455-1456.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ.....	v
KISALTMALAR	x
1. GİRİŞ	1
1.1. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın <i>Cadı</i> Romanı Etrafındaki Edebi Tartışmalar.....	1
2. CADİ ROMANI HAKKINDA YAZILAN ELEŞTİRİ YAZILARI.....	10
2.1. Son Bir Eser: Cadı.....	10
2.2. “Cadı” Hakkında	12
2.3. İtirâza Cevap	14
2.4. Şahabeddin Süleyman Bey’e.....	16
2.5. Zamâne Münekkitlelerine Cevap: Cadı Çarpıyor	18
2.6. Cadı Hortladı!!!	24
2.7. Bir Kitâb-ı Şütûm.....	27
2.8. Bir İzah.....	29
2.9. Şekâvet-i Edebiyye.....	30
2.10. Bizde Tenkit	38
2.11. İ’tizâr-ı Mahsûs	39
2.12. Müdafaalardan Sonra... ..	40
2.13. Cadı Mes’alesi Etrâfında İntibâ‘ât-ı Efkar	43
2.14. Gavgâ-yı Üdebâ	48

2.15. Feth-i Meyyit.....	48
2.16. Recm: Cadı Mes’elesine Dâir	55
2.17. (Cadı) Münâsebetiyle (Feth-i Meyyit)e Cevap: İsyan	58
2.18. İhkâk-ı İstihkâk	64
2.19. Suya Sabuna Dokunmadan Bir Roman Münasebetiyle	66
3. HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR’IN CADİ ROMANINI SAVUNMAK İÇİN YAZDIĞI ELEŞTİRİLERİN METİNLERİ	69
3.1 Zamâne Münekkitlerine Cevap: Cadı Çarpıyor	69
3.2. Şekâvet-i Edebiyye.....	101
4. SONUÇ.....	169
KAYNAKÇA	173
ÖZ GEÇMİŞ.....	176

KISALTMALAR

age.	: Adı geçen eser
bs.	: Baskı
c.	: Cilt
Dr.	: Doktor
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
No.	: Numara
Prof.	: Profesör
s.	: Sayı
sad.	: Sadeleştiren
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
ty.	: Tarih yok
vb.	: ve benzeri
Yay.	: Yayınevi, yayınları
Yrd. Doç.	: Yardımcı Doçent

1. GİRİŞ

1.1. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Cadı* Romanı Etrafındaki Edebi Tartışmalar

Hüseyin Rahmi Gürpınar “hurafeler, yanlış bilgi ve inançlarla bunların sebep olduğu yersiz davranışları alaycı bir üslupla” ortaya koyan ve halk tarafından sevilerek okunan bir romancıdır.¹ Yazarın 1912 yılında yayımladığı *Cadı; Gulyabani, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, Efsuncu Baba, Dirilen İskelet ve Mezarından Kalkan Şehit* gibi batıl inançlar ve hurafelerin alaylı bir dille eleştirildiği bir romandır. *Cadı* romanı etrafındaki edebi tartışmaların inceleneceği bu çalışmada eleştiri yazılarına geçilmeden önce romanın konusuna kısaca değinilecektir.

Fikriye Hanım adındaki genç bir bayan dört sene mutlu bir evlilik hayatı sürdükten sonra kocası Bedri Bey'in ansızın ölümü üzerine dul kalır ve üç yaşındaki kızıyla beraber dayısı Hasan Efendi'nin evine sığınır. Dayısının karısı Emine Hanım bu durumdan hiç hoşlanmaz ve Fikriye'yi evlendirmeye çalışır.

Bir gün kılavuz kadın gelir ve Naşit Nefi Efendi namında birinin evlenmek istediğini, gayet iyi bir insan olduğunu söyler. Ancak bu beyin düşmanı çok olduğu için işitecekleri dedikodulara önem vermemelerini tembihler. Emine hanım da Fikriye'nin evlilikten vazgeçmemesi için duyduğu tüm haberleri ondan gizler. Bu durum Hasibe Hanım adında ihtiyar bir kadın evlerine gelinceye kadar devam eder.

Hasibe Hanım, Naşit Nefi Efendi'nin ilk karısı Binnaz Hanım'ın bir cadı olduğunu ve kocasının kendi ölümünden sonra evlediği ilk hanımını boğduğunu, sonraki altı hanımının da boşanarak canlarını zor kurtardığını anlatır. Ancak yenge hanım bu anlatılanlara inanmayınca onu ve Fikriye'yi, Naşit Efendi'nin boşanan eşlerinden biri olan Şükriye Hanım'ın evine götürür. Şükriye Hanım başından geçen

¹ Önder GÖÇGÜN, “Gürpınar, Hüseyin Rahmi”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 19 (Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yay., 1999): 324-325.

olayları oldukça uzun olduğu için daha önceden kaleme alır ve misafirleri gelince yazdıklarını onlara okumaya başlar.

Cadının çocuklarına yemişler, sepetlerle dolu öteberiler götürdüğünü, Naşit Nefi Efendi'ye kıskançlığını gösterir tehdit mektupları gönderdiğini, mezarını ziyarete gittiklerinde garip garip yazılar gördüklerini, Binnaz Hanım'ın mücevherat sandığını açtıklarında içinde Rumeli Hisarı Mezarlığı'ndan gönderilmiş bir mektuptan başka bir şey bulamadıklarını ve daha başka tuhaf olayları nakleder. Ayrıca ölen eşinin ruhunu çağırmak için ispritizma yaptıklarından bahseder. Tüm uğraşlarına rağmen cadıyla baş edemeyeceğini anlayan Şükriye Hanım Naşit Nefi Efendi'den boşanır. Oldukça iyi eğitim almış biri olmasına rağmen bu olayın sırrını çözme de başaramaz.

Şükriye Hanım'ın anlattıklarından sonra Fikriye Hanım, Naşit Nefi Efendi ile evlenmekten vazgeçer. Hakkında bunca söylenti çıkan Naşit Nefi Efendi başka hanımlara da izdivaç teklifinde bulunur ancak bir daha evlenemez ve sürekli bu olayların sebebini anlamaya çalışır. Yıllar sonra gelen bir mektupla işin sırrı çözülür. Aslında cadı yoktur. Binnaz Hanım'la çok sevdiği kapı komşusu Aramdil Hanım birbirlerine söz vermişler: Hangisi evvel ölürse birtakım garip haberler yayarak diğerinin kocasının evlenmesine engel olacakmış. Aramdil Hanım da görevini yerine getirmek için iki ev arasında bulunan gizli bir yoldan geçerek Naşit Nefi Efendi'nin evine gelip gider, heykeltıraş olan küçük oğluna yaptırdığı bir maske ile yüzünü kapar, insanları korkutur, efendinin de mutluluğunu engellemiş. Romanın sonunda bütün bu batıl inançların mantıkî bir açıklaması olduğu ortaya çıkar.

Yukarıda verilen özetten anlaşılacağı üzere *Cadı* Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın daha önce yayımlanmış bazı romanlarıyla konu bakımından, diğer pek çok romanıyla da üslup bakımından benzerlikler taşır. Ancak bilinmeyen bir nedenle *Rûbab* dergisi yazarları tarafından bu romana karşı bir eleştiri kampanyası başlatılır ve daha sonra bu eleştiriler yazarın hem diğer eserlerini hem de edebi ve şahsi kişiliğini içine alacak şekilde genişletilir.

Hüseyin Rahmi Gürpınar *Cadı* isimli romanını, eserin sonundaki tarihe göre 4 Haziran 1328 (17 Haziran 1912) yılında tamamlar. Kitabın üstündeki yayım tarihi 1330'dur. Roman hakkında yazılan ilk eleştirinin yayım tarihine bakılırsa kitabın

üstündeki yayım tarihinin hicri olduğu anlaşılır. Bu durumda kitap 1912 yılında yayımlanmıştır.

Cadı hakkındaki ilk eleştiri *Rûbab* dergisinde Şahabeddin Süleyman tarafından kaleme alınan “Son Bir Eser: Cadı” isimli makaledir. Derginin 51. sayısında yer alan makalenin yayımlanma tarihi 14 Mart 1329 (27 Mart 1913)’tür. Fecr-i Ati grubunun sanatçılarından olan Şahabeddin Süleyman, Hüseyin Rahmi’nin bu romanının daha önceki romanlarından daha başarısız olduğunu ve eğer yaşarsa bunun diğer romanlarının sayesinde olacağını söyler. Yazar, romanın kusurlu bulduğu yönlerini saydıktan sonra Gürpınar’ın edebi bir ölümle karşı karşıya olduğunu söyler.

Şahabeddin Süleyman’ın bu ilk eleştirisine cevap Mevhibe Ziya adında ismi pek duyulmamış bir bayandan gelir. *Rûbab*’ın 54. sayısında yer alan bu makalede Mevhibe Hanım bir esere bakarak hemen bir yazarın ölümüne hükmetmenin yanlışlığından bahseder ve çok fazla eserin verilmediği Osmanlı matbuat hayatında Gürpınar’ın eserinin okuyuculara bir hediye olarak kabul edilmesi gerektiğini savunur.

Rûbab’da Hüseyin Rahmi’yi savunan bu yazıya yer verilmesi ilginçtir. Derginin edebi müdürü olan Şahabeddin Süleyman, tanınmamış bir kişinin kendisine karşı çıkmasına sinirlense de bu yazıyı yayımlatmaktan vazgeçmez. *Cadı* romanı tartışmalarında son eseri kaleme alan Sadri Nüzhet Akalinoğlu (*Cadı*) *Münâsebetiyle (Feth-i Meyyit)e Cevap* adlı eserinde *Rûbab* dergisinin Mevhibe Ziya’nın yazısına yer verme sebebinin tartışmayı devam ettirmek olduğunu iddia eder. Ünlü olmak için Osmanlı edebiyatının tanınmış yazarlarına saldıran bu kişilerin Hüseyin Rahmi cephesinden yanıt gelmezse hayal kırıklığına uğrayarak ünlü olma fırsatını ellerinden kaçıracaklarını söyler.

Şahabeddin Süleyman dergisinin 54. sayısında Mevhibe Ziya’nın yazısının hemen yanında “İtirâza Cevap” adlı makalesini yayımlar. Mevhibe Hanım’a cevap vermesinin bir lütuf olduğunu düşünen sanatçı ilk yazısında “Acaba” kaydını düştüğünü, şimdiyse bu düşüncesinden vazgeçtiğini ve Hüseyin Rahmi’nin ölümüne kesinlikle hükmettiğini yazar.

Mevhibe Hanım, on beş gün sonra *Rûbab*’ın 56. sayısında Şahabeddin Süleyman’a tekrar bir karşılık yazar ve yakında çıkaracağı bir eserle Gürpınar’ın ölmediğini kanıtlayacağını ileri sürer. Ayrıca Şahab Bey’in mevkisine olan

saygısından dolayı bu tartışmayı sürdürmek niyetinde olmadığını söyler ve bir daha da tartışmaya iştirak etmez.

Hüseyin Rahmi otuz yedi gün aradan sonra nihayet hakkındaki eleştirilere cevap vermeye karar verir. Yetmiş iki sayfa ve beş bölümden oluşan *Zamane Münekkitlerine Cevap: Cadı Çarpıyor* adlı eserinin ilk bölümünde Gürpınar kendisini savunan Mevhibe Ziya'ya teşekkür eder ve “Körler memleketinde tek gözlüler şehla sayılmış” diyerek Osmanlı edebiyatında halka gerekli gıdayı verenin kendi eserleri olduğunu ifade eder.

Eserin “Pembe Bir Mantar” ve “Hareket-i Gayr-ı Edebiyye” başlıklı ikinci ve üçüncü bölümleri genellikle *Rûbab* dergisine yönelik eleştiriler içermektedir. Bu derginin edebi müdürünün Şahabeddin Süleyman olması hasebiyle dergi pek çok yönden tenkide tabi tutulur.

Cadı Çarpıyor'un asıl kısmını oluşturan “Cadı” isimli bölümde romana yönelik eleştirilere cevap verilir. Yazar, Şahabeddin Süleyman'ı balta elinde eserine öldürmeye çalışan bir vahşiye benzetir ve böyle biri karşısında suskun kalmanın doğru olmayacağını söyler. Böylece Gürpınar bu kitabı yazmasındaki amacının eleştiriye tahammülsüzlüğünden kaynaklanmadığını göstermeye çalışır.

Cadı Çarpıyor'un son bölümünü oluşturan “Enzâr-ı ‘İbrete Netîce”de Hüseyin Rahmi, Şahabeddin Süleyman ve çevresindekileri edebiyatçılara saldırarak şöhret kazanmaya çalışan kimseler olarak nitelendirir ve bu kimselerin sadece yaşayan sanatçılara saldırmakla yetinmeyip Namık Kemal gibi merhum kimseleri de hedef aldığını iddia eder.

Hüseyin Rahmi'nin *Cadı Çarpıyor*'daki eleştirilerine *Rûbab* cephesinden üç yanıt gelir. İlk cevap Şahabeddin Süleyman'ın tartışmanın cephesini genişletmek için ortaya sürdüğü Ali Naci'den gelir. *Rûbab* dergisinin 61 ve 62. sayılarında yer alan “Cadı Hortladı!!!” makalesiyle birlikte tartışmanın seviyesi düşmeye başlar. Hüseyin Rahmi bu makalede Muallim Naci'nin izinden giden bir avam yazarı olmakla suçlanır. Ayrıca yazar halkı güldürmekten başka görevi olmayan orta oyunu sanatçılarına benzetilir. Makale boyunca gayri edebi bir dil kullanmakla suçlanan Gürpınar, çok daha gayri edebi bir üslupla eleştirilir.

Tartışma esnasında daha edebi bir üslupla yazmaya çalışan Şahabeddin Süleyman, derginin 62. sayısında yer alan “Bir Kitâb-ı Şütûm” adlı makalesinde

Hüseyin Rahmi'nin eseri değil eserin sahibini hedef alan bir küfür kitabı yazdığını söyler. Bazı edebi teoriler hakkında yetersiz bulduğu Gürpınar'a Batı edebiyatındaki avam romancılarını takip etmek yerine Guyau, Gaultier ve Lalo gibi sanatçıların eserlerini okumasını tavsiye eder. Ayrıca yazar, "İtirâza Cevap" adlı ikinci makalesinde yer verdiği "avam için edebiyat olamaz" savı hakkında tekrar görüşlerini açıklar.

Rûbab dergisinin 62. sayısında tartışmalarla ilgili son makale derginin müdürü Cemal Nadir tarafından yazılır. "Bir İzah" başlıklı bu yazıda Hüseyin Rahmi'nin dergiye yönelik "yeni yetişen gençlerin tecrübe tahtası olması" ve "derginin isminin Tevfik Fikret'in *Rûbab* adlı şiirinden alınması" gibi iddialarına cevap verilir. Gürpınar'ın tezi çürütölmek için *Rûbab*'ın yayın hayatına atılması kısaca özetlenir.

Cadı Çarpıyor adlı eserine üç yazar tarafından cevap verilen Hüseyin Rahmi en çok Hemedanizade Ali Naci'nin yazdığı "Cadı Hortladı!!!" makalesinden rahatsız olur. Bu nedenle *Şekâvet-i Edebiyye* adını verdiği 159 sayfalık ikinci eleştirisinde en ağır ifadeleri haddini bilmeyerek kendisine karşılık verdiğini düşündüğü Ali Naci'ye karşı kullanır.

Şekâvet-i Edebiyye'de kullanılan ifadeler *Cadı Çarpıyor*'dan daha ağır olduğı için Gürpınar, kitabının ilk bölümü olan "Bir İ'tizâr-ı Müessif'te kullanacağı dilden dolayı okuyucularından özür diler. Sonrasında sırasıyla eserin ikinci kısmı olan "Ma'reke-i Edebiyyede Bir Çifteli"de Ali Naci'yi, üçüncü bölümü olan "Şahabeddin Süleyman Bey - Meslek-i Edebîsi - Kudret-i Tenkîdiyyesi - Zerâfet-i Tab' ve Üslûbu"nda Şahabeddin Süleyman'ı eleştirir.

Eserin dördüncü bölümü "Edebe Yan Bakar Bir Mevzu" başlığını taşır. Bu bölümde Şahabeddin Süleyman'ın konusu ahlaka aykırı bulunan *Çıkmaz Sokak* isimli piyesi ayrıntılı bir şekilde ele alınır ve piyes Marcel Prévost'nun aynı konuyu işleyen bir romanı ile mukayese edilir.

Şahabeddin Süleyman, Hüseyin Rahmi'yi Batılı teorisyenlerin görüşlerini bilmemekle veya sadece Batı'daki avam romancılarını takip etmekle suçlar. Gürpınar, Şahabeddin Süleyman'ın bu tür suçlamalarına *Şekâvet-i Edebiyye*'nin beşinci bölümü olan "Frenk Bedâyî'-Şinâsânı Ne Diyor"da karşılık verir.

Gürpınar, dil ile ilgili görüşlerini "Bizim İçin Mes'elenin En Büyük Ehemmiyeti Nerede?" adlı altıncı bölümde açıklar ve eserin sonraki iki kısmını yine

Ali Naci'ye ayırır. "Vicdan Nedir?"de Ali Naci'nin vicdanla ilgili söyledikleri değerlendirilirken "Hazret-i Fâtih'in İstanbul'u Tabanca ile Fethi (!)" başlıklı kısımda Ali Naci'nin *Rûbab* dergisinin 59. sayısında bulunan "Tevbe Kapısı" yazısındaki görüşlerini tenkit eder.

Hüseyin Rahmi tüm eser boyunca ele alınan konuları "Netice" başlıklı son kısımda kısaca özetler ve "sanat menfaat-nâ-endîş" olamaz diyerek *Şekâvet-i Edebiyye*'yi tamamlar. Sanatçı bu eserinden sonra bir daha muarızlarına cevap verme ihtiyacı duymaz. Onun yerine Tevfik Mecdi ve Sadri Nüzhet yazara yönelik tenkitlere cevap verme görevini üstlenirler.

Cadı romanı hakkındaki tartışmalar *Rûbab* dergisi dışında *Büyük Duygu* adlı bir mecmuada da yer bulur. Bu dergide yayımlanan "Bizde Tenkit" ve "Gavga-yı Üdebâ" isimli yazılarda daha önce ele alınan görüşlere yer verilerek *Rûbab* cephesine sahip çıkılır. Bu yazılardan ilki isimsizdir, ikincisi ise H. Said M. imzasını taşımaktadır.

Hüseyin Rahmi'nin *Şekâvet-i Edebiyye*'siyle birlikte tartışmada yeni bir dönem başlar. *Rûbab* dergisinin 82, 83 ve 84. sayıları Hüseyin Rahmi'ye yanıt veren yazılara ayrılır. Bunlara sırasıyla bakacak olursak konuyla alakalı ilk yazının derginin müdürü Cemal Nadir'den geldiğini görürüz. Cemal Nadir "İ'tirâz-ı Mahsûs" başlığını taşıyan tek sayfalık makalesinde öncelikle *Cadı* romanı tartışmasının seyrini kısaca özetler. Sonrasında Hüseyin Rahmi'yi eserde kullandığı dil ve Ali Naci'ye karşı kullandığı ağır ifadeler bakımından eleştirir. Gürpınar'ın yazdıklarına cevap verme mecburiyetlerinin doğduğunu belirten Cemal Nadir, bu cevaplar sırasında kullanılacak olan ağır ifadelerden dolayı özür dileyerek yazısını neticelendirir.

Tartışmanın kronolojik olarak seyrini takip ederken *Rûbab* dergisinin 82, 83 ve 84. sayılarında karşımıza "Müdafaalardan Sonra..." isimli yazısıyla Hakkı Tahsin çıkar. Tartışmaya ilk kez katılan sanatçı üç sayı boyunca "Mâba'di var." ibaresiyle sürdürdüğü bu yazılarında yeni sayılabilecek bir görüş öne sürmez. Daha önce ele alınan konuları bir kez daha tekrarlayarak tartışmayı gündemde tutmaya çalışır.

Rûbab dergisi idarecileri çoğunluğu sanatçı olan bazı kişilere mektuplar göndererek *Cadı* romanı tartışmaları hakkındaki görüşlerini sorar. Bu kişilerden gelen yanıtlara derginin 84. sayısında "Cadı Mes'lesi Etrâfında İntibâ'ât-ı Efkâr"

başlığı altında yer verilir. O dönemin ünlü sanatçılarının görüşlerine de yer vermesi bakımından bu çalışma büyük önem arz eder.

Hüseyin Rahmi'yi eleştirmek amacıyla yazılan son eser Ali Naci'den gelir. Pek çok bakımdan tartışmalı olan bu eser *Feth-i Meyyit* başlığını taşır. Bu eserin birinci bölümünde “Cadı Hortladı!!!” makalesinin *Rûbab* dergisinin 61. sayısında yer alan kısmına yer verilir. “Şekâvet-i Edebiyye'ye Cevapnâme” ismini taşıyan ikinci bölümde sırasıyla Hüseyin Rahmi ahlaki ve edebi yönden değerlendirilir. Daha sonradan tartışmaya katılan Tevfik Mecdi ve Akalınoglu Sadri Nüzhet bu eserin ikinci bölümünün Ali Naci tarafından yazılmadığını iddia ederler.

Feth-i Meyyit'te Hüseyin Rahmi'nin edebi yönü ve eserleriyle ilgili çeşitli değerlendirmeler yapılır. Ancak eserde daha çok dikkat çeken kısımlar Gürpınar'ın Ali Naci'yi tahkir etmek amacıyla kullandığı “Acem” ve “hâr-ı İran” gibi ifadelerine cevap vermek amacıyla yazılmış kısımlardır. Ali Naci, Gürpınar'ın bu hakaretlerini sadece şahsına değil tüm İranlılara yapılmış gibi göstermeye çalışır. Amacı tartışmayı böylece daha geniş bir kitleye yaymaktır. Fakat İran medeniyetini övüp Osmanlıları tahkir eden ağır ifadelerine rağmen Hüseyin Rahmi'den beklediği yanıt alamayınca istediği ilgiyi göremez.

Feth-i Meyyit'e yanıt Tevfik Mecdi ve Akalınoglu Sadri Nüzhet'ten gelir. *Recm: Cadı Mes'elesine Dâir* isimli eseriyle Tevfik Mecdi, Ali Naci'nin eserindeki çoğunlukla Gürpınar ve eserlerine yönelik eleştirilere yanıt verirken, Sadri Nüzhet (*Cadı*) *Münâsebetiyle (Feth-i Meyyit)e Cevap: İsyan* adlı kitabıyla yazarın Türk tarihine ve medeniyetine yönelik eleştirilerine cevap verir. Turancı bir anlayışla yazılan bu eser Milli Edebiyat anlayışına uygun görüşler içermesi bakımından ilginçtir.

Hüseyin Rahmi bütün bu tartışmalar boyunca dönemin önemli sanatçılarından bir destek göremez. Sadece Viyana'da bulunan Abdülhak Hamit, Süleyman Nazif'le birlikte Gürpınar'a *İhkâk-ı İstihkâk* isimli bir şiir gönderir. Yazardan övgüyle söz ettiği bu şiir daha sonra 1922 yılında *İkdam* gazetesinde yayımlanır. Böylece bir yıla yakın süren bu hararetli tartışmaya son nokta konmuş olur.

Yıllar sonra Ali Naci *İkdam* gazetesinde Hüseyin Rahmi'nin *Muhabbet Tılsımı* adlı romanını tefrika etmek ister. Bu konuda yazarın iznini almak üzere Heybeliada'ya gider. Bu ziyaret esnasından Gürpınar'a eski tartışmalardan duyduğu

üzüntüyü dile getirir. Daha sonra roman gazetede tefrika edilmeye başlayınca Ali Naci, yazara karşı eski hatasını tamir etmek için “Suya Sabuna Dokunmadan Bir Roman Münasebetiyle” başlıklı bir köşe yazısı kaleme alarak Gürpınar’dan özür diler. Bu yazıda Hüseyin Rahmi’nin Türk edebiyatının en önemli romancılarından biri olduğu söyler ve daha önce Gürpınar karşısında övdüğü Halit Ziya’yı ise toplumdan uzak olmakla suçlar.

Rübab dergisinde *Cadı* romanıyla ilgili görüşlerini birkaç cümleyle dile getiren Yakup Kadri Karaosmanoğlu yıllar sonra yazdığı anılarında *Cadı* romanı etrafında yaşanan tartışmaları şu şekilde özetler:

“Günün birinde Ali Naci’nin aklına- bilemem neden- Hüseyin Rahmi’ye çatmak gelmişti ve bu hareketi, vaktiyle Lastik Sait’le Ahmet Mithat Efendi arasındaki hadiseyi hatırlatan bir şekil almıştı. Hüseyin Rahmi gayet titiz ve alıngan bir insandı. Ali Naci aleyhine türlü küfürlerle dolu kocaman bir yergi kitabı yayınladı. Ali Naci de aynı büyüklükte bir kitapla onu yerine oturtmak istedi. Fakat, heyhat! Kırk beşine veya ellisine ayak basmış o ünlü halk romancısı ile çocukluk çağından gençlik çağına henüz geçmiş bu toy yazar arasındaki kavga bir dıram halinde başlayıp bir komedya şekline girmiş ve çok geçmeden bugünkü sinema edebiyatında “happy end” denilen bir sonuca ulaşmıştı.”²

Çalışmanın giriş kısmına *Cadı* romanı tartışmaları sırasında göze çarpan bir metafora dikkat çekilerek son verilecektir. Şahabeddin Süleyman’ın tartışmaları başlatan ilk makalesi “Son Bir Eser: Cadı”da Hüseyin Rahmi için kullandığı ölüm metaforu bütün tartışma boyunca devam ettirilir. Şahabeddin Süleyman ikinci yazısı olan “İtirâza Cevap” adlı makalesinde de bu metaforu devam ettirir. Hüseyin Rahmi’nin *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç* adlı eserinin “verem başlangıcı”, *Gulyabani*’nin “can çekişme” *Cadı*’nın da “son nefes” olduğunu söyler. Ayrıca *Cadı* romanının Gürpınar’ın mezar taşı olduğunu dile getirir. Daha sonradan tartışmaya katılan Ali Naci ise yine aynı düşünceden yola çıkarak makalesine “Cadı Hortladı!!!” başlığını seçer. Öldüğüne hükmettikleri bir kişinin onlara karşılık olarak *Cadı Çarpıyor*’u yazması Gürpınar’ın hortlaması şeklinde algılanır.

Gürpınar’ın *Şekâvet-i Edebiyye* adlı eserine cevap olarak Ali Naci *Feth-i Meyyit* (Otopsi)’yi yazar ve bu eserinde yazarı edebi ve ahlaki olarak teşhir eder. Çünkü sanatçının ölüm sebebi anlaşılamadığı için hortladığını ifade eder.

Aynı şekilde Hüseyin Rahmi Gürpınar ve onu savunanlar ise bir saldırıya uğrama metaforu etrafında muarızlarını aç kurtlara, veba mikroplarına, edebiyat

² Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Gençlik ve Edebiyat Hatıraları**, 1.bs. (Ankara: Bilgi Yay., 1969), 50.

haydutlarına benzetirler. Tevfık Mecdi de aynı şekilde *Recm: Cadı Mes'elesine Dâir* adlı eserinde Hüseyin Rahmi'ye yapılan saldırıları Muallim Naci'nin *Ömer'in Çocukluğu*'da naklettiği köpek saldırısı olayına benzetir. Bu benzetmeye göre Hüseyin Rahmi köpek saldırısına uğrayan küçük bir çocuk, bu saldırılar karşısında suskun kalanlar ise yardım etmek yerine olayları pencereden seyrederek sadece “Hoş!” diyen uşaklardır.

2. CADİ ROMANI HAKKINDA YAZILAN ELEŞTİRİ YAZILARI

2.1. Son Bir Eser: Cadı

Rûbab dergisinin müdür-i edebisi olan Şahabeddin Süleyman tarafından derginin 51. sayısında, 14 Mart 1329 (27 Mart 1913) tarihinde yayımlanan “Son Bir Eser: Cadı” isimli makaleyle birlikte Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın *Cadı* romanı etrafında gelişen edebi tartışmalar başlar.

Hüseyin Rahmi Gürpınar *Şekâvet-i Edebiyye* adlı eserinde tartışmaların başlangıcını şu şekilde anlatır:

“Bir kitap tab‘ olunduğu zaman intişarı ilan edilmek için gazete idârehânelerine birer adet gönderilir. *Cadı*’yı Sabah Matbaa’sına götüren zat orada Şahabeddin Süleyman Bey’e tesadüf eder. Ve kitabı uzatır. Münekkitt mağrur, kaşlarını çatar. Eline aldığı eser ile mukaddimin yüzüne doğru havâî bir kavis-i serî‘ çizerek: ‘Rahmi’yi biraz hırpalayacağım!’ buyururlar. Engizisyon mahkemeleri gibi *Cadı* aleyhindeki ‘hükm-i i‘dâm’ın kable’l-mutâla‘a verilmiş olduğunu bî-pervâ anlatır.”³

Hüseyin Rahmi Gürpınar’a göre Şahabeddin Süleyman tarafından *Cadı*’nın eleştirilmesine daha okunmadan karar verilmiştir ve eserin niteliği hiçbir şekilde yazarın fikrini değiştirmeyecektir:

“Roman birinci derecede âsârdan olsun, büyük bir fâide-i ictimâ’iyye ve tenvîriyyeyi hâiz bulunsun, ne olursa olsun kitabın hakîkî mâhiyyet-i edebîyyesiyle münekkiddin ona sallayacağı mirvaha-i taltîfî veya indireceği darbe-i tenkidî tevlid edecek esbab başka başka şeylerdir.”⁴

Şahabeddin Süleyman “Son Bir Eser: Cadı” başlıklı makalesinde herhangi bir giriş paragrafına gerek duymadan yazının ikinci satırından itibaren eseri eleştirmeye başlar:

“*Cadı* bu, Hüseyin Rahmi Bey’in son eseridir. *Mürebbiye*’yi, *Tesadüf*’ü bunun takip etmesi muharririn kıymet-i mahsûsasından hiçbir şey gasp edemezse de her halde bir şey de ilâve edemez. Yahut şöyle söyleyeyim: Bu son kitap yaşayabilirse ancak ötekilerin sâye-i hâledârına ilticâ etmekle yaşar.”⁵

Şahabeddin Süleyman, *Cadı* romanı hakkında birkaç olumsuz saptama yaptıktan sonra bu eseri neden beğenmediğini açıklamadan önce Hüseyin Rahmi

³ Hüseyin Rahmi, *Şekâvet-i Edebiyye* (İstanbul: Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, 1329), 41.

⁴ *age*, 41-42.

⁵ Şahabeddin Süleyman, “Son Bir Eser: Cadı”, *Rûbab*, c. II, s. 54 (14 Mart 1329): 117.

Gürpınar'ın daha önceki eserlerinde hangi bakımdan başarılı olduğundan bahsetmeye başlar:

“Hüseyin Rahmi Bey hayât-ı cem‘iyyetin gülünç noktalarını taharrî eder, onları birbirleriyle mezcederek nazarlarımızda bir sahne-i zinde yaşatırdı. Onda husûsî, mümtâz bir rû‘yet vardı. Görüyor, tahlil ediyor, eşhâsının tarz-ı tekellümüne varıncaya kadar taklitte muvaffak oluyor, hâlet-i rûhiyyelerini, cereyân-ı vekâyi‘ ve hâdisât ile birer birer meydana çıkarıyor ve bunları mudhik bir hâle ifrâğ husûsunda mahâret gösteriyordu.”⁶

Yazar, üslubun “ tarz-ı tefekkür, tarz-ı tahassüs, tarz-ı tebliğ ve ifade” olmak üzere üç unsuru olduğunu ve Gürpınar’da bu üç unsurdan ikisinin olmadığını söyler. Ayrıca onun “[b]iraz fazla-i hassâsiyete, bir edâ-yı şahsiye mâlik olmuş olsaydı” son zamanın en büyük sanatçılarından biri olabileceğini söyler. Ancak bu eksikliklerine rağmen yine de üslubun üç unsurundan biri olan tefekkürdeki hususiyeti dolayısıyla kendi dönemindeki sanatçılardan daha iyi bir mevkie geldiğini ve yegâne kalmayı başardığını sözlerine ilave eder.

Yazıda Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın bazı bakımlardan realist bazı bakımlardan ise yüzeysel bir romantik olduğu söylenir. Hangi özellikleri bakımından realist veya romantik olduğu şu sözlerle ifade edilir:

“O, birbirine zıt eşya, hâdisat, tebâyi‘ arasında gizlenmiş âdî, fakat görülemediği cihetle mümtâz, sanatın sâhasına dâhil olur olmaz, ‘âlî olan şahsi birtakım mizaçları, tabiatları, o müşevveşiyyet-i tab‘iyye içinden çıkarır, bütün kabalıklarıyla, bütün çirkinlikleriyle, zaaflarıyla, hülâsa beşeriyyete mahsus ‘âdiyetleriyle yaşatırdı. Bunun için Hüseyin Rahmi Bey en büyük hakikiyyundandı.

Fakat o bu kadar tuhaf, bu kadar garip şahsiyyetleri karşı karşıya, hem de gülünç bir halde, vaz‘ için birtakım entrikalar-yine gülünç bir tarzda- icat ederdi ki bu itibar ile de sathî bir hayâlî idi.”⁷

Şahabeddin Süleyman, Gürpınar’ın önceki romanlarında görülen üslup özelliklerinden bahsettikten sonra tekrar *Cadı* romanına döner ve eseri hangi bakımlardan beğenmediğini açıklar:

“ ... bu ne bir eser-i ciddî-i san‘at, ne de bir eser-i hezl-âver-i san‘attır. Acele yazılmış, vekâyi‘i birbirine tamamıyla raptedilememiş, eda hususunda gayet sade, ibdâ‘dan, icaddan mahrum, tabîlikten mütebâ‘id, lüzumsuz, mütekeddir felsefelerle mâlî bir romandır. Daha garibi eserin bütün esâsâtını silsile-i vakâyi‘ini ara sıra taklitleriyle, efkâr-ı ‘âliyyesiyle, efkâr-ı bâtılasıyla hiç durmaksızın, gramofon gibi, mütemâdiyyen nakleden Şükriye Hanım namında bir kadın.”⁸

Yukarıda verilen alıntıya bakıldığında yazarın *Cadı* hakkındaki eleştirilerinin, mesela eserin mükedder felsefelerle dolu olması gibi, büyük bir kısmının aslında övgüyle söz ettiği önceki romanlarında da bulunan kusurlar olduğu görülecektir.

⁶ age, 117.

⁷ age, 117.

⁸ age, 118.

Yazar, *Cadı* hakkında yaptığı bir paragraflık bir değerlendirmeden sonra romanın özetini verir ve anlatılanların okuyucuda bir gülümseme, üzüntü veya korku uyandırmadığını söyler. Ayrıca romandaki taklitlerin yama gibi durduğunu ve bu taklitlerin başarıyla yapılmasına rağmen zevk vermediğini bildirir.

Şahabeddin Süleyman *Cadı* romanının pek çok olumsuz yönünü sıraladıktan sonra “Bu büyük masalda biraz üslup, biraz hüsn-i tanzîm ve tertîb, biraz dikkat ve ihtimam bulunsaydı ne güzel bir eser olabilirdi.”⁹ diyerek eserin başarısız olmasını, önem verilmeden ve çabucak yazılmasına bağlar ve yazısını şu sözlerle tamamlar:

“Acaba yeni bir sükûnun karşısında mı bulunuyoruz? İhtimal... Zaten bizde birkaç eserden ölmek muhakkak değil mi? Belki Hüseyin Rahmi Bey de öyle bir nokta-i mevt-i edebî dâhilinde bulunuyor. Bu çok müellim... Fakat bütün hakikatler gibi nazar-firîb ve zalim...”¹⁰

Şahabeddin Süleyman’ın yazısının tamamına bakıldığında sanatçının, Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın ve eserlerinin hem olumlu hem de olumsuz özelliklerinden bahsettiği görülür. Ancak olumlu yönlerinden bahsedilirken, yukarıdaki alıntılardan da anlaşılacağı üzere, cümlelerin yüklemine sürekli geniş zamanın veya şimdiki zamanın hikâyesi ile çekimlenmiş fiiller kullanılmıştır. Yazar “-ardı, -yordu” gibi ifadeler kullanarak Gürpınar’ın başarılı dönemlerinin geride kaldığını ifade etmeye çalışmaktadır. Hüseyin Rahmi, *Cadı Çarpıyor*’da Şahabeddin Süleyman’ın bu tavrını, onun yaşayan bir meslektaşını övecek fazilete sahip olmamasına bağlar ve onun kendisinden neden övgüyle bahsettiğini şu cümlelerle açıklar:

“Şahabeddin Süleyman Bey niyet-i katl ile *Cadı*’yı dest-i tenkîdine aldığı zaman bu amelîyyenin müellif üzerinde husûle getireceği evcâ’ı tahfîf ve kendinin sû-i niyet a’râzını setr için onun âsâr-ı mâziyyesinde bazı mertebe güzelliğler ve eser-i san’at bulunduğundan bahsetmiş. Nasıl bahsetmiş? Hüseyin Rahmi evvelden en büyük hakîkiyyûndan idi. Eserleri birbirlerine rekâbet edercesine güzel, mudhik, şiir idi. Şöyle idi böyle idi. Bu takdirat, bu medâyih hep mâzî sığasıyla ve âdetâ bir ölüyü tezkiye kabilinden...”¹¹

2.2. “Cadı” Hakkında

Şahabeddin Süleyman’ın *Cadı* aleyhinde yazdığı “Son Bir Eser: Cadı” adlı makaleden sonra Hüseyin Rahmi Gürpınar’ı savunan ilk yazı Mevhibe Ziya adında bir hanımefendiden gelir. Bu yazı, *Rûbab* dergisini 54. sayısında yayımlanır. Mevhibe Hanım, “ ‘Cadı’ Hakkında” isimli makalesinden sonra Gürpınar’ı savunan bir yazı daha kaleme alır ve sonra tartışma sahnesinden çekilir.

⁹ age, 119.

¹⁰ age, 119.

¹¹ Hüseyin Rahmi, *Zamane Münekkitlerine Cevap: Cadı Çarpıyor* (İstanbul: Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, 1329), 26.

Mevhibe Ziya yazısının başında *Rûbab* dergisinde *Cadı* romanı hakkında bir yazı gördüğünü ve bu yazının yeni eserleriyle tanınan Şahabeddin Süleyman tarafından yazıldığını görünce merakla okuduğunu ancak okuyunca elemle sarsıldığını söyler ve ekler:

“Evet, tenkit her yerde, her zaman yapılabilir ve belki bazen lâzımdır da... Fakat nedir ki biz bugün için buna, bu yolda bir tenkide muhtaç değildik... Çünkü - *Cadı*- bugün mühim bir eser değildir. Yalnız o, muharririn âlem-i edebiyâta bir hediye-i latîfesidir ki bunu bu yolda telakkî ederek memnun olmak lâzım gelirken bundan hemen vesileler icat ederek ta muharririn sükût-ı fikriyye ve ahlâkiyyesine kadar hüküm verivermek bilmem ki muvâfık mıdır...”¹²

Mevhibe Hanım *Cadı* romanının çok edebi bir eser olmadığını farkındadır fakat bu eserin ülkemiz romancılığı içinde değerlendirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu düşüncesini şu sözlerle açıklar: “*Cadı* tahmil edilmek istenilen bu kadar nekâise rağmen bu bizim henüz bir tıfl-ı şîr-hâr olan medeniyet-i ictimâ’iyyemiz içerisinde edebî bir hikâyedir.”¹³ Yazar ayrıca bir romanda anlatılan olayların değil fikirlerin önemli olduğunu savunur. Bu açıdan bakıldığında ise Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın romanı başarılı bir eserdir çünkü “onda o büyük müellifin felsefe-i ruhiyyesinin öyle bir hurûş-ı ihtîşamı var[dır] ki okunurken o muhâkemât-ı ‘akliyyenin esir-i kemâli olmamak mümkün değil[dir]”¹⁴

Mevhibe Ziya, *Cadı* romanı etrafındaki tartışmalarda meseleyi kişiselleştirmeden gerekli açıklamaları yapan tek kişidir diyebiliriz. Ortaya koyduğu görüşler de oldukça isabetlidir. Yazar haklı olarak Şahabeddin Süleyman’a ve onun gibi düşünenlere şu soruyu yöneltir: “...farz-ı muhâl olarak düşünelim ki *Cadı* tasvir edilmek istenildiği kadar düz ve tatsız olsun, bununla bu büyük muharririn hemen ufûl-i ‘irfânına nasıl hükmolunuyor. Acaba her muharririn her eseri aynı muvaffakiyyet-i fevka’l-‘âdeye mazhar olur mu?”¹⁵

Yazarın üzüldüğü ikinci nokta, ülkemizde yetişen sanatçı sayısının azlığıdır. Ümit vadeden sanatçıların da bir tembellik ve isteksizlik içinde olduğunu söyler: “... bu gibi ediplerimizin adedi pek kalil ve hemen yok gibidir. Olanlar da, muvaffakiyyetlerinden az çok ümit olunanlar da, elim bir atâlet, isteksiz bir hayata, neşesiz bir uykuya mahkûm olup gitmişlerdir.”¹⁶ Bu sebeple, ülkemizde böylesine az

¹² Mevhibe Ziya, “Cadı Hakkında”, *Rûbab*, c. II, s. 54 (3 Nisan 1329): 167.

¹³ *age*, 167.

¹⁴ *age*, 167.

¹⁵ *age*, 167.

¹⁶ *age*, 167.

sanatçı yetişirken bir de Hüseyin Rahmi gibi üretken bir sanatçının edebi tenkitler yoluyla incitilmesine karşı çıkar.

Hüseyin Rahmi Gürpınar da Mevhibe Hanım gibi *Şekâvet-i Edebiyye*'de kalemine güvenebileceği çok sanatçı olmadığını, olanların da cimri veya tereddütlü davrandıklarını, durum böyle olunca da ortaya Ali Naci gibi kimselerin çıktığından yakınır:

“Kudret ve nâmûs-ı kalemîlerine mu'tekid olduğum imzalar büsbütün yok değil... Fakat neşriyyât-ı müfîdelerine zemin ve zaman mı müsait değildir? Nedir? Bilemem... Memleketin bugünkü şedid zarûret-i fikriyyesine karşı pek mümsik ve mütereddîd davranıyorlar... Bi'l-istihkâk vazîfedar asıl kalemler âtil durunca nâmiye-i 'îrfâna Hemedânî gibi tufeylat üşüşüyor...”¹⁷

Mevhibe Ziya yazısının sonlarında Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın ne kadar üretken bir sanatçı olduğundan ve yazdığı bunca esere rağmen değerinin bilinmediğinden bahseder ve bunun ülkemize ait bir kadirbilmezlik olduğunu söyleyerek makalesini şu şekilde tamamlar: “Heyhat ki maraz daima bu maraz...”¹⁸

2.3. İtirâza Cevap

Rûbab dergisinin 54. sayısında Mevhibe Ziya'nın yazısının hemen yanında Şahabeddin Süleyman'ın “İtirâza Cevap” adlı yazısı yer almaktadır. Hüseyin Rahmi Gürpınar, çok tanınmış bir sanatçı olmayan Hemedanizade Ali Naci'nin kendisini eleştirmesine nasıl hiddetlenmişse Şahabeddin Süleyman da Mevhibe Ziya'nın kendisini eleştirip Gürpınar'a sahip çıkmasına aynı şekilde hiddetlenmiştir. Daha yazısının başında Mevhibe Hanım'ı küçümseyerek sözlerine başlar:

“Hanımefendi; şu mütâla‘atı nisvî sâniyelerin fazla-i ‘asabiyyeti telakki ederek sükût etmek mümkündü. İşte sizi böyle bir serzeniş-i sâkitin mahkûmu etmediğim için kendimi bahtiyar telakki eyledim. Zannederim, size de bir hakk-ı şeref verdim.”¹⁹

Şahabeddin Süleyman, *Cadı* romanını eleştirmek için yazdığı ilk yazısının son kısmında okuyuculara: “Acaba yeni bir sükûtun karşısında mı bulunuyoruz? İhtimal... Zaten bizde birkaç eserden ölmek muhakkak değil mi?”²⁰ sorusunu yöneltmiş ve Mevhibe Hanım da sadece bu esere bakılarak böyle bir karar verilemeyeceğini söylemişti. Bu itiraza sinirlenen Şahabeddin Süleyman “İtirâza Cevap” adlı yazısında “Evvelce acaba kaydını koymuştum, şimdi onu da

¹⁷ Hüseyin Rahmi, *Şekâvet-i Edebiyye* (İstanbul: Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, 1329), 158.

¹⁸ Mevhibe Ziya, *age*, 168.

¹⁹ Şahabeddin Süleyman, “İtirâza Cevap”, *Rûbab*, c. II, s. 54 (18 Nisan 1329): 168.

²⁰ Şahabeddin Süleyman, “Son Bir Eser: Cadı”, *Rûbab*, c. II, s. 54 (14 Mart 1329): 119.

kaldırıyorum. Diyorum ki *Cadı* muharriri sükût etmiştir.”²¹ diyerek Gürpınar’ın edebi anlamda öldüğünü açıklar ve *Cadı* romanının onun “kitâbe-i seng-i mezârı” olduğunu söyler. Ayrıca bu ölümün mersiyesini yazmaya da istekli olmadığını belirtir.

Şahabeddin Süleyman bu yazısında Mevhibe Ziya’ya üç noktada itiraz ederek geçen yazısında bahsettiği bazı görüşlerini tekrarlar ve eleştirilerini daha da ileri götürerek şu sözleri sarf eder:

“Evvela biz *Cadı*’da ne *Mürebbiye* ne *Tesadüf* ne de *Metres* muharririnin tarz-ı mahsûs-ı rû’yetini görebiliyoruz. Onun yerine ‘ale’l-‘acele yazar, düşünmez, para kazanmakla iktifâ eder bir avam muharriri -avam için, belki bilmezsiniz, edebiyat olamaz- evet fena bir avam muharriri kâim olmuştur.”²²

Şahabeddin Süleyman yukarıdaki sözleriyle *Cadı* romanıyla başlayan tartışmanın en önemli kısmını teşkil eden “avam için edebiyat olamaz” iddiasını ortaya atar ve Gürpınar’ın bir avam yazarı olduğunu söyler. Tartışmanın edebi kısmı çoğunlukla bu düşünce üzerinden devam eder. H. Rahmi, avam için edebiyat olacağını, olması gerektiğini savunurken Şahabeddin Süleyman ve arkadaşları bunu reddeder.

Daha sonra Şahabeddin Süleyman: “Sâniyyen onun muvaffakiyyeti hayat-ı âdiyyeyi taklitte, buna ibtinâen bütün rûh-ı sefiliyle göstermekte idi.”²³ diyerek artık Gürpınar’ın bu özelliklere sahip olmadığını ve bu nedenle başarısız olduğunu açıklar. Ayrıca Gürpınar’ı başarılı bulan Mevhibe Hanım’ı: “Ma’mâfih sizi ayıplamam, memleketimizde iyi romanlar, bunlara dair malumat pek azdır. Okumamış, görmemişsiniz, zararı yok.”²⁴ diyerek tekrar küçümser bir tavır takınır.

Mevhibe Ziya, Gürpınar’ın son zamanlarda pek çok roman yazdığını ve “[b]u kadar eser[in] cümlesi ‘bir hiç’le tercüme olunsa yine kelime itibariyle olsun bir şey”²⁵ olduğunu söyler. Şahabeddin Süleyman’ın son itirazı Mevhibe Hanım’ın bu sözlerine yöneliktir. Sanatta önemli olanın nicelik değil nitelik olduğunu alaylı bir dille şu şekilde ifade eder:

“Bundan başka *Cadı* muharririnin birkaç sene zarfında birkaç roman verdiğini, bunların bir yekûn teşkil ettiğini söylüyorsunuz. Ne kadar yanlış düşünüyorsunuz efendim. Kıymet-i

²¹ Şahabeddin Süleyman, “İtiraza Cevap”, *Rûbab*, c. II, s. 54 (18 Nisan 1329): 168.

²² *age*, 168-169.

²³ *age*, 169.

²⁴ *age*, 169.

²⁵ Mevhibe Ziya, *age*, 168.

edebiyeyi şu mutalaa ile domates fasılasına indirecek kadar bir mahdûdiyyet-i nazar gösteriyorsunuz. Onun kıyye ile ne satarlar ne de alırlar.

Cadı romanıyla Hüseyin Rahmi Gürpınar'ı “öldü” olarak niteleyen Şahabeddin Süleyman, Gürpınar'ın bu ölüm sürecinin daha önce başladığını söyler ve yazarın diğer romanlarından şu şekilde bahseder: “*Kuyruklu Yıldız Altında* mukaddime-i teverrüm, *Gulyabani* hâl-i ihtizâr, *Cadı* da nefes-i vâ-pesîn oldu. Keşke bunları yazmasaydı da Hüseyin Rahmi Bey eski halinde kalsaydı...”²⁶

“İtirâza Cevap” yazısı, Mevhibe Ziya'nın makalesinin son cümlesi olan “Heyhat ki maraz daimâ bu maraz...” cümlesine gönderme yapılarak tamamlanır. Mevhibe Ziya bu cümlesiyle Türk edebiyatındaki değerbilmezliğe vurgu yaparken Şahabeddin Süleyman “Heyhat ki hep o maraz”, “Daima o maraz”... Yani bilmediğiniz şeylere karışıp hak ve hakîkati inkâr... İşte asıl öldüren bizi bu ...”²⁷ ifadeleriyle bilmediği işlere karışmanın yanlışlığına vurgu yapar.

“İtirâza Cevap” adlı yazısının geneline bakıldığında yazarın Mevhibe Ziya'ya sürekli küçümser bir tavırla hitap ettiği görülür. Şahabeddin Süleyman, bir kadının bilhassa Batı edebiyatı hakkında çok fazla bilgi sahibi olmadığını düşündüğü bir kimsenin meseleye böyle karışmasından rahatsızdır. Kullandığı “nisvî sâniyelerin fazla-i ‘asabiyyeti” ve “ ... memleketimizde iyi romanlar, bunlara dair malumat pek azdır. Okumamış, görmemişsiniz, zararı yok.” tarzındaki sözleri bu rahatsızlığın dışavurumudur.

2.4. Şahabeddin Süleyman Bey'e

Mevhibe Ziya *Rûbab* dergisinin 56. sayısında Şahabeddin Süleyman'a son kez cevap verir ve daha sonra bu tartışmadan çekilir. Çekilme gerekçesinin Şahabeddin Süleyman'ın “iktidâr-ı edebisine” saygısı olduğunu söyler. Ayrıca hem kendisinin hem de Şahabeddin Süleyman'ın fikirlerinde herhangi bir değişiklik olmayacağını söyleyerek bu tartışmanın kısır bir çekişmeye döneceğinin de farkında olduğunu gösterir.²⁸

Mevhibe Ziya, Hüseyin Rahmi'nin daha önce de *Cadı* tarzında eserler yazdığını ancak sonrasında bu eserleri çok daha başarılı eserlerin takip ettiğini

²⁶ Şahabeddin Süleyman, **age**, 169.

²⁷ **age**, 169.

²⁸ Mevhibe Ziya, “Şahabeddin Süleyman Bey'e”, **Rûbab**, c. II, s. 56 (3 Nisan 1329): 206.

belirtir. Bu sebeple *Cadı* romanı dolayısıyla sanatçıya sükût etti denilmesine bir kez daha karşı çıkar ve: “Şimdi burada hakikati tayin ettirecek birisi varsa o da *Cadı* muharririnin kendisidir. Ümit ediyorum bu edîb-i muhterem, yeniden neşredeceği bir eseriyle henüz hayat-ı tahririyyede yaşayacağını ispat edecektir.”²⁹ diyerek Hüseyin Rahmi’nin yazacağı yeni bir eserle bu eleştirilere gereken cevabı vereceğini iddia eder. Hüseyin Rahmi’nin *Cadı Çarpıyor*’daki şu sözleri de Mevhibe Ziya’yı doğrular niteliktedir: “Fakat ben *Şipsevdi*’yi daha dün yazdım. Ecel aman verirse kâr’ilerime o kuvvette birkaç eser daha takdim edeceğimden katiyyen eminim. Hatta bunlardan ikisinin ‘not’ları itmam edilmiş, krokilerinin hutût-ı esâsiyyesi çizilmiştir.”³⁰

Makalenin devamında Şahabeddin Süleyman’ın, Hüseyin Rahmi’nin maddi menfaat kazanmak için yazan bir avam muharriri olduğu iddiasına karşı çıkılır. Mevhibe Ziya, Gürpınar’ın para kazanmak için yazdığını söylemenin büyük bir günah olacağını söyler ancak avam muharriri olarak nitelendirilmesine karşı çıkmaz. Çünkü o da Ahmed Midhat ve Hüseyin Rahmi gibi halkı aydınlatmanın gerekli olduğunu düşünmektedir. Avamın faydalanabileceği eserler yazmanın arzu edilen bir durum olduğunu belirttikten sonra “Bir muharrir bu ihtiyacı takdir ederek bir veya birkaç eserini avamın anlayabileceği bir lisanla i’tikâdât-ı bâtilanın bu gibi nukâd-ı ‘acîbe ve garîbesini tasvir etmekle iktidâr-ı edebiyyesinden bir şey zâyi etmiş olamaz.”³¹ diyerek Hüseyin Rahmi’ye destek verir. Yazar son olarak Şahabeddin Süleyman’ın *Cadı*’yı Gürpınar’ın “son nefesi olarak nitelendirmesine “*Cadı* bir nefes-i vâ-pesîn değil, azim bir muvaffakiyyet-i edebiyyenin mukaddimesi olacaktır.”³² sözleriyle karşı çıkarak yazısını tamamlar.

Mevhibe Hanım’ın makalesinde dikkat çeken bir diğer nokta da Hüseyin Rahmi hakkında yaptığı açıklamalardan sonra onu sadece eserlerinden tanıdığını vurgulamasıdır. Yazar, Gürpınar ile bir tanışıklığı olduğunun düşünülmesini istememektedir. Aynı şekilde Hüseyin Rahmi de *Cadı Çarpıyor*’da “İmzalarını birkaç defa evrâk-ı edebiyede görmekten başka hüviyyet-i fâzılaları ve ‘âile-i

²⁹ age, 206.

³⁰ Hüseyin Rahmi, *Zamane Münekkitlerine Cevap: Cadı Çarpıyor* (İstanbul: Matbaa-i Hayriye ve Şurekâsı, 1329), 40.

³¹ Mevhibe Ziya, age, 206.

³² age, 206.

muhteremelerini ma‘a’t-teessüf tanımakla müşerref bulunmadığım Mevhibe Ziya Hanım”³³ sözleriyle yazarı tanımadığının altını çizer.

2.5. Zamâne Münekkitlerine Cevap: Cadı Çarpıyor

Şahabeddin Süleyman’ın *Rûbab* dergisindeki eleştirilerine başlangıçta cevap vermeyen Hüseyin Rahmi Gürpınar, bu eleştirilerden nasıl haberdar olduğunu *Cadı Çarpıyor* adlı ilk eserinde şu şekilde açıklar: “Geçenlerde ihvândan bir zat, bu soluk kaplı keşkûl-i matbû‘âtı, *Rûbab*’ın 51. numarasını: ‘Son eseriniz *Cadı* hakkında tenkit var, okuyunuz.’ ihtarıyla göndermiş.”³⁴ Bu sözlerinden anlaşıldığı üzere yazar, eleştirilerden haberdar olmadığı için Şahabeddin Süleyman’a yanıt vermekte geç kalır.

Hüseyin Rahmi Gürpınar, hakkında yazılan eleştirilere bir makale ile karşılık vermeyi yeterli bulmadığı için Şahabeddin Süleyman’a 72 sayfalık bir eserle cevap verir. *Zamane Münekkitlerine Cevap: Cadı Çarpıyor* başlıklı bu eserin sonunda yer alan 20 Nisan 1329 (3 Mayıs 1913) tarihine bakılırsa Gürpınar’ın eleştirilere ilk cevabı Şahabeddin Süleyman’ın ilk yazısından 37 gün sonra gelir.

Eser beş bölümden oluşmaktadır. “Mevhibe Ziyâ Hânımefendi’ye” adını taşıyan ilk bölümde: “Kâr’ilerim içinden, bu âcizi müdâfaaten duyulan sadâ-yı ‘ismetiniz, lehimde feverân eden bu âvâze-i hak-perestiniz, hayât-ı edebiyemde uğradığım merâretlere karşı gördüğüm medâr-ı tesliyet mükâfâtların en rûh-nüvâzlarındandır.”³⁵ sözleriyle Mevhibe Hanım’a teşekkür edilir. Ancak Hüseyin Rahmi bunca yazar ve okuyucu arasından Mevhibe Ziya dışında kimsenin ona sahip çıkmamasına üzölmüş gibidir. Bu durumu kendince iki sebebe bağlar:

“Bu davada belki zât-ı fâzılanıza pey-rev olacak birçok kâr’ilerim daha bulunurdu. Fakat emin olunuz *Rûbab* namı verilen o çoluk çocuk karalaması, nev-hevesânın siyah tecrübe tahtası olmaktan başka bir mâhiyeti bulunmayan o mecmuayı çok okuyan yok. *Cadı* muharriri aleyhindeki sû-i kasd henüz pek duyulmadı. Bir de mevcudiyetimizin, üzerinde tevakkuf ettiği mühlike-i siyâsiyye, şu an hatırımız, ezhanın bu gibi mesâil-i tâliye ile tevagguluna müsait değil.”³⁶

Mevhibe Hanım’a teşekkürlerini bildiren Hüseyin Rahmi hemen sonrasında Şahabeddin Süleyman’a cevap vermeye başlar. Gürpınar’ın romanını hangi sözlerle

³³ Hüseyin Rahmi, *Zamane Münekkitlerine Cevap: Cadı Çarpıyor* (İstanbul: Matbaa-i Hayriye ve Şurekâsı, 1329), 51.

³⁴ *age*, 10.

³⁵ *age*, 3.

³⁶ *age*, 3.

savunduğuna geçilmeden önce şunun belirtilmesinde fayda vardır ki sanatçı bütün bu tartışma boyunca hiçbir zaman eserinin kusursuz olduğunu ya da eleştirilemeyeceğini söylemez. Bu durum “Körler memleketinde tek gözlüler şehlâ sayılırmış. Âsâr-ı âcizânem de bu diyârda öyledir.”³⁷ cümleleriyle açıkça dile getirilmiştir.

“Edebiyât-ı ‘Osmâniyyemizin roman kısmı geçen ve bu sene Hüseyin Rahmi’nin *Gulyabani* ve *Cadı*’sıyla yaşıyor. Halka gıdâ-yı mutâla‘ayı bunlar veriyor.”³⁸ diyerek Şahabeddin Süleyman’a meydan okuyan Hüseyin Rahmi, hakkındaki eleştiriler karşısında eserlerinin satışlarının yüksek olmasından güç almaktadır. Ülkemiz pek çok bakımdan geriyken roman alanında Batı’daki kadar başarılı eserler yazılmasını beklemenin insafsızlık olduğunu belirten sanatçı: “*Gulyabani* ve *Cadı* avâmî ve âdî ise ‘âlîlerini yazmak için çok şükür kimsenin elini, kalemini tutan yok.”³⁹ sözleriyle Şahabeddin Süleyman’ı, eleştiri yapmadan önce başarılı eserler ortaya koymaya davet eder.

Cadı Çarpıyor’un ikinci bölümü “Pembe Bir Mantar” adını taşır. Hüseyin Rahmi, Meşrutiyet’in ilanıyla birlikte basın hayatında ortaya çıkan özgürlükten bahsederken “zemîn-i matbû‘atta zehirli zehirsiz türlü elvan ve unvanda mantarlar”⁴⁰ ortaya çıktı diyerek yeni yayımlanan gazeteleri, dergileri mantara benzetir ve *Rûbab*’ı da pembe kâğıda basıldığı için “pembe bir mantar” olarak nitelendirir.

Şahabeddin Süleyman’ın *Rûbab* dergisinin müdür-i edebisi olması sebebiyle bu bölümde Hüseyin Rahmi, eleştiri oklarını dergiye yöneltir: “*Rûbab* hakkında şu tafsilatı vermekten maksadım mecmuanın ser-gûşe-i mübâhâtına kurulan “direktör literer” Şahabeddin Süleyman Bey’in orada aldığı edebi bir “Don Kişot” vaz‘-ı vakurunu irâe içindir.”⁴¹ Sanatçı, bir dergi çıkarmanın çok kolay olduğu bir dönemde yayın hayatına atılan *Rûbab*’ın başlangıçta “*Rûbab-ı Fikret*’in bir zeyli zannolundu”ğunu söyler. İstanbul’un çeşitli semtlerinden gönderilen yazılarla ayakta kalmaya çalışan bu dergi Gürpınar’a göre “tenkit namıyla onun, bunun âsârına aç kurt gibi yapışarak kopardığı kanlı parçalarla tagaddî”⁴² etmektedir.

³⁷ age, 5.

³⁸ age, 4.

³⁹ age, 4.

⁴⁰ age, 8.

⁴¹ age, 10.

⁴² age, 10.

Rûbab dergisinin “Hareket-i Edebiyye” adlı bölümünde imzasız olarak çeşitli edebi görüşlere yer verilmektedir. Hüseyin Rahmi, *Cadı Çarpıyor*’un üçüncü bölümünde, *Rûbab* dergisinin bu kısmında çıkan yazıları eleştirdiği için eserinin bu bölümüne “Hareket-i Gayr-i Edebiyye” adını verir. Gürpınar: “Bir müdür-i edebînin vazifesi evvela kendi mecmuasını ıslah etmek, sonra, sâirlerinin nekâis-i âsârıyla meşgul olmaktır.”⁴³ diyerek dergideki kusurlu gördüğü noktaları tek tek belirtir.

Eleştirilerine Hareket-i Edebiyye tamlamasının Fransızca “mouvement littéraire” tamlamasının yanlış tercüme edilmiş bir şekli olduğu söyleyerek başlar ve bu köşede yazılan “Meşhur Olmak” alt başlıklı yazıyı sayfalar boyunca eleştirir. Yazıda meşhur olmanın yanlış bir şey gibi gösterilmesine karşı çıkarak ünlü olmanın bir suç kabul edilmesi durumunda *Rûbab* dergisindeki sanatçılar dâhil herkesin suçlu kabul edilmesi gerektiğini söyler.⁴⁴ Makalenin yazarının böyle mantıksız bir fikir öne sürmesinin gerekçesini “*Rûbab*’ın muharrir-i gayr-i meşhûru hırs-ı şöhretle herkesten ziyade yanıp tutuştuğundan başkalarının bu sevdaya düşmelerini çekemiyor.”⁴⁵ diyerek açıklar. Daha sonra “Kendinizden başka cür’et-i tahrîre kalkanları katl için baltalar ile hücum ediyorsunuz.”⁴⁶ cümlesiyle sözü, kendisine karşı edebi bir linç yapıldığına getirir.

Gürpınar, 51 numaralı *Rûbab* dergisinden Mehmed Emin Beyefendi’nin şiiri çıkarıldığında derginin buruşturulup sobaya atılabileceğini söyler.⁴⁷ Ayrıca derginin hep tercüme yazılardan oluşmasını eleştirir: “Mecmuada acaba niçin milli bir roman değil bir hikâyecik bile yok? Sahâif-i *Rûbab*, mütercem, mukallid emti’a-i gayr-i milliye ile dolu... Haniya has Türk malı? Haniya milli bir hikâye?”⁴⁸ Son olarak *Rûbab*’da *Cadı* romanının sekiz on derece aşağısında milli bir roman bulunsa yazarların okuyuculardan teşekkür alacağını söyleyerek 51. sayı hakkındaki eleştirilerini bitirir. Ancak Hüseyin Rahmi bununla yetinmeyerek derginin 12 ve 13. sayılarını da eleştirmeye başlar. Derginin ilan sayfalarından bilmecelerine kadar pek çok kısmı uzun uzadıya eleştirir ve bu eleştirilerinin çoğunda da haklıdır.⁴⁹

⁴³ age, 11.

⁴⁴ age, 13.

⁴⁵ age, 14.

⁴⁶ age, 16-17.

⁴⁷ age, 21.

⁴⁸ age, 21.

⁴⁹ age, 22-23.

Eserin dördüncü kısmını oluşturan “Cadı”da romana yöneltilen eleştirilere cevap verilir. Hüseyin Rahmi: “Şahabeddin Süleyman Bey’in bu hikâye hakkında yapmak istediği tenkit değil tecavüzdür. Tecavüz ile edep ise birlikte barınamazlar. ... Münekkit, estağfirullah mütecâviz, *Cadı*’dan ziyade edebi rencide etmiş.”⁵⁰ cümleleriyle eserini savunmaya başlar. Gürpınar, eserini savunurken kimseye “Benim eserimi niçin beğenmiyorsun?” diyemeyeceğinin farkında olduğu için Şahabeddin Süleyman’ı balta elinde romanını öldürmeye yeltenen, sanata saygısı olmayan bir vahşiye benzetir ve böyle biri karşısından susmanın yanlış olduğunu dile getirir.⁵¹

Şahabeddin Süleyman *Cadı* romanını eleştirirken Hüseyin Rahmi’nin *Mürebbiye* ve *Tesadüf* gibi romanları hakkında olumlu değerlendirmelerde bulunur. Fakat Hüseyin Rahmi, Şahabeddin Süleyman’ın bu övgülerinden memnun olmaz ve bu eserlerin şimdi yazılsa Şahabeddin Süleyman gibi edebiyat eşkıyaları tarafından eleştirileceğini iddia eder. Çünkü bu dönemde edebi eleştirilerinin esere değil müessire yönelik olduğunu düşünmektedir.⁵² Yazının devamında H. Rahmi suçlamalarını bir adım daha ileri götürerek şöyle bir iddia ortaya atar:

“*Mürebbiye*’yi, *Tesadüf*’ü bir tarafa bırakalım. Eğer garbın Balzac, Zola, Paul Bourget, Paul Hervieu, Anatole France ve emsâli e’âzım-ı edebiyesi bugün aramızda yeniden doğmak gibi bir ma’kûsiyyet-i tâlihe uğrasalar bu sizin kahhar bed-bîn-i edebiyeniz karşısında derhal mahkûm-ı i’dâm olurlar.”⁵³

Şahabeddin Süleyman’ın eleştirileri karşısında yalnız kalmak istemeyen Hüseyin Rahmi “Sanat sükût ediyor.” terennüm-i mâtemiyle Fikret’i, Yakub Kadri’yi, Celal Sahir’i, Refik Halid’i ve daha bilmem kimleri söndürmek, öldürmek istedin.”, “Vâlih-i şa’şa’ası olduğun Hamid’in bile aleyhinde gıcırıtlara başladın. Yakında bir hücum-ı ânî ile onu da saltanat-ı şi’ir ve dehâsından hal’a saldıracağı benziyorsun.” şeklindeki ifadelerle diğer sanatçıları da kendi tarafına çekmeye çalışır.⁵⁴

Hüseyin Rahmi, romanının eleştirilmesinden çok kendisinin edebi anlamda öldüğünün iddia edilmesine kızmıştır. Sürekli ölmediğini, daha yazacak pek çok eseri olduğunu söyler ve kendisine yapılan eleştirilerin aynısını Şahabeddin Süleyman’a yöneltir:

⁵⁰ age, 24.

⁵¹ age, 24.

⁵² age, 27.

⁵³ age, 27-28.

⁵⁴ age, 28-29.

“Zâde-i dehân olan bataklığa ta boğazına kadar kendin gömülüyorsun. Hatta gömüldün, hatta öldün, san‘at-ı bedî‘den bu kadar uzak vadilerde ve bu numunesi görülen çırpıda birkaç makale daha yazar isen biz hepimiz toplanarak cemâ‘at-i kübrâ ile cenâze namazını kılar, seni gömer ve hortlamamaklığın için bütün ma‘âsî ve iskâl-i tenkîdiyyeni sahîfe sahîfe üzerine yıgarız. Zannederim ki yevmü’l-haşrda bile bu yüklerin altından zor kalkarsın. Senden sonra yaşadığımı ispat için talkını da ben vereceğim.”⁵⁵

Eseri dördüncü bölümü olan “Cadı”nın devamında Hüseyin Rahmi, Şahabeddin Süleyman’ın ne kadar başarısız bir yazar ve eleştirmen olduğunu kanıtlamaya çalışır. Şahabeddin Süleyman’ın, o kadar eleştirdiği *Cadı* romanı kuvvetinde bir eser yazamayacağını, yazabilse eleştirmenliği bırakıp bu tür romanlar kaleme alacağını iddia eder.⁵⁶

Hüseyin Rahmi *Cadı Çarpıyor*’u yazdığında kendisine yönelik eleştiri yazan tek kişi Şahabeddin Süleyman’dır. Ancak sanatçı daha sonra diğer *Rûbab* yazarlarının da tartışmaya karışacağını anlamış gibi genellikle eleştirilerinde “... ortaya şah değil bir gedâ eser bile koyamazlar. Bunlar olsalar olsun onun bunun eserine ‘torpil’ atmak için fırsat bekleyen edebiyat korsanları olabilirler.”⁵⁷ şeklinde çoğul şahıs zamirleri kullanır.

Hüseyin Rahmi her eserde olduğu gibi kendi eserinde de zayıf noktalar bulunduğunu ama münekkidin ayrıntılı incelemeye zamanı olmadığından bu kusurları göremediğini onun “bir kâtil-i müte‘ammidd” olduğunu söyler. Daha sonra Şahabeddin Süleyman’ın *Cadı*’ya yönelttiği “para kazanmak için acele yazılmış”, “düz ve yeknesak”, “kocakarının muhâveresi tabii değil”, “o Kürt ile roman arasında bir münâsebet” yok gibi iddialarına teker teker yanıt verir ve onu üslupsuzlukla suçlayan eleştirmene karşı kendini “Ne eskilere ne yenilere benzemeyen kendime has, açık, sade bir üslubum vardır. Muvaffakiyyetimi temin eden de işte bu süssüz, şaşırsız ifâdemdir.” cümleleriyle savunur.⁵⁸

Gürpınar, eseri hakkındaki eleştirilere cevap verdikten sonra Şahabeddin Süleyman’a karşı tekrar hücumla geçer ve onu “Vâhime-i Mes’ûliyyet” başlıklı makalelerinde Emile Faguet’nin *Et l’horreur des responsabilités* adındaki eserinden intihal yapmakla suçlar. Bir noktadan sonra eleştirileri edebiyat sınırlarını aşarak “Şahabeddin Bey’in yalnız âsârı değil, çatık, esmer çehresi, kalın dudakları, kaba,

⁵⁵ age, 30.

⁵⁶ age, 31.

⁵⁷ age, 35.

⁵⁸ age, 41-47.

kısıf sadasına varıncaya kadar bütün şahsiyet-i halkiyyesi mütekeddir ve kasvetlidir.” tarzındaki sözlerle sanatçının kişiliğine yönelir.⁵⁹

Dördüncü bölümün son kısımlarında, Batı’daki estetik teorilerini ileri sürerek “Avam için edebiyat” olamaz diyen Şahabeddin Süleyman’ın görüşleri çürütölmeye çalışılır. Herkesin kendi kabiliyetine göre anlayabileceğı edebi eserler olduğı vurgulayan Gürpınar “Bizim Aşçı Abbas için Âşık Garib’in yanık beyitleri, bir *Rûbab-ı Şikeste* tesirini gösterir” der.⁶⁰

Kendisini halkı aydınlatmakla görevli addeden Hüseyin Rahmi: “Karşımızda yükselmek tazarru’uyla ellerini bize uzatmış milyonlarla halk var. ... Avam, cehl içinde boğulsun, koca bir millet mahkûm-ı zevâl olsun, biz karşıdan seyrine bakalım öyle mi?”⁶¹ cümleleriyle “Sanat sanat içindir.” anlayışını benimseyen muarızını: “Siz edebiyatı kendi aranızda tedâvül eder kalb akçeye, yalnız havâsa mahsus bir şifreye çevirmek istiyorsunuz.”⁶² diyerek suçlar. “Avam için edebiyat olmaz” görüşünün yanlışlığını göstermek için Avrupa’da Alexandre Dumas, Eugène Sue gibi avam muharrirlerinin eserlerinin yüz binlerce basılıp okunduğundan, avam için kitaplar, dergiler, gazeteler çıkarıldığından bahseder.⁶³

Cadı Çarpıyor’un son bölümünü teşkil eden “Enzâr-ı ‘İbrete Netîce”de Hüseyin Rahmi, Şahabeddin Süleyman ve çevresindekilere gönderme yaparak edebiyatımız madrabazların elinde felaketlere alet oldu, eski zamanların fehimlerinin yerine şimdi estetik öğretmenleri, edebi eser bombacıları, ünlü olma kuduzları geçti. İstibdat Dönemindeki sansürcülere karşılık bugün edebiyatçılara saldırarak şöhret kazanmaya çalışan kimseler ortaya çıktı, der. Bu kimselerin yaşayan üdebalara saldırmakla yetinmeyerek *Kara Bela* adlı eseri nedeniyle merhum Namık Kemal’e de saldırdığından bahseder. Ayrıca halkımızın bu büyük sanatçıyı abidelerle yüceltemediğini, en azından Şahabeddin Süleyman’ın küfürlerini dinleyerek günaha girmemesi gerektiğini söyler ve son olarak ekler: “Lisanımızı, kalemlerimizi, bize iyi kötü eser bırakmış olanların ta’n-ı hâtıralarından sakınmayı bilmek de bu hiçlik içinde bir nev’i edep sayılır...”⁶⁴

⁵⁹ age, 49-51.

⁶⁰ age, 54-57.

⁶¹ age, 57.

⁶² age, 58.

⁶³ age, 61-65.

⁶⁴ age, 70-72.

Cadı Çarpıyor'un yayımlanmasından sonra *Rûbab* cephesinden öncelikle üç yanıt gelir. Derginin yazarları, aralarında iş bölümü yapmış bir grup gibi hareket etmektedir. Cemal Nadir'in makalesindeki şu cümle bu durumu doğrular niteliktedir: "... Şahab Bey'in verdiği ikinci cevap üzerine Hüseyin Rahmi Bey'in münfail olarak *Cadı Çarpıyor* isimli bir şey yazmakta olduklarını daha o vakit işitmiştik, bekliyorduk..."⁶⁵

Hüseyin Rahmi'nin daha sonradan yazdığı *Şekâvet-i Edebiyye*'de ifade ettiği gibi Şahabeddin Süleyman "sâha-i cevâbda kendi görünmezden evvel enker-i esvât ile bir pîş-dâr" yollamıştır."⁶⁶ Bahsedilen pîş-dâr Hemedanizade Ali Naci'dir. Ali Naci, Hüseyin Rahmi'yi ağır bir dille eleştirerek *Cadı Çarpıyor*'daki polemiklere cevap verir. Sonrasında Şahabeddin Süleyman sahneye çıkar. Daha çok Gürpınar'ın eserindeki edebiyat ve sanatla ilgili eleştirilerine cevap verir ve tam bir edebiyat muallimi tavrıyla onu Batı edebiyatı sanatçılarından aktardığı bilgilerle küçümsemeye çalışır. Hüseyin Rahmi, Şahabeddin Süleyman'ın ilk yazısındaki "Acaba yeni bir sükûtun karşısında mı bulunuyoruz?"⁶⁷ ifadesine, daha sonra yazdığı eleştirilerinde ise Batı edebiyatını iyi bilen bir muallim tavrı takınarak kendisine bir mektep çocuğu muamelesi yapmasına çok sinirlenir.

Rûbab dergisi sanatçılarından gelen üçüncü yanıt ise derginin sahibi olan Cemal Nadir'den gelir. Sanatçı: "*Cadı Çarpıyor*'un ilk parçalarında doğrudan doğruya bana temas eden satırlar, doğrudan doğruya benimle alâkadar olan kelimeler bulunduğu için ben de şu birkaç satırı karalamak lüzumunu hissettim."⁶⁸ sözleriyle Hüseyin Rahmi'nin kendisine yönelik eleştirilerine cevap vermek için bu yazıyı yazdığını belirtir. Ancak H. Rahmi'nin dergiyle ilgili söylediklerine cevap vermesinden anlaşıldığı kadarıyla "benimle alâkadar" derken kastettiği şey *Rûbab* dergisidir.

2.6. Cadı Hortladı!!!

Hüseyin Rahmi'nin *Cadı Çarpıyor*'una ilk cevap, Şahabeddin Süleyman yerine Hemedanizade Ali Naci'den gelir. *Rûbab* dergisi yazarlarından Halit Fahri

⁶⁵ Cemal Nadir, "Bir İzah", *Rûbab*, c. II, s. 62 (29 Mayıs 1329): 298.

⁶⁶ Hüseyin Rahmi, *Şekâvet-i Edebiyye* (İstanbul: Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, 1329), 4.

⁶⁷ Şahabeddin Süleyman, "Son Bir Eser: Cadı", *Rûbab*, c. II, s. 54 (14 Mart 1329): 119.

⁶⁸ Cemal Nadir, *age*, 298.

Ozansoy'un anılarında Şahabeddin Süleyman'la ilgili yazdığı şu cümleler Şahabeddin Süleyman'ın yerine neden Ali Naci'nin cevap verdiğini anlamamıza yardımcı olabilir:

“... sırf kendimizi gösterelim diye bizi o haşmetli edebiyat topluluğuna hücumla teşvik eder, fikirler verir, zayıf noktaları açıklardı. Biz de, en başta Ali Naci, arkasından Hakkı Tahsin ve ben, bu irşadın ateşi ile Fecr-i Âti'ye çatar dururduk. Sonra kendisi bize cevaplar verir, sözde haksız çıkarırdı.”⁶⁹

Cadı romanı etrafındaki tartışmalar hemen hemen Halit Fahri Ozansoy'un anlattığına benzer bir seyir izler. Önce Ali Naci, sonrasında “Müdafaalardan Sonra...” adlı yazılarıyla Hakkı Tahsin tartışmaya dâhil olur. Ancak Halit Fahri bu konuyla ilgili müstakil bir yazı yazmaz. Sadece “Cadı Mes'elesi Etrafında İntibâ'at-ı Efkâr” adı altında düzenlenen ankette konuyla ilgili görüşlerini bildirir.

Rûbab dergisinin 61 ve 62. numaralarında yer alan “Cadı Hortladı!!!” adlı makaleyle birlikte tartışma, karşılıklı olarak ağır hakaretlerin savrulduğu bir polemığe dönüşür. Ali Naci, Hüseyin Rahmi'ye: “Osmanlı avam edebiyatının bu eski ve dil-nişin üfürükçüsü”⁷⁰ diye hitap ederek yazısına başlar. Sanatçının 72 sayfalık eleştirisini ise “küçük bir Battal Gâzi hikâyesinin müdâfaanâme-i mukaddes mündericâtı”⁷¹ şeklinde tanımlar. Hüseyin Rahmi'yi yazdığı bu eleştiriden dolayı şu şekilde suçlar:

“İtiraf ederim ki benim eserimi beğenmiyorsunuz diye karşısındaki muharririn “sükût-ı ahlâkiyye, fikriyye ve vicdaniyyesine hükmedecek kadar ağzının bütün kesâfet ve galizini, terbiyesinin bütün zulmet ve hiçisiyle etrâfına küfürler savurmak şerefi henüz *Cadı* sâhibinden başka hiçbir yazı yazar, eli kalem tutan adamı nasibedâr-ı fahr ve gurur edememiştir.”⁷²

Ali Naci yazdığı makalede bir taraftan oldukça gayri edebi ifadeler kullanırken diğer taraftan Hüseyin Rahmi'nin “kendi ölümünü, kendi cesed-i murdâr-ı edebiyatını bütün ufûnet ve sefâletiyle hissettirdiği için” Şahabeddin Süleyman'ı “bir yüksek kaldırım tulumbacısının bile tenezzül etmeyeceği kadar bir sefâlet-i lisan, bir sefâlet-i üslûb, bir sefâlet-i efkâr ile” eleştirdiğini ve ağır bir dil kullandığını söylemekten geri durmaz.⁷³

Halkı eğitmek amacıyla yazdığı için Ahmed Midhat'ın takipçisi olarak görülen Hüseyin Rahmi, Ali Naci tarafından Muallim Naci tarzının “bir yavrusu” olarak nitelendirilir. Ayrıca Gürpınar, Osmanlı edebiyatının içerisinde türeyen “siyah bir

⁶⁹ Halit Fahri Ozansoy, *Edebiyatçılar Geçiyor* (Ankara: Türkiye Yayınevi, 1967), 271-272.

⁷⁰ Hemedanizade Ali Naci, “Cadı Hortladı!!!”, *Rûbab*, c. II, s. 61 (23 Mayıs 1329): 281.

⁷¹ *age*, 281.

⁷² *age*, 281.

⁷³ *age*, 282.

mantar” ve “umacılar kütüphanesi reisi” olarak adlandırılır. Hüseyin Rahmi’nin siyah bir mantar olarak vasıflandırılması onun *Rûbab*’ı “pembe mantar” olarak adlandırmasının karşılığı gibidir.

Ali Naci, Hüseyin Rahmi’nin kendini aşırı derece övdüğünü ve bu memleketteki yegâne romancı olarak gördüğünü söyler. Ayrıca Şahabeddin Süleyman’ın Hüseyin Rahmi için “öldü” dediğini hatırlatarak “Yaşamadı ki ölsün” der. Gürpınar’ın “on beş seneden beri yazı yazan, fakat imla hataları yapmamaktan ve doğru, dürüst yazmaktan başka hiçbir meziyet-i asile-i san’atkârânesi olmayan fena, adi, kaba, bir avam muharririnden başka hiçbir şey” olmadığını iddia eder.⁷⁴

Şahabeddin Süleyman, Gürpınar’ı başarılı kılan unsurlardan birinin onun yaptığı şive taklitleri olduğunu söyler. Fakat Ali Naci bu konuda onunla hemfikir değildir çünkü ona göre “mukallit olmak başka, bir sanatkâr olmak yine başkadır. Meddah Aşkî Efendi de bu taklidi yapar, fakat yine bir sanatkâr değildir.”⁷⁵ Bu nedenle Ali Naci’ye göre “bize aşçıların, hizmetçilerin, hanımninelerin, Ayşe cadıların, Rum hizmetçilerin, Arap dadıların, lisanlarını taklit etmekten başka bir şey yapma[yan]” Hüseyin Rahmi de bir sanatçı olarak kabul edilmemelidir.⁷⁶

Ali Naci, Gürpınar’ı yaptığı şive taklitlerinden dolayı Kel Hasan, Meddah Aşkî gibi çeşitli orta oyuncularına benzetir. “Bir aşçı çırağının taklidini yaparak ruhunu göstermekle, bir Aşk-ı Memnu’daki Nihal’in, Bihter’in; bir Eylül’deki Suat’ın; bir Zavallı Necdet’teki Meliha’nın elyâf-ı kalbiyyesini teşrih eylemenin aynı derecede”⁷⁷ kolay bir iş olmadığını söyleyerek sanatçının kişilerin iç dünyalarını yansıtmakta başarısız olduğunu ifade etmeye çalışır.

Ali Naci de Şahabeddin Süleyman gibi Hüseyin Rahmi’yi avam romancısı olmakla suçlar ve edebi anlamda ölmesini de avamî eserler yazmasına bağlar: “Eğer onun eseri ölmeyecek bir şah-eser olsa idi onu Şahabeddin Süleyman öldüremezdi. Fakat bir avam eseri, bir masal kitabı olduğu için öldü ve şimdi de hortluyor.”⁷⁸

“Cadı Hortladı!!!” adlı yazısında Ali Naci, Gürpınar’ı oldukça zarif bir üslupla savunan Mevhibe Ziya’yı da eleştirir. Onun hangi hakla Hüseyin Rahmi’yi

⁷⁴ age, 283-284.

⁷⁵ age, 285. 285

⁷⁶ age, 284.

⁷⁷ age, 285.

⁷⁸ age, 286-287.

savunduğunu sorgular ve Mevhibe Hanım'ın Osmanlı edebiyatını kadınlar hamamına çevirdiğini söyler.⁷⁹

Ali Naci'nin "Cadı Hortladı!!!" başlıklı yazısı uzun olduğu için bir kısmı *Rûbab*'ın 62. sayısında yayımlanır. Derginin 62. sayısında çıkan kısımda yazar, Hüseyin Rahmi'nin Şahabeddin Süleyman'a yönelttiği hayatının düzenli olmadığı yönündeki iddialara ve Gürpınar'ın *Cadı Çarpıyor*'daki diğer bazı görüşlerine cevap verir. Ayrıca yazısının sonlarına doğru Hüseyin Rahmi'nin sinirlerinin bozuk olduğunu, eğer öyle olmasaydı Şahabeddin Süleyman'ın eleştirilerinin onda bu kadar çabuk tesir göstermeyeceğini iddia eder.⁸⁰

Hemedanizade Ali Naci'nin yazısı, yukarıda yaptığımız alıntılardan anlaşılacağı gibi, *Cadı* romanından ziyade *Cadı Çarpıyor* adlı esere cevap vermek üzere yazılmıştır. Yazar, ağır bir dil kullanmakla itham ettiği Hüseyin Rahmi'den daha ağır ifadeler kullanarak Şahabeddin Süleyman Bey'i savunmaya çalışır.

Ali Naci'nin "Cadı Hortladı!!!" makalesinde yer alan pek çok görüşe Hüseyin Rahmi, *Şekâvet-i Edebiyye* adlı eserinde ayrıntılı olarak cevap verir. Bu nedenle tekrara düşmemek için Ali Naci'nin bazı görüşlerine çalışmanın bu kısmında değil, *Şekâvet-i Edebiyye*'nin ele alındığı kısımda Gürpınar'ın verdiği cevaplarla birlikte yer verilecektir.

2.7. Bir Kitâb-ı Şütûm

Rûbab'ın 62. sayısında Ali Naci'nin "Cadı Hortladı!!!" isimli makalesinin devamı dışında iki yazı daha bulunmaktadır. Derginin 294, 295, 296 ve 298. sayfalarında Şahabeddin Süleyman'ın "Bir Kitâb-ı Şütûm", 298 ve 299. sayfalarında ise derginin sahibi Cemal Nadir'in yazısı yer almaktadır.

Cadı romanı etrafında devam eden bu tartışmada yayımlanan her yeni yazıyla birlikte tartışılan konulara bir yenisi eklendiği için ele alınan tüm görüşlere yer verilememektedir. Bu nedenle sanatçıların şahıslarına yönelik eleştirilerden ziyade eserlere ve sanatçının üslubuna yönelik eleştirilere yer verilecektir.

Şahabeddin Süleyman kendisi eleştirilerini edebiyat sınırları içinde yapmasına rağmen Hüseyin Rahmi'nin eserden çok eserin sahibini hedef alan bir anlayışla,

⁷⁹ age, 287.

⁸⁰ Hemedanizade Ali Naci, "Cadı Hortladı!!!", *Rûbab*, c. II, s. 62 (29 Mayıs 1329): 303-305.

iftiralar içeren bir küfür kitabı yazdığını söyler. Ayrıca Hüseyin Rahmi'yi kuvvetli kimselerin kırbaçları altında kıvrandıktan sonra kaçıp evinin penceresinden bu kimseler hakkında söylenmedik söz bırakmayan aciz, sümüklü mahalle çocuklarına benzettir. Normalde bu tür kimselere karşı verilecek en iyi cevabın susmak olduğunu fakat Hüseyin Rahmi'nin eserinin köşesinde bucağında bilmediği bazı edebiyat teorilerinden bahsettiği için ona cevap vereceğini belirtir.⁸¹

Şahabeddin Süleyman öncelikle Hüseyin Rahmi'nin eserin başında yer alan “Lisanımızda sadeliğin elzemiyet ve ehemmiyeti cidden bilindiği günü edebiyat başlamış olacaktır.” olacaktır sözlerini eleştirerek onu lisanla edebiyatı karıştıracak kadar bilgisiz olmakla suçlar. Sonra Ali Naci'nin yaptığı gibi onu Muallim Naci'ye benzettir ve Muallim Naci'nin Gürpınar'ın üstadı, *Demdeme*'nin ise *Cadı Çarpıyor*'un babası olduğunu söyler ve ekler:

“... Demdeme namındaki eser sâhibinin sade, seyyal ifâdeli pek çok kitapları vardır ki edebiyattan anlayanlarca hudûdun hâricine sevk edilmişlerdir. Çünkü bunların ruhunda bir heyecân-ı bedî'î ve onun mevlûdu bir hiss-i bedî'î, hülâsa bir vüs'at-i tahassüs yoktur. Çünkü edebiyat ancak hüsn-i bedî'îye mâlikiyyetle yaşar.”⁸²

Hüseyin Rahmi'nin dilde sadeliği savunmasını bilgisizliğine atfeden Şahabeddin Süleyman, ona Xavier de Montépin gibi sanatçıların eserleriyle uğraşmak yerine Taine, Veron, Guyau, Gaultier ve Lalo gibi sanatçıların eserlerini okumasını tavsiye eder.⁸³

Şahabeddin Süleyman'ın Hüseyin Rahmi'ye yönelttiği ikinci eleştiri onun edebiyatta hakikat ve üslup kavramlarıyla ne kastedildiğini bilmemesidir. Gürpınar'ın bilgisizliğini yine Batılı eleştirmen ve estetsiyenlerin kitaplarını okumamasına bağlayan yazar, bu sanatçılardan yaptığı alıntılarla edebiyatta hakikat ve üslubun ne olduğunu bir muallim edasıyla anlatır ve sonrasında şu sözleriyle H. Rahmi'yi küçümser bir tavır takınır:

“Ben de ne garibim, nelerden, kimlerden bahsediyorum. Siz ki Ada'da, evinizde oturuyor, her şeyi ilham tarîkiyle bildiğinize, öğrendiğinize kâni' oluyorsunuz. Bunlar gibi hakikat-i san'atı keşif için müzeleri, kütüphaneleri, sahneleri dolaşanları budala telakkî ediyorsunuz değil mi? Efendim, ilham dururken niçin çalışmalı? Zaten kitabınızda bunu da söylüyorsunuz. Bana birkaç Frenk ismi sayıp dökme diyorsunuz.”⁸⁴

Şahabeddin Süleyman, “İtirâza Cevap” yazısında ortaya attığı “avam için edebiyat olamaz” görüşünü bu yazısında tekrar gündeme getirir. Bütün makale

⁸¹ Şahabeddin Süleyman, “Bir Kitâb-ı Şütûm”, **Rûbab**, c. II, s. 62 (29 Mayıs 1329): 294.

⁸² **age**, 294.

⁸³ **age**, 294.

⁸⁴ **age**, 296.

boyunca tekrarladığı üzere Hüseyin Rahmi'nin bu sava karşı çıkmasını yine onun bilgisizliğine bağlar ve Gürpınar'a "Takriben bir buçuk sene evvel yazdığım münekkid-i meşhûr "Remy de Gourmont"un "Mesele-yi Üslûb" namındaki eserinin bir bahsinden meâlen aldığım makaleyi Servet-i Fünûn'da okusa idiniz bunu bu suretle yazmazdınız."⁸⁵ der ve avam için neden edebiyat olamayacağını "çünkü bu maksatla yazılan yazılar hüsn-i bedî'inin tezâhür ve inkişâfına mâni olur. Çünkü sanat menfaat nâ-endîştir. Çünkü onu küçük bir endişe-i menfa'at öldürür, bitirir."⁸⁶ gerekçeleriyle açıklar. Hüseyin Rahmi'nin onun bu sözlerine karşı çıkmaması için de bu sözlerin kendisine değil büyük edebiyat estetisyenlerine ait olduğunu ekler.

Şahabeddin Süleyman bu makalesinde ayrıca Gürpınar'ın kendisine ve *Rûbab* dergisindeki "Hareket-i Edebiyye" isimli bölümde yer alan yazılara yönelik eleştirilerine cevap verir. Hüseyin Rahmi'nin "Hareket-i Edebiyye" ile ilgili yazdığı onca tenkide verdiği karşılık ise onları kendisinin yazmadığını ve boşuna o kadar uğraştığını söylemek olur.⁸⁷

Şahabeddin Süleyman "Bir Kitâb-ı Şütûm" başlıklı yazısında ayrıca Hüseyin Rahmi'ye "Mürebbiye kuvvetinde bir eser yazarsanız ben sizin yine büyük perestîşkârınız, en büyük takdîrkârınız olacağım... Yazmadığınız takdirde yine *Cadı* hakkındaki hükmüme muâdil hüküm vermekten çekinmeyeceğim"⁸⁸ ifadelerini kullanır. Sanatçı bu sözleriyle yaptığı eleştirilerin Gürpınar'ın şahsına değil eserlerine yönelik olduğunu göstermeye çalışır.

2.8. Bir İzah

Cemal Nadir'in "Bir İzah" adlı yazısı daha önce belirtildiği üzere Hüseyin Rahmi'nin *Rûbab* dergisine yönelik eleştirilerine yanıt vermek amacıyla kaleme alınmıştır. Cemal Nadir yazısının büyük bir kısmında Gürpınar'ın *Cadı Çarpıyor*'undan alıntılacağı iki iddiaya açıklık getirmeye çalışır. Bunlardan ilki Hüseyin Rahmi'nin: "Fakat emin olunuz *Rûbab* namı verilen o çoluk çocuk karalaması, nev-hevesânın siyah tecrübe tahtası olmaktan başka bir mâhiyeti

⁸⁵ age, 296.

⁸⁶ age, 296.

⁸⁷ age, 295.

⁸⁸ age, 295.

bulunmayan o mecmuayı çok okuyan yok.”⁸⁹ şeklindeki sözleridir. Bu sözlerle sanatçıya yönelttiği birkaç soruyla cevap verir:

“Peki, o halde nasıl olmuş da bu çoluk çocuk karalaması, bu nev-hevesânın siyah tecrübe tahtası *Cadı* muharririni heyecana, galeyana getirmiş, kendisini tekrar sinir illetine müptela etmiştir. Nasıl olmuş da bu mahiyetsiz mecmua üzerinde *Cadı* muharriri günlerini sarf edecek kadar, bütün nüshalarını tetkik edecek kadar bir vaktinin sarfına acımamış... Ve yine nasıl olmuş da bu kıymetsiz gazete parçası *Cadı* muharririni karşısında düşündürecek eser-i kudret göstermiş?”⁹⁰

Hüseyin Rahmi, *Cadı Çarpıyor*’da *Rûbab* dergisinin isminin Tevfik Fikret’in *Rûbab* adlı şiirinden adeta çalınırcasına alındığını ve derginin ilk neşredildiğinde “Rûbab-ı Fikret’in bir zeyli” sanıldığını ancak onunla alakasının olmadığını sonradan fark edildiğini söyler. Cemal Nadir yazısının devamında Gürpınar’ın bu iddialarının yanlışlığını ispatlamak için olayların nasıl geliştiğini ayrıntılı olarak izah eder:

“Arkadaşım, o vakit Mekteb-i Mülkiye’nin son senesinde bulunan Gördüslü Hüseyin Hüsnü Bey ile bir gün konuşurken edebi bir gazete neşrini tasmin ettik ve buna “Rûbab” ismini intihab eyledik. Edebî bir mecmuanın her halde büyük bir nâsiyenin himâyesine ilticâsını zarûfî gördüğümüz için ben Tevfik Fikret Beyefendi’ye bir ‘arîza yazdım ve ‘arîzamda evvela “Rûbab” isminin çıkaracağımız bir gazeteye unvan olmasını, sâniyen müdürlüğünün kabul edilmesini istirham ettim. Tevfik Fikret Beyefendi taallukâtından Tanin gazetesi idare memuru Tahsin Bey’le (meşguliyetin kesretinden dolayı müdürlüğü kabulde mazur olduğunu ve rûbab isminin istimâlinde beis olmadığını) tebliğ ettiler. Sonra kendilerine ikinci bir ‘arîza takdim ettim ve rûbab isminin istimâlüne müsaade ettiklerinden dolayı teşekkürle beraber ilk nüshaya derc edilmek üzere bir manzûme lütuf buyurmalarını rica eyledim. Bunun üzerine “Revzen-i Mahlû” ser-nâmeli manzûmelerini ihdâ ettiler ve *Rûbab*’ın ilk nüshası bu suretle intişar etti.”⁹¹

Cemal Nadir yazısına: “... *Cadı Çarpıyor*’da hasta, malul, mantıksız, şahsa, nâmusa tasaddî eden bir Hüseyin Rahmi’den başka bir şey bulamadım. Eğer kendilerine büyük romancı süsü verenlerin yegâne meziyeti bu ise her şeyden bu mahrum memlekete o kadar acımak lâzım ki...”⁹² sözleriyle Hüseyin Rahmi’yi eleştirerek son verir.

2.9. Şekâvet-i Edebiyye

Hemedanizade Ali Naci gibi henüz on yedi yaşında bir sanatçının Şahabeddin Süleyman’ı savunmak için tartışmaya karışması Hüseyin Rahmi’yi çok öfkelerdir. Yazar, ona ve Şahabeddin Süleyman’a cevap vermek amacıyla 19 Temmuz 1329 (1 Ağustos 1913) tarihinde tamamladığı *Şekâvet-i Edebiyye* isimli 9 bölümden oluşan

⁸⁹ Hüseyin Rahmi, *Zamane Münekkitlerine Cevap: Cadı Çarpıyor* (İstanbul: Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, 1329), 3.

⁹⁰ Cemal Nadir, “Bir İzah”, *Rûbab*, c. II, s. 62 (29 Mayıs 1329): 298.

⁹¹ Cemal Nadir, *age*, 299.

⁹² *age*, 299.

159 sayfalık bir eser kaleme alır. Ali Naci'ye eleştiri yazdırdığı için Hüseyin Rahmi'nin Şahabeddin Süleyman'a ne kadar öfkelenildiği “Bedî‘ mualliminden her hamâkati me‘mûl eder fakat san‘at-ı nâzikinin vekîl-i müdâfa‘alığına bu kadar echel, bu kadar gabî, bu kadar hışır, bu kadar müstekreh bir mahlûk intihab edeceğine ihtimal vermezdim.”⁹³ sözlerinden anlaşılmaktadır.

Şekâvet-i Edebiyye'de kullanılan ifadeler *Cadı Çarpıyor*'dan çok daha ağırdır ve bunun farkında olan Hüseyin Rahmi, kitabın ilk bölümü olan “Bir İ‘tizâr-ı Müessif”te “Husemâmın bana karşı isti‘mâl ettikleri aynı nev‘i silahla mukâbeleye mecburiyyetimden dolayı nezâhet-i lisâniyye ve ahlâkiyyemiz namına kâr‘ilerimden af istirham ederim.”⁹⁴ diyerek okuyucularından özür diler. Sonra eserin ikinci bölümü olan “Ma‘reke-i Edebiyyede Bir Çifteli”ye geçilir.

Kitabın ikinci bölümü Ali Naci'nin “Cadı Hortladı!!!” makalesinde yazdıklarına cevap vermeye ayrılmıştır. Ancak bölümün başlığından da anlaşılacağı üzere bu yanıt edebiyat sınırları içinde olmaz. Yaklaşık otuz yedi sayfa boyunca Hüseyin Rahmi, Ali Naci'ye hakaretler yağdırır. Bu bölümün baş kısmından yapılacak bir alıntıyla hakaretlerin hangi boyutlara vardığı gösterilmeye çalışılacaktır:

“Bedî‘ muallimi meşhur torpilci Şahabeddin Süleyman Bey sâha-i cevâbda kendi görünmezden evvel enker-i esvât ile bir pîş-dâr gönderdi: Genç bir hımâr-ı Hemedani... Bunun, sahne-i san‘attaki tepinme ve anırtılarından anladık ki arkadan bâ-tantana üstat geliyor. Türklüğün meydân-ı hâme ve sühanı, asıl hüner-verlerden bu kadar hâlî mi kaldı ki böyle dudaklarında kurumuş fişkılı zifozlarla, her taraftan saçılan ahır ta‘affünâtıyla, Zeyrek bodrumlarından firar etmiş zannolunan bir Acem eşeği bahse karışıyor?”⁹⁵

Şekâvet-i Edebiyye'de Ali Naci'nin en çok eleştirildiği noktalar Türkçeyi Acem şivesiyle yazması ve en basit dilbilgisi kurallarını bilmemesidir. Hüseyin Rahmi'nin onu eleştirirken kullandığı “Acem oğlu”, “har-ı İranî” gibi ifadelerden dolayı daha sonra bu tartışma bazı kimseler tarafından Türk-İran çekişmesine dönüştürülmeye çalışılır. Ancak eserin geneline bakıldığında Hüseyin Rahmi'nin tüm İranlıları değil olumsuz özelliklere sahip bir kısım İranlıları eleştirdiği görülür. “Eşek sürücüsü ümmî bir Acem, Türkçeyi belki bu Hemedani'den daha dürüst ve selis söyler.”⁹⁶ cümlesi Gürpınar'ın eleştirilerinin tüm Acemleri kapsamadığını göstermektedir.

⁹³ Hüseyin Rahmi, *Şekâvet-i Edebiyye* (İstanbul: Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, 1329), 4.

⁹⁴ *age*, 3.

⁹⁵ *age*, 3-4.

⁹⁶ *age*, 8.

Hüseyin Rahmi, “zerre kadar ne şive ne kâide ne mantık ne muhâkeme var” ve “şöhret-i sehîle kabîlinden hatalar tümen tümen...”⁹⁷ tarzı ifadelerle Ali Naci’nin kusurlarını sayıp dökerken onun hocası olan Şahabeddin Süleyman’a da eleştirisi oklarını göndermeyi ihmal etmez. Arkadaşlarının onun için “terkîb-i izâfî ile terkîb-i vasfîyi çok defa fark edemez”⁹⁸ dediklerini söyler. Hüseyin Rahmi’nin bu örnekleri vermesindeki amaç muarızlarının cahilliklerini göstermek ve bu kişilerin kendisini eleştirecek yeterliliğe sahip olmadıklarını ispatlamaktır.

Hüseyin Rahmi, muarızlarının hak etmediği halde bu mevkilere geldiğini gösterdikten sonra “Bedî‘ hocası Şahabeddin Bey çetesi bendeniz gibi yirmi beş senedir elinde tuttuğu kaleme artık i‘timâd-ı tâm peydâ etmiş bir hâdim-i matbû‘âta karşı böyle bir tecavüzde bulunur ise benden zayıflarına ne yapmazlar!”⁹⁹ sözleriyle sanatçıları sessiz kalmamaya davet eder. Ancak çalışmanın devamında görüleceği üzere bu çağrısına ünlü sanatçılardan sadece Abdülhak Hamit Tarhan onu savunan bir şiirle yanıt verir.

Gürpınar, Ali Naci’yi eleştirirken şöyle bir yol izler: Önce sanatçının eserinde kusurlu bulduğu noktaları “Eşekçi edebiyyatında garâbet-i teşbîhe misal”, “Tömbekici şîvesine misal”, “Yazdığı ilk sözü ikinci cümle ile çürütmek emrindeki gâye-i humka misal”, “Ahlaksızlığı fazilet zannetmek belâhetine misal” tarzında alt başlıklara ayırır ve sonra “Cadı Hortladı!!!” makalesinden yaptığı çeşitli alıntılarla bu eleştirilerini örneklendirerek ispatlamaya çalışır.¹⁰⁰

Hüseyin Rahmi, *Cadı Çarpıyor*’da Şahabeddin Süleyman’ın *Sabah* gazetesinin 28 Nisan 1329 tarihli, 8495 numaralı sayısında çıkan “Vâhime-i Mes’ûliyyet” başlıklı yazısında Emile Faguet’nin *Et l'horreur des responsabilités* adlı eserinden intihal yaptığını iddia eder. Ancak Ali Naci “Cadı Hortladı!!!”da Şahabeddin Süleyman’ın sadece makalenin başlığını Faguet’ten aldığını söyler ve ortada bir intihal varsa bunun Gürpınar tarafından ispatlanmasını ister. Hüseyin Rahmi de *Şekâvet-i Edebiyye*’nin ikinci bölümünün sonlarında Ali Naci’nin bu meydan okumasına karşılık Faguet’in eserinden aldığı Fransızca metinleri Şahabeddin Süleyman’ın makalesi ile karşılaştırarak intihal yaptığını ispatlamaya çalışır. Sonrasında ise intihal iddiasını şu sözleriyle daha da ileri götürür: “Meâkil-i

⁹⁷ age, 15.

⁹⁸ age, 9.

⁹⁹ age, 11.

¹⁰⁰ age, 18-34.

san'at edindiği Fransızca, Türkçe kitapların en güzel cümle ve satırlarını obur bir tırtıl gibi oyar. Reng-i aslîyi biraz kaçırmak için ufak tefek “rötuş”lar ile sahîfeler aşırır. Âsârı, hırsız yatakçılarının dükkânçe-i âvânîsine benzer.”¹⁰¹

Şekâvet-i Edebiyye’nin üçüncü bölümü tartışmaları başlatan ilk sanatçı olan Şahabeddin Süleyman’a ayrılır. “Şahabeddin Süleyman Bey - Meslek-i Edebîsi - Kudret-i Tenkîdiyyesi - Zerâfet-i Tab‘ ve Üslûbu” başlığını taşıyan bu bölümde elli sayfa boyunca Şahabeddin Süleyman’ın “Bir Kitâb-ı Şütûm” adlı eleştirisindeki “üslupta sadelik”, “lisan ve edebiyat aynı şey değildir”, “avam için sanat olmaz çünkü edebiyat menfaat-nâ-endîştir” tarzındaki görüşlerine karşılık verilir.

Şahabeddin Süleyman’ın “Lisan edebiyat değildir. Edebiyyat için bir vasıta. Heykeltıraş için eşkâl, resim için elvan ve hutut ne ise edebiyat için de elfaz ve kelimat öyledir.”¹⁰² iddiasına Hüseyin Rahmi, çizgi ve renkten ayrı bir resim düşünölemeyeceği gibi dilden ayrı bir edebiyat da düşünölemeyeceğini söyleyerek cevap verir.¹⁰³ Ayrıca “Edebiyyat, gayesine doğru te‘âlî için çırpındıracağı kanatlarının kuvvetini lisandan alacaktır. Lisan, tayyâre-i san‘atın pervanesidir.”¹⁰⁴ sözleriyle dilin edebiyat için ne kadar önemli olduğunu altını çizer.

Gürpınar, Türkçenin bir buçuk asır boyunca geçirdiği değişimleri ve bu alanda yaşanan zorlukları kısaca özetler. Sonra Meşrutîyet’in ilanı ile birlikte ortaya çıkan hürriyet ortamında tam rahata kavuşulacağı sırada “üdebâ-yı cedîde pîşdârları tarafından eskilere karşı bir yaylım ateşi” açıldığını ve ortaya dünküler ve bugünküler adıyla iki grup çıktığını, dünkülerin “kaba, ihtiyar, muğlâk, bunak...” bugünkülerin ise “dâhî, âlim, fâzıl, sanatkâr, ince” olarak göröldüğünü dile getirir.¹⁰⁵ Ayrıca eski edebiyatçılara hücum eden bu grubun “Mahallî erbâb-ı tahrîri bitirdikten sonra ta Voltaire’lerden, Rousseau’lardan girişerek ecnebî ricâl-i kalemiyyesine” de saldırmaya başladığını iddia eder.¹⁰⁶

Yazının devamında Şahabeddin Süleyman’ın Batılı sanatçıların görüşlerinden alıntılar yaparak ispatlamaya çalıştığı “avam için edebiyat olamaz çünkü sanat menfaat-nâ-endîştir” savına karşı çıkılır. Sanatın amacının “menfaat-ı ictimâiyye”

¹⁰¹ age, 37.

¹⁰² Şahabeddin Süleyman, “Bir Kitâb-ı Şütûm”, *Rûbab*, c. II, s. 62 (29 Mayıs 1329): 294.

¹⁰³ Hüseyin Rahmi, age, 47.

¹⁰⁴ age, 48-49.

¹⁰⁵ age, 51.

¹⁰⁶ age, 49-52.

olduğunu savunan Hüseyin Rahmi, Türklerin şu sıralarda hiçbir bilim veya sanat dalına “menfaat-nâ-endiş” bir surette bakamayacağını savunur.

Hüseyin Rahmi, Batı’da Şahabeddin Süleyman’ın avam yazarı olarak adlandırdığı Eugène Sue, Dumas père, Paul de Kock gibi sanatçıların eserlerinin hala yüz binlerce baskı yaptığını, herkesin Gustave Flaubert gibi sanatçıların eserlerini anlayacak yeterliliğe sahip olmadığı söyler. Gürpınar, sürekli kendisine Batılı estetisyenlerden örnek vererek sıradan halkı görmezden gelen Şahabeddin Süleyman ve arkadaşlarını şu sözleriyle gerçekleri görmeye çağırır:

“Ne yapalım, kânûn-i tekâmül böyledir. Basitten mürekkebe, pestten yukarıya, sehilden müşküle doğru husûl-i muvaffakiyyet pek güçlülük oluyor. Hikmet-i bedâiyî’le tecerrübünüzden dolayı bu kanunu herkesten ziyade siz bilmelisiniz. Hikmet-i bedâiyî’e kadar nasîbe-dâr-ı tederrüs olamayacak kısım-ı ‘avâm dilsiz, yazısız, edebiyatsız mı kalsın?’”¹⁰⁷

Şahabeddin Süleyman “Bir Kitâb-ı Şûtûm”da Gautier, Lalo, Buffon, Veron, Guyau gibi sanatçıların isimlerini sayarak veya onlardan alıntılar yaparak Hüseyin Rahmi’yi bu sanatçıları iyi bilmemekle suçlar. Hüseyin Rahmi de *Şekâvet-i Edebiyye*’nin önemli bir kısmında bu sanatçıların eserlerinden aldığı metinlerin hem Fransızca hem de Türkçelerine yer vererek Şahabeddin Süleyman’ın bilgilerinin yanlış veya yüzeysel olduğunu kanıtlamaya çalışır. Şahabeddin Süleyman’ın onu küçümsemesine çok içerleyen sanatçı sadece Batılı eleştirmen ve estetisyenlerle yetinmeyerek müzik, resim, heykel gibi sanat dallarında isim yapmış Batılı sanatçılar hakkındaki bilgilerini de okuyucuların gözleri önüne serer.¹⁰⁸

Şekâvet-i Edebiyye’nin “Edebe Yan Bakar Bir Mevzu” adını taşıyan dördüncü bölümünde Ali Naci’nin büyük bir eser olarak takdim ettiği Şahabeddin Süleyman’ın *Çıkmaz Sokak* adlı üç perdelik piyesi üslup ve konu yönünden ayrıntılı bir şekilde eleştirilir. Daha sonra bu eser, *Çıkmaz Sokak*’la aynı konuyu işleyen Marcel Prévost’nun *Les anges gardiens* “Melekü’s- Sıyâneler” adlı romanıyla kıyaslanır.

Çıkmaz Sokak’ta “sevicilik” gibi Türk edebiyatında daha önce pek görülmeyen bir konu işlenir. Hüseyin Rahmi, Şahabeddin Süleyman’ın piyesinde toplumsal bir fayda sağlamayacak böyle bir konunun ele alınmasına bir anlam veremez. Önce eserin konusunu kısaca özetler ve sonra üslubunu değerlendirmeye geçer. Gürpınar, piyesten aldığı “Gözlerinde her şeyi saklamak isteyen bir bulut... Güzel dudaklarının

¹⁰⁷ age, 60.

¹⁰⁸ age, 86-89.

ucunda zehirden bir tebessüm çiçeği (!) var...” tarzındaki cümlelerle eserin, Şahabeddin Süleyman’ın şiddetle eleştirdiği Namık Kemal gibi romantik bir tarzda yazıldığını ispatlamaya çalışır.¹⁰⁹

Yazının devamında Gürpınar “sevicilik” konusunun ele alınış biçimini eleştirir. Şahabeddin Süleyman piyeste Nesib Paşa’nın genç zevcesi Refika Hanım’ın lezbiyen olmasını eşinin yaşlı olmasına bağlar. Hüseyin Rahmi bunun yanlışlığını göstermek için Marcel Prévost’nun *Les anges gardiens* “Melekü’s- Sıyâneler” adlı romanını örnek verir. Romanın konusunu ayrıntılı bir şekilde anlattıktan sonra “erkeği mebzul bir muhitte” büyümesine rağmen mürebbiyesi Fanny’e âşık olan Matmazel “Berthe Segré’nin Şahabeddin Süleyman’ın tezini çürüttüğünü savunur.¹¹⁰

Hüseyin Rahmi’nin kitabının beşinci bölümü olan “Frenk Bedâyî’-Şinâsânı Ne Diyor”da tekrar “Sanat menfaat-nâ-endîştir.” konusuna dönülür. Gürpınar’a “Guyau”yu okudun mu?” “istifhâm-ı mağrûrânesiyle” hitap eden Şahabeddin Süleyman’ın Batılı sanatçıların görüşlerini yanlış anladığı, sanatçıların görüşlerinden verilen örneklerle açıklanmaya çalışılır. Ayrıca Şahabeddin Süleyman’ın sanatta menfaat gözetilmeyeceğini iddia etmesine rağmen davranışlarıyla bunun tersini sergilediği şu sözlerle dile getirilir:

“Hangi gazete parayı çok verirse oraya gidersiniz... Hangi bahis kolayınıza gelirse onu karalarsınız.. Hangi mevzuların ihtimâlât-ı intihâlleri vâsi’ ise onları yazarsınız... Sizin, hayatın, sanatın zir-i hükm-i menfa’at-nâ-endîşisinde yaşadığınız anlar, hangi zamanlarınızdır? Bilinemez...”¹¹¹

“Bizim İçin Mes’elenin En Büyük Ehemmiyeti Nerede?” başlığını taşıyan altıncı bölüm, Gürpınar’ın *İkdâm* gazetesinde okuduğu “Bulgaristan Mektupları” başlıklı bir yazıdan aldığı cümlelerle başlar. Bu yazıda Bulgarların kısa zamanda ilerlemesi yazı diliyle konuşma dili arasında farklılık olmamasına, Kiril harflerinin zenginliğine, yazının ve imlanın sadeliğine bağlanır. Bu durumun ise milletin kolayca okuma yazma öğrenmesini sağladığı söylenir.¹¹²

Ülkemizde yazı dili ile konuşma dili arasındaki farklılık ve imla kurallarının yazılı bir şekilde olmayışı dilin gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Arapça ve Farsça gibi bitişik yazılan dillerde dil bilgisi kuralları yazılı bir şekilde mevcuttur ve bu nedenle 600 yıl önce yazılmış Sadi’nin bir eseriyle günümüzde yazılmış bir eserin

¹⁰⁹ age, 93.

¹¹⁰ age, 100.

¹¹¹ age, 107.

¹¹² age, 114-115.

imlası aynıdır. Bizde ise bugün Kâtip Çelebi'nin Cihannüma'sının imlası ile bir eser yazılsa yeni edebiyatçılar tarafından dalga geçileceği söylenir.¹¹³

Hüseyin Rahmi, eserinin bu bölümde Türkçe ve Türkçenin sorunlarıyla ilgili çok önemli açıklamalar yapmakta ve dilin bugünkü durumundan yaşadığı dönemin sembolizmi benimseyen sanatçıların sorumlu tutmaktadır. Sanatçı ayrıca Türk dilinin düzelmesi durumunda ülkenin de bu kötü durumundan kurtulacağını savunur. Çalışmanın bundan sonrasında sanatçının Türk dili hakkında önemli açıklamalar içeren görüşleri özetlenmek yerine doğrudan verilecektir:

“Bize evet ‘estetik’ten ‘sembolizm’den evvel ekseriyyetin anlayabileceği, vâzıh, makul, ciddi bir lisân-ı ‘ilm ve edep lazımdır. Lisan bu çoraklıktan, lügazlıktan, bu rekâket-i cehâletten, bir sürü hoppaların bâzîce-i keyfîleri olmak felaketinden kurtarılmalıdır. Millete talim ve tedris edilecek pek çok hakâyık-ı ‘ilmiyye, fenniyye ve edebiyye var. Bütün bu hakikatler bu kuşdili tarz-ı tebliğiyle anlatılamaz...”¹¹⁴

“Türkçemiz Avrupa lisanları derecesinde mütekemmil değilse de mahrûmiyyet-i ‘ilmiyye, fenniyye ve edebiyemizi izâleye hiç yaramayacak kadar kabiliyetsiz de değildir. Terakkiye müsta’iddir. Fakat bugün onu Çinceye çevirmeye uğraşanların sû-i kasdları, cahilane tahripleriyle bitiyor. Şivesini, letafetini, kuvvetini, vuzuhunu bütün mahsûsât-ı milliyetini kaybediyor. Bî-çâreyi kimimiz Fransızcaya, kimimiz İngilizceye, kimimiz Acemceye benzetmeye uğraşıyoruz. Hâlbuki o, Türk kalmak şartıyla bizim olabilir. Türklüğün en büyük mümessili odur. Çünkü her şey ondan doğacaktır. Bir milletin hayatı lisanının varlığıyla tev’emdir. İkiisi beraber yaşar. Beraber ölür. Lisanı ölmüş milliyeti pâydâr olmuş bir millet gösterilemez.”¹¹⁵

“Bugün Türklüğün hayatını, Avrupalıların firâş-ı ihtizâra uzatarak “Can çekişiyor” dedikleri Türklüğün ruhunu lisan uyandırabilecektir. Zavallı hasta, derdini bütün etrafındaki evladına ve kendini tedaviye gelenlere anlatabilecek bir dile mâlikiyyetle o döşeğinden kalkabilecektir.”¹¹⁶

Eserin bu bölümünde Gürpınar dil hakkındaki görüşlerini açıkladıktan sonra Muallim Naci’yi eleştirenleri dilin zenginleşmesine hiçbir katkı sağlamamakla suçlar ve eserlerinde kullandıkları “[n]efis, nûşin, hâr, mahrur, emmek, titremek” gibi kelimeleri ve “pembe emeller, yeşil tefekkürler” gibi tamlamaları eleştirir.¹¹⁷

Şekâvet-i Edebiyye’nin sırasıyla “Vicdan Nedir?” ve “Hazret-i Fâtih’in İstanbul’u Tabanca ile Fethi (!)” isimlerini taşıyan yedinci ve sekizinci bölümleri Ali Naci’ye ayrılmıştır. “Vicdan Nedir?” bölümünde Hüseyin Rahmi, “vicdan nedir, buna ne lüzum vardır?” diyen Ali Naci’ye ilk önce Paul Sollier’nin *Morale et moralité*, Carus’un *Le Problème de la conscience du moi*, Marillier’nin *La Liberté de conscience* ve Herbert Spencer’in *Qu’est-ce que la morale?* isimli kitaplarını

¹¹³ age, 116-117.

¹¹⁴ age, 117.

¹¹⁵ age, 119-120.

¹¹⁶ age, 124.

¹¹⁷ age, 125.

okumasını tavsiye eder. Ancak daha sonra “senin gibi balkabağına böyle bir teklifte bulunmak da deredeki kurbağadan bir hitâbet-i felsefiyye talep etmek kadar gülünç olur” diyerek kendisi bu eserlerden yaptığı alıntılarla konuyu açıklar.¹¹⁸

“Hazret-i Fâtih’in İstanbul’u Tabanca ile Fethi (!)” adını taşıyan sekizinci bölümde Ali Naci’nin 59 numaralı *Rûbab*’da yer alan “Tevbe Kapısı” başlıklı yazısı eleştirilir. Gürpınar, bu yazıda yer alan “Biz İstanbul’a “kafa”mızla değil tabancamızla girmiştik... Biz İstanbul’un havasıyla kendi kâbiliyyet-i rûhiyyemizi mukâyeseden bile istinkâf etmiş, buna lüzum görmemiştik.” cümlelerinde geçen “İstanbul’un tabanca ile fethedilmesi” ifadeleri ile dalga geçer ve Ali Naci’nin tarih bilgisini sorgular.¹¹⁹

Ayrıca Ali Naci’nin “Devlet-i ‘Osmâniyye dilsiz doğmuş ve altı yüz senedir öyle kalmış” sözlerini eleştirir. Ancak Ali Naci’nin sözlerine kendisi karşılık vermek yerine yine aynı derginin bir önceki sayfasında yer alan Şahabeddin Bey’in “Mâzî-i Lisan ve Edebiyyat” adlı makalesinde geçen Osmanlıların muazzam zengin bir lisanı varmış...” sözlerini onun sözlerine cevap olarak nakleder. Böylece aynı dergide yazan iki arkadaşın düşüncelerindeki çelişkiyi ortaya koymaya çalışır.¹²⁰

Şekâvet-i Edebiyye’nin son bölümü olan “Netice”de, *Cadı Çarpıyor*’un son bölümüyle benzer konulardan bahsedilir. Hüseyin Rahmi, İstibdat döneminde gerçek sanatçıların baskı altında tutulmasıyla otuz yıllık bu dönemde Hemedani gibi sanatçıların türediğinden ve bu kişilerin Namık Kemal, Şinasi, Ziya Paşa gibi sanatçılara dış bilemediğinden söz eder. Kendileri ortaya bir eser koyamayan bu kimseler önceki sanatçıların eserlerine hücum etmekte ve onları yazı yazmaktan men etmeye çalışmaktadırlar.¹²¹

Hüseyin Rahmi bu son bölümde “avam için sanat olmaz” ve “sanat menfaat-nâ-endiş”tir gibi konuları bir kez daha ele alır ve Anatole France’ın: “Diğerlerinin ruhları üzerinde bir teessür icrası ümidinde bulunmaksızın, demek istiyorum ki, kendi kendine ve yalnız kendi için ancak deliler söylenirler.”¹²² cümlesiyle sanatta menfaat kaygısı güdülemez diyen muarızlarına yanıldıklarını bir kere daha göstermeye çalışır.

¹¹⁸ age, 131-132.

¹¹⁹ age, 137-139.

¹²⁰ age, 145-147.

¹²¹ age, 148-152.

¹²² age, 154.

2.10. Bizde Tenkit

Büyük Duygu mecmuasının 22. sayısında isimsiz olarak yayımlanan “Bizde Tenkit” adlı makalede yazar, uzun zamandır edebi tenkit olmadığından şikâyet eder ve: “... ah, ne zaman münekkittlerimiz âlem-i matbuâta çıkan âsârı bihakkın tenkit ile onların iyi ve kötülerini bize gösterecekler diye hasret çekiyor idik.”¹²³ sözleriyle edebi tenkide olan gereksinimi dile getirir. Ancak daha sonra yaşanan edebi tartışmaları görünce bu isteğinden “Fakat bilse idik ki biz tenkidi de bir vesile-i tecâvüz, bir sebeb-i sebb ve şütum, bir medâr-ı cidâl ve nizâ‘, elhâsıl hiçbir yerde görülmemiş bir şekil ve kalıba ifrağ edeceğiz- kendi hesabıma söylüyorum- tenkidin bizde vücut bulmamasını ister, bunun için çalışır, çabalardım.”¹²⁴ diyerek bundan vazgeçtiğini beyan eder. Fikrinin değişmesine sebep olarak ise “Cadı Hortladı!!!” makalesi ile *Şekâvet-i Edebiyye* risalesini gösterir.

Makalenin yazarı Hemedanizade Ali Naci’yi “Cadı Hortladı!!!”, Hüseyin Rahmi’yi ise *Şekâvet-i Edebiyye*’de kullandığı küfürlü üsluptan dolayı ağır sözlerle eleştirir:

Vücutlarıyla âlem-i edebimizin iftihar edeceği erbab-ı ilm ve kalemimizin Sulukule sükkânına, en aşağı meyhaneler müdâvimlerine yakışacak sözlerle bu vatana, bu millete, gençliğe hizmet edecek kalemlerini telvis etmelerini görüp de “Vâ esefâ! Biz yine adam olmaktan pek uzaktayız.” dememek elden gelmiyor.¹²⁵

Yazar bu tartışmalarda hem Ali Naci’nin hem de Hüseyin Rahmi’nin aynı derece haksız olduğunu söyler ve durumu bir benzetmeyle somutlaştırmaya çalışır:

“Cadı Hortladı!!! makalesindeki tecavüze *Şekâvet-i Edebiyye*’deki tecavüzle mukâbeleden dolayı muharriri hiçbir vakit mazur -edebîyyat namına- görülemez. Çünkü temsilde hata yoktur. Bize sokaktan geçer iken tecavüzle sövmeye, hatta vurmaya teşebbüs eden bir terbiyesize aynı suretle söverek, vurarak tecavüz eder isek herkes bizi ta’yip eder. Hiçbir zaman bizi mazur görmez.”¹²⁶

Nazım Hikmet Polat *Büyük Duygu* dergisinde yayımlanan bu makalenin yazarının Şahabeddin Süleyman olduğunu düşünmektedir. Bu düşüncesine kanıt olarak yazıda Şahabeddin Süleyman’ın adının hiç geçmemesini ve yazının bazı üslup özelliklerini göstermektedir.¹²⁷ Nazım Hikmet Polat’ın dediği gibi bu makalenin yazarı Şahabeddin Süleyman ise *Cadı* romanına yönelik ilk eleştiriye yazarak uzun

¹²³ **Bizde Tenkit**, *Büyük Duygu*, s. 22 (13 Teşrinisani 1329): 353.

¹²⁴ **age**, 353.

¹²⁵ **age**, 353-354.

¹²⁶ **age**, 354.

¹²⁷ Nazım Hikmet Polat “*Hüseyin Rahmi’nin Cadı Romanı Hakkında Münakaşalar*”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, s. 21 (Aralık 1982): 207.

süre devam eden bu tartışmayı başlatan kişinin hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi tartışmayı bitirmeleri için: “Bütün üdebâmızdan, erbâb-ı kalemimizden rica ediyoruz, yalvarıyoruz ki bu millete acısinlar. Gençliğimizi birbirine tebagguz mikroplarıyla aşılmasınlar.”¹²⁸ diyerek tarafları barışa davet etmesi oldukça ilginçtir.

2.11. İ‘tizâr-ı Mahsûs

Hüseyin Rahmi’nin *Şekâvet-i Edebiyye* adlı eserinin yayımlanmasından sonra *Rûbab* dergisi cephesinden yeni bir eleştiri hamlesi başlatılır. Dergisinin 82, 83 ve 84. sayılarında Hüseyin Rahmi’yi eleştiren çeşitli yazılara yer verilir. Öncelikle derginin 82. sayısında konuyla ilgili iki yazı yer alır. Bunların ilki derginin sahibi Cemal Nadir tarafından, ikincisi ise Hakkı Tahsin tarafından yazılır. Cemal Nadir “İ‘tizâr-ı Mahsûs” başlığını taşıyan bir sayfalık makalesinde ilk önce *Cadı* romanı tartışmalarının nasıl bir seyir izlediğini kısaca özetler. Bu özetleme sırasında Hüseyin Rahmi’nin *Cadı Çarpıyor*’da küfürlü bir dil kullandığını ancak dergi yazarları ile kendisinin ise Gürpınar’a çok daha hafif bir lisanla karşılık verdiğini vurgular. Bütün bu olaylardan sonra Hüseyin Rahmi’nin bu sefer daha da üzücü bir şekilde *Şekâvet-i Edebiyye* unvanlı bir eser yazdığını ve “... bu kitapta Hemedanizade Ali Naci Bey’den başlayarak Şahabeddin Süleyman Bey’e ve *Rûbab*’a- ağızla ve kalemle söylenilmeyecek ve yazılmayacak tarzda- tecavüzat ve tahkiratta bulun[duğunu]”¹²⁹ ifade eder.

Cemal Nadir bu yazısında da daha önceki yazısında olduğu gibi meselenin daha çok *Rûbab* dergisiyle alakalı kısmıyla ilgilenmektedir. Bu nedenle şu soruyu yöneltir: “*Rûbab*’ın böyle seksen bu kadar nüsha neşretmesi ve neşrine devam etmesi Hüseyin Rahmi Bey’i acaba rencide mi ediyor?”¹³⁰ Bu sorusuyla Hüseyin Rahmi’nin *Rûbab*’ın yayın hayatına devam etmesinden rahatsız olduğunu belirtmektedir.

Yazının devamında Hüseyin Rahmi’nin bugün erbâb-ı kalem tarafından yeteneği onaylanmış bir kimse olan Ali Naci’ye Acem olduğu gerekçesiyle hakaret etmesi eleştirilir. Cemal Nadir bu hakaretin bütün Acemleri kapsayacak şekilde genişletildiğini iddia eder. “Bu kitabın her satırını ayrı ayrı tahlil ile bütün

¹²⁸ **Bizde Tenkit**, Büyük Duygu, s. 22 (13 Teşrinisani 1329): 354.

¹²⁹ Cemal Nadir, “İtizâr-ı Mahsûs”, **Rûbab**, s. 82 (t.y): 541

¹³⁰ **age**, 541.

kelimelerini birer birer redde mecbur olduğumuz cihetle sahifelerimizin bir kısmını Hüseyin Rahmi Bey lisanına hasrettiğimiz için muhterem kâri'e ve kar'ilerimize 'arz-ı i'tizâr ederiz.'¹³¹ sözleriyle kullanılacak olan lisandan dolayı Hüseyin Rahmi'nin *Cadı Çarpıyor*'un başında yaptığı gibi okuyuculardan özür dileyerek yazısını sonlandırır. Böylece tartışmanın ikinci perdesi açılmış olur.

2.12. Müdafaalardan Sonra...

Cadı romanı etrafındaki tartışmanın *Şekâvet-i Edebiyye*'nin yayımlanmasıyla başlayan ikinci aşamasında yeni bir kalem münakaşaya karışır: Hakkı Tahsin. *Rûbab* dergisinin yazarlarından olan Hakkı Tahsin 82, 83 ve 84. sayılarda yer alan "Müdâfaalardan Sonra..." adlı makalesiyle daha önce Şahabeddin Süleyman ve Ali Naci tarafından dile getirilen görüşleri bir kez daha tekrarlar. Gürpınar'ı onların yaptığı gibi edebe aykırı bir dil kullanmakla suçlar: "Hüseyin Rahmi Bey kalemini, gidiyor, Kasımpaşa deresine batıra batıra bir müdâfaanâme vücuda getiriyor."¹³²

Hakkı Tahsin yazılarında Şahabeddin Süleyman'ı savunur ve Hüseyin Rahmi'yi Şahabeddin Süleyman'nın edebi bir üslupla yazdığı tenkitlerine karşı edebe aykırı bir üslupla yanıt verdiği için sürekli eleştirir:

"Biri *Cadı* eserinin, muharririn diğer eserlerinden birkaçı kadar iyi olmadığını söylüyor. Selis, mantıkî, ilmî bir beyan ile anlatıyor. Öteki sâhib-i eser de dilini tulumacı koşuşlarının küfür dolu müsâmâtında dolaştırarak toplayabildiği küfürler, müstehcen, müstekreh ifâdat ile münekkide karşı sövüyor, lanetler okuyor... Çıldırıyor, tepiniyor ve bütün levs-i tab'ıyla nazariyesiz, vukufsuz murdar bir eser yazıyor."¹³³

Ali Naci "Cadı Hortladı!!!" makalesinde Hüseyin Rahmi'yi avama hitap eden eserler yazdığı için tiyatro oyuncusu Kel Hasan'a benzetir ve ona şu şekilde hitap eder:

"Kel Hasan Osmanlı 'âlem-i temâşâsında ne kadar iktisâb-ı ma'rifet eylemiş ve ne kadar sanattan behre-yâb olabilmiş ise siz de Osmanlı 'âlem-i tahrîrinde ondan fazla bir şey kazanmamışsınız beyefendi. O da güldürmüş siz de güldürmüşsünüz. O da arkasına bir insan sürüsü takmış, siz de takmışsınız..."¹³⁴

Ali Naci'nin Gürpınar'ı Kel Hasan'a benzetmesi gibi Hakkı Tahsin de onu yaptığı maskaralıklarla insanları güldüren Pascal'a benzetir ve bu nedenle kendisine yapılan eleştirilere cevap vermesini garip karşılar:

¹³¹ age, 541.

¹³² Hakkı Tahsin, "Müdafaalardan Sonra...", *Rûbab*, s. 82 (t.y): 542.

¹³³ age, 542.

¹³⁴ Hemedanizade Ali Naci, "Cadı Hortladı!!!", *Rûbab*, c. II, s. 61 (23 Mayıs 1329): 290-291.

“ ... senelerdir bizi güldüren, taklitleriyle, ifade ettiği mashara tabirleriyle boş vakitlerimizde bize nispeten eğlenceli dakikalar kazandıran bir Paskal’ın son rolündeki muvaffakiyetsizliği nasıl affolunamaz bir kabahattir ve düşünülün ki bu kabahat de her hareketi ile gülen, eğlenen insanlar indinde ihtardan müsta’nî kaldığı zamanlar ne büyük bir ihmal olur. Hüseyin Rahmi Bey bu mevkide iken maruz bulunduğu tenkitlere karşı her nedense sükût edemedi. Saçları ürpermiş, ağzı köpürmüş bir “Cadi”zâde tevlit eyledi ve bununla yalnız münekkide değil teşrîk-i mesâ’î eyleyenlere de, *Rûbab*’a yazanlara da, hatta ahlaka, namusa da saldırdı.”¹³⁵

Rûbab dergisi yazarlarının Hüseyin Rahmi’ye en çok yönelttikleri eleştirilerden biri onun Batı edebiyatında hikmet-i bedayi konusunda yazılmış eserleri ve kuramları bilmemesidir. Hakkı Tahsin de yazısında bu konuya değinir: “Sanat nazariyeleri itibariyle siz tahlile tâbi tutulduğunuz zaman elde edilen netice bir sıfır olur.”¹³⁶ Gürpınar’ın muarızlarının bu tarzdaki eleştirilere karşılık vermek için Batı edebiyatı sanatçılarından verdiği örnekleri de şu şekilde aşağılar: “Hüseyin Rahmi Bey! Siz bir defa isim saymaya pek heveskâr bir adamsınız.”¹³⁷

Hüseyin Rahmi, Ali Naci kendisini eleştirdiği zaman, daha dili doğru düzgün kullanamayan bir Acem’in kendisine cevap vermeye hakkı olmadığını savunur. Hakkı Tahsin ise Hüseyin Rahmi’nin onlara liderlik yapan Şahabeddin Süleyman ile aynı yeterlilikte olmadığını savunur: “ ... evet siz bunları benim kadar da bilmiyorsunuz... Değil Şahab’la münakaşa yapacak kadar; benim kadar da, Naci kadar da.”¹³⁸

Hakkı Tahsin makalesinin derginin 82. sayısında yer alan kısmında ayrıca Hüseyin Rahmi’nin kendisini aşırı övdüğünden bahseder ve onu diğer arkadaşları gibi Muallim Naci’ye benzetir: “Hayatında kendisini bu kadar midhat ettiren bir de merhum Naci Efendi vardı. Ondan sonra İzzet Melih, Süleyman Bahri, Hüseyin Rahmi Bey’ler gelir.”¹³⁹

Hüseyin Rahmi onu edebi anlamda ölmüş olarak kabul eden *Rûbab* dergisi yazarlarına karşı kitap satışlarının çokluğunu öne sürer ancak onlar iyi sanatçıların az okunduğunu söyleyerek Gürpınar’ın bu başarısını gölgelemeye çalışırlar. Bunun üzerine Gürpınar onlara başarılı bir sanatçı olduğunu göstermek için *Şekâvet-i Edebiyye*’de: “İnsanı zor ile söyletiyorsunuz. Almanlardan, Fransızlardan birçok takdir ve tebrik-nâmeler aldım. Almancaya tercüme edilen hikâyelerim hakkında Berlin cerâidi sütun sütun tenkidat yazdılar. Bir nâçiz Türk’ten uzun uzun

¹³⁵ Hakkı Tahsin, *age*, 542.

¹³⁶ *age*, 545.

¹³⁷ *age*, 544.

¹³⁸ *age*, 546.

¹³⁹ *age*, 546.

bahsettiler.”¹⁴⁰ diyerek karşılık verir. Böylece muarızlarının sürekli övgüyle söz ettiği Batılıların kendi eserlerini beğendiğini göstermeye çalışır. Ancak Hakkı Tahsin yazısının *Rûbab* dergisinin 83. sayısında yayımlanan kısmında Hüseyin Rahmi’yi öven Almanların bir münekkit veya sanatçı olmaması durumunda bu övgülerin bir anlam taşımayacağını söyler ve Şahabeddin Süleyman’ın eserlerinden övgüyle söz etmeye başlar: “Şimdi size desem ki: “Şahab’ın *Fırtına*’sı da Rusların en çok sevdiği bir ecnebi eserdir. Buna hayret etmezsiniz ya? Hatta yalnız Ruslar değil... Fransızlar, Almanlar da...”¹⁴¹

Hüseyin Rahmi Gürpınar hem *Cadı Çarpıyor* hem de *Şekâvet-i Edebiyye*’de Namık Kemal’den övgüyle söz eder. Şahabeddin Süleyman ve arkadaşlarını, yaşayan yazarları eleştirmekle tatmin olamayarak “Namık Kemal’in medfen-i mübâreğine dâne-i tahrîp fırlatan, gasb-ı şöhret için mezar karıştıran, edebiyat nebbaşları”¹⁴² olarak niteler. Hakkı Tahsin ise Gürpınar’ın bu iddialarını doğrular bir şekilde onun Namık Kemal’den övgüyle bahsetmesini eleştirir ve Namık Kemal için: “... şair, sanatkâr değil... Büyük vatanperver, büyük hürriyetperver... Fakat şair, fakat sanatkâr değil...”¹⁴³ sözlerini sarf eder.

Hakkı Tahsin makalesinin 84. sayıdaki kısmında yine Gürpınar’ın beğendiği veya beğenebileceğini düşündüğü sanatçılara karşı küçümser bir tavır takınır ve ondan isim saymasını istese hiç tereddüt etmeden Muallim Naci, Mehmed Celal, Ahmed Midhat’ın isimlerini sayacağını iddia eder.¹⁴⁴

Yazar daha sonra kendi beğendiği sanatçıları sıralar ve bu sanatçılardan biri olan “Kemal” isimli birinden özellikle övgüyle söz eder: “... sonra bir Hamid bir Fikret yetişir. Ve nihayet bunları müteâkip en yeni bir lisana, en yeni en derin ve nâfiz bir rû’yete mâlik bir ‘Kemal’ doğar. Tanıyamadınız değil mi? Bu, bir defa Namık Kemal değil... Başka bir Kemal... Ve elbette zaman geçtikçe onu anlayacaksınız.”¹⁴⁵ Yazar, bu Kemal’in kim olduğunu açıklamaz. Ancak Halit Fahri Ozansoy anılarında Hakkı Tahsin’in bu sözlerine değinirken bu kişinin Yahya Kemal olduğunu söyler:

¹⁴⁰ Hüseyin Rahmi, *Şekâvet-i Edebiyye* (İstanbul: Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, 1329), 13.

¹⁴¹ Hakkı Tahsin, “Müdafaalardan Sonra...”, *Rûbab*, s. 83 (t.y): 563.

¹⁴² Hüseyin Rahmi, *Zamane Münekkitlerine Cevap: Cadı Çarpıyor* (İstanbul: Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, 1329), 70.

¹⁴³ Hakkı Tahsin, *age*, 565.

¹⁴⁴ Hakkı Tahsin, “Müdafaalardan Sonra...”, *Rûbab*, s. 84 (t.y): 578.

¹⁴⁵ *age*, 578-579.

“... Hakkı Tahsin âdeta kendinden geçmiş bir halde idi. Rûbapta Hüseyin Rahmi’ye çatarken sözü evire çevire Yahya Kemal’e getiriyor ve aşağı yukarı şöyle bir coşkunlukla haykırıyordu: – Sen Kemal’i tanıyor musun, Kemal’i?... Amma Namık Kemal değil bu... Yahya Kemal... Sen bu dâhiyi tanıyor musun?...”¹⁴⁶

Rûbab yazarları Hüseyin Rahmi’nin hikmet-i bedayi kitapları sipariş ettiği haberini alırlar ve Gürpınar’ı küçümsemek için hem Ali Naci hem Hakkı Tahsin bunu birkaç kez dile getirir. Daha sonra Hüseyin Rahmi’yi savunmak için kitap yazan Tevfik Mecdi ve Akalınoglu Sadri Nüzhet de bu iddialara cevap vermeye çalışır. Hakkı Tahsin duyduğu ilginç bir dedikoduyu ifşa eden bir kişi tavrıyla kitap siparişi meselesini şu şekilde anlatır:

“Bilmiyorsunuz, beyler bilmiyorsunuz ki Hüseyin Rahmi Bey bundan ancak birkaç ay evvel “Guyau”yu, “Gautier”yi okumak merakına kapılıyor. Tesadüf, hüsn-i tesâdüf bu ya? Şahab ve Naci’nin makalelerinde zikreyledikleri isimler Hüseyin Rahmi Bey’e bir heves bir merak ilkâ etmiş ve bir gün sıkıla bozula Ada’dan inerek Babikyan Efendi’nin kütüphanesinden ilk defa olmak üzere bu kitapları almış... Netâyici tabii sizler de gördünüz; ne kadar ibtidâi oldu.”¹⁴⁷

Hakkı Tahsin, Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın edebiyat nazariyelerini yarım yamalak bildiğinden, bunları eserlerinde tecrübe etmediği için tanınmaz hale getirdiğinden bahsederek *Rûbab* dergisinin üç sayısında yayımlanan yaklaşık on yedi sayfalık makalesini tamamlar.¹⁴⁸

“Müdâfaalardan Sonra...” makalesinden yaptığımız alıntılardan görüleceği üzere Hakkı Tahsin, bütün o sayfalar boyunca Şahabeddin Süleyman ve Ali Naci’nin iddialarını yinelemekle kalır, ortaya farklı bir düşünce koyamaz. Üstelik o dönemde kırk dokuz yaşında olan Hüseyin Rahmi’yi çocuk gibi azarlayan bir üslubu vardır.

2.13. Cadı Mes’esi Etrâfında İntibâ‘ât-ı Efkâr

Rûbab dergisinin 84. sayısının kapağında şöyle bir cümle yer alır: “Bu nüshada bütün erbâb-ı kalem *Cadı* meselesi hakkındaki hükümlerini verdiler. Dergi yöneticileri çeşitli sanatçılara *Cadı* tartışması hakkındaki görüşlerini sorar ve aldığı cevapları derginin 84. sayısında “Cadı Meselesi Etrafında İntibâ‘ât-ı Efkâr” başlığı altında “Geçen nüshada ilan ettiğimiz veçhile, artık bir mesele hükmünü alan *Cadı* münâ‘azası hakkında aldığımız cevapları bu nüshada aynen neşredeceğiz.” sözleriyle yayımlar. Cevapların yayımlanmasına geçilmeden önce “Yalnız bizce *Cadı* meselesi artık bitmiş, temiz ve kirli vicdanlar ayrılmış demektir.” açıklamasıyla bu meseleye

¹⁴⁶ Halit Fahri Ozansoy, *Edebiyatçılar Geçiyor* (Ankara: Türkiye Yayınevi, 1967), 13.

¹⁴⁷ Hakkı Tahsin, *age*, 582.

¹⁴⁸ *age*, 582.

son noktanın konulacağı söylenir. Ali Naci'nin Hüseyin Rahmi'ye olan cevabının ise uzun olduğu için kitap şeklinde yayımlanacağı söylenerek görüşleri sorulan kişilerden gelen cevaplara geçilir.

Sırasıyla İsmail Zühdü, İlyas Mâcid, Bahâ Tevfik, Tahsin Nahid, Cemal Mukbil, Gördüslü Hüseyin Hüsnü, Hakkı Tarık (Us), Halit Fahri (Ozansoy), Süleyman Sırrı, Salâhaddin Enis, Fazıl Ahmet (Aykaç), Kemal, Mah-ı Sultan Muhsin Şirazî, Neriman Nüzhet, Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Rıza Mansur İsfehânî'nin görüşlerine yer verilir. Nazım Hikmet Polat burada adı sadece Kemal olarak geçen kişinin üslup özelliklerinden dolayı Yahya Kemal Beyatlı olduğunu düşünmektedir.¹⁴⁹

Sanatçıların *Cadı* romanı tartışmalarıyla ilgili *Rûbab* dergisinde yer alan görüşlerinden önemli görülen kısımlara sırasıyla aşağıda yer verilecektir.

İsmail Zühdü: "... Hüseyin Rahmi Bey'in son eseri diğerlerinden dûn bile olsaydı bunu kendisine "estetik"le dimağı yoğurulan bir münekkit değil ancak "Hüseyin Rahmi Külliyyatı"nı uzun müddet okumuş ve -eğer caizse- tettebbu' etmiş bir "sâhib-i kalem" ihtar etmeliydi."

"Binâen'aleyh *Cadı*'yı -belki bir eser-i san'at 'addetmeyerek bile- tenkit etmesiyle Şahab'ın düştüğü hataya, *Cadı*'nın mevlûd-i ahîrine cevap vermeleriyle sanatı müdafaa etmek isteyenler de iştirak etmiş oldular."

"Ben düşünüyorum ki zavallı bugünkü sanat hâlâ *Cadı*'larla mı uğraşacak!.." ¹⁵⁰

İlyas Mâcid: "Zaman itibariyle Hüseyin Rahmi'yi tanımıyorum. Esasen vatan aşk ve kaygısıyla çırpınmayan fertleri müttehiden mücadele ve intikam sahasına atamayan dimağlar ve mahsulleri daima meçhulüm kalmıştır. ... Harp ve sulh şâhikaları huzurunda bir avaz mecburiyetinde kalan aziz hilâl, şimdi her zamandan ziyade mütehassis ve müteheyyiç, evlatlarından milli edebiyat, milli taassub, milli ahlak, milli gurur yaratabilecek nüve ve seciyyeyi bekliyor. Ümit ve azimle pîrâyedar olması icap eden müstakbel neslin tulû'-ı şerefi sırasında cadılığa bir teneffüs hakkı bahşetmek en korkunç bir sükût olurdu." ¹⁵¹

¹⁴⁹ Nazım Hikmet Polat "*Hüseyin Rahmi'nin Cadı Romanı Hakkında Münakaşalar*", **Türk Dünyası Araştırmaları**, s. 21 (Aralık 1982): 210.

¹⁵⁰ **Cadı Mes'eleli Etrâfında İntibâât-ı Efkâr**, *Rûbab*, s. 84 (t.y): 570.

¹⁵¹ **age**, 570-571.

Bahâ Tevfik: “... Hüseyin Rahmi Beyefendi’nin *Şekâvet-i Edebiyye*’sinden pek ziyade korktuğumu hatta bu kadarcık söylemiş olduğumdan dolayı nefsimi Hakk’a emanet ettiğimi arz ile takdîm-i ihtirâmât eylerim efendim.”¹⁵²

Tahsin Nahid: “Ma‘mâfih Hüseyin Rahmi Bey’in çirkâb-ı küfriyyâtta tepinmeleri yüzünden şuna buna sıçrayan çamurlardan manen mes’ûl Hüseyin Rahmi Bey değil, Şahabedin Süleyman’dır. Bu zavallı adamın şâyân-ı bahis ve tenkît olmadığını Şahabeddin Süleyman evvelce düşünmeli ve bu gibi münasebetsizliklere sebebiyet vermemeli idi.”¹⁵³

Cemal Mukbil: “Fikret devr-i edebîsinde halkın teceddüt-girîzliğinden muvaffakiyyet ısrıganları toplayanlar, inkılâp böğürtleninden berg-çîn olan cadılara temessül ederlerse hande ve istihkaflarla karşılanırlar.”¹⁵⁴

Gördüslü Hüseyin Hüsnü: “ ... Yine gençlik ve ihtiyarlık. Bu, bir tarafta ‘ateh getirmiş bir ihtiyarla karşısında onu, ne olursa olsun üzmek isteyen ateşli bir zatın kavgasından başka bir şey değil, yalnız meydanda kimin kimi temsil ettiği anlaşılmıyor gibi.”

“... İlk defa kim kime sövmüş ve kim, edebiyat namına bu şekâveti yapmışsa bütün mesuliyet onun olsa gerek.”¹⁵⁵

Hakkı Tarık (Us): “... *Tesadüf*’teki ‘Hayâtî’, *Şekâvet-i Edebiyye*’deki Rahmi’nin ta kendisidir. Orada mahallenin huzûr-ı ‘ismetini bozmuş, burada âsâyiş-i matbû‘âtı yaygaralarıyla, şemâtet-i şütûmuyla ihlal ediyor.”

“Rahmi Bey’i yalnız âsâyiş-şikenlikle, nezâhet-şikenlikle değil, -bize kendisinden umulmayan bir kitap verdiği için- bir dereceye kadar dolandırıcılıkla itham ediyorum.”¹⁵⁶

Halit Fahri (Ozansoy): “Hüseyin Rahmi Bey çocukluğumda beni çok eğlendirirdi fakat sanatı anladığım dakikadan itibaren onun sanatkârlığı hakkındaki itikadım bir sigara dumanı hiffetiyle dağıldı. Bir memlekette Hüseyin Rahmi Bey’in söylediği üzere avam muharrirleri de olabilir. Lakin böyleleri hakiki sanatkârları tezyif etmek istedikleri gün asla affolunamazlar. Ve Hüseyin Rahmi Bey son

¹⁵² age, 571.

¹⁵³ age, 571.

¹⁵⁴ age, 571.

¹⁵⁵ age, 571-572.

¹⁵⁶ age, 572.

neşreylediği küfür-namesiyle kendi hakkında en derin teessüflere hak kazandı. Çünkü edebiyatı sanat vadisinden uzaklaştırarak bir havza-i küfür ve hezeyan yapan kimseler ne sanatkârlar ne de mütefekkir ve medenî dimağlar tarafından hiçbir zaman mazur görülemez.”¹⁵⁷

Süleyman Sırrı: “Şimdi, en muvâfık tarîk-i selâmet, intizar ve sükûnettir.”

“... kendisi edip olmadığından mahsûle-i cevâbiyyesini de edibâne bir tarzda yazamayacağı daha çok tabiidir.”¹⁵⁸

Salâhaddin Enis: “ ... Şahab’ın *Cadı* hakkındaki tenkidi ciddi ve samimi idi. Fî’l-hakîka *Mürebbiye* muharriri için *Cadı* bir eser-i sükûttu. Şahab da bu hakikati, yalnız bunu söyledi. Buna karşı Hüseyin Rahmi Bey için yapılacak hareket ya hakikati teslim ederek sükût etmek yahut mukni‘ delâil ve temiz bir lisanla Şahab’ın mütalaalarını cerh etmekte.”

“Şahab esasen yüksekti. Hüseyin Rahmi Bey’in o teşnî‘âtına karşı gösterdiği asil mukabele ile kendisini daha ziyade yükseltti. Buna mukabil *Cadı Çarpıyor* ile Hüseyin Rahmi Bey alçaldı. *Şekâvet-i Edebiyye*’si ise ayrıca kendisini adileştirdi.”¹⁵⁹

Fazıl Ahmed (Aykaç): “Bahsettiğiniz muhârebe-i edebiyeyi -çünkü ifadenize nazaran buna bir münakaşa denemeyecek!- takip etmedim. ... terbiye ile, nezaketle kâbil-i te’lîf olmayan neşriyyat -kimin tarafından vâkı‘ olursa olsun- şâyân-ı teessüftür.”¹⁶⁰

Kemal: “Mu‘âsırları Hüseyin Rahmi Bey’i üslûpsuz diye üdebâ zümresine sokmazlardı. Bu müesses itikada rağmen bu ahlak ve secâyâ ressamı, yanılmıyorsam, bir sâhib-i dehâdır. Üslûpkâr değil tıpkı dahi Balzac ve ince Stendhal gibi. Lakin öyle mükemmel temâsil bıraktı ki Koroğlu, Bekrî Mustafa ve Karagöz gibi müebbettirler.

Hüseyin Rahmi Bey’in dehâsı bu ibdâ‘-i temâsîle mevkûf; bir defa edebi münakaşalara karıştı; Edirnekapısı’nda kapı arkalarından saatlerce küfür okuyan bir timsâl-i dehâ yaptı.”

¹⁵⁷ age, 572.

¹⁵⁸ age, 573

¹⁵⁹ age, 573-574.

¹⁶⁰ age, 574.

‘Acem’ kelimesi pek nâ-bemehâl. Muallim Naci’ye kadar biz Hemedan’da şiir söylüyorduk. Şimdi de İranîler bizim çamlarımız altında teganni ediyorlar. Ne kadar iyi.”¹⁶¹

Mah-ı Sultan Muhsin Şirazi: “Ali Naci Beyefendi dahi, yekdiğerine karşı birer hem-civar, İslâm olan iki memleket ahâlisini münâferet ve husûmete sevk ettirecek kadar şiddetli olan bu çirkin sözlerin kâffesini sâhibine fırlatmalı, bu terbiyesizden tarziyye talep etmelidir.”¹⁶²

Neriman Nüzhet: “*Cadı* meselesi memleketimizde garip bir tarz-ı münâkaşa ihtirâ’ etmiştir. Anlaşıyor ki dünyada kendi saçlarını kendi kesen perukârlar da varmış...”¹⁶³

Yakub Kadri (Karaosmanoğlu): “Fransızlarda Maupassant ve hatta Flaubert gibi büyük romancılar vardı ki gayet fena münekkit ve fena münakaşacı idiler. Hüseyin Rahmi Bey de bunlardan biridir. Bu son münâkaşa-i edebiyeye bir müsâdeme-i a’sâbdan başka bir şey değildir.”¹⁶⁴

Rıza Mansur İsfehânî: “... vicdanlı bir insan adi menfa‘at-i şahsiyyesini müdafaa için acaba bugün hakiki medeniyetin bile iftihar ettiği bir milleti tahkire mecbur mudur? Bugün İran nedir? Tanımadığınız bir millet hakkında vukuf ile hüküm veriyorsunuz? Siz daha kendinizi tanımıyorsunuz.

Ali Naci Bey için bir söz yalnız bir söz söylemek isterim: Onun “İranî nijad” iken “Türk” edebiyatını tenkide kalkışması büyük bir hatadır ki bugün fedakârlığının semeresini ait olduğu milliyetinin tahkiriyle iktitaf ediyor... Onu tenkitte haksız bulursanız; Ali Naci Bey tenkidatını uzaktan seyirci bir ecnebi gibi gazez ile değil, belki bir hakiki “Türk” kalbiyle yürütmüştür. Yalnız buna eminim.

Bu yazdıklarınızla benim gibi bütün sâhib-i vicdân İranlıları ve Türklüğün büyük bir ekseriyetini rencide ederek nefretlerine çarpılacağınıza emin olunuz!

Şükürler olsun ki bir zaman softaların gizli muntazam derslerinde ahâlinin beynini zehirle yaldızlamak için maksadıyla cami köşelerinde (Acem-Türk) ihtilâfını

¹⁶¹ age, 574.

¹⁶² age, 574-575.

¹⁶³ age, 575.

¹⁶⁴ age, 575.

te'minen telkin ettikleri fikirler sizin gibi mahdud kafalı birkaç kimseden başka hiçbir zekâda artık yer bulamıyor..."¹⁶⁵

2.14. Gavgâ-yı Üdebâ

Büyük Duygu dergisinin 23. sayısında yer alan ve H. Said M. imzasını taşıyan bu makale Arapça, Farsça tamlamalarla yüklü oldukça ağır bir dille yazılmıştır. Yazar: "Râviyân-ı ahbâr ve nâkilân-ı âsâr ve muhaddisân-ı rûzgâr şöyle rivâyet ederler ki İslâmbol diye mevsüm olan şehir-i şehirde bir vakitler pek azim şûriş-ı edebî zuhur edip şuarâ ve üdebâ ve fusahâ ve bülegâ mûy-ı zencî-âsâ birbirlerine girip"¹⁶⁶ sözleriyle başladığı neredeyse bir sayfa süren cümlesinde olayların nasıl cereyan ettiğinden alaycı bir dille söz eder. Daha sonra sözü Hüseyin Rahmi'ye ve onun kızgınlığına getirir. Ondan ismini zikretmeden şu şekilde bahseder:

"... ara sıra şah-râh-ı Bâbiâlf'de rû-nümûn olup ekser evkâtını bahr-i bî-pâyân Marmara'da güzêrân eden bir edîb-i rahim her nedense muhaliflerinin kabaramazsın feryâd-ı istihzâsı üzerine edîb-i merkûmun ser-i sühî fevka'l-âde humret, bıyık ve sakalı misal-i çârub kesb-i hiddet eyleyip..."¹⁶⁷

H. Said, yazının devamında Hüseyin Rahmi'nin kızgınlıkla *Şekâvet* isimli bir kitabı amansız düşmanı olan Şahabeddin Süleyman ve onun arkadaşı Ali Naci'ye ithaf ettiğinden ve Hemedanizade Naci'yi gayet müstehcen ifadelerle adlandırdığından bahseder. Yazar, "bir şahâb-ı necm-âsâ" diye vasıflandırdığı Şahabeddin Süleyman'dan, onun geldiği soydan övgüyle bahseder ve Gürpınar'ın onu "torpil" olarak nitelendirmesini eleştirir.¹⁶⁸

Hüseyin Rahmi'nin *Rûbab* dergisini "kâşkûl-i edebiyât" ve "avavagâh tabirleriyle aşağıladığını ve bu kadar ağır küfürlerin edebiyat içinde pek görülür bir durum olmadığını söyleyen yazar, iki tarafın barışmasının uygun görüldüğünü söyleyerek yazısını tamamlar.¹⁶⁹

2.15. Feth-i Meyyit

Ali Naci'nin *Feth-i Meyyit* adlı eseri iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde daha önceden *Rûbab* dergisinde çıkan "Cadı Hortladı!!!" makalesine yer verilir. "Cadı Hortladı!!!" makalesi uzun olduğu için derginin 61 ve 62. sayılarında

¹⁶⁵ age, 575-576.

¹⁶⁶ H. Said M., "Gavgâ-yı Üdebâ" *Büyük Duygu*, s. 23 (28 Teşrinisani 1329): 375.

¹⁶⁷ age, 375.

¹⁶⁸ age, 375-376.

¹⁶⁹ age, 376.

yayımlanmıştır. Ancak Ali Naci *Feth-i Meyyit*'te bu makalenin sadece 61. sayısında neşredilen kısmına yer vermiş, 62. sayıda yer alan yaklaşık üç sayfalık kısmı çıkarmıştır.

Ali Naci *Feth-i Meyyit*'te bu makaleye yer vermesinin sebebini eserin ilk sayfasında yer alan dipnotta şu şekilde açıklar: “Hüseyin Rahmi Bey’in *Şekâvet-i Edebiyye*’sine lüzum gösteren makaledir. Mes’elenin kesb-i vuzûhu için buraya derci tensib edildi.”¹⁷⁰ Eserin bu bölümü “Cadı Hortladı!!!” makalesine ayrılan kısımda değerlendirildiği için burada tekrar ele alınmayacak ve kitabın diğer bölümüne geçilecektir.

Kitabın ikinci bölümü “Şekâvet-i Edebiyye’ye Cevapnâme” başlığını taşır. Bu bölüm dört kısımdan oluşur. “Feth-i Meyyit-i Ahlâkî” olarak adlandırılan ilk kısımda Hüseyin Rahmi, eserinde edebe aykırı sözlere yer verdiği için eleştirilmektedir. Ancak Gürpınar eleştirilirken kullanılan üslubun Gürpınar’ın üslubundan aşağı kalır yanı yoktur. Hüseyin Rahmi’nin iddialarını kanıtlamak için eserinde kullandığı vasıtaların yanlışlığını Ali Naci yaptığı bir benzetmeyle şu şekilde ifade eder: “Te’mîn-i müdde‘â için müracaat olunan vesâit-i gayr-ı meşrû‘a ile mahsûl-i zinasını kardeşine atfeden bir bedbahtın özr-i bedter ez günahı beyninde usul itibariyle fark görmem.”¹⁷¹

Çalışmanın daha önceki bölümlerinde Şahabeddin Süleyman’ın eleştirilerinde, bilhassa “Kitâb-ı Şütûm” olmak üzere, Batı edebiyatındaki hikmet-i bedâyi kitaplarından çeşitli görüşlere yer verdiği ve Hüseyin Rahmi’yi bu eserlerden habersiz olmakla suçladığı belirtilmişti. Bu suçlamalar üzerine Hüseyin Rahmi de *Şekâvet-i Edebiyye*’de Batılı sanatçıları ne kadar iyi bildiğini göstermek amacıyla, özellikle Fransız estetisyenlerin kitaplarından aldığı görüşlerin hem Fransızcalarına hem de Türkçelerine yer vermiş ve muarızlarının bu konuda yüzeysel veya yanlış bilgilere sahip olduğunu iddia etmiştir. Hüseyin Rahmi’nin bu iddiası üzerine Ali Naci *Feth-i Meyyit* adlı kitabında Gürpınar’ın bu iddialarını çürütmek yerine ona şu sözlerle yanıt verir: “Böyle bir mahsul için diyâr-ı Frengistan’a sipariş ettiğiniz hikmet-i bedâyi‘ kitapları pek semeresiz kalır; bunları bî-lüzum ve tedkîk ve

¹⁷⁰ Hemedanizade Ali Naci, *Feth-i Meyyit:Şekâvet-i Edebiyye’ye Cevapnâme* (İstanbul: Matbaa-i Şems, 1332), 3.

¹⁷¹ *age*, 28.

istirâhate hasrettiğiniz kitabınızın te'hîr-i intişârı devresini dahi fazla buldum.”¹⁷² Eserin 124. sayfasında bu konu bir kez daha gündeme getirilir ve Gürpınar'ın Babikyan Efendinin dükkânına giderek hikmet-i bedâyi kitapları getirttiği söylenir.

Ali Naci kitabının bu kısmında daha çok Hüseyin Rahmi'nin ona yönelttiği “Acem”, “hâr-ı İranî” gibi sözlerle cevap vermekte ve kendi şahsına yöneltilmiş bu sözleri tüm İranlılar için sarf edilmiş gibi göstererek tartışmayı daha geniş bir kitleye yaymaya çalışmaktadır.

Hüseyin Rahmi'yi eseri yerine şahsını eleştirmekle suçlayan Ali Naci “Farz-ı muhâl olarak eğer bu işte ben kabahatkâr isem bu sırf benim şahsıma ait olabilir.”¹⁷³ diyerek kendi kusurlarından dolayı halkının aşağılanmasını kabul edemeyeceğini belirtmektedir. Ayrıca “Benim nazarımda Türk Acem yoktur beyefendi. Benim nazarımda İslâm, İslâm vardır.”¹⁷⁴ ve “Ben burasını bir Türk memleketi olarak kabul etmiyorum; burası bir Müslüman toprağıdır ve ben de Müslüman'ım.”¹⁷⁵ tarzındaki sözleriyle İslam'a ve Müslümanlığa vurgu yapmakta, Gürpınar'ı Müslüman bir zümreyi ötekileştirmekle suçlamaktadır.

“Ben Acem'im ve bununla iftihar ederim.”¹⁷⁶ sözleriyle kendini savunmaya başlayan Ali Naci her ne kadar “Ben sizin eserlerinize itiraz ediyorum ve Türklüğünüze hürmet ediyorum.”¹⁷⁷ dese de eserinin bundan sonraki pek çok sayfasını İranlıların ve Fars dilinin ne kadar üstün olduğunu ispatlamaya ayırır. Yazar, iddiasının doğruluğunu kanıtlamaya çalışırken Türk diline ve Yavuz Sultan Süleyman'a ağır eleştiriler yöneltir: “Ne gülünçtür ki beni tahkir etmek için bile benim lisanıma, benim kelimelerime, benim lisanımda müsta'mel terâkîb-i izâfiyyeye müracaat ediyorsunuz. Kitabınızdaki Farisi kelimeleri çıkarsam altı satır doğru laf söyleyemezsiniz.”¹⁷⁸

Şekâvet-i Edebiyye'de Hüseyin Rahmi Ali Naci'yi “Zavallı lisanımızı seyyie-i cehâletle Azerbaycan Türkçesine çeviriyorsun.”¹⁷⁹ ve “Böyle güzîde fitrat bir hey'et-i şabân arasında velev hizmet-i merkebâne ile olsun Hemedânî gibi Acem eşeklerinin

¹⁷² age, 31-32.

¹⁷³ age, 37.

¹⁷⁴ age, 39.

¹⁷⁵ age, 81.

¹⁷⁶ age, 41.

¹⁷⁷ age, 41.

¹⁷⁸ age, 39.

¹⁷⁹ Hüseyin Rahmi, *Şekâvet-i Edebiyye* (İstanbul: Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, 1329), 18.

dolaştığını istemem.”¹⁸⁰ tarzındaki ifadelerle onu kullandığı dil bakımından tenkit etmekte ve Osmanlı edebiyatında yazmasını istememektedir. Ali Naci de bu sözler üzerine *Feth-i Meyyit*’te Gürpınar’a “Taht-ı inhisâra almak istediğiniz metâ’ın yerli malı olmadığını da düşünmeniz icap ederdi. Osmanlı edebiyatı, her şeyden evvel bir Acem ve Arap mahsulüdür. Sizin malınız olduğu kadar belki daha çok benim malımdır.”¹⁸¹ sözleriyle cevap verir ve kendisi kadar onun da yazmaya hakkı olduğunu savunur.

Gürpınar’ın dile zarar verdiği gerekçesiyle bir İranlının yazmasını istemediğini belirtmesi üzerine Ali Naci meseleyi Yavuz Sultan Süleyman’a kadar götürür:

“Eğer herkesin kendi lisanıyla yazması bir mâdde-i kânûniyye haline ifrağ olunabilse idi bunu evvela Selim-i Evvel’in dimağında tatbik eylemek iktizâ ederdi. Fikr-i istilâ-cüyânesine mümâna‘at edecekleri zannıyla Anadolu’da kırk bin Şiî kesip Tebriz’e bir tahtgâh-ı hûnîn kurmak için yürüyen bu ittihâd-ı İslâm padişahı, Şah İsmail-i Safevî’nin karısına kadar her şeyi esir edip hükmüne geçirebildiği halde yalnız onun lisanına tahakküm edememişti. Tebriz’e kadar giden bu hükümdar, oraya Türk ruhunu götüreceğine bi’l-‘akis Acem’in ruhunu alıp dönmüştü.”¹⁸²

Ali Naci eserinin bu bölümünde sayfalar boyunca İran tarihinden övgüyle bahseder ve İran medeniyetinin İslam ve Türk medeniyeti üzerindeki etkilerinden bahseder. Osmanlı Devleti mevcut değilken İran’ın kadim bir medeniyete sahip olduğunu ve yüzlerce deha yetiştirdiğini belirten yazar, Osmanlıları tahkir etmeye çalışır.¹⁸³

Çoğunlukla İranlıların ve İran medeniyetinin savunulduğu “Feth-i Meyyit-i Ahlâkî” adlı bölümün sonunda Ali Naci bu kitabı hangi sebeple yazdığını şu cümlelerle açıklar:

“Zât-ı ‘âliniz için “Öldü” dediler. Sonra mezardan bir ses geldi. Hemen hortladığınızla hükmederek malumunuz bulunan makâle-i mezkûreyi yazdım. Bugün yedi ay sonra mezardan ikinci bir ses daha geliyor, esbâb-ı rihletiniz meçhul kaldığından bugün de “feth-i meyyit”inizi icra eyleyeceğim. Buna da yine daha şiddetli küfürlerle cevap vereceğinize kâni‘ ve tamamıyla mutmain bulunduğumdan “defn” meselesini üçüncü bir kitabınızda bağıracağınız küfürlerin ferdâ-yı intişârına ta‘lik ediyorum.”¹⁸⁴

Eserin “Şekâvet-i Edebiyye’ye Cevapnâme” başlıklı ikinci bölümünün ikinci kısmı “Feth-i Meyyit-i Edebî” adını taşımaktadır. “İstanbul ahâlisine haşhaş kadar fena hulûl eden mevâdd-ı muzırradan biri de romandır.”¹⁸⁵ cümlesiyle başlayan bu

¹⁸⁰ age, 25-26.

¹⁸¹ Ali Naci, age, 49.

¹⁸² age, 50-52.

¹⁸³ age, 58.

¹⁸⁴ age, 100-101.

¹⁸⁵ age, 102.

kısımda romanın toplum üzerindeki zararlarından bahsedilir. Ancak burada suçlanan roman tarzı daha çok Hüseyin Rahmi'nin romanlarının da dâhil olduğu avam romanlarıdır: "İstanbul'un gençliğini Michel Zevaco şirket-i cinâiyyesi, ihtiyarlığını da Sabah gazetesi idare eder."¹⁸⁶

Halka okuma zevki aşlamak amacıyla yazan Ahmed Midhat ve Hüseyin Rahmi Gürpınar gibi yazarların aksine Ali Naci insanların roman okumalarından rahatsız olmakta ve roman okumayı bir hastalık olarak görmektedir:

"Akşam sayfilerine dönen halkı vapur ve trenlerde ufak bir nazar-ı tedkîkten geçiriniz; yüzde seksen beşinin elinde bu kitapların rengârenk kaplarına tesadûf edersiniz. Vazifesini yazacak kâğıt bulamayan her rüşdiye ve i'dâdiyye çocuğu, bunlardan birisini okumak için muhakkak kırk para bulur. Bu bir hastalıktır. Nasıl ki verem hastalığı olur, frengi hastalığı olur, bu da bir hastalıktır."¹⁸⁷

Yazar, avam romancıları olarak adlandırdığı yazarların eserlerinin okunmasına ise hiç tahammül edemez ve bu tür yazarları okuyanları küçümser: "Evvelâ Nick Carter ve Nat Pinkerton'dan başlayarak bu mekteb-i 'ulûma kaydolunan her şahıs, yirmi beşe, hatta bizim memlekette bazen altmış beşe kadar mektebin bütün muallimlerini ezberlemeden çıkmaz."¹⁸⁸

Gençlerin Xavier de Montépin, Eugène Sue, Alexander Dumas père gibi avam romancılarının etkisinde kaldığını söyleyen Ali Naci: "Bizde her gencin iki gâye-i emeli vardır. Biri Hristiyan bir kadın almak; ikincisi Paris'i görmek, ikisi de efkâr-ı garbiyedir. ... Bütün bunları bizde tevliid eden avam romanıdır."¹⁸⁹

Yazar, avam romanlarına karşı olmasını şu şekilde açıklar: "Romanın emri altında avam, manyetizörün emri altında her şeyi söyleyen şûrîde-zihin gibi kalır. Buna her şey telkin edilir; romancının her istediği bu adamın ruhunda bir cây-ı tatbîk bulur."¹⁹⁰

Ali Naci Hüseyin Rahmi'nin *Cadı Çarpıyor* adlı eserinin kapak sayfasında yer alan "Lisanımızda sadeliğin elzemiyet ve ehemmiyeti cidden bilindiği günü edebiyat başlamış olacaktır." ifadesinden yola çıkarak sanatçıyı eleştirir:

"Lisanın sadeleşeceği gün, edebiyat başlayacaktır diyorsunuz. Bundan daha adi, bundan daha budala bir fikir bilmiyorum. ... Türk klasikleri Fuzûlî, Nef'î, Nedim, Rûhî, Nâbî o kadar muğlâk yazarken edebiyat başlamamış mıydı? ... yine herkes itiraf eder ki Osmanlı

¹⁸⁶ age, 108.

¹⁸⁷ age, 113.

¹⁸⁸ age, 115.

¹⁸⁹ age, 115

¹⁹⁰ age, 117.

edebiyatının en büyük bir merhale-i tekâmülünü o karışık ve muğlâk Türkçeyle yazan adamlar vücuda getirmişlerdir.”¹⁹¹

İkinci bölümün üçüncü kısmı “Tercüme-i Hâl-i Edebîsi” başlığını taşır. Bu kısımda Hüseyin Rahmi’nin edebi kişiliğinden bahsedilir. Ali Naci, Gürpınar’ın toplumun pek çok kesiminin lehçesini başarıyla taklit eden bir avam romancı olduğu, Alexander Dumas père ve Xavier de Montépın gibi geçimini sağlamak için yazdığı, Muallim Naci’nin bir müridi olduğu şeklindeki iddiaları yineler.¹⁹²

Çoğu kimse tarafından realist bir sanatçı olarak kabul edilen Hüseyin Rahmi, Ali Naci tarafından hayali olarak vasıflandırılır: “Hüseyin Rahmi Bey’in bazıları tarafından hakîkiyyûn ‘unvân-ı gayr-ı tabî’isi altında tefsir olunan usûl-i tahkiyesi, rivâyât-ı menkûleye rağmen hayalin en müfred şeklidir.”¹⁹³

“Sanat bir vasıta olarak kabul olunamaz” ve “Üslup” gibi daha önce tartışılan konulara bu eserde tekrar yer verilir ve yine Batı edebiyatı sanatçılarından yapılan alıntılarla yazar, kendi görüşlerinin doğruluğunu ispatlamaya çalışır.¹⁹⁴

Ali Naci, Hüseyin Rahmi’nin *Mürebbiye* romanından aldığı bir kadın betimlemesiyle onun betimlemelerinin edebi olmaktan ziyade bir hendese davası gibi yazılıp çizildiğini, anlatılmak istenen kişiye dair bir bilgi vermediğini ileri sürer. Örnek olarak seçilen betimleme bu iddiaları kanıtlar niteliktedir:

“Sırma ipekle yapılmış zannolunan lâl-gûn, rakik dudaklar, ham şeftali kadifesini andıran biraz çıkıntılı yanakların en ârızalı noktalarıyla o top çenenin merkezindeki çukur beyni birer hatt-ı mevhûmla vasledilse husule gelecek hayalî müselles-i mütesâvî’ül-adlânın içinde nazar çıldırmış gibi dolaşarak adeta bir âlem-i emel seyreder. İlle o gözler... ille o gözler.”¹⁹⁵

Eserin bundan sonrasında “Acemî bir ressam olan sâhib-i *Cadı*, tedkîkât-ı hissiyye itibâriyle hiç müddekık değil ve kat‘en psikolog olmamıştır.”¹⁹⁶ şeklindeki ifadelerle Hüseyin Rahmi’nin kahramanların ruhi durumlarını tahlil edemediğinden, realizmin bir psikoloji meselesi olduğundan ve bu nedenle Gürpınar’ın realist bir sanatçı olarak değerlendirilemeyeceğinden bahsedilir. Ayrıca Halit Ziya’nın *Aşk-ı Memnu* romanında karakterlerin psikolojisini yansıtmaktaki başarısından söz edilir.

Ali Naci, Hüseyin Rahmi’nin en çok eleştirilen yönlerinden biri olan yazarın eserlerinde olayların akışını keserek çeşitli bilgiler vermesini şu sözlerle tenkit eder:

¹⁹¹ age, 129.

¹⁹² age, 134-135.

¹⁹³ age, 136.

¹⁹⁴ age, 142-143.

¹⁹⁵ age, 145.

¹⁹⁶ age, 146.

“Her romanda dâima bir adam görürsünüz ki önünüze bir yığın malumat döker. ... her hikâye-i münteşiresinde görünen bu malumat-füruş, eserinden eserine dolaşan Hüseyin Rahmi Bey’in bir şahs-ı sânisidir.”¹⁹⁷

Ali Naci Gürpınar’ın meşhur bir eserini alıp iddialarını bu eserden deliller göstererek kanıtlayacağını ve en meşhuru böyle olduktan sonra diğerleri hakkında hüküm verirken kimsenin zorlanmayacağını söyler. Yazarın *Mürebbiye* isimli romanını yaklaşık on beş sayfa boyunca konusu ve şahısları bakımından değerlendirir. Yazar, değerlendirmelerinin sonunda, bu hikâyenin bütün kusurlarına rağmen okuyucuyu yine güldüreceğini ve Hüseyin Rahmi’nin bütün eserlerinde bu “perîşân kahkaha”nın kusurları gizlediğini söyler. Bu gülmeyi sağlayan tek unsurun ise başarılı şive taklitleri olduğu bir kez daha vurgulandıktan sonra bu taklitler bir tarafa bırakılarak bir münekkit gözüyle Gürpınar’ın eserlerine bakılırsa *Mürebbiye*, *Sevda Peşinde*, *Şıpsevdî*, *Gulyabani* ve *Cadı*’nın kusurlu olduğunun görüleceği söylenerek eserin bu kısmı bitirilir.¹⁹⁸

Feth-i Meyyit’in son kısmı “Netice” başlığını taşır. Ali Naci yine otopsi benzetmesinden yola çıkarak Hüseyin Rahmi’nin hem ahlaki hem de edebi teşrihten başarıyla çıkamadığını ifade eder: “Bu kadar sahifeyi kıymetinize değil bî-‘ârî ve sefâletinize medyunsunuz. İki feth-i meyyitiniz de o kadar bir kâr-ı sehîl ki ahlakınız ve âsârınız önünde insan vereceği hüküm için hiçbir zerre-i tereddüt duymuyor.”¹⁹⁹

Bütün eser boyunca Gürpınar’ı eleştiren Ali Naci son bir kez daha eleştirilerinin Hüseyin Rahmi’ye yönelik olduğunu ve onun kusurlarından Türklerin sorumlu tutulamayacağı gibi kendi kusurlarından da İran halkının sorumlu tutulamayacağını söyler ve bunu yapmaması için sanatçıyı tehdit eder.²⁰⁰

Ali Naci: “Bu da sizin mâverâ-yı sefilîyyâta kurulmuş âbide-i idrâkâtınız için, benden bir kitâbe-i seng-i mezâr olsun!” “Hüve’l-bâkî”²⁰¹ sözleriyle 172 sayfalık eserini tamamlar.

¹⁹⁷ age, 149.

¹⁹⁸ age, 153-158.

¹⁹⁹ age, 171.

²⁰⁰ age, 171.

²⁰¹ age, 172.

2.16. Recm: Cadı Mes'elesine Dâir

Ali Naci'nin *Feth-i Meyyit* adlı eserinde beklediği gibi Hüseyin Rahmi eleştirilere cevap vermek için üçüncü bir kitap yazmaz. *Feth-i Meyyit*'e cevap Hüseyin Rahmi yerine Tevfik Mecdi'den gelir. *Recm: Cadı Mes'elesine Dâir* adını taşıyan bu eser 5 Kanun-i sani 1329 (18 Ocak 1914) tarihinde yazılır. Eser üç ana bölümden oluşur. İkinci bölüm çeşitli alt başlıklara ayrılmıştır. Ayrıca eserin sonunda “Esbâb-ı Teehhür” başlıklı bir açıklama yer almaktadır.

Birinci bölüm “İ'tizar” adını taşır. Tevfik Mecdi bu bölüme Muallim Naci'nin *Ömer'in Çocukluğu* adlı eserinden aldığı “Bir Köpek Hücumu” hikâyesini anlatarak başlar. Bu hikâyede Ömer'e bir köpek saldırır, köşe başındaki büyük konağın penceresinden bir uşak bu olayı görür ancak yardım etmek yerine sadece “Hoşt!” demekle yetinir. Tevfik Mecdi bu hikâye ile edebi tartışmalar arasında şöyle bir benzetme yapar:

“Bu çocuk, yani Ömer'in mevki'inde şimdi Osmanlı edebiyatıyla, edebiyatın ismeti kalmış. Üzerine de bir köpek değil, köpekler hücum ediyor. Hüseyin Rahmi Bey bu miyâne ilk paçasını kaptırandır. Efkar-ı 'umûmiyye, o uşak gibi pencereden seyirci de dönüp bir 'Hoşt!' bile demiyor. O kadar lâkayd ve o kadar bî-mürüvvet, bî-mürüvvet de değil, nâ-fehim duruyor.”²⁰²

Tevfik Mecdi eserin bu bölümünde İstibdat'tan sonra ortaya çıkan hürriyet ortamında yeni sanatçıların türediğinden ve bu kişilerin yayın özgürlüğünü yanlış anladığından bahseder: “Anlaşıyor ki bizde hürriyet-i matbû'ât, adeta sevk-i mecbûriyetle meyhanelere bahşedilen edepsizlik imtiyazı gibi, arsız ve hayâsızlar için vaz' olunmuş bir fırsat-ı tagallüb, bir zorbalık vesilesi oluyor.”²⁰³ Yeni sanatçıların eskilere hücum ettiğinden söz eden yazar, bunların önce Hüseyin Rahmi'den ve Naci'den başladıklarını ve giderek daha yüksekliklere saldıracağını iddia eder. Ayrıca Hüseyin Rahmi gibi yirmi seneden beri edebiyatımıza hizmet eden birine iki züppe tarafından saldırıldığı söyler. Çalışmanın *Şekâvet-i Edebiyye* ile ilgili kısmına bakılırsa Tevfik Mecdi'nin yukarıda yer verilen görüşleriyle Gürpınar'ın *Şekâvet-i Edebiyye*'deki görüşleri arasında büyük paralellikler bulunduğu görülebilir.

Tevfik Mecdi, Hüseyin Rahmi gibi edebiyatımıza yirmi yıldır kalemıyla hizmet etmiş bir sanatçının üzerimizde hakkı olduğunu belirtir. Bu nedenle Hüseyin Rahmi'yi “erbâb-ı şekâvetten” kurtarmamanın ya da en azından Ömer'e saldıran

²⁰² Tevfik Mecdi, **Recm: Cadı Meselesine Dâir** (İstanbul: Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, 1329), 4

²⁰³ **age**, 9.

köpeğe karşı uşağın yaptığı davranışa benzer bir davranış sergilememenin nankörlük olduğunu söyler. Hüseyin Rahmi'nin üzerimizdeki hakkını meydana çıkarmak amacıyla okuyucuyu yordduğu için özür dileyerek “İ'tizar” başlığını taşıyan ilk kısmı tamamlar.²⁰⁴

Eserin ikinci kısmı “Şuru” adını taşır. Bu kısımda Tevfik Mecdi ortaya ilginç bir iddia atar. Hüseyin Rahmi'nin *Şekâvet-i Edebiyye*'si üzerine Ali Naci'nin *Feth-i Meyyit* adlı bir eser yazıp neşrettiğini ancak bu eserde sahnedeki kahramanların değiştiğini çünkü bu kitabı Ali Naci'nin değil “daha besmele-i ifâdede cerbeze-i İranîye başlayan” başka bir Acem'in yazdığını iddia eder.²⁰⁵

Tevfik Mecdi'nin iddia ettiğine göre *Feth-i Meyyit*'in ikinci kısmını oluşturan “Şekâvet-i Edebiyye'ye Cevapnâme” başkası tarafından yazılmıştır ve bu durum anlaşılсын diye de kitabın başına Ali Naci'nin daha önce yazdığı “Cadı Hortladı!!!” makalesi konmuştur. Böylece iki bölüm arasındaki üslup farkı gözden kaçmayacaktır. İki yazı okunduğunda gerçekten aradaki üslup farkı ve ikinci bölümde kullanılan ifadelerdeki olgunluk eseri on yedi yaşındaki bir gencin yazamayacağını gözler önüne sermektedir. Çünkü Ali Naci'nin daha önceki yazılarında Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın eserleriyle ilgili yaptığı değerlendirmeler, Şahabeddin Süleyman'ın yazdıklarını tekrarlamaktan öteye gitmezken *Feth-i Meyyit*'de yer alan, özellikle yazarın *Mürebbiye* romanı ile ilgili, değerlendirmeler bu bölümün Ali Naci tarafından yazılmadığını ispatlayabilecek kanıtlardır.

Tevfik Mecdi, *Feth-i Meyyit*'in bu ikinci kısmını yazan kişinin kim olabileceğini üstü kapalı bir şekilde şu cümlelerle açıklar: “İkinci yazıda, gayet mutasallif ve uzun seneler derdini hakkıyla yazamamış birçok ahundların, Akaların ateş-i derûnu lisanında kıvılcımlatarak kaleme sarılmış bir Acem dânişmendi! harareti var.”²⁰⁶ Yazısının devamında Tevfik Mecdi, *Feth-i Meyyit*'ten alınan çeşitli ifadelerle yer vererek iki yazı arasındaki üslup farklılığını ortaya koymaya çalışır.

Muzaffer Gökman *Feth-i Meyyit*'in Hüseyin Daniş tarafından yazıldığını savunmaların olduğunu söyler. Ancak bu bilgiyi aldığı kaynak hakkında herhangi bir

²⁰⁴ age, 22.

²⁰⁵ age, 23-24.

²⁰⁶ age, 24.

açıklama yapmaz.²⁰⁷ Tefvik Mecdi'nin yazar için yaptığı tanımlama ve "dânişmendi" kelimesinden sonra ünlem koyması göz önünde bulundurulursa bu iddianın doğru olma ihtimali büyüktür. Ayrıca Hüseyin Daniş hakkında söylenen şu ifadeler de bu görüşleri doğrular niteliktedir:

"İstanbul'un işgali sırasında bir dersinde Türklerin medeniyetten yoksun ve barbar bir millet olduğunu iddia etmesi özellikle üniversite gençliği arasında büyük bir tepkiyle karşılandı. Bu olayın ardından Eylül 1922'de Ali Kemal, Cenab Şahabeddin, Rıza Tefvik ve Barsamyan Efendi ile birlikte Darülfünun'dan istifa etmek zorunda kaldı."²⁰⁸

"Şuru" adlı bölümde yazar, içlerinden birini sivriltilmek istedikleri için Ali Naci'nin *Çıkmaz Sokak* piyesinden övgüyle bahsettiğini iddia eder ve böylesine övgüyle bahsedilen bu piyesin yaklaşık yirmi sayfa boyunca tahlilini yapar. Ancak eserin tahliline geçmeden önce Osmanlı'da tiyatronun gelişiminden, piyesin ne olduğundan ve Avrupa'da tiyatronun ahlak mektebi olarak görüldüğünden bahseder.²⁰⁹

Eserin "Şahabeddin Süleyman ve Defn-i Lâşe" alt başlığını taşıyan kısmında Tefvik Mecdi artık edebiyat dünyasına bir kadavra ağırlığıyla çöken *Feth-i Meyyit* ve muharriri bahsini defnetmek istediğinden bahseder. Osmanlı tarihini lekeleyen ve Hüseyin Rahmi'ye saygısızlık etmeye çalışan bu kişilerin "efkâr-ı 'umûmiyyenin bir recm-i ma'neviyyesin[i]" hak ettiklerini ve bu nedenle de ilk taşı kendisinin atacağını söyler. Ancak çeşitli sebeplerden dolayı Ali Naci ve *Feth-i Meyyit*'in gerçek yazarını muhatap almaz. Geriye sadece Şahabeddin Süleyman'ın kaldığını belirtir: "İşte ben de bu recmi icra ile o lâşeyi defnetmek için Şahab Bey'i ve mesleğini ve îmân-ı edebîsini teşrih edeceğim." diyerek "Şahab Bey ve Riyâset Ettiği Kâfile-i Âheste Nasıl Yazarlar" adını verdiği kısımda sanatçının üslubunu değerlendirir.²¹⁰

Hüseyin Rahmi'nin çeşitli deliller ortaya koyarak kanıtlamaya çalıştığı gibi Tefvik Mecdi de Şahabeddin Süleyman'ın yazılarının intihallerden veya tercümelerden oluştuğunu öne sürer.²¹¹ Ayrıca Şahabeddin Süleyman'ın *Fırtına* adlı eserini inceleyerek eserleriyle onun kişiliği arasında bağlantılar kurmaya çalışır.²¹²

²⁰⁷ Muzaffer Gökman, *Hüseyin Rahmi Gürpınar: Açıklamalı Bibliyografya* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1966), 130.

²⁰⁸ Tahsin Yazıcı, "Hüseyin Daniş", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 18 (Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yay., 1998): 540.

²⁰⁹ Tefvik Mecdi, *age*, 29-57.

²¹⁰ *age*, 58-59.

²¹¹ *age*, 60.

²¹² *age*, 63-67.

Tevfik Mecdi bu bölümde ayrıca “sanat menfaat nâ-endîştir” konusunu ele alır. Bu iddiayı savunan gençlerin arasında “sanatı, hatta sanatın kabataslak bir taklidini bile evvel emirde menfaata boğmak o kadar müstevlî, o kadar mu‘tâd ki bir kavle ve bir fiile bakıp da gülmemek mümkün olamaz.”²¹³ sözleriyle bu kişilerin sözleriyle davranışlarının çeliştiğini vurgular. Ayrıca bu kişilerin eserlerinin “bir Fransız kitapçısının fihrist-i matbû‘âtı” olduğunu söyler.²¹⁴

Recm: Cadı Mes’elesine Dâir kitabının son bölümü “Defn-i Lâşe”dir. Tevfik Mecdi maziye duyduğu sadakat dolayısıyla *Feth-i Meyyit*’in onu galeyana getirdiğinden ve bu sebeple cevap verme ihtiyacı hissettiğinden bahseder. Ayrıca Şahabeddin Süleyman ve Ali Naci ile şahsi bir problemi olmadığı için bu cevap dolayısıyla onların bir infial duymalarına gerek olmadığını belirtir.²¹⁵

Tevfik Mecdi, artık bir lâşe hükmünü alan bu bahsi defnedelim diyerek son söz olarak bu toprağın nimetleriyle büyümüş bu kimseleri, şükran duyamıyorlarsa en azından susmaya davet eder: “Artık insaf ediniz!.. Vatan sizden sükût istiyor. Yeter!”²¹⁶

Eserin sonunda yer alan “Esbâb-ı Teehhür” kısmında Tevfik Mecdi bu eserin çoktan yazıldığını ama bazı sebeplerden dolayı yayımlanmasının geciktiğini belirttikten sonra muhataplarının isterlerse, hatta bir kahramanlık gösterebilirlerse *Rûbab*’larında bile, bu esere cevap verebileceklerini ve kendisinin bu cevabı beklediğini söyler.

2.17. (Cadı) Münâsebetiyle (Feth-i Meyyit)e Cevap: İsyan

Recm adlı eserden sonra Hüseyin Rahmi’yi savunan bir eser daha kaleme alınır. Akalınoglu Sadri Nüzhet tarafından yazılan bu eser *(Cadı) Münasebetiyle (Feth-i Meyyit)e Cevap: İsyan* adını taşır.²¹⁷ Adından da anlaşılacağı üzere bu kitap daha çok Ali Naci’nin *Feth-i Meyyit*’teki iddialarına cevap vermek üzere yazılmıştır. Eserde *Recm*’de cevap verilmeyen Hüseyin Rahmi’ye yönelik bazı eleştirilere ve *Feth-i Meyyit*’teki Türklüğe ve Türk diline yapılan aşağılamalara cevap verilmeye

²¹³ age, 68.

²¹⁴ age, 69.

²¹⁵ age, 73.

²¹⁶ age, 76.

²¹⁷ Kitabın ilk sayfasında eserin adı *(Cadı) Münâsebetiyle Feth-i Meyyit’e İsyan*, ikinci sayfasında ise *(Cadı) Münasebetiyle (Feth-i Meyyit)e Cevap: İsyan* olarak yer almaktadır. Yazım hatası Bu çalışmada yazım hatasından kaynaklı olması ihtimaline karşı ikinci sayfadaki başlık tercih edilmiştir.

çalışılmıştır. Dört bölümden oluşan bu eserde sadece “İsyan” adını taşıyan üçüncü bölümde bölüm başlığı vardır. Şimdi sırasıyla eserde yer alan önemli noktalar açıklanmaya çalışılacaktır.

Eserin hem başlık sayfasında hem de birinci bölümünün başında yer alan “Hüseyin Rahmi Bey, nev’î şahsına münhasır ve kendi mevcûdiyyeti ile kâim bir muharrir, bir müdekkiktir.” ifadesi ile Sadri Nüzhet bu eseri Hüseyin Rahmi’yi savunmak için yazdığını ortaya koyar.

Eserin birinci bölümünde ünlü olmak için kötü yollara bile sapabilecek kişilerin önce Abdullah Cevdet Bey’in araştırmaları üzerine dikkate alınan softalar meselesi ile uğraştıklarından ancak bundan sonuç alamayınca bu sefer Hüseyin Rahmi’ye yöneldiklerinden bahsedilir.²¹⁸ Sadri Nüzhet bütün bu tartışma boyunca sık sık yapılan benzetmelere bir yenisini daha ekler ve bu durumu şu ifadelerle açıklar:

“Bir cihan pehlivanına: “Hey bana bak... Beni görüyor musun bu meydanda ben de varım...” diyerek ilk evvel birçok nazarları kendi üzerine çeviren bir kabadayı gibi Hüseyin Rahmi’nin eserlerine de küfe ile domatesler atmak saçmalarıyla çatılar.”²¹⁹

Daha sonra Sadri Nüzhet, yeni bir iddia ortaya atarak “*Rûbab*’da tezyîfatla sonlanan intikadlar eğer cevapsız kalsaydı; onlar asıl o zaman sükût-ı hayâle uğrayacaklar; fırsatı, vesileyi ellerinden bir kere daha kaçırmış olacaktı.”²²⁰ diyerek Mevhibe Ziya’nın Hüseyin Rahmi’yi savunan yazılarına *Rûbab* dergisinde yer verilmesinin hak ve hukuka riayetle alakalı olmadığını söyler ve ekler: “Bu, onlar için bahsin uzaması ve taarruza zemin hâsıl olması nokta-i nazarından çok, pek çok mûcib-i memnûniyyet bir şeydi.”²²¹

Tevfik Mecdi gibi Sadri Nüzhet de Hüseyin Rahmi’ye yapılan bu alçakça saldırılara karşı insanların suskun kalmasından yakınır ve insanların Ali Naci’ye cevap verme tenezzülünde bulunmak istemedikleri için suskun kaldığını belirtir.²²²

Sadri Nüzhet, Tevfik Mecdi’nin ortaya attığı *Feth-i Meyyit*’in Ali Naci tarafından yazılmadığı iddiasını tekrarlar ve “... hele sonlarda pek ziyade değişen tarz-ı tahrirden mâada bir Şahab (!) gibi birdenbire doğup (netice) sahîfelerinden evvel sönen üslûb-ı tenkîd ve İran tarih ve mezâyâsından dânişmend (!) bir kalemlle

²¹⁸ Akalinoğlu Sadri Nüzhet, (Cadı) Münasebetiyle (Feth-i Meyyit)e Cevap: İsyan (İstanbul: Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, 1329), 3-5.

²¹⁹ age, 5.

²²⁰ age, 6.

²²¹ age, 6-7.

²²² age, 8. Sayfa 8

edilen bahis ...”²²³ sözleriyle bu kitabı sadece Hüseyin Daniş’in değil ayrıca üslup özelliklerine bakılırsa Şahabettin Süleyman’ın yazdığını ima eder. Kısaca özetlemek gerekirse sanatçı, eserin edebiyatla ilgili kısımlarının Şahabettin Süleyman, İran ve İranlılar ile ilgili kısımların da Hüseyin Daniş tarafından yazıldığını düşünmektedir. Sırası gelince değinileceği üzere Sadri Nüzhet bu iddialarını göstereceği bazı kanıtlarla ispatlamaya çalışacaktır.

Sadri Nüzhet, Ali Naci’nin Hüseyin Rahmi’nin köşeye sıkıştığını anlayınca estetik kitapları ısmarladığını söylemesini hatırlatarak asıl kendisinin kuyruğunun sıkıştığını hissedince düz duvara tırmanmaya çalıştığını ve asıl mevzudan uzaklaşarak meseleyi Türk-Acem meselesi haline getirdiğini savunur. Kendisinin de bu konunun haksızlığını ispat etmeye çalışacağını, ayrıca diğer bazı konulardan da bahsedeceğini söyleyerek eserin içeriği hakkında bilgi verir.²²⁴

Rübab cephesinin Gürpınar’ı en çok eleştirdikleri noktalardan bir diğeri de eserlerinde kullandığı bazı argo kelimelerdir. Sadri Nüzhet bu konuda da yazarı savunur ve Hüseyin Rahmi’nin *Cadı Çarpıyor*’da “kirli mikrop” ve “herzevekil” dışında kaba bir söze yer vermediğini söyler.²²⁵

En basit dil kurallarını dahi bilmeyen birinin Hüseyin Rahmi’yi eleştirmesine tahammül edemeyen Sadri Nüzhet eserin ikinci bölümünde, Gürpınar’ın böyle bayağı sonuçlara sebebiyet vereceğini düşünmeden muarızlarına cevap vermeye tenezzül etmesinin bir hata olduğunu dile getirir ve yazarın cevap vermesinin onlar için yapılmış bir iyilik olduğunu öne sürer.²²⁶

Feth-i Meyyit’te Hüseyin Rahmi’nin *Aşk-ı Memnu* tarzındaki eserlerde olduğu kadar kişilerin iç dünyasını tahlil edemediği söylenir. Sadri Nüzhet bu iddialara da Gürpınar’ın şahısların iç dünyalarını kendine has bir üslupla yansıttığını ve bu kimseleri kendi şiveleri ile konuşturarak yaşattığını söyleyerek cevap verir. Ayrıca *Aşk-ı Memnu*’yu toplumda çok rastlanılmayan olayları anlattığı ve sınırlı bir çevreye hitap ettiği için eleştirir. Hüseyin Rahmi’nin ise daha geniş bir kesim tarafından okunduğundan bahseder.²²⁷

²²³ age, 8-9.

²²⁴ age, 10.

²²⁵ age, 13.

²²⁶ age, 16-17.

²²⁷ age, 18-19.

Cadı romanı etrafındaki tartışmalarda en çok gündeme gelen konulardan biri olan “sanat kim içindir” meselesi bu kitapta da ele alınır. Sadri Nüzhet bu konuda Hüseyin Rahmi ile benzer görüşleri savunur. Sanatın Türklüğe fayda sağlaması gerektiğini söyler. Ayrıca daha yeni kitap okumaya başlamış kimselerin ağır kitaplara maruz bırakılırsa okumaktan tamamen vazgeçebileceklerini savunarak “avam için sanat” anlayışıyla eser veren Hüseyin Rahmi’ye destek verir.²²⁸

Ali Naci’nin eserinin “Feth-i Meyyit-i Edebi” adlı bölümünde romanın Türk toplumu üzerindeki zararlarından bahsedilir. *İsyen*’da Sadri Nüzhet bu görüşlerde bazı doğruluk payı olsa da romana tamamen cephe alınmasını eleştirir. Ayrıca Sadri Nüzhet romanın zararlı etkilerinden bahseden birinin açık saçık eserler yazan kimselerden övgüyle bahsetmesinin bir çelişki olduğunu vurgular ve Ali Naci’ye bu eserlerin ahlak üzerindeki kötü etkilerinin romanlarındakinden az mı olduğunu sorar.²²⁹

Eserin ikinci bölümünde Hüseyin Rahmi’nin muarızlarına cevap verebilmek için Babikyan Efendinin dükkânına giderek hikmet-i bedâyi kitapları getirttiği iddiasına da cevap verilir. Sadri Nüzhet, Gürpınar’ın bu kitapları birkaç sene evvel yanan kitaplarının yerini doldurmak amacıyla sipariş ettiğini söyler.²³⁰

Yukarıda kısaca yer verilenlerin dışında Sadri Nüzhet, Hüseyin Rahmi’ye yönelik bazı eleştirilere daha cevap verdikten sonra eserin sonraki bölümlerinde Türklük ve Türk dili konusuna ağırlık vermiştir.

Kitabın *İsyen* başlığını taşıyan üçüncü bölümünde Sadri Nüzhet, Ali Naci’nin şahsına yönelik eleştirileri genişleterek tartışmayı büyütmek için konuyu Türklük-Farisilik meselesi haline getirmeye çalıştığından, bu iki kardeş milletin arasında geçmişte kalan bir tartışmayı sırf kendi menfaati için tekrar gündeme getirdiğinden bahseder.

Sadri Nüzhet kitabın üçüncü bölümünde konuya dair bazı açıklamalar yaptıktan sonra dördüncü bölümde destansı ifadelerle Türk milletinin özelliklerinden bahsetmeye başlar. Yazarın Türkçülük anlayışıyla yazdığı bu kısımlara örnek olması için aşağıda bazı cümlelere yer verilecektir:

²²⁸ age, 53-54.

²²⁹ age, 55-56.

²³⁰ age, 70.

“Onun nurundan evvel karanlıklar içinde uyuyan şu göklerde, Tanrı bu ırkın harikalarını göstermek için dünyayı yarattığı zaman oraya bütün tabii kuvvetlerin insan siması altında yaşayan bir yardımcısını da ihsan etmişti.

Bir kolu Çin’in etrafında ondan kurtulmak için çevrilen müteselsil kal’aları deliyor, yıkıyor; bir kolu Uralların üstünde şıarmış Avrupa’ya uzanıyordu....

Turan evladı olmasaydı bu âlem şimdikinden pek uzak ve hiç hatıra gelmez bir halde kalırdı; fakat dünyanın hayatına sanki o hâkim idi; her şeyin üstünde sanki o vardı.”²³¹

Yazar, eserin bu son bölümünde daha önce ortaya attığı *Feth-i Meyyit*’in başka biri tarafından yazıldığı iddiasına tekrar dönerek bu izlenime nereden kapıldığı konusuna üslup farklılığı dışında bir kanıt sunar. Bu kanıtta kendisine anlatılan şu olaydan yola çıkar:

“... bu memleketin en büyük müessesesi-i ‘ilmiyyesinde, birinci, ikinci sınıfta şimdiye kadar âlim ve fâzıl sıfatlarına layık görülen bir muallim, bulunduğu yerin bir Türk müessesesi olduğunu unutarak Firdevsî’nin altmış bin beyitlik Şehname’sinde alacağını düşündüğü paranın hayâl-i mugaşşisiyle yazılmış birçok medhiyeleri varken mahzâ hasis, müfrit ve hayvânî bir hiss-i menfaatla kendisine verilen ücretteki tenkihattan münfail olarak Sultan Gaznevî hakkında tefevvüh edilen hicviyyeyi fevvar bir haz ve neşe ile takrir ve tefsir ediyor...”²³²

Sadri Nüzhet bu olayda adı geçen okul hocası ile *Feth-i Meyyit*’te İran medeniyeti hakkında ateşli savunmalar yapan kişinin aynı üsluba sahip olduğunu fark ettiğini ve bu nedenle bu eserin bu olayda adı geçen okul hocası tarafından yazıldığını düşündüğünü dile getirir. Ayrıca bu olay anlatıldığı sırada orada bulunan tanıdıklarının hepsinin kendisiyle hemfikir olduğunu söyler.²³³

Ali Naci *Feth-i Meyyit*’te İran medeniyetini göklere çıkardıktan sonra Türklük-Acemlik olmadığını onun gözündeki İslam’ın daha önemli olduğunu söyler. Sadri Nüzhet eserinde Ali Naci’nin bu sözlerini hatırlatarak İslam’dan bahseden bir kimsenin ittihâd-ı İslâm padişahı olan Selim’i eleştirmesinin birbiriyle çelişen bir durum olduğunu söyler ve Ali Naci’nin İslamiyet’i ön plana çıkarmasındaki amacının İslamcılık düşüncesini savunan kimselerin desteğini almak olduğunu ileri sürer.²³⁴

Türk tarihi hakkındaki eleştirilere cevap veren Sadri Nüzhet daha sonra *Feth-i Meyyit*’teki Türk dilinden Farisi kelimeler çıkarılırsa geriye bir şey kalmayacağı şeklindeki ithamlara cevap vermeye çalışır. İlk önce başka dillerden kelime almanın doğal bir şey olduğundan ve bunu başka ülkelerin de yaptığından bahseder: “Komşularına yetişmek isteyen her devlet onlardan birtakım örnekler alır; kendi

²³¹ age, 82-83.

²³² age, 90.

²³³ age, 93.

²³⁴ age, 95-96.

terakkisi için hatta onların lisanını da vasıta olarak kullanır.”²³⁵ Yazar, dili zenginleştirmek için alınan bu kelimelerin dile verdiği zarardan yola çıkarak Fars kültürünün Türk toplumu üzerindeki bozucu etkilerini şu şekilde dile getirir:

“Ancak Arap ve Fars dilinden alınan bu kelimelerle Osmanlı lügati zenginleştirilirken dil bir muamma haline gelmiş ve bu durum avamı mahrumiyet içinde bırakmıştır. Bu dil karmaşası buhranlar ve anarşistler için bir zemin sağlamıştır. İranlılar sadece Türk dilini zehirlemekle kalmamış bu zehir bütün damarlarımıza yayılmış ve milletin vücudunda müzmin ve mülevves yaralar açmıştır.”²³⁶

Sadri Nüzhet, Fars diliyle birlikte o millete ait pek çok olumsuz özelliğin milletimizi uyuşturduğunu, dilimizi ve ahlakımızı bozduğunu söyler. Elinde olsa dilimizdeki bütün yabancı kelimeleri sözlüğümüzden yırtarak çıkaracağını, hatta gerekirse bu kelimeleri kullanmamaya alışınca kadar bir dilsiz gibi susmaya razı olduğunu ifade eder.²³⁷

Feth-i Meyyit’te İranlıların siyasi olarak Osmanlılara yenilmesine rağmen Fars dilinin Türkçeyi esir aldığından bahsedilmektedir. Sadri Nüzhet ise: “Görülüyor ki Farisî lisanının ihyâsı, Türkçeye hulûlü hakkındaki vakâyi’ ne Hemedani gibi bedhahlar için şâyân-ı mefharet ne de bizim için mûcib-i töhmettir.”²³⁸ diyerek bu durumun bir övünme vesilesi olarak görülmesine karşı çıkar ve Türkçenin onların söylediği kadar Fars dilinin etkisi altına girmediğini de şu örnekle açıklamaya çalışır: “Zira uzun zamandan beri müteaddid tazyikler, temsil-i gayretleriyle Acemleşmesi icap ederken şive gibi her yerde büyük bir mevcudiyetle gözüken tabii farklar müstesna olmak üzere Azerbaycan’daki üç milyon Türk lisanını muhafaza ediyor.”²³⁹

Sadri Nüzhet olumsuz bir durum gibi görünen Türk diline yönelik eleştirilerin bazı olumlu neticeleri olabileceğini savunur: “Düşmanlarımız bize böyle nispet vermekle beraber her şeyden evvel bizi daha ziyade hakikate temas ettirerek âtî için daha ziyade koşmak fikirlerini uyandırdıklarını da unutmamalıdır.”²⁴⁰

Yazar eserin sonunda Hüseyin Rahmi’nin, hakkında yazılan eleştirilere cevap verme tenezzülünde bulunmasından memnun olmayan kimselerin kendisini de yazdıklarının muhatabı olan kişilerin içyüzlerinin kötülüğü hakkında defalarca

²³⁵ age, 99.

²³⁶ age, 101-102.

²³⁷ age, 102-103.

²³⁸ age, 112.

²³⁹ age, 112.

²⁴⁰ age, 116.

uyardıklarından bahseder. Ancak kendisinin “... milli, edebi kutsiyatımıza salahiyetsiz ellerle serpilmek istenilen lekeler karşısında bütün İstanbul muhitinin lâ-kaydîsine” ortak olmaya katlanamadığını ve bu nedenle bu eseri yazdığını açıklar.²⁴¹

2.18. İhkâk-ı İstihkâk

Hilmi Yücebaş *Cadı* romanıyla ilgili tartışmalar sürerken Viyana’da bulunan Abdülhak Hamit’in Süleyman Nazif eliyle Hüseyin Rahmi’ye aşağıdaki şiiri yazıp gönderdiğini söyler.²⁴² Hilmi Bey’in kitabında alıntılacağı şiirin sonunda “Viyana: 1913” kaydı bulunmaktadır. Şiir 27 Mart 1922 tarihli *İkdam* gazetesinde yayımlanmıştır. Ancak *İkdam* gazetesinde şiirin altında herhangi bir tarih bulunmamaktadır. Aşağıda yer verilen şiirin *İkdam* gazetesinden kontrolü yapılmış, bazı kelime yanlışları düzeltilerek izafet kesreleri gösterilmiştir:

1

Ey hikâyet nüvis-i bî manend,
Hüseyin Rahmi-i hakikat gû!
Sen iken Türklerin Emil Zola’sı
Ne demek kale alamamak üdeba?

2

Hiç revâ olmayan bu hâle sebep,
Gureba hastahanesinde gibi
Sürülen ömr-i sâkitânenle
Fart-ı mahviyyetin midir acaba?

3

Sen bizim yoksa hal ü şanımızı
Bir maharetle eyleyip tasvir
Halka bildirdiğin için mi nedir?
Ederiz dest-i san‘atından ibâ?

4

Bu ehibbâ-yı bî-mahâbâdan
Ayrılıp tek bulunmak evlâdır,

²⁴¹ age, 118.

²⁴² Hilmi Yücebaş, **Bütün Cepheleriyle Hüseyin Rahmi** (İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri, 1964), 156-157.

Halk ederdin sen, isteseydin, o
Üdebâdan büyük küçük rukabâ.

5

Gâh gâh âmiyâne olsa bile,
Sözlerin bence aynı felsefedir.
Nazm-ı mensûrun, ey musavvir-i şi‘ir,
Olmaz erbâb elinde mahv u hebâ

6

Ben eminim ve sen de mutmain ol,
Sökecek öyle bir şafak ki yarın,
Senin, ey vâiz-i hayâ vü edeb,
Olacak namın ebleg-i hutebâ.

7

Bî-hayâlar hayatını yazışın,
Halkı mahzâ hayâyâ dâvettir.
Nâsa olmakla nâkil-i ziştî
Olamaz zişt bir fem-i zîbâ.

8

Asr-ı hâzırda lem‘a-i hünerin
Leyle-i cehl içindedir ki bugün
Görmüyorlar o nuru, çünkü güneş
Didelerden olur nigâh-rübâ.

9

Kendi şevkin müşevvik-i evvel,
Yetişir, olmak istemem sâni:
Sana lâzım değil senâ, nitekim
Çehre-i hüsne bürka‘-ı dîbâ²⁴³

10

Bu senin bir heva-yi ma‘rifetin
Bu senin ruhunun tenessümüdür.
Gülşeninden gelir senin bir peyk,
Sana gönderdiğim bu peyk-i sabâ.²⁴⁴

²⁴³ Yahut: Cism-i billûra câme-i dîbâ (Abdülhak Hamit’in kendi notu)

²⁴⁴ Abdülhak Hamit, “İhkâk-ı İstihkâk”, **İkdam Gazetesi**, 27 Mart 1922, 1.

2.19. Suyu Sabuna Dokunmadan Bir Roman Münasebetiyle

Ali Naci Karacan, Hüseyin Rahmi Grpınar'ın *Muhabbet Tılsımı* adlı romanını *İkdam* gazetesinde tefrika etmek için yazarın Heybeliada'daki evine gider ve ondan izin alır.²⁴⁵ Romanın gazetede tefrika edilmeye başlanmasının üçüncü günü, 15 Mart 1939'da, Ali Naci *İkdam* gazetesinde "Suyu Sabuna Dokunmadan Bir Roman Münasebetiyle" başlıklı bir yazı yazarak Hüseyin Rahmi'den özür diler:

Hüseyin Rahmi Grpınar'ın "Muhabbet Tılsımı" adlı bir romanını, bir iki günden beri, stadın ltufkr müsaadesiyle, "İkdam"da tefrika ediyoruz. Karilerimiz mümtaz yazıcımızın en güzel eserlerinden biri olan bu romanını da hiç şüphe yok ki, diğerkleri gibi, büyük zevk ve istifade ile okuyacaklardır. Onun ilk ve en hararetili okuyucularından birinin kendim olacağını bu stnlarda yazmakla bugün hususi bir memnuniyet duyuyorum. Çünkü böylece, stada karşı işlediğim eski bir günahı ve haksızlığı da kısmen tamire fırsat ve imkn buluyorum.

Bundan yirmi beş sene evvel, daha Galatasaray sıralarında ve on beş on altı yaşında bir talebe iken, o zaman birtakım edebi tenkit tecrübeleri karaladığım bir mecmuada, stadın romanlarına bir hayli hücum etmiş ve bu münasebetle edebi şahsiyetini şiddetli bir münakaşa mevzuu haline getirmiştim. Bu tenkit, Hüseyin Rahmi Grpınar'ı haklı olarak sinirlendirdi ve karşılıklı olarak aylarca süren ağır çapta tarizlere sebebiyet verdi. O zaman büyük bir hareket-i edebiye manzarası alan bu hücumların uyandırdığı alaka içinde, yaptığım haksızlığı takdir edebilecek vaziyette değildim. On dört on beş yaşında bir mektep talebesinin ham idrakinden doğan o tenkitlerin hafifliğini asıl seneler sonra seneler ilerledikçe ve kafamın Hüseyin Rahmi'nin derinliğini ve büyüklüğünü anlamak seviyesine erince ki kavramağa ve yaptığıma mahcup olmağa başladım. Hele bir gün, bundan on yedi on sekiz sene kadar evvel, yine "İkdam"ın tahrir müdürlüğü vazifesini görürken merhum Ahmet Cevdet vasıtasıyla Hüseyin Rahmi Grpınar'ı da tanımak şeref ve zevkine erince, bir kalem hatasının insanı bazen ne müşkül vaziyetlere düşürebileceğini, bir ders gibi öğrendim. Ancak, stadın yine o tarihte hediye ettiği bir resmin altına: "Eski hasmum, yeni dostum Ali Naci'ye" iltifatını esirgememesi üzerinedir ki, kusurumun affedilmiş [olduğunu] görerek biraz müteselli olabildim.

²⁴⁵ Sadun Tanju, **Doludizgin - Ali Naci Karacan: Bir Gazetecinin Hayatı** (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2011), 130.

Bir çeyrek asır sonra, niçin unutulmuş bir çocukluk ve edebiyat hatasını tashih ediyorum? Çünkü bu hata, meslek hayatımın ilk günü işlenmiş bir günahın acısı ile ta o tarihten beri beni muzdarip etmekten geri durmamıştır da onun için.

Nerede kaldı ki, okudukça, yazdıkça, gezdikçe, gördükçe, düşündükçe, muhakeme ettikçe, hülasa yaşadıkça ve öğrendikçe, yaşadığım ve öğrendiğim nispette, Hüseyin Rahmi'nin bizde romancı denebilecek yegâne adam olduğuna da samimi kanaat getirdim, iman ettim. En samimi bir kanaat olarak öyle düşünüyorum ki, eğer bir gün, dün, bugün veyahut yarın, "Türkiye'de milli roman yazılmış mıdır?" suali karşısında kalırsak Hüseyin Rahmi Gürpınar, elimizde cevap olarak yükselteceğimiz, boyası solmayan yegâne edebi bayrağımız olacaktır. Son yüz senelik Türk cemiyetini şehirleriyle, evleriyle, yaşayış tarzıyla, örfleri ve adetleriyle, muhtelif lehçeleri ve çeşit çeşit zihniyetleriyle onun kadar mükemmel tasvir eden olmamış ve "bilâ tefrik-i cins ve mezhep" markalı bir kalabalığı, Osmanlı kalabalığını, bütün renkleri ve hususiyetleriyle bir tabloda daha kuvvetle canlandırmak bahsinde kimse onun kâbına varamamıştır. Bu itibar ile, Hüseyin Rahmi, birçok diğer romancılarımıza kıyasen, cücelerin yanında hakikaten muazzam dev gibi bir şeydir.

Bütün Edebiyat-ı Cedide ve Fecr-i Ati üstatlarında ve onların o zamanki tomurcukları olan bugünkü romancıların çoğunda, hamlığın, sathiliğin, muayyen bir derinlikten aşağı nüfuz edememenin bütün ârazi vardır. Çoğu, bize, hayatın hakikatlerini değil, kendi hayallerinin mütenakıs tertiplerini anlatmışlardır. Tasvir ettikleri insanlar, bu insanlara izafe ettikleri ruhlar, bu ruhlara duyurdukları aşklar, hep otuz kırk seneden beri birbirlerinden alıp kelimelerin boyasıyla rengini değiştirdikleri aynı eski ve bayat kalıplardır. Halit Ziya ile Mehmet Rauf'un işe başladığı günden bugüne kadar romancılarımızdan nicesinin insanları onların "Aşk-ı Memnu" ile "Mai ve Siyah"ının mankenleri gibi ısmarlama sevmekten, ısmarlama kıskanmaktan bir türlü kalplerini kurtaramamışlardır.

*Hüseyin Rahmi'nin kitapları, bu ahşap barakalar yanında, hakikaten muhkem, muazzam Gratte Ciller gibi kalır!*²⁴⁶

²⁴⁶ Ali Naci Karacan, “Suya Sabuna Dokunmadan Bir Roman Münasebetiyle”, **İkdam Gazetesi**, 15 Mart 1939, 3 ve 5.

3. HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR'IN CADİ ROMANINI SAVUNMAK İÇİN YAZDIĞI ELEŞTİRİLERİN METİNLERİ

3.1 Zamâne Münekkitlerine Cevap: Cadı Çarpıyor

Mevhibe Ziya Hanımefendi'ye

Kar'ilerim içinden, bu acizi müdafaaten duyulan sadâ-yı 'ismetiniz, lehimde feveran eden bu âvâze-i hak-perestiniz, hayât-ı edebiyemde uğradığım merâretlere karşı gördüğüm medâr-ı tesliyet mükâfatların en ruh-nüvazlarındandır.

Bu davada belki zât-ı fâzılanıza pey-rev olacak birçok kar'ilerim daha bulunurdu. Fakat emin olunuz *Rûbab* namı verilen o çoluk çocuk karalaması, nev-hevesanın siyah tecrübe tahtası olmaktan başka bir mahiyeti bulunmayan o mecmuayı çok okuyan yok. *Cadı* muharriri aleyhindeki sû-i kasd henüz pek duyulmadı. Bir de mevcudiyetimizin, üzerinde tevakkuf ettiği mühlike-i siyâsiyye, şu an hatırımız, ezhanın bu gibi mesâil-i tâliye ile tevagguluna müsait değil.

56 numaralı *Rûbab*'daki mektubunuzda: “ Burada hakikati tayin ettirecek birisi varsa o da *Cadı* muharririnin kendisidir. Ümit ediyorum, bu edîb-i muhterem yeniden neşredeceği bir eseriyle henüz hayât-ı tahrîriyyede yaşayacağını ispat edecektir.” buyuruyorsunuz. Bu fikrinize ‘adem-i iştirâkteki mazeretimden dolayı affınızı temenni ederim. Şahabeddin Süleyman’ın hod ve bedbînî-i edebîsi karşısında makhur kalmayacak eserler ancak onun zâde-i tab‘ı olanlardır. Böyle nazik bir meselede bu derbeder-i zihnîyi hakem tayin etmek enfâs-ı edebiyemizi siyah dumanlarla tehlike-i inkıtâ‘a uğratmaktır.

O ne derse desin. Edebiyât-ı ‘Osmâniyyemizin roman kısmı geçen ve bu sene Hüseyin Rahmi’nin *Gulyabani* ve *Cadı*’sıyla yaşıyor. Halka gıdâ-yı mutâla‘ayı bunlar veriyor. Beğenenlerin beğenmeyenlerden kesir olduğunu ‘aded-i temsîlâtla satışın miktâr-ı nisbîsi ispat ediyor.

Halkta bir ihtiyâc-ı mutâla‘a vardır. Bâzâr-ı matbû‘atta ne bulursa onunla tagdiye-i zihin ve fikre mecburdur. *Gulyabani* ve *Cadı* avâmî ve adi ise ‘âlîlerini yazmak için çok şükür kimsenin elini, kalemini tutan yok. Yazsınlar. Görelim nasıl olurmuş. Daha iyileri meydan alınca Hüseyin Rahmi’nin hikâyeleri kendi kendine düşer, söner, unutulur. Azılı kalemler zahmet-i katlden azade kalırlar. Ortaya bir “numûne-i liyâkat” koyamadıkça tenkid-nâme, onun bunun âsârı üzerinde işmi’zâz-ı temerrütle tepinmeğe uğraşmak beyhudedir, zuldür. Daha mükemmellerini vücuda getirmek liyâkatını kendilerinde görenlerin, sâha-i edebi böyle kıymetsiz eserlerin tagdiyesine terk hususunda gösterdikleri atâlet en büyük hamiyetsizliktir.

Körler memleketinde tek gözlüler şehlâ sayılırmış. Âsâr-ı ‘âcizânem de bu diyarda öyledir. Çünkü yok. Siyâsî, idârî vesâir şu‘abât-ı ‘ulûm ve fûnûnumuzun hangisinde Avrupa’daki mehereye benzer bir adam yetişmiş? Bu gâye-i tekemmülü yalnız romandan talep etmek, bu ne insafsızlık ve garaz-kârlıktır.

Âsâr-ı müstakbelemi, Şahabeddin Süleyman’a beğendirmek gibi bir vâhimeye tab‘an yazmağa hazırlanacak kadar “sâf-dil” bir adam değilim. Fakat mademki hakkımdaki müdafaatınızla söz bu vadiye döküldü. Münekkidin “psikoloji”sinden bir nebze bahsetmek isterim.

Bu dikenli meseleyi ayıklar iken belki ellerim kanayacak, bu ‘ufûnet-i edebiyemiz karşısında benimle beraber birçok gönüller bulanacaktır. Fakat zararı yok. Bazılarının cebhe-i müfekkirelerinde zînet-i kemâlât zannolunan çibanları biraz teşrih etmiş olacağım. Anlatacağım ki bunlar ezhâr-ı fikriyye değil, Rabb’im saklasın, yenirce karhalarıdır.

Vicdân-ı ‘ismetinizden yükselen o merdâne müdafaanızın ilelebet minnettar ve müftehiriyim.

Pembe Bir Mantar

Zamân-ı istibdâda nisbeten devre-i meşrûtiyetimiz bize na-mütenâhî bir sâha-i serbestî açtı. Fakat biz bu fûshat-ı hürriyeti ma‘lul, kıskanç, echel, mütecâviz, katil kalemlerimizin türrehatından başka bir şey ile tezyin edemedik. Siyâsiyyatta, edebiyatta, her şeyde, her şeyde aramızda “Sen çekil, ben oturayım.” nazariye-i hod-

bînîsi, mücâdele-i bî-âmânı tek mil çirkinlikleriyle parladı. Mektepte yaladıkları mürekkeplerin henüz yüzlerinden lekeleri zâil olmamış çocuklar Kemal'den, Hamid'den, Ekrem'den, Fikret'den, 'Uşşâkîzâde'den, Cenab'dan başladılar. Bunları devirmek için en katil darbeyi indirebilmek; en büyük iktidar, en şâyân-ı takdîr bir hüner sayılıyordu. Her şeyin kendileriyle başlamış olduğu hiffet-i kanâ'atine düşen bu nev-peydâ üdebâda, evvelkilere karşı zerre-i tekrîm yoktu. Görülmüyordu. Böyle bir his ayıp sayılıyordu. Büyüklük küstahlığı moda olmuştu. Mülkümüzde her şey yıkılacak, yeniden yapılacaktı.

Evet, bugün her şey yıkıldı. O kadar göçtü ki işte hep enkâz-ı mesâib altında kaldık. Eziliyoruz. Başımızı kaldırıp bu harâbî, bu yangın külçesine bakamıyoruz.

İlk nefha-i hürriyetten bu sarsar-ı harbe kadar geçen müddet zarfında zemîn-i matbû'âtta zehirli zehirsiz türlü elvan ve unvanda mantarlar fişkırdı. Fakat hepsi kof... Hepsi gayr-i mukâvim sâklar üzerinde sallanan mahkûm-ı mevt birer sıska idi. Memleketin türab ve havası, ezhâr-ı 'irfân açacak, evladına mugaddî semerât-ı fikriyye verecek fidanlar yetiştirmiyordu. Kar'ın-i 'Osmâniyye bu kavga mantarlarını layık oldukları bî-kaydî ile karşıladı. Ve hemen birer birer gömdü. Fakat onlar bir ta'annüd-i tenebbülle oradan buradan yine fişkırıyorlardı. Geçen sene şâir-i muhterem Tefvik Fikret Beyefendi'nin *Rûbab* unvanı altında neşrettikleri manzûme-i meşhûrelerinden sirkât-ı hayât edercesine bir hokkabazlıkla hemen o namı benimseyerek adeta onu kendine kalb eder bir cüretle bir pembe mantar daha bitti. İlk intişarında bu, *Rûbab*-ı Fikret'in bir zeyli zannolundu. Onunla hiç münasebeti olmadığı sonradan anlaşıldı. Gûşe-i tenebbütünde revaçsızlıktan can çekişmeğe başladı. Memleketimizde bir gazete, risâle, mecmua hakk-ı hayâta mâlik olabilmek için kendinden evvelkilerin esbâb-ı mevtiyelerinden 'ibret-bîn olmak lazım gelir. Yoksa kendinin de aynı a'râzın kurbanı olacağına şüphe yoktur.

Bir risale çıkarmak istiyor musunuz? Bu pek kolaydır. Evvela, parlak, ahenktar bir isim bulunuz. Klişesini yaptırtınız. Büyük bir kâğıdı dörde katlayınız. Üzerine renkli bir kap geçiriniz. İşte fedakârlığın, zahmetin büyüğü yapıldı, bitti. Artık ötesi kolayın kolayıdır. Sonra sadaka-i âsâra bir keşkûl-i intizâr açarsınız. Şehrimizde nev-heves küçük beyler, küçük hanımlar çok. Her hafta Boğaziçi'nden Kadıköyü'nden, Ayastefanos'tan nesirler, şiirler yağar.

Böyle bir matbuat mantarı pek tabidir ki revaç bulamaz. O zaman halkı hüsn-i takdîrden mahrumiyetle itham ederek “Bu memlekette altınla bakırı fark eden yok.” şikâyetiyle bağırsınız.

Rûbab hakkında şu tafsilatı vermekten maksadım mecmuanın ser-gûşe-i mübâhâtına kurulan “direktör literer” Şahabeddin Süleyman Bey’in orada aldığı edebî bir “Don Kişot” vaz‘-ı vakûrunu irâe içindir. Bu mecmua tenkit namıyla onun, bunun âsârına aç kurt gibi yapışarak kopardığı kanlı parçalarla tagaddî ediyor. Bizdeki ahlaksızlığın işte şekl-i edebîsi... Pek müthiş, fakat ne yapalım göz önünde bir hakikat.

Hareket-i Gayr-i Edebiyye

Geçenlerde ihvandandır bir zat, bu soluk kaplı keşkûl-i matbû‘âtı, *Rûbab*’ın 51. numarasını: “Son eseriniz *Cadı* hakkında tenkit var, okuyunuz.” ihtarıyla göndermiş. Tenkidi okudum. Zavallı *Cadı*’nın hangi mecrâ-yı edebe düştüğünü anlamak için risalenin yapraklarını çevirdim. *Rûbab*’ın bu 51. numarası her kimin nezdinde var ise muhteviyatına insafla, ibretle bir göz gezdirmelerini rica ederim. Münekkidin böyle bir kürsî-i gurûra çıkıp da şunun bunun âsârını muâhezeye kalkması hadd-naşînâslığın en gülünç bir misalidir.

Bir müdîr-i edebînin vazîfesi evvela kendi mecmuasını ıslah etmek, sonra, sairlerinin nekâis-i âsârıyla meşgul olmaktır. *Rûbab*’ı cidden acınacak, sefâlet-i edebiyemiz namına ağlanacak bir halde buldum.

İsbât-ı müdde‘â için bunun muhteviyatından bir iki numune arz edeceğim. 51. numara “Hareket-i Edebiyye” terkîb-i gayr-i nezîhi altında “Meşhur Olmak” ser-nâmesiyle başlıyor. Edebin bu taharrükü, yani hareket-i edebiyeye ta‘bîr-i galîzi Fransızca “mouvement littéraire”in tercümesi olduğu için bu sekâleti, kisve-i lisanımız altında bile def‘-i garâbet edemeyen ecnebîliğine bağışlanacak.

Fransızca “littérature”de bizdeki “edep” ve “edebiyat”ın edepten hariç gûn-a-gûn iltibasları olmadığından bu tabir istimal edilince Frenk’in aklına onun mevzu olduğu manadan gayrı bir suret hutur etmez. Aransa lisanımızda bu makamda istimal için belki bir terkîb-i muvâfık bulunabilir. Fakat bizim kör körüne taklitten başka bir kârımız yoktur. Başka bir milletin ‘asa-yı edebîsine sıkı sıkıya istinat etmedikçe yürüyemeyiz. Çünkü körüz. Çünkü topalız. Çünkü bitişiz. Reh-i mahsûsâtımıza doğrulmak isteyenleri tepelemeye kalkarız. Çünkü her suretle harac-güzâr-ı ‘âlemiz.

Çünkü mülk-i edebimiz ricâl-i asîlesinin kahtından dolayı eydî-i müte‘arrızına düştü. Çünkü taarruz eden teferrüd ediyor. “Edip” oluyor. Bir Türk “hareket-i haşerât” tabirini anlar. Lakin “hareket-i edebiyye”de şaşırabilir. Çünkü Fransızcada *Non-littéraire* ta‘bîr-i menfisi edebiyattan olmayan şeylere lâhik olur. Edebiyattan olmayan her şey ise edepsizlik sayılmaz ya. Fakat bizde “hareket-i gayr-i edebiyye” terkîb-i sakîmi çok su götürür. Bu ise mâni‘-i nezâhettir zannederim. Edebiyatımız henüz edepsizlikle pek komşu bir hem-hudut bulunuyor. Zavallıyı ismen bile bu şümulden kurtaramamışız. *Rûbab* bu sınırı katiyyen fârik bir ta‘bîr-i muvâfık bulamadıktan başka ona bir de “hareket” ilavesiyle sakâmet-i şümûlünü dü-bâlâ eylemiş.

Şimdi bu “hareket- i edebiyye” altındaki “meşhur olmak” davasına gelelim. On dört satırlık kısa bir şey...

Bu bir makale midir? Kısallığına bakılırsa değil... İhtirâ‘ât-ı ahîreden olan mensur şiirlerden midir? Çerçevesi olsa benzer. Hâsılı bu öyle bir şey ki ne olduğunu tayinde muharririnin de aczine hükümde tereddüt etmem. Bunu bir şeye benzetmekte muztar kalır isek bir *Introduction littéraire* yani yukarıki “hareket- i edebiyye”nin medhali diyebiliriz.

Bu şekilsiz satırların mantıkî cihetini araştırdım. Çok yorulдум. Fakat ma‘a‘t-teessüf bir şey bulamadım. Bulan var ise kemâl-i taktîr ile ellerinden öpmeğe hazırım.

Rûbab’ın “hareket- i edebiyye” muharriri meşhur olmak isteyenlere fevk-al-had hiddet ediyor. Meşhur olmak hevesi medhul bir emel midir? Bundan ‘ârî kim vardır? Bu hakikaten bir cinayet ise en evvel *Rûbab* kendi dâhil olmak üzere bununla hemen hepimiz müttehimiz. Demek ki eyvân-ı şöhrete su‘ûd için çalışmış olan bunca meşâhir, muharririn zu‘munca affolunmaz birer kabahat işlemişlerdir. Bu mantıksızlık karşısında zihinler duruyor.

Bu gülünç hükmü muharririn magz-ı avâresinde tevlit eden hâlet-i rûhiyyeyi araştırır isek mesele tavazzuh eder ki o da şudur: *Rûbab*’ın muharrir-i gayr-i meşhûru hırs-ı şöhretle herkesten ziyade yanıp tutuştuğundan başkalarının bu sevdaya düşmelerini çekemiyor. Hayır, buna tahammül edemiyor. Diğerlerinin hücumuyla meydân-ı şöhret kendi için daralacak zannediyor. Etrafı ısırarak, teperek, pençeleyerek oraya tırmanmak, orada bir yer kapmak istiyor. Fakat ayıpladığı şeyin

en sunturlusu kendinde bulunduğunu anlamıyor. Görmüyor. Bakınız daha ne yâveler yumurtluyor:

“Bazı cerâid-i musavverenin bir sahîfesini işgal eden ödül ilanlarındaki büyük resimler gibi onların nazarında (ne‘ûzü billâh meşhur olmak isteyenlerin) bütün insanlar küçük birer hayâl ve kendileri uzun bacaklı, iri gözlü bir hakikattir.”

Galiba muharrir “sembolizm”e girişti. Fakat anlamak müstahil... Ödül ilanlarında hayâl ve hakikate dâir rûmuzat mı var? Bilmiyorduk. Tasavvur-ı dâhiyâneleri olan hakikatin bu şekl-i ‘acîbi bereket versin ki henüz ta‘ammüm etmedi. Zavallı hakikat, o bile elinizde umacıya dönüyor. Acemice “sembolik” bir tuhaflık yapılmak istenilmiş fakat şive-i Türkçeye ısındırılamadığı için satırlar buz gibi donmuş, kalmış. Okuyanlara gülme değil adeta hiddet geliyor.

“Şöhret kürsüsüne tırmanmak için bu kadar külfete lüzum hissedenlerin, bir gün bu muhayyel kürsü üzerinden bir tarafları kırılmış olarak sükût edeceği şüphesizdir.”

Muharrir bey ya iz‘ân-ı mantıkîden külliye mahrum yahut “şüphesiz” tabirinin samîmen vâkıf-ı ma‘nâsı değil. Şöhret kürsüsüne tırmanmak için o kadar ihtiyâr-ı külfet edenlerin hep birer tarafları kırılarak sükût edecekleri neden şüphesiz olsun? Birkaçının da kırılıp dökülmeden bâlâ-yı kürsîde kalabilmesi ihtimalini zihinlerden tamamıyla selb kâbil midir? Muharrir bey galiba kaleminden dökülen her saçmanın edebiyattan sayılacağına kâil bir sâf-dîl olmalı.

“Neden bu memlekette herkes meşhur olmak için koşuyor, meşhur olmak için ne yapmak lazım ise bilâ-pervâ icrâ ediyor?”

Yalnız bu memlekette değil her memlekette, her yerde, bütün dünyada bu böyledir. Bu adeta bir zarûret-i hayât, bir kâ‘ide-i külliye gibidir. Bu hakikate şimdiye kadar şaşan, itiraz eden *Rûbab* muharririnden başka kimse görülmemiştir. Avrupa’da, Amerika’da, bütün kıt‘ât-ı ‘âlemde herkes meşhur olmak için koşar ve bundan dolayı yek-diğerini ta‘yîb etmek kimsenin aklına gelmez. Bu safvet bizdeki ‘ukalâ-yı edebe mahsus... Asıl şaşılacak cihet, nazariyât-ı hayâta bu kadar bî-gâne görünen gençlerin muharrirliğe kalkmak emrindeki cüretleridir. Bu hali hariçten anlamaya muharririn kudret-i tetebbu‘u yoksa bari kendi vicdanına insin, nefsinin

tetkik etsin, kendinin de ma'yup gördüğü bu emelden başka bir şey için koşmadığını hissederek sussun.

“Bunu edebiyatın bugünkü şeklinde, bugünkü hiç-i meâlinde aramak daha münâsip olur.”

Edebiyatın bugünkü mümessilleri kimlerdir? Onu menzile-i hiçîye indirenler sizlerden başkaları değil... İspat lazımsa “Hareket- i Edebiyye” ser-nâmesi altında karaladığınız saçmaları işhad kâfidir. Memleketimizde hüküm süren bu edebî “anarşi”nin âmillerini sizlerden uzaklarda aramak pek abes olmaz mı? Kendinizden başka cür’et-i tahrîre kalkanları katl için baltalar ile hücum ediyorsunuz. Meşhurlara ve olmak isteyenler[e], ta’n edeceğinize siz de edebiniz ile iktisâb-ı şöhrete çalışınız.

“Esâsen şöhret kürsüsüne çıkmak isteyenler de hayât-ı edebîyyenin bugünkü fâsıla-i sükûnundan istifâde etmek istiyorlar.”

Bu fetret-i edebîyyenin en büyük müstefidleri de sizsiniz. Memlekette bir hayât-ı edebîyye uyansa böyle *Rûbab*’nız gibi hasetten, gazezden, kofluktan, manasızlıktan müteşekkil ve revacını onun, bunun âsârına düşünâmda arayan zırlıtların vücudu ortadan kalkar. Kırk paraya, böyle bir baş ağrısı satın alacak kimse bulunmaz.

“Ne tarafa gittiği malum olmayan bugünün edebiyatında ...”

Onun yedekçileri de sizsiniz. Zavallıyı sürüklediğiniz semt-i inkırâz malumunuz değil mi?

“Bir gün acaba hakk-ı mürûru olanlarla olmayanlar tefrik edilmeyecek mi?”

Bu bahsettiğiniz şey “edebiyat” mı? Karaköy Köprüsü mü? Pâ-mâl-i cehl etmekte bunun da ötekinden pek farkını bırakmadınız. Haydi, farz edelim ki tasavvurunuz veçhile “edebiyat” bir hakk-ı mürûr mukâbilinde çiğnetilir bir şey olsun, fakat “cîsr-i edep”in hakk-ı mürurundan ıskatları icap edenler kimlerdir? İnsan merak ediyor. Muharrir bu hususta kendi ve şürekâsı menfaatine bir “monopol” ihdâsı fikrinde olmalı. Edebiyata “hakk-ı mürûr” tayini... Bunu meşrûâtî, müstebit, vahşî, medenî hiçbir memleketin kavânininde göremezsiniz. Bu gibi leme‘ât-ı zekâ ancak bizim dehât-ı edebîyyemizden saçılır.

“Ne vakte kadar karanlıkta böyle yabancı eller meşhur olmak için koşacaklar ve bunlara her şey sükût edecek?”

Kâri’ belki bu ibarede koşmak için ayak makamında el istimal edildiğine ta‘accübden kendini alamaz. Bu satırların mensur şiirler olduğu unutulmamalıdır. Bu ma‘kusiyyet-i isti‘mâlde zarûret-i ifâde vardır. Ayakların birer ‘uzv-ı seyr ve meşîyyet olduğunu herkes bilir. Uslûbu, eda-yı hâyîdeden kurtarmak için artık ayakları dinlendirip elleri koşturmalıdır. Bunda, başların ayak, ayakların baş olması gibi zîr ü zeber-i ictimâ‘ımıza bir işaret olsa gerek. Artık anlaşılan meydân-ı edepte “kabak” durabilenler en hüner-ver addolunacaklardır. Son cümleinin iptidâsındaki şâyân-ı hayret mantıksızlığa dikkat buyurursanız, bu ellerin koşması meselesi güneş kadar sıcak ve parlak kalır. Muharrir beyefendi: “Ne vakte kadar ‘karanlıkta’ böyle yabancı eller meşhur olmak için koşacaklar?” buyuruyorlar. Âlemde hiçbir fert için “karanlıkta” meşhur olabilmek ihtimali var mıdır? İstihar etmek, nûr-ı şöhretle âleme görünmek, tanınmak demek olacağı zarûret-i mantıkiyyesine nazaran karanlıkta müşârün-bi’l-benân oluşun garâbet-i müeddâsını, mecmuanın müdür-i edebîsinden istifsardan başka bir çâre-i tefehhüm kalmıyor. *Rûbab* muharririnin bu kavlı-i ‘allâme edâlarına bakılır ise şöhret-i edebiyece yarasaların, köstebeklerin zât-ı edîbânelerine fersah fersah tefevvuklarında tereddüt câiz olamayacağı anlaşılıyor. İşte bu garâbetler, düşünmek tenezzülünde bulunmaksızın kalemi kâğıdın üzerinde car car koşturduktan sonra, bir şey yazdım zannıyla meydana çıkmanın netâyic-i mudhikesidir. Bugün bâzâr-ı edebimiz, sıhhat-i tefekkürden mahrum bu acemi üslupçuların “kalb” mahsulâtıyla doludur. Bu nevi âsârın yevm-i intişârını ilan ettikleri zaman gazetelerde şöyle bir kayd-ı ibrâma tesadüf edersiniz:

“Filan kitap veya mecmua çıktı. Mündericâtı gayet mühimdir. Mutlaka okumalısınız...”

Bu cebrî tavsiye, mündericât-ı eserin mükemmeliyyetten ziyade sürümce olan düşkünlüğüne alamettir. Artık halk, edebiyat namına manasız şeyler okumaktan usandı. Bıktı. İğrendi. İşte numunesi *Rûbab*’ın Hareket-i Edebiyyesi... Dört buçuk satır yazı içinde sıhhati tam bir cümle bulmak müşkül... Şiddetli bir seyl-i tenkît çıkıp da bunları layık oldukları mecrâyâ süpürüp indirmekten başka bizim için bir rehâ-yı edebî yoktur. Çünkü bu dikenlerin, bu baldıranların, bu yapışkanların, bu ballıbabaların, bu ısırganların arasında bûy-ı hüsn ve sanat neşredebilecek edebî bir çiçek yetişemez. Etrafını derhal sararlar. Onu öldürüp kendileri yaşamak için ‘usâre-i hayâtiyyesini emerler. Bitirirler.

51 numaralı *Rûbab*'da Mehmed Emin Beyefendi'nin ruhta acı 'ukûs-i enîn uyandıran "Hafta-i edebiyâtın sutûr-ı tenkîdine geçirilmiş"²⁴⁷ eş'ârını çıkardıktan sonra mecmuayı buruşturup buruşturup da sobaya atar isek bu kadar soğuklukları bir an için hararete tahvilden dolayı büyük bir sevap işlemiş oluruz.

Bu numaraya yukarıdan aşağıya bir göz gezdiriniz. Taklitten, tercümeden, fakrû'd-demden, şimdiye kadar binlerce defa tekrar edilmiş şeylerin tekrâr-ı bî-sûdundan başka bir şey bulamazsınız. Hele nihayetdeki "Yunan Sefihesi" isimli hikâye-i mütercemeyi görünce bu unvanı Komik Hasan Efendi'nin piyeslerinden istirkâben alınmış zannedersiniz.

Mecmuada acaba niçin milli bir roman değil bir hikâyecik bile yok? Sahâif-i *Rûbab*, mütercem, mukallid emti'a-i gayr-i milliye ile dolu... Haniya has Türk malı? Haniya milli bir hikâye? *Rûbab*'da *Cadı* romanının sekiz on derece dînunda milli bir roman bulunsa kâr'ilerin nâil-i şükrânı olacaklarına nâşirler emin olsunlar.

Fakat o gibi sa'y-i medîd ve ciddîye tevakkuf eden eserler maa't-teessüf Kadıköy'nden, Ayastefanos'tan fisebîlillah hediyeyle gönderilemez. *Rûbab*'ın sırr-ı hayâtı ise bâd-ı hevâ topladığını para ile satmaktan ibarettir. Nâşirleri mecmuaya memleketin ihtiyâcât-ı edebiyyesine hâdim olacak bir mahiyet vermeğe uğraşmaktan ziyade bunu adeta bir 'akâr şeklinde telakkî ediyorlar.

12 ve 13 numaralı *Rûbab*'a bakınız. Kabında adlâ' içine alınmış birkaç santimetre murabba'ında boşluklar ve bunların ortasında "Kiralıktır" ilanını ve "Gayet fantazi ilanlar tertip olunur" ibaresini görürsünüz. Züğürtlük, insanı bu gibi hayret-efzâ icatlara sevk eder. Müdür kendini böyle birkaç yapraklı bir mecmû'a-i edebiyyenin sahibi görünce Beyoğlu'nda mühim apartmanlara mâlik zannedecek kadar firîfte-i hayâlât olmuş. Ticaret ayıp değil fakat *Rûbab*'ın bu 'arasât-ı i'lânîyyesi "Tiring'in, İştayn'ın, Kırmızı Horoz'un" meşher-i dâimîsi olan boş çöplükler, meyhâne saçakları, hâne, dükkân tersleri kadar da nâil-i rağbet olamadan kaldı. Bu kiralık aksâm-ı hâliyye şimdi enayice bilmececelere tahsis edildi.

51. numaranın büyük ikramiyeli bilmececi: Boğaziçi'nin Rumeli cihetinde en güzel yer neresidir?

²⁴⁷Müessirine beyân-ı ta'ziyyet ederim.

Şimdi ‘aff-ı ‘âlînize igtirâren söyleyeyim ki ben bu suali pek ahmakça buldum. Böyle his ve zevke ait bir meselede umumen ittifak kâbil midir ki Boğaziçi’nin Rumeli cihetinden bir mahallini letâfeten mahâl-i sâiresine bi’t-tercîh hep birden beğenelim. Bu hususta herkesin mikyâs-ı intihâbı birtakım müessirâta tâbi olan kendi zevk-i mahsûsudur. Meselâ *Rûbab*’ın bilmece mürettibi, Boğaziçi’nde Kalender’i beğenmiş ise umumun da oraya meftun olması neden icap etsin? Belki ben Hünkâr Suyu’ndan hoşlanıyorum. Bir diğeri Baltalimanı Çayırı’nı, bir başkası da Bebek’in üstündeki şehitliği, Maslak’ı felânı beğenir. Âlem; hissen, zevken neden muharrir beyefendinin esîr-i istibdâdı olsun? Kendi zevkini vâhid-i kıyâsî-i kâinât zannetmek pek büyük bir safvet-i küstâhânedir. Fransız üdebâsından birinin dediği gibi: *Vouloir amener les autres à notre goût et à nos sentiments; C'est une trop grande entreprise.*

Evet, diğerlerini kendi his ve zevkimize tâbi etmeğe uğraşmak başımızdan büyük halt etmektir.

Cadı

Şahabeddin Süleyman Bey’in bu hikâye hakkında yapmak istediği tenkit değil tecavüzdür. Tecavüz ile edep ise birlikte barınamazlar. Nasıl ki öyle olmuş. Münekkit, estağfirullah mütecâviz, *Cadı*’dan ziyade edebi rencide etmiş.

Hiçbir kimseye karşı: “Benim eserimi niçin beğenmiyorsun?” tahtiesiyle itiraza hakkım yoktur. Fakat bir mahsûl-i sa’yı balta ile hedme yürüyen bir vahşiye karşı da sükût edilmez. Çünkü o vahşide hiss-i takdîr ve hürmet-i san‘at yoktur. Bu hedm ve katli, sırf keyif-i vahşiyânesine tab‘an, evet sırf yıkmaktan, öldürmekten zevk aldığı için yapar. İşte Şahabeddin Bey de bazı sevâik-i müessife tesirâtıyla *Cadı* hikâyesine karşı böyle bir vaz‘-ı kâtilâne almıştır. Eğer münekkidin şu hareketi, vicdanî ola idi kimsenin zevk-i taktîr ve tenkîdine karışamayacağım için sükût ederdim. Bir vahşi ne yaptığını bilmeyerek tıynetindeki zevk-i sibâ‘âneye tab‘an hareket ettiği için ef‘âlinde bir dereceye kadar mazur olabilir. Fakat Şahabeddin Bey’in elhamdülillah nîk ü bedi fârik bir zât-ı bâliğ ve medeni olduğuna iman getirdiğimizden bu hareketleri vehâmeten bir vahşininkinden daha azim ve binâenaleyh daha şâyân-ı eseftir.

Zaten münekkit hazretleri bu günahlarını şu satırlar ile itiraf etmek lütfunda bulunuyor:

“Nihayet Cadı geldi. Kendi hesabıma, eski Hüseyin Rahmi’yi bulmak ümidiyle, kemâl-i tehâlükle eseri okumaya başladım. Keşke okumaya idim. Hiç olmaz ise şu satırları yazmak gibi günahıtan berî olurdum.”

Bütün kast ve fikr-i tenkîdi sevaba makrun ve müstenit bulunduğundan vicdanen emin olan bir adam bu işte günaha girdiğini neden itiraf ediyor? Doğruyu söylemek her yerde ve daima sevaptır. Fakat münekkidin söyledikleri doğru değildir. Bu tenkitte hüsn-i niyet yoktur. Bu hakikat de münekkidin alenen i’tirâf-ı günâhıyla sâbittir. Münekkidin: “Keşke okumaya idim.” telehhüf-i nâdimânesi de âsâr-ı sâiremin katlden halasları hakkında benim için bir beşâret-i ‘uzmâdır. Zannederim ki artık münekkit bey bu nedâmetinde sebatla âsâr-ı müstakbelemi mahrûmiyyet-i mütâla‘a ve tenkîtleriyle ihyâ ve şeref-yâb eder. İşte buna cidden müteşekkirim. Fakat nakz-ı karâr ederse sözünün eri olmadığını âleme göstermiş olur.

Şahabeddin Süleyman Bey niyet-i katl ile *Cadı*’yı dest-i tenkîdine aldığı zaman bu ameliyyenin müellif üzerinde husule getireceği evcâ‘ı tahfîf ve kendinin sû-i niyet a‘râzını setr için onun âsâr-ı mâziyyesinde bazı mertebe güzellikler ve eser-i san‘at bulunduğundan bahsetmiş. Nasıl bahsediş? Hüseyin Rahmi evvelden en büyük hakîkiyyundan idi. Eserleri birbirlerine rekâbet edercesine güzel, mudhik, şiir idi. Şöyle idi böyle idi.

Bu takdirat, bu medâiyih hep mazi sîgasıyla ve adeta bir ölüyü tezkiye kabilinden... Çünkü ber-hayât bulunan bir meslektaşını senâya Şahabeddin Süleyman Beyefendi’nin fazilet ve semâhat-ı edebîyyesi müsait değildir. Sitâyîşte muztar kaldığı zamanlarda bile bahsettiklerini evvela öldürür ve sonra arkalarından mersiyye-gûne takdiratta bulunur. Bilmem nedendir, bu memlekette kendinden başka bir ehl-i kalemin yaşadığına gönlü razı olamıyor. Bereket versin ki *Rûbab* ile attığı dâne-i katller bî-te’sîrdir. Çünkü bu mecmuayı muharrirlerinden başka çok kimsenin okumadığına güneşe imanım kadar kâni‘im.

Şahabeddin Bey, Hüseyin Rahmi’nin *Mürebbiye* ve *Tesadüf* gibi şâyân-ı mütâla‘a birkaç eseri bulunduğu lütfen tasdik etmiş. Fakat bu eserler müstesnâ zamanlarda yazıldı. O vakitler şeh-râh-ı matbû‘ât bugünkü eşkıya-yı edebîyyeden hemen hâlî gibiydi. O zaman da tek tük vardı. Fakat onların kastları doğrudan doğruya müessire değil esere idi. Bu eserlerin ân-ı intişârlarında müsâ‘ade-i talihe mazhariyyetleri o zamanlar siz efendilerimizin mektepte, bugünkü sermâye-i

tenkîdinizi iktisapla meşgul bulunmanız sâyesindedir. Yoksa *Mürebbiye* bugün neşroluna idi onu bir hafta bile yaşatmak istemez, *Cadı* aleyhindeki şiddet-i tenkidinizden daha süratle gebertmeğe kalkar idiniz.

Mürebbiye'yi, *Tesadüf*'ü bir tarafa bırakalım. Eğer garbın Balzac, Zola, Paul Bourget, Paul Hervieu, Anatole France ve emsâli e'âzım-ı edebiyyesi bugün aramızda yeniden doğmak gibi bir ma'kûsiyyet-i tâlihe uğrasalar bu sizin kakhâr bed-bînî-i edebiyyeniz karşısında derhal mahkûm-ı i'dâm olurlar.

Meslek-i marîziniz tesiriyle hep etrafınızı ölü görüyorsunuz. Emin olunuz azizim, bu bir galat-ı hiss-i edebiyyedir. Ölen hep mevcûdât-ı muhîteniz değil sizsiniz, vicdanınız, hiss-i takdîriniz...

Rica ederim, kalem-i tenkîdinizden geçen kaç eser hakkında şimdiye kadar iyi demiş olduğunuzu düşününüz. Hemen hiç değil mi?

“Sanat sükût ediyor.” terennüm-i mâtemiyle Fikret'i, Yakup Kadri'yi, Celal Sahir'i, Refik Halit'i ve daha bilmem kimleri söndürmek, öldürmek istedin. Semâ-yı edebiyyemizin muhtelif kadrde birer ahter-i zîneti bulunan bu simâlar için sebeb-i intifâ gösterdiğin eserler, temin ederim ki bu zevatın en meşkûr, en lâzımü't-tebrîk i'mâlât-ı fikriyyelerindendir. Methe sezâ bulduklarınla batırmak, gömmek istediğin âsâr yan yana getirilince seni bu hükm-i ma'kûsa sevk eden “illet-i garîbe” adi bir mukâyese ile anlaşılır. Sen, liyâkaten yetişebilmek için a'sâb-ı san'atını koparacak kadar geren âsârı rû'yete tahammül götüremiyor, hemen sayıklamaya, bu gibilerini teveccüh-i 'umûmîden ıskat vehmiyle manasız sözler aramaya kalkıyorsun. Seviye-i fikriyyenden dün gördüklerini alkışlamada bir nevi tesellî-i teşeffî buluyorsun. Fena hastalık... 'İzzet-i nefesine her ne kadar giran gelirse de bu âlemde seninkine metfuk dimağların vücudunu kabule yavaş yavaş zihnini alıştırmalısın. Bu kanaatini tashihe çalışmaz isen pek rahatsız yaşarsın. Vâlih-i şa'sa'ası olduğun Hamit'in bile aleyhinde gıcırıtlara başladın. Yakında bir hücûm-ı ânî ile onu da saltanat-ı şi'ir ve dehâsından hal'a saldıracağı benziyorsun.

Yazdığın bataklıkta, memuriyyet kapılarına gidenleri, avâmî yazarları, kadr-i san'atı para ile vezn edenleri hıyanetle hatta cinayetle itham ediyordun. Bugün şems-i san'atın lâzım-ı sa'y ve i'tinâ-hurde tayflarını tahlilden sıkıldığın için yevmî bir gazetede “Vâhime-i Mes'ûliyyet” tentesi altında Faguet'den intihalen işi sıraladığın züyuf terâkib nedir? Cevâb-ı i'tizârın “para” kelimesinden başka ne olabilir?

Diğerleri aleyhinde medâr-ı tezyîfin olan avam muharrirliği acaba bugünkü senin makaleciliğinden başka bir şey midir? Şu bukalemun mizaçla bugün edip, yarın siyâsî, öbür gün müverrih, daha öbür gün bir abur cuburcu ve daha sonra ısmarlama fikirlerde ıstampalarda muvaffakiyyet-i mantikiyye ve iknâ'iyye gösterilirse emsali veçhile gazete sütunlarından mühim bir memuriyyet koltuğuna fırlamak... Ve hepimizin arzû-keşi olduğumuz, çok para ile az veyahut hiç iş görmeyecek o firdevs-i ma'îşette yan gelmek... Yani me'mûrin sınıfına dâhil olmak... Bu memleket batıyor, nasıl düzelecek diyenlere karşı kâlen, kalemen bin nazariyât-ı ahlâk, bin çâre-i salâh sayıp dökmek...

Zâde-i dehân olan bataklığa ta boğazına kadar kendin gömülüyorsun. Hatta gömüldün, hatta öldün, san'at-ı bedî'den bu kadar uzak vâdîlerde ve bu numunesi görülen çırpıda birkaç makale daha yazar isen biz hepimiz toplanarak cemâ'at-i kübrâ ile cenaze namazını kılar, seni gömer ve hortlamamaklığın için bütün ma'âsî ve iskâl-i tenkîdiyyeni sahîfe sahîfe üzerine yığıyoruz. Zannederim ki yevmü'l-haşrda bile bu yüklerin altından zor kalkarsın. Senden sonra yaşadığımı ispat için talkını da ben vereceğim. Tezkiyeni rencîde-i tecâvüzün olan ma'sûmîn-i üdebâyâ, mücâzatını da Rabb-i 'izzete havâle ederim.

Eline geçen hemen her eser aleyhinde yüzüme “Hepsi fena, hepsi mariz, hepsi berbat...” diye bağırma. Hep bu fenaların fevkinde isbât-ı hayât edebilecek bir eserin var mı? Bu mucizeyi sen göster de hep iman edelim. Yıkamak istediklerinin en fenası kadar meydana bir eser koyabileceğin meşhurdur. Bugün *Cadı* kuvvetinde bir eser vücuda getirebilir misin acaba? Getirebilsen tenkidi bırakır onunla meşgul olursun. Çünkü bu daha kazançlı, daha nâfi', daha namuslu bir iştir. Fakat ne vaktin ne dimağın buna müsait değil. Yazdığın en kısa hikâyelerde bile ilk satırlara nispeten sonları düşüktür. Sanata vâkıf bir adam derhal bu yorgunlukları fark eder.

Böyle dört yaprakta apışan bir edibin uzun bir hikâyede mevt-i ta'abdan gideceğine şüphe edilmez. Böyle Şahabeddin Bey gibi sekiz on sahîfede bütün sermâye-i edebîsini sarf edecek bir güçlük içinde bunalarak dimağındaki olanca kudret-i bedâiyî'ini boşaltan zoraki bir edibin, kendine nispeten yorgunluksuz yazarlara ve hele ciltlerden sonra hâlâ mahsuldar kalanlara karşı izhâr-ı 'adâvette nefsinin mazur görmesine şaşılmaz.

Bir münekkit için elzem olan evsafın çoğundan mahrumsunuz. Evvela siz, bir “megaloman”sınız. Nefsinizden hariç olan her şeyi cirm-i tabî’îsinden pek küçük görürsünüz. Bütün makalatınız nefsiniz hakkında ince imalar ile doludur. Demek istersiniz ki hep benim. Ötesi hiçtir. Bu kasîrû’l-basar ‘illeti, mâni’-i tenkîttir. Burnunun ucundan ilerisini göremeyen yarı kör bir adam iyi bir nişancı olamaz. Bozuk ölçüler, mikyaslar ile doğru bir iş görülemez. Muhît-i edebîmizde yetişen her eser, Şahabeddin Beyefendi’nin hâiz-i tasdîki olmadıkça yaşamayacaksa zavallı Türk milleti kaht-ı âsâr ile mahvolur. Yalnız bir kişinin, yani münekkidin feyz-i ‘irfânı koca bir millete kifâyet etmez. Gayz-ı haset ile ne kadar suzan olsak diğer üdebânın yaşamasına, yetişmesine de mümkün mertebe müsamahakâr bulunmamız zaruridir.

Şahabeddin Süleyman Beyefendi tavra-i edebiye ile ne kadar şişkin görünse cevher-i aslînin neden ibaret olduğu erbabınca malumdur. Onu anlarız. Kendinin tahsili nerede ve ne derecededir? Sâha-i tetebbu‘da nerelere varmıştır? Bugün mutâla‘ât-ı ciddiye ile meşgul olabiliyorlar mı? Bunları bilmek kolaydır. Tereciye tere satılmaz. Onu bunu korkutmak için arslan postuna bürünüp böyle mülk-i edebîn sâhip-kırânı geçinmek isteyenleri yakalayarak şiddetle bir iki sarsar isek o kaba tüy tûs dökülür. Mâdde-i asliyye bütün mudhik, fecî üryanlığı ve hiçliğiyle meydana çıkar. Bu edebiyat umacılarından belki korkanlar bulunur. Fakat ben korkmam. Çünkü onlara karşı istimal edilecek tütsüleri, nüshaları, yâ dâfi‘leri bilirim.

Mesela Şahabeddin Beyefendi *Cadı* tenkidinde: “Rû’yetlerimiz fikirlerimizin, hisler gibi rüşeymidir.” buyurmuşlar. Bu ibareyi okuyanların içinde ihtimal ki münekkidin pek derin nazariyyelere vukufuna kâni‘ olacak sâf-diller bulunur. Fakat ben hakikati bilirim. Bu “rüşeym” kelimesi, münekkidin hemen her makalede ısıtıp ısıtıp meydana koyduğu bir temcit pilavıdır. Artık buna karnımız pek doydur. Yutulmuyor. Fransızca bir kitaptan “not” edilmiş ve eşkâl-i muhtelifede kesretle tahrîri sû-i isti‘mâl derecesini de geçmiştir. Bu, onun için bir mûla‘abe-i edebiyedir. Kendi kaht-ı sermâye sebebiyle bıkmadıysa bile okuyanlar çoktan usandılar.

“Rüşeym” hüceyrelerin vücuduyla kâbil-i husûldür. Her rû’yet vukû‘unda dimağımızda hüceyrat mı teşekkül ediyor? Edebiyata tatbikinde fen, böyle tagyîr-i mâhiyet mi eder?

Şimdi bu sual karşısında kopacak şarlatanlık tufanından korkmayınız. Umacı daima vâsıta-i tehdîdi olan o tecemmülât-ı muhavvifesinden çoğunu etrafına saçarak önünüzden firar eder.

İyi tenkitler ve eserler yazmak için yalnız zekâ ve on sene evvel mektepte iktisap edilmiş malumat kâfi değildir. Tetebbu‘ât-ı dâime ister. Bu sa‘y-i dâimî ise bir ma‘îşet-i muntazamaya ve “metodikman” harekete mütevakıftır. (Affınızı temennî ederim) biraz da ahlaka... Öyle soluk benizle kitapçı dükkânlarını dolaşıp cebine tıktığı eserlerin altı ayda altı satırını okumaya vakit bulamayan derbederler, ortaya şah değil bir gedâ eser bile koyamazlar. Bunlar olsalar olsalar onun bunun eserine “torpil” atmak için fırsat bekleyen edebiyat korsanları olabilirler.

Sessiz evinde, her gün muayyen saatte yazıhânesinin önüne oturup evrâk mesaisini sutûr-ı yevmiyesiyle imla eden ve vicdanını rehber edinen bir adam, âvâre hayat geçinen dehât-ı üdebâyâ muvaffakiyyet-i neşriyyece manen, maddeten daima galebe eder. Bu da çok müellim fakat iddi‘â-yı ‘âliniz kadar nazar-firb olmayan bir hakikat...

Öyle vapurda, arabada kitap taşıyan, meşgûl-i mutâla‘a görünen adamların allâmeliklerine aldanmam. Çünkü buraların kırâ‘at-i ciddiye mahalleri olmadıklarını beyana hâcet yoktur. Böyle yerlerde okunan gazetelerin şu‘ûn-ı ‘âdiyesini bile tamamıyla anlamak kâbil olmaz. Ciddiyet başka, gösteriş başka... İlim başka, şarlatanlık başkadır. ‘İrfân-ı ciddî erbâbı bu ca‘liyyet-i edebîyyeye tenezzül etmez. Bu zavallı memleket ciddi, samimi, mukadder, muktedir, ahlaklı, çalışkan evlada muhtaçtır. Edebiyat torpilcilerine değil... Şahabeddin Bey hakiki sermâye-i ‘îrfâna mâlik olsa şeyn-âver, simsiyah midâd-ı tenkîdiyle evvela kendi yüzünü gözünü, sonra onun bunun âsârını karalamaya hasr-ı zamân etmekten daha nâfi‘ meşguliyetler bulabilir. Bu yıkıcılık hissi, ‘adem-i vukûf ve devâ-nâ-pezîr bir hüsrân-ı edebînin netîce-i ‘akûrânesidir. Zavallının hastalığı humâr-ı şâmînin bakiyye-i ta‘bı, zevâl-i mantıkîsi olan ve hezeyân-tazallümîden başka bir şeye benzemeyen şu aşağıki satırlarında görünüyor. Bu edebiyattan ziyade tıbbın salâhiyyet-i tetkîkine girecek bir marazdır.

Cadı ne bir eser-i ciddî-i san‘at ne de bir eser-i hezl-âver-i san‘at imiş. Acele yazılmış vakâyi‘î birbirine rapt edilememiş, hiç durmaksızın gramofon gibi Şükriye Hanım namında bir kadının naklettiği mütekeddir felsefelerle mâlî bir roman imiş.

Şu sözlerdeki hiffetin, hakikate mugâyeretin hangisine güleyim bilmem ki?

Yazılacak romanların mutlaka ya ciddi veyahut hezl-âver olması lazım geleceği hakkında kat‘î bir düstûr-ı edebî mi vardır? Demek ki bir hikâye bu iki müntehâdan uzaklaşmayacak. Ya öyle olacak ya böyle... Pek tuhaf! Her şeyde olduğu gibi edebiyatta da ‘indiyâtın bizdeki kadar hüküm sürdüğü bir memleket daha yoktur. Münekkidin: “Bir roman demek ‘adese-i şahsiyyet arkasından görülmüş bir peygûle-i hayâtıdır.” tarifi, hakîkiyûnun otuz kırk sene evvel çıkardıkları ve okuya okuya, dinleye dinleye bıktığım bir sözdür. Zola bunun için şahsiyyet yerine *Tempérament* kelimesini kullanırdı. Biz de mizaç diye tercüme eder idik. Herkesin çehresi, sadâsı, tarz-ı tekellümü, nüfûz-ı nazarı, düşünüşü, yürüyüşü hâsılı bütün evsâf ve ef‘âl-i hayâtiyyesi kendi hâsıla-i hüviyetidir. Bir diğerininkine benzemez. Zaten kimse kendi şahsiyetinden çıkamaz ki... Mutlak kendi ‘adese-i şahsiyeti arkasından görür. Birbirimizin etvar ve harekâtını taklit ne kadar müşküldür. Hatta bir diğerinin yazısına bile tamamıyla benzetmek hemen muhaldir. Bu taklitteki müşkülât-ı ‘azîmeden dolayı değil midir ki sahne-i hüner üzerinde, diğerlerinin cesetlerine birer rûh-i san‘at gibi hulul ile beşeriyetin bütün mudhik, fecî zaaflarını, kahramanlıklarını enzâr-ı takdîr ve ibrete karşı muvaffakiyetle bi’t-temsîl yaşatan “artist”ler fevka’l-had mazhar-ı takdîr oluyorlar. Bunlar îfâ-yı san‘attan sonra yine şahsiyetlerine avdet ediyorlar.

Şu kadar var ki “bu âlemde şahsiyet-i ‘âdiyye” pek kesir olduğundan müstesnâ hilkatler temeyyüz ediyorlar. Zât-ı edîbânelerinden evvel hiç kimse roman tahriri için kati bir düstur ve kâide vaz‘ edememiştir. İnanmaz iseniz Maupassant’ın *Pierre et Jean* isimli hikâyesinin mukaddimesini okuyunuz. Bu hikâye, Claude Bernard’ın fizyolojideki usûl-i tecrübiyyesini, Zola’nın romana tatbike kalkmasından sonra yazılmıştır. Edebiyat muallimi bulunmanıza rağmen bu eseri mutâlaa etmediğinize eminim. Eğer fikren ve edeben Maupassant’ın zât-ı üstâdânelerine tefevvukunu kabule tenezzül buyurur iseniz hatalarınızdan çoğunu tashih etmiş olursunuz.

Acele yazılmak cihetine gelince münekkî, bütün bütün yanılıyor. Bunda da katiyyen isâbet-i fikir yok. Çünkü acele yazılan *Cadı* değil *Mürebbiye* ile

Tesadüf tür. Bu iki romanı *İkdam*'a tefrika suretiyle her gün yazarak vücuda getirdim. İyi yazmak endişesiyle bunalırdım. Ölürdüm. İştihâdan, uykudan kalır, nihayet hasta düşerdim. Şiddetli ıztırâbât-ı 'asabiye geçirirdim. Zaten sağlam, mukâvim bir vücuda mâlik değilim. Her cihetçe inanılmaz bir perhizkârlık sâyesinde yaşıyorum. Hayât-ı hamiyede münzevîler, çilekeşler belki benden daha günahkârdırlar.

Pek serî'ü't-teessür olduğum için isti'dad-ı tahrîrimin bu ilk inkişafı anında birkaç "edebiyat haydûdu" üzerime saldırı idiler belki daha o zaman işimi bitirirler ve bugün Şahabeddin Bey beni öldürmek zahmetinden âzâde kalırdı.

Ben Aksaray'daki hânemde âlâm-ı 'asabiye ile muztarib iken *İkdam* sâhib-i imtiyâzı Ahmet Cevdet Bey nezdime gelir. Beni döşekte veya bir kanepede üzerinde solgun, bî-tâb uzanmış bulur, romanın âcilen lüzûm-ı itmâmından söze girer, tefrikaya bu kadar fâsıla vermek, roman kâr'ilerini bekletmek uyamayacağını anlatırdı. Sitem-âmîz birkaç söz te'âtîsinden sonra barışırdık. Muvaffakiyyetimin pek büyük olduğunu tebşir ile giderdi.

Bunlar on üç on dört sene evveli oluyordu. O zamandan beri sinnim terakkî etti. Victor Hugo'nun bilmem hangi eserinde, mahsûlât-ı edebiyeye mâhiyeten, kıymeten gençliğiyle ihtiyarlığını birbirine nispet eder iken aklımda kaldığına göre söylediği şu: "C'est toujours la même tige mais d'une autre fleur." "Sâk daima o sâk ama çiçeği başkalaştı." mısra'ı gibi her sinnin fark-ı semerâtı olabilir. Fakat ben *Şipsevdi*'yi daha dün yazdım. Ecel aman verirse kâr'ilerime o kuvvette birkaç eser daha takdim edeceğimden katiyyen eminim. Hatta bunlardan ikisinin "not"ları itmam edilmiş, krokilerinin hutût-ı esâsiyyesi çizilmiştir.

Görüyorum Fransa'da, İngiltere'de "garîbe" nev'inden avâm-firîb romanlar çoğaldı. Bizim sâha-i matbû'âtımızı da Arsen Lüpen'ler, Sherlock Holmes'lar, Nat Pinkerton'lar daha bilmem neler kapladı. Kâr'ilerime bu nev'ilerden milli numuneler takdim etmek üzere "Garâib Fâtûrası" külliyyâtını tesis ettim. Bunlar uzun ve mugaddî eserlerimin arasında salata kabîlinden telzîz-i dimâğla iştihâ açacak şeylerdir. Bu hakikati görmeden, anlamadan *Cadı*'yı *Tesadüf*le, *Mürebbiye* ile kıyâsa girişip aleyhimde tuğyan etmek, bu ne kadar kör körüne ve acınacak bir isti'câl-i tecâvüzdür. Ne büyük bir mağlûbiyyet-i haset ve garazdır. Mülkümüzde "münekkitlik" namını çamurlara sürüklemektir.

Cadı para kazanmak için acele yazılmış, vakâyi‘î birbirine rapt edilememişmiş...

Bu eser geçen sene uzun bir kış esnasında yazılmıştır, acele değil... Vakâyi‘ birbirine o kadar güzel rapt edilmiştir ki hikâyeyi okumaya başlayan neticeye ermek merakıyla nihayete kadar kitabı elinden bırakamaz. Para kazanmak cihetine gelince memleketimizde eser yazmanın en müsait bir zemîn-i kesb olduğuna münekkîtin inanıyorsa bu safvetine yalnız ben değil âlem güler. Maksadım sırf para kazanmak ola idi böyle uzun uzadıya ne *Cadı* yazar idim ne şeytan... Zavallı münekkîtin, bir kaleme banknotlardan ezhar açtıracak temettu‘ mecrâları başkadır. Hikâye yolu değil... Büyük memuriyyet yağmalarında ben de icap eden taraflara hizmet beğendirmek iktidarından mahrum değildim. Baksana ortada benden başka romancı kaldı mı? Ne kûteh bînâne tenkidir bu! Azıcık sıkıl...

Her eserin, hatta şöretleri, kuvvetleri mertebe-i i‘câze varan en büyük şaheserlerin bile zayıf noktaları vardır. *Cadı*’nın da nekâ‘isi bulunmak tabiidir. Fakat münekkîtin bunların hiçbirini görememiş. Çünkü onun ince tetkikâta vakti yoktur. O bir kâtil-i müte‘ammiddir. O, zaten kararını kable‘l-mutâla‘a vererek hazırladığı bir iki avuç çamuru eserin, lâ-‘ale‘t-ta‘yîn orasına burasına sıvayarak ifâ-yı vazîfe ettim zanneylemiş. Fakat *Cadı*’dan ziyade kendini bulaştırdığından zavallının haberi yok. Çünkü şimdiye kadar bu edebî “torpilcilik”te batırmak kastıyla çattığı kimselerden daima nezâketle muamele gördüğü için şımarmış. Kendinin bir şey olduğuna kanaat getirmiş. Nezâketi erbâbına göstermelidir. Böylelerine karşı onu sû-i istimal günahıdır. Henüz ma‘nâ-yı tenkîdin pek bilinemediği bir memlekette şirretliği, şarlatanlığı, safsatayı, iftirayı o makamda istimalden muvaffakiyyet ümit edenlerin, eğer o memleket için bir âtî-i edebî varsa bunun şerefli bir meslek olmadığını anlamaları gecikmez. Fakat vicdanları hâlet-i mestî ile bîdârî arasında -yeni moda deniz fenerleri gibi - uyuyup uyanan kimseler - dürüst düşünmeğe vakitleri olmadığı için- yapmak istedikleri fenalığı hasımlarından ziyade kendilerine etmiş olurlar.

Cadı’nın en büyük kusurlarından biri de Şükriye Hanım tarafından hiç durmaksızın gramofon gibi hikâyeye edilmiş olması imiş.

Sübhânallah ne büyük kusur! *Mu‘âdele-i Sevdâ* unvanlı hikâyeyi baştan intihâyâ kadar romanın kahramanı Naki Bey kendi nakleder. Bu eser yazılalı on beş sene oldu. Defaatle tab‘ edildi. Belki yirmi otuz bin kişi okudu. Bu noktaya ilişmek

kimsenin hatırına gelmedi. Nasıl gelsin? Bu usulü ben icat etmedim. Ta *Paul et Virginie*'den tutunuz da zamanımıza kadar bu tertipte yazılmış size pek çok meşhur eserler sayabilirim.

Eser, düz ve yeknesak imiş. Werther'ler, Adolf'lar, Rafael'ler lisanımızda yazılıp da Şahabeddin'in muhtâc-ı tenkîdi olmak felaketine uğraya idiler bunlara düzden daha öteye bir tabir bulmak için münekkit yamyassı mı diyecekti? Kim bilir?

Kocakarının muhâveresi tabii değilmiş. Söz kahtıyla münekkit bunu iki defa yazdı. Acaba bunun neresi gayr-ı tabî'î imiş? Bu muhâverede öyle bir kadının ağzından suduruna istiğrab edilecek bir kelime var mı?

O "Kürt" ile roman arasında bir münâsebet yokmuş.

Affedersiniz münekkit bey! Hikâyedeki ırgatbaşı "Kürt" değil, Eğinli "Türk"tür. Şîve-i tekellümünden bunu anlamalıydınız. Mensup olduğu lisanın "diyalekt"lerini gayr-ı fârik bir adam, kendi zu'munca mesâil-i bedî'a müdekkiki olsa da münekkit olamaz. Buna "Kürt" deyişiniz ne kadar büyük bir eser-i cehl ise ırgatbaşının orada 'adem-i lüzûmu hakkındaki iddianız da o kadar 'indî ve gülünçtür. Bir hikâyedeki eşhasın lüzum ve lüzumsuzluğu tayinindeki mi'yârınız nedir? Bunun için tabiatı bir katıyyet mi vardır? Bir gün sokakta nageh-zuhûr bir hale yahut hiç me'mûl etmediğiniz milletten bir şahsa, mesela bir Çinliye tesadûf etseniz tabiatı kendi hâdisâtında münâsebet gözetmemekle mi itham edeceksiniz? Rumeli Hisârı'nda bir iki, belki dört beş ırgatbaşıya tesadûf edilmesine pek o kadar te'accüb olunmaz ve buna sizden başka şaşacak da bulunmaz zannederim. Böyle vâhî sebeblerle *Cadı* öldürülemez.

"Bu büyük masalda biraz uslup, biraz hüsn-i tanzîm ve tertîp, biraz dikkat ve ihtimam bulunsaydı ne güzel bir eser olabilirdi."

Aman yâ Rabbî hakikate karşı bu ne tuğyan, ne isyan, ne insafsızlıktır! Biraz olsun dikkat ve ihtimam gösterilmeden *Cadı* gibi bir eser yazılabilir mi? Acaba münekkit bütün âlemin bu noktada nasfetini kendi gibi sifra tenezzül etmiş, zulmet-i kîn ile gözleri mi kararmış zannediyor? Tenkitteki bayağılığın bu derekesine karşı bütün ehl-i insâfın derin bir nefretle mu'azzep olacaklarından eminim. Münekkit olmaya lüzum yok. Eserin bazı sahâifinde muharririn ne kadar güçlükler geçirmiş olduğunu teslim etmek için böyle musavverâtla biraz meşgul olmuş bulunmak kifâyet eder.

Üslup oyununa gelince o nasıl şeydir? Sorarım. Vilâyâtta nesc edilip de burada bâzâr-ı revâca çıkarılmak istenilen ma'hût kumâş mı? Bu üslup oyunu yeni üdebâmızın acemi ellerinde, edebî fakat pek gürültülü ve havâî bir “futbol” şeklini aldı. Birbirine atan atana... Bu, lisanımızın hayatına ta'alluk eder bir meseledir ki zavallı Türkçe bundan dolayı hastadır. Adeta tehlikededir. Bu kumaşın muhtelif ve 'ale'l-husûs “fântezi” numunelerini şuraya dizsek hem güler hem ağlarız. Selis, açık, sade yazmak ayıp sayılmaya başladı. Şu dar sahîfeler bu geniş bahis için bir zemîn-i münâkaşa olamayacağından şimdi bunu geçiyorum. “Üslupçu”luğun bizdeki bütün garâbetlerini musavver büyük bir roman yazmak niyetindeyim. Bu marazı mümkün olabildiği kadar teşrihe uğraşacağım. Bunun için epey vesâik topladım.

Münekkit, beni üslupsuzlukla itham ediyor. *İffet* istisnâ edilirse²⁴⁸ *Mürebbiye*'den *Cadı*'ya kadar diğer âsârım, üsluben hemen birbirinin aynıdır. Ne eskilere ne yenilere benzemeyen kendime has, açık, sade bir üslubum vardır. Muvaffakiyetimi temin eden de işte bu süssüz, şaşaasız ifademdir. Eserlerimde anlaşılamayan bir cümleye tesadüf edilemeyeceği gibi aklımın eremediği mesâile de girişmem. Karışmam. Bu müdde'âda kaybedenler, tabiatları fevkine çıkmâğa uğraşanlar, cidden tahsil etmedikleri mesâilden bahse cüret eyleyenlerdir ki bu gibi fuzûllerden sâha-i matbû'âtımızda çok vardır. Bunların bazıları La Fontaine'nin kurbâğası gibi şişe şişe nihayet bir gün çatlar, kurtulur. Bazılarında bu “megaloman” marazı bir devr-i müzmine girer; tanınamamış bir dahî, hayât-ı yeis-âlûduyla matbaalarda, gazete idârehânelerinde, mecmua müdîriyetlerinde, kitapçı dükkânlarında, edip düşkûnlerine mahsûs o paslı kıyafetle sürünür, sürünür, hayât-ı tahrîriyyesi üzerinde ezici hatveleriyle koskoca on sene mürur eder, ortada ne büyük bir eser var, ne meslek, ne de nîk nam... O zaman bu bedbaht, torpilci olur. Kendisinin yapamamış olduğunu başkasının yapmış bulunmasına tahammül edemez. Mesleğinde, sa'yında muvaffak olmuş bulunanların hasm-ı cânı kesilir. En mu'teber âsâr-ı edebîyye üzerine 'akûr bir “anarşist” feverânıyla dâne-i tahribât yağdırmaya başlar. Oh ne zillet!

Bu süfelâ ve sefâlet-i edebiye, kadimden beri her memlekette var imiş. Bunlardan pek canı yanmış olan Voltaire, bu mesleği domuz tabâbetine benzetiyor.

²⁴⁸Çünkü onu bir iddia üzerine Vecihî'yi takliden yazmıştım.

Evveliden, bu hayvanların dillerini muayene ederek ahvâl-i sıhhiyyeleri hakkında hüküm veren ve isimlerine *Langueyeur* denilen bir nev'-i san'at erbâbı varmış, zamanının münekkitlerini bunlara teşbiye ile:

Ils gagnent quelque argent à ce métier, surtout quand ils disent du mal des bons ouvrages, et du bien des mauvais.

“Bu sanatta birkaç para kazanırlar ve bâ-husûs iyi âsârı zemm, fenalarını methederlerse...” diyor.

Voltaire, münekkit namıyla saldıran bu müte'arrızları süfliyyet-i san'atça domuz tabiplerine benzetmekte yine büyük bir insâf ve nezâket gösteriyor. Etibbâ-yı hanâzîr, bir nevi hayvanın tedkîk-i sıhhatine vakf-ı ihtimâm etmiş hayır-hâhândan sayılırlar. Tenkidi bir vâsıta-i katl ve imhâ şekl-i muzırrîne sokmaya uğraşanlar, o mübarek etibbâ ile vicdan ve ahlaken kâbil-i nispet midir?

Şahabeddin Bey kendini i'câzkâr bir üslupçu zannedenlerin, bu kudretiyle öğünenlerin ser-firâzıdır. Bu mahâreti için numune aramaya pek uzaklara gitmeyelim. İşte *Rûbab*'daki üslûb-ı tenkîdi önümüzde duruyor. Bunda mu'cize-i edebiyeden addedilecek cümleler, kimsenin yetişemeyeceği mümteni' ifâdeler, güzellikler göremiyorum. Bu satırlarda dar, garezkâr, bedbîn, yorgun, şımarmış, bunalmış bir kafanın -nâmûs-ı tenkîde şeyn getiren- mariz sözlerinden başka şey yok. Keşke münekkit üslubdan ziyade vicdana, hakka, insafa, şeref-i tenkîde, haysiyyet-i mesleğine ehemmiyet vere idi. Kendi muvaffak olurdu, okuyanlar da müstefit...

Burada allâme geçinmenin usulünü ve Fransızca-Türkçe arasında san'at-ı intihâl muvaffakiyyetinin nasıl olduğunu anlamak merakında bulunanlar, münekkidin “Vâhime-i Mes'ûliyyet” makâlâtıyla Emile Faguet'nin *Et l'horreur des responsabilités* namındaki eserini mukâyese etsinler.

Büyüklik, bir muharririn kaleminden evvel ruhunda olur. Üslup bir zinettir. Vicdan çirkinliklerini setre bile kifâyet etmediği işte görülüyor. Safsata-i üslûba güvenerek hakka tecavüz edilmez. Hak zînet-i üslûpla kazanılmaz.

Benim fikrim, üslûbum ince değildir ama doğrudur. Her şeyde, eğrilik nihâyetü'l-emr doğruluğun mağlubudur. Bu hak ve bâtil nazariyyesi pek sade görünür fakat münekkit gibi safsatacılar haktan ziyade kalemlerine güvendikleri için bu açık hakikat önünde yanılırlar.

“*Cadı* ibdâ‘dan, îcâtan mahrum, mütekeddir felsefe ile mâlî bir roman...” imiş.

Münekkidin li-garezin böyle en sade kelimatın manalarından tecahülü kendine acındırıyor. Mevzû‘-i hikâye hiçbir yerden “kopya” edilmediği için *Cadı* serâpâ muharririn bir eser-i ibdâ‘idir. Sırf mahsûl-i hayâl olan bir şey nasıl mahrûm-ı îcâd olabilir? Anlaşılamaz!

Mütekeddir felsefelerle mâlî olmak bir eser için nakîsa mıdır? Böyle bir hüküm var mı? Öyle ise Schopenhauer’ın Nietzsche’nin eserleri en bayağı kitaplardır. Münekkit, kendi hayât-ı edebiyesinde kaç sahîfe neşeli felsefe gösterebilmiştir? Şahabeddin Bey’in yalnız âsârı değil, çatık, esmer çehresi, kalın dudakları, kaba, kısık sadâsına varıncaya kadar bütün şahsiyet-i halkiyyesi mütekeddir ve kasvetlidir. Biri yapıp da “felsefe-i neşât-âver” terkiibini kullansa buna karşı en evvel “Olamaz” itirazıyla bağırarak yine münekkidin kendisidir. Bir insan haksızlığa niyet edince meğerse ne müthiş bir bakar kör kesiliyormuş.

Bu hayatın neresi neşeli? Doğuşumuz mu? Yaşayışımız mı? Ölüşümüz mü? Bu âlemde yalnız güldürecek, gülünecek bir şey vardır: behimiyyet-i insâniyye... Misal aranırsa işte sen... İşte ben... Senin tenkidin, benim cevabım... Fakat bu gülme de giryenin şekl-i diğeridir.

Haydi efendim... Haydi... Sen çatmak için Don Kişot gibi yel değirmenleri ara...

Münekkidin *Cadı* aleyhindeki haksız, insafsız, fuzulca tecavüzünden müteesir olan nâzik, hayır-hâh bir ruh, hak ve hakikati müdâfaaten bir sada-yı ‘isyânla *Rûbab*’a bir mukâbele gönderdi. İmzalarını birkaç defa evrâk-ı edebiyede görmekten başka hüviyyet-i fâzılları ve ‘âile-i muhteremelerini ma‘a’t-teessüf tanımakla müşerref bulunmadığım Mevhibe Ziya Hanımefendi, Şahabeddin Bey gibi merdânegî-i beyânını kaybetmiş, vicdanını unutmuş bir “edip”e, nezâhet-i neseviyyesinin bütün inceliklerine bürünerek teessürle, teessüfle bir ders-i ahlâk verdi. Fakat münekkit, bütün mübeccelâta karşı hiss-i hürmetten mehcûr, o haşin, neseviyyetin bu tekdîr-i nâziği önünde bütün bütün kabalaştı. Benim siyahtır dediğime beyaz demeğe kimse cesaret edememelidir, hezeyanıyla feveran etti. “Sen Hüseyin Rahmi’yi müdâfaa mı ediyorsun? İşte ben ona bir tepme daha indiriyorum.”

dedi ve daha haykırdı: “Yine tekrar ediyorum. Evvelce ‘acaba’ kaydını koymuştum. Şimdi onu da kaldırıyorum. Diyorum ki *Cadı* muharriri sükût etmiştir.”

Sorarım ey herzevekil! Evvela “acaba” kaydını niçin koydun? Sonradan onu neye kaldırdın? Mevhibe Ziya Hanımefendi’nin müdâfaasından sonra hakkımdaki hükmün neye değişiyor? Bu müdâfaadan evvel, senin hükmünce ben ne idiysem ondan sonra da yine o kalmaklığında bir zarûret-i ‘akliyye ve mantikiyye vardır. Çünkü bu iki zaman arasında, ne bir eser neşrettim. Ne iki satırlık bir mukâbeledede bulundum.

Ne sesimi çıkardım. Tebdîl-i hükmüne medâr olan şey nedir? İşte görülüyor ki senin rehber-i hâmen akıl, mantık, tefekkür-i insâf, edep gibi mıs bâh-ı fikir ve vicdan olacak evsaf değildir. Sen yalnız bozuk asabının icbarları altında yazan, haykıran, etrafa saldıran, ısırın lâzımı’l-ictinâb bir bîmâr-ı edepsin! Bu hakikate inanmayan varsa zavallının aşağıdaki sözlerini okusunlar. Bunlar benim yazacaklarımdan, yüz kat ziyade bir fasâhatla münekkidin ma‘rûf-ı hâlidir:

“Çünkü mesâil-i bedî‘ayı tadrîs dolayısıyla bu nukâta daha ziyade merbûtiyyet-i vukûfiyyem vardır.”

Efendim bir bedî‘ hocası “Ben mu‘allim-i edebim” diye böyle bar bar bağırılmaz. Her üstadın kemâlâtı âsârında münclîdir. Herkes onu orada okur. Anlar. Takdir eder. “Hakikaten bu zat bir ma‘den-i kemâlât imiş.” der. Kerâmâtı kendinden menkul olan şeyhe kimse ehemmiyet vermez. Böyle telaşla ne bağırıyorsun? Bedî‘ üstadı isen onu sen söyleme... Buna âsârın, sözlerin şهادet etsin... Fakat bak sen daha ne haltlar ediyorsun! Bunu bedî‘ muallimi değil en câhil bir mektep kalfası bile söylemez:

“Avam için, belki bilmezsiniz, edebiyat olamaz.”

Bu cesaretli iddia karşısında insan donakalıyor. Anlıyorum ki Şahabeddin Bey, bu şâyân-ı merhamet adam, vaktiyle okuduğu beş altı kitabın esâret-i fikriyyesi içinde bunalmış dar, pek dar bir kafadır.

Ey bedî‘ mu‘allim-i mağrûru! Edebiyyat nedir? Buna cevap vermek için Frenk, Arap, Türk üdebâsının artık okuya okuya yorulduğumuz o muhteşem, mutantan pür-ahenk tarifâtını tekrara kalkma... Estetik kitaplarını, okkalar çeken o ağır

“diksiyoner”leri “ansiklopedi”leri karıştırma... Bu külfete lüzum yok... Bu zamana kadar olan kendi hâsıla-i tettebbu‘unu söyle...

“Edebiyyat” bir hüsn-i mutlak mıdır? Değildir. Çünkü bu, ismi olup cismi bulunmayan manasız bir terkiptir. Mutlakiyyetten hariç olan her şey ise birer mâhiyyet-i mütefâviteye mâlik bulunur. Yani a‘lâdan ednâya kadar ‘ale’-d-derecât kâbil-i tefrîk ve inkisam olur. Binâenaleyh “edebiyat”ı ulvî bir kütle-i vâhîde hâlinde tasavvur, münekkitten başka hiçbir sâhib-i iz‘ânın harcı değildir. Çünkü edebiyatın da derecatı bulunmak bir emr-i tabî‘îdir. Edebiyyat-ı ‘âliyye bulunduğu gibi ona silm-i vusûl hizmetini görecek derecât-ı evveliyyesi vardır. Bu hakikati kimse inkâr edemez.

Edebiyat, en sade kıraat kitaplarından başlar, en bülent âsâra kadar çıkar. Bir şâ‘ir-i dâhî nasıl seni, beni titretir ise o masumane, sade ibareler de yavrucukların ruhlarını terbiye, tenmiye eder. Uyandırır, aydınlatır. Sen ise avam için, etfal için edebiyat olamaz diye istediğin kadar bağır. İnat et.

Nûr-ı ‘irfânın vuzûh-ı şa‘şa‘adârında intişar eden *Rûbab*’ın 56. numara ve 205. sahîfesinde: “Sırça bardaklar, kızıl şerbetlerin ra‘şe-i gaşyiyle dolu idi. Benât-ı şâmı öpen bileklere ipek tâvûsların sedîr-i hülyâsı kuruluyor, dudakların mehtâb-ı füsûnu üstünde aşkın dâmeni uzuyordu (!!!).”

Kerâmet-i tenkîdin ile cümlemizi erdirmek istediğin aksâ-yı edeb bu mudur? Müdrike-i ‘avâm fevkine yükseliş, bu nevâhî-i hezeyâna pervâz mıdır? Ey müdîr-i edebî, şöhret-i imzânı kurtarmak için bu saçmalara birer mana tatbikine uğraşmak hiffetine kadar varacak mısın? Yoksa bu gidişin edebiyatımızı derin girîvelere sürüklemek olduğunu bütün erbâb-ı iz‘ân ve hamîyyetle beraber tasdik edecek misin? En güzel eserleri islendirmek için dolaştırdığın şem‘a-i tenkîdini biraz da lütfen *Rûbab*’ınızın sutûr-ı türrehâtı arasında gezdirsen olmaz mı?

Avâmın yetişemeyeceği büyük sözler bunlar ise ilâhî, hiçbirimiz yetişmeyelim. Böyle sayıklamaların pîş-i bürûdetinde avâmın da havâssın da ruhları belki üşümeden titreyebilir.

Rûbab’ın nağme-i san‘atını herkes anlayamaz. Pek incedir. Bu sevda tuzağına Boğaziçi’nin en havadar şevâhikinden uçurulan- müteveffâ Şahin Sergiz’in koşmalarını andıran- sual-cevaplı mu‘âşaka neşâidinin rûh-i felsefisine hulul

edemeyenler, bu mecmû‘a-i feyzâ-feyzin ahlâk-ı zamâneye ettiği derin hizmeti bi-hakkın takdire muktedir olamazlar.

Avam için edebiyat olamaz mı? Bu olamamazlık ancak münekkidin tengî-i magzındadır. Her sınıf halkın ruhunu tehziz edecek mâhiyette sözler, eserler vardır. Herkes kâbiliyyet-i fikriyyesine göre anlar ve anladığı şeyleri arar. Mesela elinde tanburasıyla nağme-sâz, bizim Aşçı Abbas için Âşık Garib’in yanık beyitleri, bir *Rûbab-ı Şikeste* tesirini gösterir.

Bir adam ne kadar büyük edip veya feylesof olsa tabakât-ı ictimâ‘iyye içindeki insanların her biriyle onların kudret-i idrâkleri nispetinde birer lisanla görüşür. İnsan validesiyle, çocuğuyla, akrasıyla, hizmetkârıyla ayrı ayrı lisanlarla söyleşir. Demek ki Şahabeddin Bey nazariyât-ı bedî‘anın evc-i tahassüsâtına varamayanlara karşı kâlen, kalemen hitaba tenezzül etmeyecek. Anlaşıyor ki münekkit, Moliere’in hışmına uğrayacak garâbette bir bedî‘ hocasıdır. Karşımızda yükselmek tazarru‘uyla ellerini bize uzatmış milyonlarca halk var. Bir milletin ‘irfân-ı ‘umûmîsi birkaç bedî‘ hocasının hâsıla-i tetebbu‘uyla ölçülmez.

Avam için edebiyat olamazmış. Ne hezeyan! Avam, cehl içinde boğulsun, koca bir millet mahkûm-ı zevâl olsun, biz karşıdan seyrine bakalım öyle mi?

Siz edebiyatı kendi aranızda tedâvül eder kalb akçeye, yalnız havâsa mahsus bir şifreye çevirmek istiyorsunuz. Tarîkat-ı edebiyenizden hariç kalanları zevî‘l-‘ukûlden saymamağa kalkıyorsunuz. Yanlış bedî‘ hocası, yanlış... “Avam için edebiyat olamaz.” diyemezsin. Çünkü bu tamamıyla hilâf-ı hakîkattir. Çıktığın kürsî-i gurûrdan, belki “Ben edebiyatın avâmî derekesinden dem-sâz olamayacak kadar yüksek bir bedî‘ muallimiyim.” diyebilirsin. Bu ebleh mağruriyyetle bulutlara kadar yüksel. Zemîn-i san‘ata inme. Bu suretle olsun sâhib-i meslek ol. Çünkü aramızda şimdilik senin kadar bâlâ-pervâz bedâyi‘-şinâsâne lüzum yoktur. Senin gibi yüz tane bedî‘ muallimi yerine millet adam akıllı on tane mektep kalfasına mâlik olsa daha ziyade istifade eder.

Yuttuğun beng-i bedâyi‘le göklerde uç. Fakat benim gibi havastan ziyade avamın, ekalliyyetten ziyade ekseriyyetin terbiye-i ictimâ‘iyyesine hasr-ı nefis etmiş, bu emel ile senelerce çalışmış bir hâdim-i samîmîyi devirmek için saldırmayı şeref

zannetme. Bu cüretin millete de edebiyata da büyük bir hıyanettir. Vicdansızlıktır. Zaten ne kadar çalışsan deviremezsin. Hüseyin Rahmi'yi devirebilmek yalnız bir şey ile olur. Onun eserlerini i'tibâr-ı halktan ıskat edecek daha mükemmellerini meydana koymakla... Sen ise mu'azzamât-ı millete çarparak uçan bir yarasasın. *Karabela* münâsebetiyle büyük Kemal'i yıkmak için olanca gayzınla saldırdın. Bu hareketin tıpkı Kumkapı'da alabildiğine kafâyı tütsüledikten sonra Bâyezîd'e çıkıp da devirmek için yangın kulesine var hıncıyla omuz vuran bir bed-mestin tehevvüründen farklı değildi. Kemal tenkit edilir. Fakat öyle değil. Kemal, avam muharriri imiş. Hâlâ mı hâlâ, edebiyat kitaplarında nesirleri, şiirleri en rakik, en ulvi hislere misal getirilen ve zamanının bir dâhî-i edebî olduğu şekk götürmeyen bu büyük adama karşı umumun hiss-i tekrîmini çekememek... İşte edebiyatta yenilik...

Şahabeddin Bey, Emile Zola'nın Victor Hugo'ya gösterdiği hüner-i tenkîdi Kemal'e yapmak istemiş. Fakat arada ne farklar, ne mesafeler var. Zola mektepten çıktığının ikinci senesi münekkîd-i a'zam kesilmemişti. O, ser-tâk-ı edebe mühim âsâr-ı san'at ta'lîk ettikten sonra "Eser böyle olur." demiş, göçmeğe başlayan romantikliğin harabesi üzerine realistiğin kasr-ı metînini inşa uğraşmıştı.

Bizim yıkıcı münekkîdimiz, eser namına, her parçası bir mecmuada intişar eden birkaç güdük "fantaziyye"den başka ne gösterebilir? Kendini muallimlikle nezdlerine kabul eden bazı küberânın gafletlerine bakıp da şahsiyyetini pek mühim buluyor.

Yalnız isti'dâda mazhariyyet kifâyet etmez. Yazıp da muvaffak olmak için, yine tekrar ederim, ma'îşet-i muntazama, meslek ve sebat ister. Muhitimizde bu levâzım-ı tekemmülün fıkdanı adam yetişmesine mâni oluyor.

Münekkîdin, edebiyât-ı 'Osmâniyye'ye dâir yazdığı kitabın bile devşirme suretiyle vücut bulmuş, emeksiz bir eser olduğunu söylüyorlar. Şahabeddin Süleyman ismi bazen yevmî, üsbû'î cerâid ve mecâmî'de görünür. Sonra karabatak gibi nihan olur. Zavallı bir esere "bomba" atmak için vehleten yine zuhur eder.

Onu bedî' muallimi yapanlar, "Avam için edebiyat olmaz" kavî-i muzırrını işitip de şerm-sâr olsalar gerektir.

Bugün Fransa'da ta Paul Bourget'lerden, Marcel Prévost'lardan, Maurice Leblanc'lara, Gaston Leroux'lara, Rosny Aîné'lere kadar bir "edebiyat" vardır. Gaston Leroux'nun *Meş'ûm Koltuk*, *Sarı Oda*, *Güneşin Zevcesi* unvanlı avâmî

eserleri pek ziyade nâil-i rağbet olduğu gibi Rosny Aîné yine avâmî ve meraklı bir eserinin başında Edmond Rostand'ın bir mektubunu neşrediyor. Fransa'nın bu şâ'ir-i benâmı mektûbunda Rosny'ye: "Herîf Allah belânı versin... Avam için edebiyat olmaz." demiyor. Kemâl-i şükrânla beyân-ı takdîrât ediyor. Romanı mutalaadan duyduğu fart-ı mahzûziyyetini ve eserin tefrika edildiği gazeteyi her sabah ailece sabırsızlıkla bekleyerek okuduklarını söylüyor.

Üzerlerinden birkaç batn-ı edebî geçen Alexandre Dumas'ların Eugène Sue'ların, bu avam muharrirlerinin âsârı hâlâ yüz binlerce basılıp okunuyor. Bugün servet-i edebiyyesiyle mağrûr-ı 'âlem olan Fransa, Monte Cristo'yu, Serseri Yahudi'yi sinematografa alıyor. Milyonlarca halka seyrettiriyor.

Bugün Rusya'dan başlayıp Almanya, İsviçre, İtalya, Fransa, İspanya, İngiltere, hep Avrupa'yı dolaşınız, Amerika'ya kadar gidiniz. Dünyanın en mesbûkü'l-himme, en hârîka-nümâ, en büyük muharrirleri, en ziyade "popûlarite" kazanmış olanlar, yani ekalliyetin değil ekseriyyetin, havâsın değil avamın telzîz-i dimâğına, tezyîd-i 'irfân ve iz'ânına uğraşanlardır.

Geçen sene İngiltere, en büyük romancılarından olan Charles Dickens'ın yüzüncü sene-i zaferini tebciil ettiği vakit bütün dünyanın gazeteleri bu hikâye-nüvîs için yüzlerce dâstân-ı şeref yazmışlardı. Bu muvaffakiyyet-i 'azîmesine sebep de İngiltere'deki kadar Amerika'da, Fransa'da her yerde tanınmış (tabir câiz ise) avamiyyet kazanmış bulunmasını gösteriyorlardı. Dickens'ın yüzü mütecâviz âsârı vardır. Eğer bu İngiliz muharriri de bizim münekkit bey gibi günlerce ancak bir makale karalayabilen soğuk bir üslupçu ola idi bu bereket-i mahsûlü gösteremezdi. Onun gibi külfet-i sakîmeye boğulmuş, nâ-tamâm "fantaziyye"lerin san'atkâr-ı hâsiri olup kalırdı.

Hepiniz ince düşünüp ince yazıyorsunuz. Neticede "püf"ten başka bir şey yok. Bırakınız içinizde hakikati, tabiatı istinsahla meşgul, benim gibi bir de kaba muharrir bulunsun. Bizim için artık "edebiyat"ta, her şeyde, her yerde sıhhati zinete tercih edecek zaman gelmiştir. Türkçemiz henüz onun bunun "fantaziyye"sine tâbi, derdest-i teşekkül bir lisan olduğundan bugün doğup da ince zannolunanlardan ihtimal ki âtiyen hiçbir şaheser yaşamayacaktır. Kendilerinde mukâvim bir sıhhat yoktur. Bunlarda ne iyi bir tagaddî görmüş bulunmak ne de mugaddî olmak hâssesi vardır.

Bizdeki bu ‘akîm, bu fakîr muhit henüz büyük sanatkâr yetiştiremez. Evvela onu uyandırmalı ki sonra biz yüксеlelim. Dickens’ın aldığı hakk-ı tahrîri söylesem hayâl zannolunur. Yalnız *Mystère d’Edwin Drood* unvanlı eseri için sekiz yüz bin franktan ziyade almış, tâbi’ler yirmi sahîfelik bir masalına yirmi beş bin frank vermeğe kadar çıkmışlardır. Ben ne alıyorum? İbrâhim Hilmî Kütüphanesi’nin defterlerini açıp da bakalım. Ve ağlayalım. *Cadı* için hakk-ı tahrîr, Avrupa romancılarına nispeten kâl ü kaleme alınmaya sıkınılacak bir para... Yüz on lira... Bu eser için sarf edilen zaman ve emek düşünülürse Avrupa’da en kaba sanatlar erbâbının benden kat kat fazla aldıkları anlaşılır. Bu cüz’î miktar para bile haftalarca birkaç liranın arkasını kovalayan torpilcilerin enzâr-ı tama’larına kan bürütüyor.

Charles Dickens milletinden nasıl ihtiram görürmüş ve hâlâ görüyor. Bundan bahseden eser şöyle diyor:

“İngilizler fevka’l-gâye bir eser-i hürmet olarak Dickens’ı Westminster’e defnetmek istediler. Muharririn seng-i mezârında iki tarihle (vilâdet, vefât) yalnız ismi vardır. Bu kadarı kâfidir. Çünkü bakiyyesi havâtır-ı enâmda menkûştur. Vefâtı kırk seneyi mütecâviz olduğu halde her gün medfeninden züvvâr eksik olmaz. Ve orası daima tâze çiçek demetleriyle mu‘attar bulunur.”

Ben ne muamele gördüm. Üç dört defa cezâ mahkemelerine davet olundum. Hele bir defasında divanhânede ismimi dolandırıcı Hâcîk’le kalpazan Mehmed’in arasına ta’lîk edilmiş görünce benzim uçtu. Vekilim Selim Hüsnü Bey²⁴⁹ iki elimden tutarak:

– Beyefendi metânet, dedi.

Dolandırıcı Hâcîk çıktı, sandalyesine ben oturdum. Ben çıktım. Yerimi kalpazan Mehmed işgâl etti. Huzûr-ı hükkâmda reis sordu. Vekilim cevap verdi. Ne dediklerini anlamıyor, belki işitmiyordum. Benim bildiğim şey, vicdanımın evvelden, daima ve hâlâ temiz, altın gibi bî-şeyn ve pak olmasıdır.

Her eserimin intişârında lâ-akall yarım düzine tahkîr-nâme alırım. Birçok mürâînin bâm tellerine, amansız noktalarına sıkıca basmış olduğumu anlar, kendi kendimi tebrik ederim.

²⁴⁹İnsâniyyetine medyûn-ı şükrân kaldığım büyük bir avukattır.

Cadı hakikaten hiç denecek bir eser ola idi kimsenin bu mertebe feveranla hâme-i tenkîdini yormazdı. Bu kadar yâveler, haksızlıklar söyletmezdi.

Avam için edebiyat olmazmış! Edebiyatta derece, tenevvü‘ kabul etmeyen dar bir kafa sahibine ne denir? Bugün Avrupa’da avam için ne kadar risaleler, mecmualar, gazeteler, kitaplar, romanlar çıkıyor. “Piyas”lar yazılıyor, tiyatrolar oynanıyor. Bunların ezhân-ı nâsın tenviri hususundaki tesirleri, hizmetleri inkâr olunur mu? Meselâ halk Paul Hervieu’nun *La Course du flambeau* piyasındaki “idâme-i nesil” nazariyyesini anlayamaz ise avamı anlayabileceği seviyede temâşâlardan mahrum mu bırakmalıdır? Memleketin bütün maddi meşâkk-ı mesâ‘îsi altında ezilen amele takımının fikren, zihnen telzizini, terbiyesini, tefrihini düşünmemeli midir? Tiyatrolar var ki pazar akşamları yalnız amele ile doluyor. O amele ki içinde bizim üdebâmıza ders-i edeb ve hikmet verecek “sosyalist”ler ve hükümetlerin hışm-ı idârelerini vakit vakit bombalar ile sarsan “anarşist”ler var.

“Avam için edebiyat olamaz” fikr-i sakîm ve inhisâr-ı edebîsi içinde uyuşan bir milletin amelesi de bizim Rençber “Haso” gibi elifi görse mertek zanneden nîm behîmî nev‘inden olur. Altı kuruş gündelikle bir deliğin içinde altı ay çalışır. Kuru ekmek, beyaz su ile iktifâ eder. O tahammül-fersâ meşâkk-ı yevmiyyesinin kimlere ne kazandırdığını anlamaz. Mevki‘-i ictimâ‘îsini bilmez. Hukukunu talep edemez. Efrâdı, hakkını tanımayan ve tanıtamayan bir millet mahkûm-ı zevâldir. Böyle bir milleti Abdülhamid gibi tek bir adam otuz iki sene, tekml hukûk-i insâniyye ve medeniyyesinin üzerinde tepinerek uyutur. Can çekiştirir. Sonra bütün varlığımız, dört müttefik küçük hükümetin hücumu önünde gürül gürül çöker. Göçer. Bu ne kadar rü‘yetine tahammül götürülmez, müellim bir hakikat ise hâlâ içimizde “Avam için edebiyat olamaz” feryâd-ı hod-bînîsiyle haykıran bî-hamiyyet cühelâ-yı üdebâ bulunduğu görmek belki ondan daha müthiş bir hüsrân-ı ictima‘îdir.

Münekkit Bey, Mevhibe Ziya Hanımefendi’nin itirazına cevabında şöyle diyor: “Ma‘mâfih sizi ayıplamam. Memleketimizde iyi romanlar, bunlara dâir malumât pek azdır. Okumamış, görmemişsiniz zararı yok...”

Acaba Şahabeddin Bey’in dimağında bir mantıksızlık âfeti mi var? Memleketimizde iyi romanlar ve bunlara dâir malumât pek az ise zât-ı edîbâneleri mağrur göründükleri bu kemâlât-ı bî-nihâyelerini nereden iktisap etmişlerdir? Tabii ecnebî âsâr-ı edebiyyeden olacak. Avrupa hazâin-i edebiyyesinin Şahabeddin

Süleyman'dan başka Türklere mesdûd kaldığını zannetmek için mutlak münekkit gibi hüsn-i zannı nefsinde münhasır bulunanlardan olmalı. Ecnebi lisanlarından, roman “kritik” okuyan, Türkler içinde yalnız kendi olduğu vehmine düşmek... Bu ne gülünecek ve acınacak bir “megalomani”dir!

Bu memlekette iyi romanlar ve bunlara dâir malumât pek az imiş...

Pekâlâ, ama on senedir feyz-i ‘irfânıyla münekkidin bu kıllete çâre-sâz olamadığına ta‘accüp edilir. Mâdemki burada iyi romanlar bilinmiyor imiş, bir numunecik ibrâzında neden böyle bahil davranılmış?

Münekkit: “ Efendim, kıymet-i edebiyeyi şu mutalaa ile domates fasîlesine indirecek kadar bir mahdûdiyyet-i nazar gösteriyorsunuz.”

Şahabeddin Bey ‘arz-ı behreye uğraştıkça teşhîr-i cehâlet ediyor. Evvela domates kendisi *Solanées* yani “bâdincânyâ” fasîlesindendir ki ‘ilm-i nebâtâtta ismi ailesine nispetle yâd edilir.

Saniyen bu, bâk otu, ‘inebü’s-sa‘leb, yerelması ve daha sâir tenevvü‘üyle yüzlere varan bereketli bir fasîledir. Mahdûdiyyet-i fikir ve nazara bunu muvâfık bir misal zannetmek için Şahabeddin Bey kadar kûteh-bîn üdebâdan olmak iktizâ eder. Bu ana kadar yazdığı saçmalara karşı biri çıkıp da: “Ya hu zırvalıyorsun!” dememiş olduğu için münekkit, cehl-i cesurâne mesleğinde kendini mazur görecek bu derece-i müstesnâya varmış. Şaşılmaz.

Âsârıma teşbihle tahkir etmek istediği domates, münekkidin zatına nispetle âfâk-gîr-i şöhret, büyük bir nimettir. Keşke kendinin, beğenmediği domates kadar ehemmiyeti ola idi. Başlı başına, ta reçeline kadar envâ‘-ı matbûhası olduğu gibi her ta‘âma lezzet ve çeşnî-bahştır. Çiğ de ekl olunur. Münekkidin hiçbir sözü yenir yutulur gibi değil. Allah tatsızlıkta, ‘akâmette domatesi sana benzetmesin. Bu onun şeref ve haysiyyeti için büyük bir şeyndir. Tenzîl-i kadrdir.

Gelelim yine Voltaire’e. Zamanın münekkitleri aleyhinde pek acı fakat doğru söylüyor. Diyor ki: “Bunlar hemen hiçbir şey bilmezler. Saçma sapan her bahse girişirler. “Akademi”yi, en namuskâr kimseleri, en iyi eserleri, abes olduğu kadar küstahâne tenkitlerle tahkir ederler. Niçin böyle yaptıklarını sorarsanız “Ne yapalım? Biz de geçineceğiz!” derler. Fakat kânunun takip ettiği en azılı eşirrâ-yı insâniyyenin harekât-ı ta‘arruziyeleri de bundan başka bir mazerete ma‘tûf değildir: “Geçinmek!”

Enzâr-ı ‘İbrete Netice

Edebiyatımız madrabazlar elinde âlet-i a‘râz oldu. Eski zamanın “fehim”lerine, şimdi “bedî” muallimleri, âsâr-ı edebîye bombacıları, şöhret kuduzları halef oldular. Dün istibdâdın müdrike-i enâmı boğmaya tevkîl ettiği sansürlere bedel, bugün üdebâ itlâfında vesîle-i iştihâr ve iftihâr arayan kitle-i edebîye peydâ oldu.

Berhayât erbâb-ı kalem aleyhinde revâ görülen ta‘addiyât-ı tenkîdiyye ile teşeffî edemeyerek ölümlere saldıran, Namık Kemal’in medfen-i mübâreğine dâne-i tahrîp fırlatan, gasb-ı şöhret için mezar karıştıran, edebiyat nebbaşları, mülk-i edebî, harâc-ı tenkîde kestiler. Her cihetten yoksulluk içinde uyuşan, bî-gıdâ, bî-tâb ü tüvân kalan bu millete her kim kudretince bir mahsûl-i fikri ihdâ etse derhal acı tahkirler, katil dânelere saldırıyorlar, tepelemek, öldürmek istiyorlar. En hayır-hâh, en masum, en faal erbâb-ı hüsn-i niyeti en hatîe-kâr, en ma‘yûp göstermeğe, en vahim bir hufre-i sükûta itmeğe uğraşıyorlar. Bu tecavüz hedmilerine mukâbil kendileri bir varlık gösterebilirler ya... Hayır.. Âlem, bu hâdimlerin vicdanları gibi bir hîcistâna dönsün. Onların dimağları müsait olmadığı bir ibdâ‘ı başka kimsede yapamasın. İşte bu...

Kara Belâ unvanlı eseri münâsebetiyle Namık Kemal hakkında yazılan tenkidin sonunda şu satırları okuyoruz: “Kemal Bey bir sanatkâr, hayır... Kemal Bey bir münekkî, hayır... Kemal Bey müceddit-i edeb, hayır... Kemal Bey romancı, hayır... Kemal Bey temâşâ-nüvîs, hayır... Hayır...”

Kemal Bey bunların hiçbirisi değil... A‘lâ... Fakat bu satırların râkımı sen nesin, be hey zıpçıktı... Nesin? Tahrîp için bir vücûd-ı ma‘rûfu tırmalamaya atılmadıkça kendini gösteremeyen bir aciz harîs... Mâhiyyeti, diğer bir varlığın şöhretine sürtünmedikçe kâbil-i ta‘ayyün olmayan bir zavallı gölge... Ziyâlar arasında dolaşan bir karaltı... Bir şeâmet, bir kasvet-i edebîye... En güzel âsâra ârız kirli bir mikrop...

Kemal, bir temâşâ-nüvîs değil... Öyle olsun... Fakat millet bu son inkilabına erdiği zaman sokaklarda, tiyatrolarda helecân ve heyecân-ı vatanperverânesini izhar için merhumun *Vatan* piyesinden, şarkısından başka bir şey bulamadı. O eserin kırk senelik gubâr-ı memnû‘iyyet ve mensiyyetini silerek dolaptan çıkardı. Onunla ‘îd-i hürriyetini yaptı. Türkler bugün yine bir ra‘şe-i mevcûdiyyete düşseler ihtizâzât-ı kalbiyyelerini yine o şarkının lahn-ı hamâsetine uyduracaklardır. Çünkü meydanda başkası yok. Ey derbeder, beş senedir sen ne yaptın? Zâten otuz senelik istibdâdın budadığı harâbezâr-ı edebîmizin sefil gûşelerinde elde balta muntazır-ı fırsat bir

meslek-i tahrîp ittihaz edeceğine Namık Kemal'in modası geçmiş kitabını arattırmayacak bir eser-i nevîn neye vücuda getirmedin? Ve getirmiyorsun? Hümâ-yı liyâkat ve iştihâr, silâh-ı gayz ile dâne-i katl ve tezyîfle vurulmaz. Ona kadar yükselecek kudret-pervâz lazımdır. Sen ona, Kemal'e bakabilmek için haziz mesleğinden başını yukarıya, pek yukarıya kaldıracaksın, o büyük ölü, edebî, tarihi mehâbet ve azametiyle senin vazî', ehemmiyetsiz, küçük namını daima, daima ezecek... Münhasif bırakacaktır. Onun aleyhinde kaleminin ebedî kindârlığına sebep de işte budur.

Bu zavallı millet, 'uzmâ-yı merhûmesini abidelerle tebcil edemiyor. Senin küfürlerini dinleyerek bari büsbütün günaha girmesin. Lisanımızı, kalemlerimizi, bize iyi kötü eser bırakmış olanların ta'n-ı hâtıralarından sakınmayı bilmek de bu hiçlik içinde bir nevi edep sayılır...

20 Nisan 1329

Heybeliada

3.2. Şekâvet-i Edebiyye

Bir İ'tizâr-ı Müessif

Husemâmın bana karşı istimal ettikleri aynı nevi silahla mukâbeleye mecburiyyetimden dolayı nezâhet-i lisâniyye ve ahlâkiyyemiz namına kâr'ilerimden aff istirham ederim. Çünkü zamanımızda harbin esliha-i mümâsile ile edilebileceği kâ'ide-i evliyye hükmüne girdi.

Onlara, ancak anlayacakları lisanla hitapta muztarr kaldığım için kârî'nin hazeratından işte bir daha aff diliyorum.

Ma'reke-i Edebiyyede Bir Çifteli

Bedî' muallimi meşhur torpilci Şahabeddin Süleyman Bey sâha-i cevâpta kendi görünmezden evvel enker-i esvât ile bir pîş-dâr gönderdi: Genç bir hımâr-ı Hemedâni... Bunun, sahne-i san'attaki tepinme ve anırtılarından anladık ki arkadan bâ-tantana üstat geliyor.

Türklüğün meydân-ı hâme ve sühanı, asıl hüner-verlerden bu kadar hâlî mi kaldı ki böyle dudaklarında kurumuş fişkılı zîfozlarla, her taraftan saçılan ahır ta'affünâtıyla, Zeyrek bodrumlarından firar etmiş zannolunan bir Acem eşeği bahse karışıyor?

Şahabeddin Bey en feyzli kafadarlarından birinin kösteklerini çözdü. Bu hayvanı "Dah!" diye ortaya sürdü.

Bedî' mualliminden her hamâkati me'mûl eder fakat san'at-ı nâzikinin vekîl-i müdâfa'alığına bu kadar echel, bu kadar gabî, bu kadar hışır, bu kadar müstekreh bir mahlûk intihab edeceğine ihtimal vermezdim. Çünkü ben seksen tane daha *Cadı Çarpıyor* yazmış olsa idim hasımlarımın kendi mâhiyetlerini yine kendi kalemleriyle ilan ettikleri kadar teşhîr-i hakikat edemezdim.

Bir câhilin sübût-ı cehâleti için kendini söyletmekten muvâfık usûl olamaz. Söyletelim. Dinleyelim. Edebiyatımızın nasıl bir kârîz-i cehl ve ta'affüne indiğini görerek 'ibret-bîn olalım.

Mekâtib-i resmiyyede muallimlik eden yegâne “bedî” mütehassısımız Şahabeddin Süleyman Bey edebiyatının müebbed bir vesîka-i süfliyyetini elde etmek, edebın bugünkü bir kısım erbâbınca gördüğü tarz-ı telakkîyi anlamak ister iseniz, *Rûbab* namındaki mecmuanın 61. nüshasını buldurunuz. 281. sahîfeyi açınız. “Cadı Hortladı” unvanlı makaleyi okuyunuz. Bunun muharriri “zıpçıktı”ların en sonuncusu, echeli, en iğrenci memleketimizin vebâ-yı edebîsi mikroplarından Hemedanizade Ali Naci’dir.

281. sahîfe ve ilk sütunun sonlarına doğru şu ibareyi okuyacaksınız:

“San‘at-ı edebîyyât içerisinde böyle yeni bir bend-i garîbin böyle bir icâd-ı zamânenin duhûlüne (!) teşebbüs eylediklerinden dolayı Hüseyin Rahmi Bey...250 ilâ âhire”

Şu satırları yazar iken edebîyyât-ı ‘Osmâniyyemizin mâtem-i sükût ve memâtı namına ben terliyorum. Ağlıyorum. Fakat bu cümlelerin kâtib-i bî-‘ârı şu ‘ibârât-ı tenkîdiyyemi okur iken eminim, hiç utanmayacaktır. Çünkü ettiği hatayı fâhişü'l-fâhişin nerede olduğunu anlayabilmek izanından mahrumdur. O bî-idrâk doğmuş ve öyle yaşayacaktır. O, hilkatin bir gabâvet-i mücessimesidir. Bunu ne mektep ne edep ne sanat hiçbir şey yontamaz. İnceltemez... Sınıflardan döner, yazdığı her satır ile hayvaniyyetini meydana kor. Fakat memleketimizin muhît-i ‘irfânında Şahabeddin gibi bir refik, bir hemhal, *Rûbab* gibi mecâmî‘ de kendine bir kürsî-i hitâbet bulur.

Ya Rabbî! Böyle muharrib, böyle vebâî mikropların cism-i san‘at ve edebimizin en rakik ensicisine kadar nüfuzuna biz neden bu ana değin bî-kayd birer seyirci gibi durup bakmışız? Herhangi bir memlekette zuhur eden fesâdât ve tefessühât, o muhit ahâlîsinin ilk ‘alâim-i maraz belirdiği anda def‘i tehlikeye lüzumu derecesinde ihtimam gösterememeleri tesirâtıyla evet seyyie-i müsâmahaları yüzünden büyür. Artık önüne geçilemez bir vahâmet peydâ eder.

Bir milletin enzâr-ı basîreti fakru’d-dem-i ma‘ârifle bulanmaya başlayınca Hemedânî gibi edipler türer, “Cadı Hortladı” nev‘inden deli saçmalarını mantikî bırakacak müstekrehan-ı kalemiyye âsâr-ı fazl ve iktidardan sayılır.

Envâr-ı ‘ilm ve ‘irfânla dimağların inkişâf-ı tâma ermiş olduğu bir muhitte Hemedânî gibilerinin sözleri bir gûş-i kabûl bulamaz. Fakat ma‘a’t-teessûf bizde bütün acılığı, bütün dehşetiyle hakikati üç kişi görebilir ise üç yüz binin yanılması

²⁵⁰ *Cadı Çarpıyor* hakkında. (Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın notu)

muhtemeldir. Bir memlekette hakikati fark edemeyenlerin adedi ne kadar kesir olursa orada sefâlet-i ictimâ'îyye o kadar derin, o kadar şifâ-nâ-pezîr bir vahâmet alır.

Her şey mecrâ-yı tabî'îsinden çıkar. Adl ve hakk susar. 'İlm ve 'irfân-ı hakîkî ebkem olur. Meydân-ı galebe cehl ve nâdânîye kalır... "Vahdetî"ler birer livâ-yı tahrîk açınca arkalarında yüz binlerce hempâ bulurlar, Hemedânî'ler gibi harlar bî-pervâ milletin kürsî-i irşâdından anırırlar.

Muhterem kar'ilerim, o ibareyi işte bir daha tekrar ediyorum:

"San'at-ı edebîyyât içerisinde böyle yeni bir bend-i garîbin böyle yeni bir icâd-ı zamânenin duhûlüne (!) teşebbüs ettiklerinden dolayı Hüseyin Rahmi Bey..."

Eşek sürücüsü ümmî bir Acem, Türkçeyi belki bu Hemedânî'den daha dürüst ve selis söyler. Yoksa bu da kavaitokumadan bedî'a çıkan sanatkârândan mıdır?

Şeref ve nâmûs-ı edebî mevcut olan bir memlekette lisanın en sade kavâ'idinden bî-haber böyle echel püserler minber-i edebde münâdiliğe çıkamazlar. Halk onları oradan tükürükle, yuha ile indirir. Çünkü artık bunun lamı cimi yok. Bu Acem oğlu kütük gibi bir kara câhil... Ne fiilin ne failin ne lazımın ne müte'addînin katiyyen farkında değil... Katiyyen... Geçenlerde vatan-perver gazetelerimizden bir ikisi sıkılmadan bu bî-edebî "Genç ediplerimizden Hemedanizade Ali Naci Beyefendi" peh pehleriyle ilan ettiler... Korkarım, ah evet korkarım ki har-ı İranî, Ali Naci yakında mekâtib-i 'âliyemizden birine edebiyat mualimi tayin edilmesin... Çünkü bu muhitin her şeye tahammülü, her fenalığa istidadı var. Çünkü bu diyarda cehl ilim, ilim cehl sayılır. Mefsedet fazıla galebe ediyor. Mühim şeylere hor bakılıyor. Müvellid-i vahâmet olan husûsât ba'de'l-netîce anlaşılır.

Bu mesele zannedildiğinden pek ziyade vahimdir. 'Alâkadârân-ı bahsin kulaklarına kadar gitsin. Büyük mekteplere bedî', edebîyyat ve lisan muallimliklerine kabul edileceklerin hiç olmazsa sıbyana mahsus kavâ'id-i lisândan sıkıca birer imtihan geçirmeleri mecburî tutulsun. Çünkü Şahabeddin Süleyman Bey için "terkîb-i izâfî" ile "terkîb-i vasfî" yi çok defa fark edemez diyorlar. Bunu kendi arkadaşları söylüyor. Bu rivâyat sahih olmalı. Şahabeddin 'irfân-ı ciddî sâhibi olsa Hemedânî kadar boş, o kadar falso kafalı ham-halatlar ile fikren mesleken nasıl bağdaşabilir? İlm ve hünerine güvenip de böyle bir eşeği müdâfî'-i edeb olarak tarafından bi't-tevkîl bana karşı saldırmaya nasıl cesaret eder?

Anlıyorum, kendilerine mu'allim-i edeb süsü veren bu ilm ve hüner bîgâneleri muhiti, nezâretleri, hey'etleri iğfâldeki sühûlet-i muvaffakiyyetlerinden dolayı kendi

allameliklerine herkesten evvel yine kendileri inanacak kadar birer galat-ı hisse düşmüşler. Cehllerinden haberleri yok. Çünkü kaç zamandır imlaca, kavâ'itçe, ilimce, fence, felsefece etmedikleri hata, hezeyan bırakmadılar. Bunlara aman ne yapıyorsunuz, diyen olmadı. Hemedânî gibi mektepten değil ahırdan çıkanlar hutebâyı edebiyye pâyesine erdiler. Gazeteler ile alkışlandılar. Münekkit-i edep oldular. Bizi ne müthiş bir hissizlik ve âfet-i tedennî sarmış! Bunların küstâhâne cüretten başka bir marifetleri yok. Hemedânî'nin kendi kalemiyle yazdığı berât-ı cehli işte göz önünde duruyor. Kendinde şime-i 'âr ve hayâ olsa sıkılıp büzülerek hemen tıklılacak delik arar. Fakat bu öyle yapmayacak, isbât-ı liyâkat için tekrar alabildiğine zırlayacak, ortalığı iz'âç edecektir. Çünkü senelerden beri muhitin bu gibi semm-dâr ceryanları teneffüs ve temsilde peydâ ettiği ülfetten mütehassıl uyuşukluk ve hakikati görebilenlerin de kendilerine lâkaydîyi i'tiyâd, daha doğrusu bir vazife edinmiş olmaları tesirâtıyla yavaş yavaş mahvoluyoruz. Bu katil, bu câhil kalem sardıkları ağaçların yapraklarını kurutan, esmârını durdurtan, muzırr tırtıllar gibi nerede bir feyz-i inkişâf görseler hemen oraya üşüşüyorlar. Milletin zülâl-i i'rfânını emip bitiriyorlar.

“Hüseyin Rahmi böyle yeni bir icâd-ı zamânenin duhûlüne teşebbüs etti.” şîve-i garîbiyle i'lân-ı cehl ve belâhet eden bir Hemedânî karşıma çıkarak: “Sen yazamıyorsun artık sus, biz yazacağız... Bu ihtarımızdan mütenebbih olmayıp da meslek-i tahrîrinde devam edersen yazdıklarını haftasına öldüreceğiz!” tehditinde bulunuyor. Şekâvet-i edebiyye bundan başka türlü daha nasıl olur? Bedî' hocası Şahabeddin Bey çetesi bendeniz gibi yirmi beş senedir elinde tuttuğu kaleme artık i'timâd-ı tâm peydâ etmiş bir hâdim-i matbû'âta karşı böyle bir tecavüzde bulunur ise benden zayıflarına ne yapmazlar!

Şu vakt-i meşrûtiyyetimizde “hürr” matbû'ât-ı 'Osmâniyyenin başına gelen bu nevi belâlar size yeminle söylerim ki istibdad zamanında görülmemiştir. Sansür bu acizi -yazıdan men etmek emrini aldığı zaman- nezdine celp ederek hod-be-hod böyle bir tebliğde bulunmadı. Keyfiyyeti bi'l-vâsıta ve kemâl-i nezâketle anlattı. Şimdiki çeteciler bu emirlerini lisân-ı matbû'âtla açıktan açığa i'tâdan sıkılmıyorlar. Ve bî-muhâbâ “öldürmek” tabirini kullanıyorlar.

Bugün matbû'ât-ı 'Osmâniyye benim hizmet-i kalemiyyemden müstağnî kalacak mertebede feyz-dâr mı olmuştur? Katile-i edebiyyenin domatese teşbiye

ettikleri hikâyelerimi aratmayacak eserler nerede? Hani ya kimler yetişti? Neler yazıldı?

Farz ediniz ki bugün bostân-ı ma‘ârifimiz semerât-ı ‘ilm ve hünlerle feyzândır, dolmuş da taşıyor. Hürriyet-i kalemiyye yok mu? Ben de yazarım. Ahmed de, Mehmed de... Kim karışabilir? Ben bilmem kaç yaşına gelmişim.²⁵¹ Herhangi bir sinnin meslek-i tahrîr için bir gâye-i kânûniyye olduğuna dair hangi nizâm-nâmede sarâhat var? Üdebâsı kesir ve adeta mebzul olan Fransa’da “Comédie-Française” müdürü “Jules Claretie” benden otuz yaş büyük olduğu halde elân durmayıp yazıyor.

Gazeteleri, mecmuaları fikirler, hikâyeler ile dolduruyor. Fakat koca Fransa’da bir ferd-i küstâh çıkıp da bu pîr-i edebîye: “Senden iyi yazarlar yetişti. Artık elinden kalemi bırak.” demiyor.

Hâlbuki bugün ben, iyi kötü yazdıklarım mukâbil kimseden takdir, tekrim beklemiyorum. Belki hiçbir şeye değerim yoktur. Fakat şimdiye kadar muktedir olabildiğim bir gayret ve hüsn-i niyetle çalıştım. Bu bir marifet olamasa da böyle revâ-yı tahkîr bir kabahat da değildir.

İnsanı zor ile söyletiyorsunuz. Almanlardan, Fransızlardan birçok takdir ve tebrik-nâmeler aldım. Almancaya tercüme edilen hikâyelerim hakkında Berlin cerâidi sütun sütun tenkidât yazdılar. Bir nâçiz Türk’ten uzun uzun bahsettiler.

Ma‘a’t-teessüf kendi milletimden gördüğüm ilk sûtûr-ı tenkîdiyye beni “katl” sadedinde vukû buldu. Bir memleket için bu ahvâl pek fena ‘alâimdendir.

Bu bir temeddüh değildir. Bu satırları bir mecburiyyet-i elîme ile yazıyorum. Çünkü karşıma çıkan hamkâ, cühelâ ne beni biliyorlar ne de kendilerini. Bir eşekçi Acemin elindeki sürücü değneğini fişkıya batırarak tenkit-nâmeyle en pâk nâsiyeleri telvise cüretini o memleket gazetelerinin alkışlamalarındaki zilleti tarif için söz bulamıyorum.

Bakınız eşekçi aleyhimde neler yazıyor:

“Akşam saat on birde Balıkpazarı Meyhanesi’nde yuvarladığı dört kadeh rakının helecan ve tesiriyle beynini gâîp edip sokak ortalarında sallana sallana nara atan, her tesadüf ettiği adamın yüzüne bedbaht (!) bir küfürle mukâbele

²⁵¹ Her memlekette mesleğinde muvaffakiyyetle ihtiyarlayanlar tebci ediliyor. Bizde ise bu gibilerini terzile yol arıyor. Afrika kabâil-i vahşiyyesinde bazıları ihtiyarlarını öldürüp yerler imiş. Tutturduğumuz ma‘kûs hutuvât-ı terakî ile i’tilâ-yı edebîmiz oralara varacak zannolunur. Sinnen kırkı bulanlar düşünsünler... (Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın notu)

(!) eden, sonra kollarındaki kirlerden (!) karşısına çıkana bir katre (!) bulaştıran...”

Bu müstekrahât benim *Cadı Çarpıyor* namıyla yazdığım şeye cevap mıdır? Şahabeddin’in vekîl-i edebîsi işte ancak bu kadar olabilir.

Evvelen benim ‘işret i’tiyâdım yoktur. Bir kadeh rakı içsem yazı yazamam. Muharrirîn-i ‘Osmâniyye içinde içmeden yazan bir nâdireyim. ‘İşretle ‘adem-i me’lûfiyyet sâyesinde bir intizâm-ı hayâta mâlik olarak eserlerimi vücuda getirebildim. Bu hakikati beni tanıyanlardan yüzlerce kişi bilir. Bu iftirâyı edenler bana kaç defa meyhanede, birahanede tesadüf etmişlerdir? Hemen hiç... İhvanla bir birahanede bulunmaya mecbur olsam içeceğim şey iki kadeh biradır. Ziyade değil... Bu da pek nâdiren vukû bulur. Sigarayı bile terk ettim. Çünkü hastayım, müddet-i ömrümde kimse beni sarhoş görmemiştir. On bir senedir rahatsızlığımdan dolayı yazlı kışlı adada oturuyorum. Farz-ı mahâl olarak ‘işret etmek istesem niçin adanın o güzel gazinolarını bırakıp da Balıkpazarı’nın müte‘affin meyhanelerine gideyim? Sâniyyen benim İstanbul’a ancak ayda, yirmi günde bir indiğimi herkes bilir. Fakat denî müfterîde yazacağı telvisâtla mu‘ârızının hal ve şanı arasında biraz olsun münâsebet düşürmeyi bilecek kadar ızan yok.

Bu eşekçiğ[in] karaladığı her cümle zevk-i edebîmize karşı galiz birer küfür gibi insanın beynini tırmalıyor. Zerre kadar ne şive ne kâide ne mantık ne muhâkeme var. “şöhret-i sehîle” kabîlinden hatalar tümen tümen... Bunların hepsini irâeye vaktim yok. Fakat benimle mu‘arızlarımın arasındaki farkı görmek için bu “Cadı Hortladı” makalesini burunlarını tıkayarak mutalaa buyurmalarını kârî’inden tekrar rica ederim. Beni batırmak gayret-i câhilânesiyle kendileri ta boğazlarına kadar gömülmüşler.

İşte bir sürücünün muhâkeme-i edebîyyesini dinleyiniz:

“Hüseyin Rahmi Bey bilmiyorsa öğrensin. Bir adamın eserini tenkit etmek ona ve eserine ehemmiyet vermek demektir. Jules Lemaître kalkıp da Nat Pinkerton hakkında bir tenkit yazmaz. Ve bu aklından bile geçmez -çünkü Nat Pinkerton edebîyyat değil, Hüseyin Rahmi Bey’in mensup olduğu edebîyyattan, meyhane edebîyyatındandır.”

Hemedânî fenn-i tenkitte bizim Şahabeddin’i Jules Lemaître’e, beni de romancılıkta Nat Pinkerton muharririne benzetiyor. Tenkit edilen eserler ehemmiyet verilenler imiş. Pinkerton’ı tenkit etmek Jules Lemaître’in aklından bile geçmez imiş.

Çünkü Pinkerton Hüseyin Rahmi'nin mensup olduğu meyhane edebiyatından imiş. Hakikat-i hâl böyle ise Türk'lerin Jules Lemaître'isi bu bedî' hocası Nat Pinkerton'la hem- 'ayâr meyhane edebiyatından olan Hüseyin Rahmi'nin eserini tenkide neden atılmış? Niçin ehemmiyet vermiş?

İnsan bu gabâvet-i kesîfe karşısında diyeceğini şaşırıyor. Eşekçi de alt satırı yazar iken yukarıkinin manasını unutacak bir 'ateh şâbbâne var.

“Hüseyin Rahmi Bey büyük bir teneffüs-i heyecânla, bizi müteessir etmeyecek bir kalemle bir hendese davası halleder gibi yazıp çizmiştir... Bu Hüseyin Rahmi Bey muhayyilesinin önünde ne bir eser-i heyecân ne bir eser-i 'acz duydum.”

“Sular karardı. Dışarıdan gelen serin rüzgâr, perdeleri dolduruyor, güneş battı. Ay çıktı.”

Bu kütük kafalı Acemoğlunun yazdığı bî-mâil sûtûr-ı kesîre içinde eğer mana çıkabilecek iki sözü varsa o da beni takliden tahrir eylettiği bu “Sular karardı. Ve ilâ âhire” cümlelerinden ibarettir. Tab'-ı san'atkârı bu sadeliği beğenmiyor. Nevin üslûb-ı müzehherde idâre-i hâme etmek istiyor. Zaman eşeklere piyano çaldırarak, katırlara san'at-ı tersîm öğretecek kadar mu'cizât-ı terakkî gösterse bile emin ol sen yine dürüst Türkçe yazamazsın. Sen edebiyattan ne bir eser-i heyecân ne bir eser-i 'acz duyamazsın. Sırtına yarım çeki moloz taşı yüklemeli. Seni merkep sürüsüne, yani emsâlinin arasına katmalı. Baldırları çıplak, zifozlara müstağrik, elinde çomak o müthiş kirli sürücü Acem boğazını yırtı yırtı çıkardığı şütüm naralarıyla seni dah dahlaya dah dahlaya sopaları yapıştırdı eser-i heyecân ve 'aczi işte o zaman hissedersin. Başka türlü kabil değil... Çünkü üslup ve tarz-ı tefekkürce izhar ettiğin gabâvet bunu gösteriyor.

Eşekçi edebiyatında garâbet-i teşbîhe misal:

“Zaten buna edebiyat demezler. Tarhana çorbasının bakır tenceresi bile bundan daha şerefli, daha kıymetlidir.”

Tarhana çorbası tenceresiyle beraber kaynar kaynar beynine boşalsın... Abuk sabuk musibet..

Tömbekici şivesine misal:

“Hüseyin Rahmi Bey'in edebiyatı yerin dibine batsın. Fakat şahsına yakışmamalıydı (!)”

Zavallı lisanımızı seyyie-i cehâletle Azerbaycan Türkçesine çeviriyorsun. Bu meskenet-i hâlini bilmeyerek bir de durmuş da (Rahmetlik Muallim Naci) filan diye fena-güzîn olalı yirmi seneyi geçmiş bir Türk edibiyle eğleniyor. Menhus! Sen Muallim Naci'yi ağzına abdestle almalısın... O senin gibi böyle aklına gelen herze-i kalemîyi ortaya savurmazdı. Üç sahîfe yazmak için üç hafta düşünür bir ehl-i lisândı. Sen onun en sade bir mısra'ını anlamak liyâkatinden pek uzaksın.

Yazdığı ilk sözü ikinci cümle ile çürütmek emrindeki gâye-i humka misal:

“Cadı'yı okuyan diğer beş on kişi gördüm ki bunlar edebiyattan anlamadıkları halde (?) bile sizin sükûtuza ne kadar fecidir (!) sizin artık yazamadığınıza, sizin artık ölmüş olduğunuza onlar bile ve Şahabeddin Süleyman Bey'den daha sûzişli daha can-güzâr daha merâretli bir lisanla hükmediyordular (!)”

Evet, amennâ, hem-demin olan zevâtın edebiyattan nasibdar olmadıklarına ben de kâni'im. Zerre kadar zevk-i edebî ve bedî'îsi olan bir kimse senin gibi hamal fikirli kaba bir dimağ ve çehre sahibini beş dakika rû'yet-i sıkletine tahammül edemez. Bu doğru fakat edebiyattan anlamayan kimselerin *Cadı* aleyhindeki hükümleri nasıl mesmû' olabilir? Hem bî-gâne-i san'at-ı edeb olanlar, Allah bağışlasın mülkümüzde bedî'îyyûn-i nâdireden bulunan Şahabeddin Bey'den daha sûzişli daha merâretli daha can-güzâr bir lisân-ı müessir ile nasıl hüküm verebilirler?

Hayvan! Ağzından çıkan kulakların işitsin. Ne halt ettiğini bilmiyorsun. Sahâif -i matbû'âtı merkepçiler loncası mı zannediyorsun?

Ey kâriîn eteklerinizi toplayınız, çirkâb atlayacağız:

“Siz her (!) kendinizi beğenmeyen adama böyle küfürbazlık sanatını ele alırsanız neticede yine siz ziyanlı çıkarsınız ve ihtiyar olmanız hasebiyle gençlere fena bir yol göstermiş olursunuz.”

Nihâyetteki îhâm-ı müstehcene dikkat buyuruldu mu? Ben ihtiyar olmam hasebiyle gençlere fena bir yol göstermiş olurmuşum...

Şahabeddin Bey çetesinin bahsi kazanmak için ne derin ne müte'affin bir çirkâb deryâsında kulaç attıklarını görüyor musunuz? Acaba üstat bu incelikleri, çırağına “Gautier”nin Ma'nâ-yı San'atından mı talim etmiş? *Rûbab* denilen 'av'avagâhta uluyan Hemedânî ile bir sıraya imza atarak neşr-i tahassüsât eden

üdebâ-yı kirâm bu satırları okuyup refîk-i tahrîrlerinin san‘at-ı tecâvüzdeki zerâfetinden dolayı iftihar etsinler.

Zararı yok. Bir kere ben kollarımı sıvadım. Neşter-i teşrîhimi bu edebî yaraların en derin ‘ufûnetlerine doğru salacağım. Yüzüme gözüme müte‘affın, mesmum cerâhatler fişkıracağını biliyorum. Bu her “operatör”ün uğradığı bir rahatsızlıktır.

Arz mâhiyyetinde budalaca bir cürete misal:

“Şahabeddin Süleyman Bey genç olması itibarıyla bu züppelikte belki biraz hakkı olabilir (!)”

Züppeliğin hakla, icâzetle olduğunu bilmiyordum. Zât-ı belâhetinizin eşekliğe olan istihkâk-ı ırsînizde tenvîr-i müdde‘â için bu sadedde parlak bir misal olabilir zannederim. Saçmanın da bir haddi vardır. Kıvamını geçince tahammül olunmaz bir soğukluk alıyor. ‘Âlem-i matbû‘atta değil dünyanın hiçbir tarafında en derin tımarhane köşelerinde, bu derece dâ’-i türrehâta mübtelâ bir beyinsiz bulunabileceğine ihtimal veremem. Acemoğlu bu hezeyân-nâmeyi yazdığı vakit rüfekâ-yı üdebâdan biri bu zavallıya acıyıp da acaba niçin “Çüş” dememiş? İntikam almak için mi bu bedbahtı böyle ibtidâî ve hemen vahşî galizet-i himârânesiyle meydân-ı imtihâna kapıp salıvermişler. Maksat eğlenmek idiyse edebîyyatı bu kaba latîfeye zemin olmak zilletinden kurtarmalı idiler. Merkebi kırdı sokakta koşturalım. Ahırda tavlada oynatalım. Fakat hadd-i edeb ve san‘ata gelince ondan ötesini eşeklerin çiğnemesine mesâg olmadığını anlatalım.

Her ne ise Şahabeddin Bey demek bugün bi’l-istihkâk “züppe” bulunuyor. Belki bu da fezâil-i edebîyyesine zammedilecek fazla bir şereftir. Muhît-i edebîmizde züppelikten mezun daha kimler var, tanısak da ma‘âzallah yanlarında bir pot kırmamak... Neler öğreniyoruz, Rabb’im neler!

Gayr-i ihtiyârî tekerlemeye misal:

“Şahabeddin Süleyman Bey bir şey yapmadı diyorsunuz. Bunu geçen sene ilk defa söyleyen bendim. Bugün size aksini söyleyeceğim (!) O zaman söylediklerime kendisi cevap verdi ve mağlûp oldu (!) (Yazık sana Şahab) bugün size karşı aksini söylediğim vakit siz de mağlup olacaksınız (!!)
İsterseniz tecrübe edelim...”

Seninle böyle bir şeyi tecrübe etmek... Allah esirgesin... Sen bunu bir kâğıda yaz da hayâlî kâtip Salih Efendi'ye gönder. Tımarhane oyununun saçmalarına ilave etsin. Gabâvetinden me'mûl edilmeyecek kadar parlak... İçinden çıkılır herze değil..

Ben Şahabeddin Bey için bir şey yapmadı demişim. Fakat bunu ilk defa geçen sene Hemedânî söylemiş. Demek ki bu iddiada bana hak tekaddümü var. A'lâ... Lakin bugün aksini söyleyecekmiş. Neden acabâ? Zurnada peşrev olmaz. Bugün kaziiyenin aksi iltizam olunursa Şahabeddin Bey'in bir şey yapmış olduğu anlaşılıyor. Geçen sene Hemedânî'nin mu'ârızına sen bir şey yapmadın dediği zaman Süleyman Bey'in mağlup olduğuna dikkat edip ileride şaşırmamak için bu noktaya balmumu yapıştırılmalı. Lakin mademki Süleyman Bey bir şey yapmış imiş Acemoğlu geçen sene yapmadığını iddia ile nasıl te'mîn-i galebe edebilmiş? Ve geçen sene galebesini temin eden hususun aksiyle şimdi beni nasıl mağlup edebiliyor? Bu herif adeta zırdeli, hınzır deli. Saçma menba'ı, hezeyan kumkuması, *Rûbab* hey'et-i âhenginin çatlak zurnası...

Ahlaksızlığı fazîlet zannetmek belâhetine misal:

“Sonra bu vicdan dediğiniz şey nedir? Rica ederim bana bir de bunu anlatınız. Siz muhakkak olan ölümünüz karşısında üç tane fena itikada yapışarak idâme-i hayât etmek isteyen bir zavallıdan başka bir şey değilsiniz. Bunların birisi vicdan, ikincisi avamın, Cadı kâr'ilerinin gurur ve azametlerini okşayarak onları gençliğin, sizi beğenmeyenlerin, sizin ölümünüze müttefiken karar veren (!) bir gençliğin aleyhine kaldırmak ilâ ahire.”

İnsânın nefretten tüyleri ürperiyor. Üç fena itikadımdan birinin ne olduğunu anladınız mı? Vicdan! Bu nasıl şeydir? Bana anlatıver, diyor. Senin gibi şekl-i insaniyyede gelmiş bir öküze bu mübârek kelimenin medlulu kâbil-i telkîn midir? Her sözün, her iddian gösteriyor ki vicdandan izandan tamamıyla mahrumsun. Bunun ne olduğunu benden ne soruyorsun? Bedî' hocasına, ustana müracaat et... Bakalım böyle bir kelimeye o, hiçbir yerde tesadüf etmiş mi?

Acem niçin böyle söylüyor biliyor musunuz? Güyâ vicdan kelimesi avamı, inzibât-ı ahlâkîde tutmak için uydurulmuş manasız bir sözmüş de kendisinin böyle oltaların yemine saldırmayacak kadar tabaka-i 'alyâ mütefekkirîninden bulunduğunu anlatacak... Fakat her sözü bir burhân-ı belâhet olduğu için 'arz-ı behreye uğraştıkça cehlîni, humkunu meydana koyuyor.

Müttefikten “ölümüne” karar vermiş olan gençler kimler imiş? Meydana çıksınlar. Edebiyyatta da bir cem‘iyyet-i hafıyye mi var? Anlayalım. Bu Hemedânî müfsidi hakikaten böyle bir zümre-i kâtilenin vekâlet-i beyânına mı hâizdir? Yoksa kendi nam ve hesabına mı saçmalıyor? Bu tahakkuk etsin...

Ben, Türklük istikbâl-i edebîsinin medâr-ı inkişâf ve zaferi olacak, faal, müteceddit, milliyyetine, ‘an‘anâtına, büyüklerine ihtiramkâr, hakâyık-bîn, ciddî, nezih gençliğin önünde bütün hürmet-i rûhiyyesiyle boyun eğmiş bir takdîrkâr, bir senâ-hânım... Böyle güzîde fitrat bir hey‘et-i şabân arasında velev hizmet-i merkebâne ile olsun Hemedânî gibi Acem eşeklerinin dolaştığını istemem.

İ‘câba misal:

“Siz edebiyatı ahlak manasına alıyorsunuz. Edebiyyat ahlak değildir beyefendi. Sizin cümle-i ‘asabiyyeniz zannettiğinizden fazla bozulmuştur da haberiniz yok. Bugün beğenmediğiniz Şahabeddin Süleyman’ın sizin eserlerinizden daha fazla satıldığı yüzde iki yüz (!) derecesinde muhakkak olan Çıkmaz Sokak isminde bir kitabı vardır ki ahlakî olmadığı halde (!) sizin eserlerinizin ezher cihet yarısını cebinden çıkarır...”

İbâre o kadar mu‘akkad, o kadar çetrefil ki satılan şey kitap mıdır? Yoksa Şahabeddin’in kendi midir? Âsârımın yarısı, içinden çıkarılan cep, Acem’e mi? Şahab’a mı? Kitaba mı? Âittir. Anlaşılamıyor... İşte size bir Çıkmaz Sokak muammâsı ki halledebilene aşk olsun... Bunları anlayabilmek için pek kutlu bir sâhib-i karîne olmalı...

Şahab’la benim âsârımın satış mukâyesesinde gayet nazik hassâs bir terkîb-i kîmyevî yapar gibi “yüzler” hanesinden adet alıyor. Yüzde iki yüz derecesinde diyor. İlâhî Acem kahrol! Hiddetten insanı öldüreceksin. Yüzden iki yüz çıkar mı? Bu ne belâhet ya Rabbi! Ta‘dâd ve terkim okumadın. İ‘mâl-i erba‘a bilmezsin. Birden iki çıkamayacağını akıl edecek kadar ferâsetin yoksa böyle bahislere girip de el âleme neye kepâze olursun? Noksanını, humkunu bil. Sen edip değil eşekçi bile olamazsın. Çünkü onlara taşıttıkları yükün hesabını bilmek için birer çetele tuttururlar. İşte görünüyor ki sen ona da muktedir olamayacaksın. Yüzde iki yüz diyeceğine üçte iki desen olmaz mı? Hayır, sonra bu pek sade bir ifade olur. Zât-ı küstâhîleri sadeliğin düşmanıdır. Nevin üslup mu‘akkadda yazılacak. Çünkü bu manasızlıklar, bu mantıksızlıklar, bu hamâkatlar, cehaletler başka türlü nasıl örtülür? Açık yazabilmen için kelimada cevher, kuvvet, selâmet; dimağda ciddî sermâye lazım. Fakat yeni usûl

şivesizlikler, garâbetler, zayıf te'lifler, "sembolizm"ler arasında her falso, her noksân-ı fikrî, her 'ayb-ı edebî örtülür. Yalnız örtülmez belki birer letâfet, mahâret, fazîlet-i bedî'a eşkâlini alır. İşte edebiyatımızın taht-ı tehdît ve kahrında kaldığı tehlike...

Dimağların sağlam, sarih, mukavviyât-ı 'ilmiyye ve fenniyye ile terbiye alması lazımdır. Bu bahis uzun ve pek mühimdir. Fransa edebiyatı da böyle bir tehlikeye girmiş olduğu için en muktedir erbâb-ı kalemden, bir hey'et-i tahlîsiyye teşkil edilmiştir.

Ben edebiyatı ahlak manasına alıp almadığıma dair *Cadı Çarpıyor*'da harf-i vâhit yazmadım. Fakat o, sizin almak istediğiniz edepsizlik manasına da değildir. Edebiyyatla ahlaka dair böyle bir şeyler işitmiş, gelmiş bana çalım satacak. Senin o kalın kafanın içinde gabî bir eşekçi beyni var. Bu hakikat her sözünle ayan oluyor. Edebiyyatın ma'nâ-yı ahlâkî tazammun edip etmeyeceği ve vicdanın varlığı yokluğu hakkında zihin sarf etmek... Bunlar senin için ne kadar uzak şeyler. Sen düşün bakalım yüzden iki yüz, üç yüz çıkarmak gibi bir keşf-i mühim-i 'adedîye muvaffak olarak fenn-i riyâzîyi de hârîka-i zekânla edebiyat gibi alt üst edebilir misin?

Mu'ârızım gibi Fransızcadan sıfır almış bir şakîka-i tahrîr acababu hezar nazariyyât-ı mudhikeyi hangi lisanda görüp de böyle meydân-ı bahse atılıyor?

Akılda 'adem-i muvâzeneye misal:

"Şahabeddin Süleyman sizi bir kürsîden ihtiramla indiriyordu. Fakat siz zaten o kürsîye çıkmamıştınız..."

Şahabeddin Bey erbâb-ı kalemi, inzal ve irkab için kürsî memuru mu oldu? Bu şerefli hizmeti kim ihdas ve tevcih etti? Zaten çıkmamış olduğum bir yerden nasıl indiriliyorum? Çelme ile, kurt kapanıyla, karmanyola ile, boyundurukla indiremediklerinizin etrâfına dizilip böyle bî-nihâye havlayacak mısınız? 'Av'ave-i tenkîdinizle *Cadı*'nın daha ziyade sürümüne hizmet ediyorsunuz. Çenenize, kaleminize kuvvet... Çalışınız. Kimseyi mevki'-i edebîsinden düşüremez, mahlûl kürsî de bulamaz iseniz bazı sokaklarda hamal beklemelikleri vardır, şimdilik oralarda tüneyiniz. Sonra yer açıldıkça kayırılırsınız. Hemedânî Yenikapı'daki moloz dağına gitsin. O tepe Acem eşeklerinin himmetiyle vücut bulmuştur. Belki dedesi de bu emirde mesbûkü'l himmettir.

Nezâkete misal:

“Kel Hasan (!) Osmanlı ‘âlem-i temâşâsında ne kadar iktisâb-ı ma‘rifet eylemiş ve ne kadar sanattan behre-yâb olabilmiş ise siz de Osmanlı ‘âlem-i tahririnde ondan fazla bir şey kazanmamışsınız beyefendi. O da güldürmüş siz de güldürmüşsünüz. O da arkasına bir insan sürüsü takmış, siz de takmışsınız...”

Şahabeddin Bey’in “Bir Kitâb-ı Şütûm” namını verdiği *Cadı Çarpıyor*’da bir herzevekil ile bir “kirli mikrop” tabirlerinden başka hemen bir şey yoktur. Biz bu kitabın 21. sahîfesinde mudhik oyuncumuzun ismini “Komik Hasan Efendi” suretinde zikretmişiz. Kendi sa‘yıyla te‘ayyüş eder bir oyuncuyu yukarıdaki üryan ifade ile ağıza alış, Acem oğlunun nasıl bir mezbele-i terbiyede yetiştiğini gösteriyor. Yirmi senedir âsâr-ı ‘âcizânemi takip eden, memleketimizin en güzîde kısm-ı mutâlî‘înini “insan sürüsü” ta‘bîr-i behimîsiyle ifade hayâsızlığında bulunuyor. Bedî‘ muallimi kendine böyle bir mu‘âvin-i beyân bulduğu için iftihar etsin.

Aleyhimde gösterilen en menfur teşnî‘âtla iktifâ edemeyerek tahkîrât-ı kem-şu‘ûrânesini kârî‘în-i ma‘ûmeye kadar teşmil habâsetine kalkmak...

Daha bakınız:

“Şahabeddin Süleyman evvela bu memlekete bir iki arkadaşıyla beraber bu memlekete, bu nânkör memlekete...”

Sus hergele! Türkler evlâd-ı dâllesinin tahkîrâtına karşı bî-tahammül bulunurlar iken senin gibi mülevves vicdanlı bed-hâh bir ecnebînin ağız kokusunu nasıl çekebilirler? Bu memleket nankörse bu muhitin insanları hayvan sürüsü ise aramızdan defol... Hemedân’a git... Zaten Türklükle bir münâsebetin yok. Hâlâ “gelirdiler” “gidiyirdiler” deyip duruyorsun. Türklük mahsûsât-ı lisâniyyesini bile sana tevdî‘den iğrenmiş. Elân bahçe oyunundaki Acemler gibi konuşuyorsun. *Rûbab* *Rûbab*’ın 290. sahîfesinde şu ifadene bak:

“Kudret-i beyân i‘tibârıyla pek büyük hatta bizde yazılmamış birer eser-i sanattılar (!) Fakat piyes değildiler (!)...”

Eğlenmek istediğin meddâh Surûrî şimdi karşına çıkıp da: “Pes bâlâm Hemedânî, öz deden lisanın kabağa koyup İslambol’da edîpleşmek hâhiş idirsen, Türkî bilmirsen, Fârisî anlamirsen, sakkâlına hına bağlamirsen. Hansi insan görsen kelb gibi salirsen. Sen ne milletsen? Utanmirsan mı? Kızarmirsan mı? Hey köpeyoğlu...” yollu bir serzenişte bulunsa büyük pederin tarafından bir vekâlet-i

tevbîh îfâ etmiş olacağı için iki elinden öpmelisin. Çünkü karşına hakîki deden de çıksa sana bundan başka türlü söylemez.

Bu nankör memleket mi? Acem Allah belânı versin. O elindeki kalem gözüne girsin, çıksın. Bu memleket nankör değil, bi'l'akis pek müna'am ve mükrimdir. Türkiye, Tahran'da, Şiraz'da, Hemedân'da aç kalıp buralarda dökülen kitapçı, tömbekici, eşekçi nev'inden sürülerle Acem besliyor. Gözünüze dizinize dursun. Buradan yediğiniz ekmeğe mukâbil memleketimize ne hizmet îfâ ediyorsunuz? İşte bir numunesi sen. Daha imla, kâide, edep, terbiye öğrenmeden, dilini düzeltmeden eline kalemi alır almaz edebiyat haydutluğuna çıkıyor, yirmi otuz senelik kadim ve mesâ'î-i tahrîriyesiyle tanınmış evlâd-ı memleketin katline yürüyorsun. Hele İranî kitapçıların içinde gizli matbaalara mâlik sarık kumpanyaları var. Namık Kemal merhumun âsârını, benim, şunun bunun kitaplarımızı kerratla basıp basıp has malınız gibi gözümüzün önünde satmaktan utanmıyorsunuz.

İffetin, Mürebbiye'nin, Mu'âdele-i Sevdâ'nın temettu'ât-ı neşriyyelerinden benden ziyade bu hırsız Acemler istifâde ettiler. Memleketimizdeki İranîlerin içinde namuslular da bulunduğu kâbil-i inkâr değildir. Fakat senin gibi bir edepsizin muhitimizdeki mazârr-ı fesâdı yüz namuskâr Acem'in hayr-hâhîsini iptale kifâyet ediyor.

Zamanımızın türlü türlü edebiyat modaları içinde mahrûm-ı isti'dât olanların başları sıkıldıkça vatana ta'n etmeleri, memleketi nankörlükle ithama kalkmaları gibi bir nev'-i kerîhi de çıktı. Kimse kendine kabahat bulmuyor. Bir kitap revâc-yâb olmazsa suçu yazana değil satın almayanlara bulmak lazım gelir. Hemedânî'nin kafası 'ârî-i dimâğ bir 'azm-ı mücevvef olduğundan orada etrâftan aks eden gürültülerden başka şey bulamazsınız. İşte bu ma'lûliyyetinden dolayı bu mukallid herif ta'n-ı muhît modasına kapılarak memlekete nankör diyor. Bilmiyor ki kendisi buralı değil belki tohumu İran'dan alınmış acı, hışır bir Acem kabağıdır.

Hemedânî, Şahabeddin'in Faguet'den intihali hakkındaki sözlerimi bir isnat, bir iftirâ şeklinde göstermeye yeltenerek "Vâhime-i Mes'ûliyyet" unvanından başka meydanda bir hırsızlık olmadığını iddia ile diyor ki:

"Eğer o makaleler birer eser-i intihâl ise Hüseyin Rahmi Bey bunu gösterebilir. Fransızcalarını alsın, çalınan yerleri kessin. Ve Türkçeleriyle yan yana koyarak istediği, beğendiği bir gazetede neşreylesin. Eğer bunu yapamaz ise kendisine adi, sefil bir müfterî lakabını vermekte bir saniye bile tereddüt

etmeyeceğim. O makalelerin iki üçü benim evimde gözümün önünde yazılmıştır.”

Şahabeddin Bey’in “Vâhime-i Mes’ûliyyet” unvanıyla “Sabah”ın 28 Nisan tarih ve 8495 numaralı pazar günkü nüshasında intişar eden makalesinin²⁵² hemen ilk satırlarına bir göz atar iseniz şu sözleri görürsünüz:

“Âmirim söyledi ben yaptım... Eğer mesuliyet teveccüh ederse ona aittir. Bâhusus zannediyor musunuz ki ben onu kitaba uydurmadım... ila ahire”

Bu satırları okuduktan sonra Emile Faguet’nin *Et l’horreur des responsabilités* isimli kitabının birinci bâbını açınız, ikinci “paragraf”ta şu ibareyi okursunuz:

Par suite, il est absolument irresponsable; c’est la loi, ce n’est pas lui qui a fait arrêt; l’arrêt est sorti de de la loi, etc.

Şimdi görüyorsunuz ki iki metindeki rûh-ı ‘ibârât birbirinin aynıdır. Fakat Şahabeddin Bey, on senedir hîle-i intihâl ile meşgul bir sâhib-i mümârese olduğundan “Faguet”nin Fransızcadaki “loi” yani “kânûn” kelimesini âmir lafzına tahvil ve bir de “arrêt” sözünü kâmilten tayy etmek gibi pek ufak tedâbîr-i tagyîriyyede bulunmuş. Çünkü bunları aynen bıraksa o zaman intihal değil tam manasıyla bir tercüme olur. Müntahilin rûsûh-ı medîdine delâlet eden başka ustalıklar da var. Ekser ibârattaki intihalat toplu değil, avcı ta’biyesine dağılmış gibi serpinti halinde... Münekkit için elde takip cımbızıyla etrafa ve bazen uzaklara kertenkele gibi kaçışan bu firârî cümlelerin arkasından koşarak birer birer enselemek külfeti var. Mesela biraz yukarıda zikrettiğim ibarelerin cümle-i ahîresi olan: “Zannediyor musunuz ki ben onu kitaba uydurmadım.” sözünün Fransızcasını ikinci paragrafta bulamaz iseniz birinciye çıkınız. Orada hafîfçe tebdîl-i sîmâ etmiş gibi bir şekilde:

“Le juge ne juge point en équité, mais selon la loi” sözlerini hemen yakalarsınız.

Sonra Faguet’dan bir ibare alıp Fransızların *Délayer* dedikleri usûlde sulandırarak, içine güneşler, aylar, yıldızlar, zihniyetler, ananeler karıştırarak zâhiren her şeyden bâhis, fakat hakkıyla hiçbir şey anlatamayan “kompozit” usûlünde arşın

²⁵² Bu unvan altında münteşir makalatın birincisi olacak zannederim. (Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın notu)

boyu makalat vücuda getirilir. Bu suretle bir taraftan sâhib-i imtiyâzların beyhûde keseleri boşaltılır, diğer taraftan boş yere kâr'ilerin kafaları şişirilir. Bunda iki menfaat vardır: Gazete doldurmak, para kazanmak. Fâide ve şeref-i hakîkî-i matbû'âtın hissesi hemen bir hiçtir.

Şahabeddin Bey zihnini yormadan mütefekkir ve müellif geçinmek sırrına mazhar, pek cesur bir tufeylî-i edeptir. Meâkil-i san'at edindiği Fransızca, Türkçe kitapların en güzel cümle ve satırlarını obur bir tırtıl gibi oyar. Reng-i aslîyi biraz kaçırmak için ufak tefek “rötuş”lar ile sahîfeler aşırır. Âsârı, hırsız yataçlılarının dükkânçe-i âvânîsine benzer. Bakarsınız murassa‘ bir hançer, ötede gümüş bir âyîne, yanında altun işlemeli bir çekmece... Kıymetdâr bir vazoz... Sahâif-i san'atını tezyin ve tanzim ederken hep bunlara birer mahall bulur. Yerleştirir. Taine'den Faguet'den, Albalat'dan ve sâireden Frenk metâ'ı aşırıntılar yaptığı gibi bizim bedestâna uğramaktan da çekinmez. Şark mallarıyla da koynunu koltuğunu doldurur. Kâr-ı sirkatine kesâd-ı târî olduğu zamanlar “Edebiyyat” müellifi Süleyman Fehmi Bey gibi bir sâhib-i mesâ'îyi yakalar. Mahallin caddeliğine de ehemmiyet vermez. Soyar soğana çevirir.

Şahabeddin Bey'in ma'hûd makâlâtı Hemedânî'nin hanesinde ve gözü önünde yazmış olduğunu Acemoğlu temine uğraşılıyor. Huylu huyundan vazgeçer mi? Bu derece kaşarlanmış bir “edebiyat” yankesicisini kontrol altına almak kâbil midir? Hemedânî gibi Fransızca'nın “alfabe”sine gayr-ı vâkıf bir câhil bu işten ne anlar? Bedî' muallimi Fransız Millî Kütüphanesi'ni takımıyla aşırsa alık Acem yine farkına varamaz.

Şahabeddin Bey'in irtikâb-ı intihâlini ispat edemez isem Hemedânî benim için sefil bir müfterî diyecekmiş fakat iddiam böyle sâbit olunca ben onlara ne diyeyim? Mu'ârizlarımı utandırmaya uğraşmanın abesle iştigal olduğunu bana çok kimse ihtar etti. Binâenaleyh bu satırları onları şerm-sâr etmek maksadıyla değil, zamanımızın edebiyat namına olan mülevvesât-ı ahlâkiyye ve kalemiyyesinden memlekete müellim numuneler, halka mûcib-i intibâh vesâkalar göstermek için yazıyorum.

Cadı Hortladı makâle-i şenî'asıyla elime tevdi' ettiği rûh-ı cehâlet ve hamâkatini satır satır kârî'îne göstermek ıztırâbına katlandığım Hemedânî'nin lâşesi işte pîş-i istikrâhımızda yatıyor. Karaladığı hezeyân-nâmede şîve-i lisânımıza muvâfık bir satır, akıl ve mantığa mutâbık bir söz, ilm ve terbiyeye delâlet eder bir kelime yok.

“San‘at-ı edebiyât içerisinde böyle bir bend-i garîbin duhûlüne (!?) teşebbüs ettiklerinden dolayı Hüseyin Rahmi Bey...”

Edâ-yı belâhatıyla ilm ve edep iddia eden, tamtakır bir kafa, şütüm-âzmâ bir lisan, kirli bir kalem sâhibinin bed-hâhîsi, cehaleti fark edilemeyerek hitâbet-i küfriyâtına sâmi‘ bulunan bir muhitte, his, haysiyyet ve nâmûs-ı edebî yok demektir. Çünkü haysiyyet, ondan cüdâ müte‘arrızına karşı daima bir cidâl-i müdâfa‘a sâyesinde kâbil-i muhâfazadır. Mihmânı olduğu bir memleketin insanlarını hayvan sürülerine benzeten, perverde-i nân ve ni‘meti bulunduğu bir muhiti bî-pervâ nankörlükle ithamdan çekinmeyen bir küstahın, istimal ettiği lisanın en basit kavâidini öğrenmeden, vicdan ve ahlak münkeriyyetinin fazîlet olamayacağı[nı] anlamadan, şütumun edebiyattan sayılamayacağı[nı] bilmeden tekrar etrafına çirkâb-ı hezeyân saçmaya kalkarak bu memlekette sâmi‘ ve kâri’ bulursa bu hal kendinden ziyade bizim için, bizim haysiyyet ve nâmûs-ı edebîmiz için ayıptır. Büyük bir şeyndir. Zevâl-i ‘ilm ve ‘irfân ‘âlâmetidir.

Şahabeddin Süleyman Bey - Meslek-i Edebîsi - Kudret-i Tenkîdiyyesi-Zerâfet-i Tab‘ ve Üslûbu

Bir kitap tab‘ olduğu zaman intişârı ilan edilmek için gazete idârehanelerine birer adet gönderilir. *Cadı*’yı Sabâh Matbaa’sına götüren zat orada Şahabeddin Süleyman Bey’e tesadüf eder. Ve kitabı uzatır. Münekkit mağrûr, kaşlarını çatar. Eline aldığı eser ile mukaddimin yüzüne doğru havâî bir kavis-i serî‘ çizerek: “Rahmi’yi biraz hırpalayacağım!” buyururlar. Engizisyon mahkemeleri gibi *Cadı* aleyhindeki “hükm-i i‘dâm”ın kable’l-mutâla‘a verilmiş olduğunu bî-pervâ anlatır. Roman birinci derecede âsârdan olsun, büyük bir fâide-i ictimâ‘iyye ve tenvîriyyeyi hâiz bulunsun, ne olursa olsun kitabın hakîkî mâhiyyet-i edebîyyesiyle münekkidin ona sallayacağı mirvaha-i taltîfi veya indireceği darbe-i tenkîdi tevliid edecek esbab başka başka şeylerdir.

İşte Şahabeddin Bey’in edebiyattaki mesleği... Kudret-i tenkîdiyyesine gelince yebuset-i edâ ve mantikiyye içinde bunaldığı zamanlar sözlerine lezzet verebilmek için domates salçası kullanır. Zavallı Şahab bu vâdide domatesle patatesle ispât-ı hüner edilemeyeceğini anlayacak kadar âdâb-ı tenkîde vâkıf ola idi... Edep gibi tenkidin de âleme bu kadar pest menzileden pek çirkin bir karikatürünü

irâeden sıkılırdın. Sence mevhûb ve meksûb olmayan meziyyetler, fazîletler, fenler, ilimler ile yani birtakım mefkûdat-ı nefsiyyenle ‘arz-ı mevcûdiyyete uğraştıkça mübâhât-ı fikriyye namına bütün kabalıklarını tab‘-ı hâminı meydana dökerek acınacak ve gülünecek bir hal alıyorsun. Çünkü dimağda başka sermâye, kalemde başka kuvvet yok. Fıratları müsait olmayanların bedî‘ kitapları okumakla daha doğrusu okumuş olduklarını iddia etmekle edip olamayacaklarına sen bir burhân-ı celîsin. Buna şâhit de 62 numaralı *Rûbab* ile verdiği cevapta fıkân-ı ‘ilm ve terbiyeni setr için sapıttığın kirli yollar, kullandığın iğrenç tabirler, mülevves sözlerdir.

Edebiyyât-ı ‘Osmâniyyemizin boşluklarını imla, nezâhatını i‘lâ iddiasında gezen bir edibin bu sözlerini işte naklediyorum. Kâr’ilerin gözleri bari bedâ‘at-ı beyân, zerâfet-i tab‘ ve üslup görsün:

“Bu Cadı Çarpıyor arsız, âciz, sümüklü (münekkidin küçüklüğü gibi) ruhu galiz birtakım mahalle çocukları vardır. Tıpkı onlara benziyor, onlar kendilerinden daha büyük, daha kuvvetli birinin kırbaçları altında kıvranırlar da kaçarlar. Ve sonra bir köşeye çekilip mesela evlerinin sokağa nâzır bir penceresine çıkıp dâribin, kuvvetlinin hakkında söylemedik söz, nakletmedik isnâdat bırakmazlar. Bunlara verilecek cevap ‘adem-i tenezzüldür. Ne yapayım ki Hüseyin Rahmi Bey bu eserinin köşesinde bucağında bazı nazariyyât-ı edebiyye sarfına kalkmışlar. Ve bunları hiç bilmiyorlar...”

Mu‘ârizalarım karşı karşıya geleli tuhaf bir hale uğradım. Cevap vermek için hangi satırlarına göz atsam önümde bir yığın saçmadan başka bir şey bulamıyorum. Kisve-i tıbâ‘at altında zî-meâl zannını verecek birer eşkâl-i muğfile arz eden bu cümleleri birer birer mihekk-i ma‘nâ ve muhâkemeye sürter isen koflukları insana hayret getiriyor. Bu ne acz ve belâhettir. Hasımlarımı karşımda kuvvetli ve mantikî görmek arzu eder idim. İşte bakınız:

Ben Şahabeddin Bey’in kuvvetli kırbaçları altında kıvranan sümüklü mahalle çocuğuna benziyormuşum. Nasılsa bu dârib-i müthişin elinden kurtularak evimin sokağına nâzır penceresine kaçmış, oradan söylemedik söz bırakmamışım.

Şahab Bey’in beni korkutmak için elinde bu kadar hiddet ve şiddetle kullandığı tâziyâne-i tehdîtin ne olduğunu biliyor musunuz? Numûne-i ‘irfânı olan ma‘hûd domatesli tenkit... Ben onu sağlam çürük tek mil küfesiyle beraber münekkit-i cenâplarının tepesinden aşağı geçirdim. Şimdi şarlatan bir at canbazı gibi elinde

kırbaçla kime karşı çıkıyor? Hemedânî’yi “drese”²⁵³ etmek için mi? Bu vazifeyi Acem eşekçilerine bıraksa daha münâsîp olur. Bu kırbaçlı, sopalı üdebâdan Allah matbuatımızı kurtarsın.

Ben hezel-nüvîs bir avam muharriri, ben son eseriyle sükût etmiş, bitmiş demode bir romancı, ben kıymeten domatese muâdil âsârıyla son nefesini vermiş bir muharrir ölüsü... Beni böyle tasvir ettikten sonra kırbaçla çıkıp da darbân-ı gayzınızın altında kimi kıvrandırıyor sunuz? Bir parça mantık, ızan, idrak Allah’ım!

Binlerce kârî’in huzurundayız. Matbuatın bu zemîn-i münâkaşası sümüklü mahalle çocuklarının köşe-i pencereleri değildir. Aklını başına al. Ben ‘arz-ı münâkaşa üzerinde duruyorum. Pencereye, hiçbir tarafa kaçmıyorum. İşte ispatı da Hemedânî’yi paçalarımaya doğru salıverdiğindir.

Bizim gibilerine verilecek cevap ‘adem-i tenezzül imiş. Fakat bizi irşâd-ı edebîlerinden mahrum bırakmamak için zabt-ı kaleme muvaffak olamamışlar. Bakalım nasıl cevâhir-i hikmet saçacaklar? Müstefid olalım. İşte:

“Evet, domatesin hangi fasılaya mensup olduğunu bir muhîtü’l-ma‘ârif malumatıyla zikrediyorlar da sonra ötede ‘Lisanımızda sadeliğin elzemiyet ve ehemmiyeti cidden bilindiği gün edebiyat başlamış olacaktır.’ diyorlar. Demek ki Hüseyin Rahmi Bey kendi fetvâsınca bu büyük romancı, edebiyatla lisanı karıştıracak kadar bir sâdegi-i rü’yet ve bir ‘adem-i vukûf (!) sâhibidir.”

Beyefendi evvelen “muhîtü’l-ma‘ârif”ler hîn-i hâcette müracaatla hall-i müşkül edilmek, okunmak için yazılmışlardır. ‘Aks-i idda‘âda iseniz tashîh-i zehâb buyurunuz. Sâniyyen bunlardan ahzedilecek malumatın merdûdiyyeti hakkında bir hükm-i edebî yoktur. Sâlisen doğru ve sarîh olan ma‘lûmât-ı ‘ilmiyye ve fenniye menba‘larına nispetleri itibarıyla tebdîl-i mâhiyyet etmezler. Râbi‘an böyle menâbi‘-i ‘ilmiyyeye müracaatla müstefid olmayı ayıp sananlar kendi kafalarını ihâtaca kâmuslardan daha vâsi‘ addeden bir takım zavallı bülehâdır. Hamsen... sâdisen... daha hangisini söyleyeyim? *Rûbab*’ın târ-ı âhenginde öyle bir te’sîr-i muhaddir var ki bütün mutriblerinin mestî-i cehâletle beyinleri uyuşmuş.

“Lisanımızda sadeliğin elzemiyet ve ehemmiyeti cidden bilindiği gün edebiyat başlamış olacaktır.” dediğime hata etmişim. Lisan öğrenilmeden edebiyatta fevka’âl-‘âde ihtisâs ve ta‘ammuk kâbil olur, demeli ve misal olarak “Hemedânî”yi irâe ile besbelli bu büyük hakikat önünde boyun eğmeli imişim.

²⁵³ Dresser: (hayvanı) eğitmek.

Mu‘âzım benim için “Bir ‘adem-i vukûf sâhibidir (!)” diyor ve bu sözüyle vukûf-ı lisânîde Hemedânî ile omuz öpüştüğünün farkına varmıyor. Yokluğa kim mâlik olabilir? Ben, şey’-i ‘adîme nasıl sahip olurum? Zavallı lisan? Bî-çare mantık... Ne günlere, ne ellere kaldınız! Alnınıza Acem şahının güneşi gibi bir “bedî‘ muallimi” plağı yapıştırdıktan sonra her saçmayı söyleyip yazmakta artık me’zûn olabilirsiniz. Zamanımızın meftûnîn-i bedâî‘i bütün türrehâtınızda birer kerâmet-i mana taharrîsiyle artık yorulsunlar. Dursunlar.

“Âsârım” “âsârım” diye böbürlendiğin sahâif, sathîce bir nazar-ı tahlîlden geçirilse, emin ol Şahab, bulunduğu mektebin kürsî-i tedrîsinden ta bevvallığına kadar inersin.

Muallimi dinleyiniz:

“Lisan edebiyat değildir. Edebiyat için bir vâsıta. Heykeltıraş için eşkâl, resim için elvan ve hutut ne ise edebiyat için de elfaz ve kelimat öyledir.”

Üstat gittikçe dehâna hayran oluyorum. Fakat affedersin. Dava ile hüküm arasını karanlık görüyorum.

Şart-ı ibtidâ’î-i tersîm ve tecsîm olan hutut veya elvandan ârî bir resim göster yahut lâzime-i evveliyeye-i ifâde bulunan huruf, kelimat, cümle gibi savtî, şeklî edevât-ı lisaniyyeye gayr-ı müftekir bir nev‘-i edebiyât irâe et. Evvela lisanla edebiyatın, sâniyyen hutut ve elvanla resmin cismen, ruhen kâbil-i tefrîk oldukları sâbit olsun. Mesele bir vaz‘iyyet-i lâzime-i fenniyye ve mantikiyye alsın sonra bahse girişelim. Lisan, yazı, cismâniyyet ve edebiyatta ruh farz olunabilir. Fakat edebiyatta olduğu gibi sanatın semâ-yı ma‘neviyyat ve bedâî‘inde cisimsiz ruh gezinemez. Bir mana ifâde edemez. Edebiyatın savletkâr olduğu “ideal”i yani gâye-i firârîsi, me’al-i gürîzânî daima lisandan müte‘âlî ve onun fevkinde addolunabilir. Çünkü birisi mahdud kuvve-i mefkûremiz, naçiz san‘at-ı şâ‘iriyyetimizle görmeye, tasvire, tezyine uğraştığımız bir fezâ-yı lâ-yetenâhî; diğeri oraya vusul için kullanmaya çalıştığımız bir vâsıta-i eşkâl-i ma‘ânîdir.

Fakat lisanla edebiyat arasındaki râbıta o derece kavîdir ki birinin vesâtet-i kat‘iyyesine müracat etmeden diğeri tasavvur kâbil olmaz. Edebiyat gâyesine doğru te‘âlî için çırpındıracağı kanatlarının kuvvetini lisandan alacaktır. Lisan, tayyâre-i san‘atın pervânesidir. Bir Lord Byron tahassüsât-ı nazmiyyesini o sâhir ateşleriyle “Eskimolar” lisanından yazamazdı. Fuzûlî İngiltere’de doğa idi belki “Shakespeare” olurdu. Bizi terakkîden alıkoyan en büyük sebeplerden biri de zavallı

lisanımızdır. Elan o nama müstahak bir bir sarf, nahiv, hatta lûgat kitabımız yok. Büyük ediplerimizden hiçbiri ona, lisana, tamamıyla hakkıyla tasarruf edememiştir.

Son bir buçuk asır zarfında Türkçenin geçirdiği edvâr-ı tekâmüliyyeye bir göz atınız. Evvelden bazı âsâr-ı edebîyye hemen anlaşıl mazmış, sonradan Reşid Paşa zamanından itibaren bir devre-i vuzûha girer gibi olmuş. Yazıdan maksat anlatmak ve anlamak olduğu hakikatini Türkler biraz idrake başlamışlar. Ziya Paşa, Şinasi, Namık Kemal gibi bir takım üdeba ve şu‘arâ-yı menkûbe menfâlarda, o mütevâlî felaketler arasında lisanla edebîyyatla ne kadar uğraşabilmek kâbil ise çalışmışlar. Sonra Abdülhamid gibi mu‘ârifin hasm-ı bî-âmânı, cellâd-ı bî-insâfı bir pâdişah geliyor. Lisanın edebîyyatın henüz sürmeye başlayan şah ve bergine bir tırpan atıyor. Meş‘ûmiyyet-i ma‘nâ tevehhüm ettiği kelimeleri lûgatlerden defediyor. Kavait risâlelerindeki emseleye kadar her şeyi çıkarıp atıyor. Zaten bir refâh-ı hayât ve servet-i matlûbeyeye eremeyen lisan büsbütün daralıyor. Bir fâka-i elemiyyeye düşüyor. Çok şükür nihâyet hürriyet yetişiyor. Tekmil ümitler uyanıyor. Mânî‘a-i ceryânını alıp götürmüş bir nehr-i hurûşân savletiyle ma‘ârif-i ‘Osmâniyye sokaklara boşanıyor, kaldırımlar, gazete, risâle, kitap almaz oluyor. Bu bereket-i matbû‘âta yâr ve ayyar parmak ısırtıyor. Müstebiddîn-i sâbika, münfa‘il-i hâsir, ahâlîye karışıyor, eski hafîyyeler iş kızıştırmaya başlıyor. Gazeteler tahkirata girişiyor. Eski bir müstebidd terzil, teşhir olunurken ona bazı mertebe-i karâbet ve münâsebeti bulunmaktan başka günahı olmayan birtakım masum kimselere de söz bulaşıyor. Herkeste bir hırs ve gayz-ı tecavüzdür uyanıyor. Hürriyet böyle tebcil edilir zannolunuyor. Gazeteciler ahâlîye, ahâlî gazetecilere, hükümet her ikisine girip çıkıyor. Cinayet ve cünha mahkemelerinin kapıları açılıyor. En uslu ve en edibimize ayda üç dört ihzar pusulası geliyor.

Lisan yalnız sebb ve şütum şu‘be-i edebîyyesinden ilerliyor. Târimimiz dûş-ı felaketine 31 Mart Vak‘ası’nı da kaydedip geçiyor. Oh artık harf ve sanâyi‘e, edebîyyata, sanâyi‘-i nefîseye çalışılacak zaman geldi zannolunuyor. Sahâif-i matbû‘âtta yeni imzalar, üsluplar, iddialar görünüyor. Ne olduğumuzu anlamadan üdebâ-yı cedîde pişdarları tarafından eskilere karşı bir yaylım ateşi hücumudur başlıyor.

Dünküler ve bugünküler namıyla iki fırka-i edebîyye işitiliyor, dünküler kaba, ihtiyar, muğlâk, bunak... Bugünküler hep dahi, âlim, fazıl, sanatkâr, ince. Eğer biz Türkler kaç zamandır tedennî-i nesl-i edebîye uğramış isek mektep, medrese, Darü’l-

fünun namlarına müstahak müessesât-ı tahsiliyyemiz yoksa bu ulemâ, füzelâ, üdebâ, suarâ hâsılı bütün bu dehât-ı sagîre birdenbire nereden çıktı? Hayret!...

Bu edebî erbâb-ı hurûc, bu Ye'cûc Me'cûc alayı erganun hülyalı bayrakları, yeşil sadalı trampetleri, gelmişimize, geçmişimize “Yuf” borusu çalan bandoları, kulakları sağır eden nâkûs-ı cür'etleriyle seleften, halden pâ-mâl-i tahkîr ve tezyîf etmedikleri sahîfe bırakmadılar. Mahallî erbâb-ı tahrîri bitirdikten sonra ta Voltaire'lerden, Rousseau'lardan girişerek ecnebî ricâl-i kalemiyyesine de erip yetişmeye başladılar. Lamartin eski, ele alınmaz. Victor Hugo pek romantik, okunmaz, Balzac çekilir bela değil, Zola kaba, hayvan... Tolstoy Rus papazı, mistik... Paul Bourge bitirmiş... Marcel Prévost biraz daha hassas ve ince olsa okunabilir... Bu efâzıl-ı ecnebiyye üzerine öyle tenkit “fantaziyye”lerimiz, öyle yüz kızartacak cehl numunelerimiz vardır ki... Geçelim... Geçelim...

Siyasi ihtilaller arasındaki bu herc ü merc-i edebî ‘usâtına: “Aman efendim bize kıymayınız. Barışalım. Şerâ'it-i sulhiyyeniz nedir?” dedik. Yerlere kadar eğildik. Önlerinde ihtifal buhurdanları yaktık. Cehllerini, yanlışlarını takdis ettik. Bu suretle yavaş yavaş muhtelif derebeylikleri eşkâlini alan edebî bir “otonomi” teşekkül etti. Bu yeni hükümetin tâc-ı saltanatı[nı] da dâhî-i ‘azîmü'l-şân unvanıyla bir zatın başına kondurduk. Malum a şimdiki meşrûtî Avrupa memleketlerinde hükümdarın yalnız namı var. Bu da öyle oldu. Bu tacın etrafında çoluk çocuk hükümet ediyordu. Çünkü sâhib-i iklîlin ne tarz-ı iş'ârına, ne mesleğine, ne felsefesine ehemmiyet veren yoktu. Herkes bildiği havayı çalıyor, bu edebi anarşi mûcib-i endîşe fena cereyanlar alıyordu.

Nihâyet şerâ'it-i sulhiyyeyi bize şöyle bildirdiler:

Gençlerin başına kavâ'id-perestlik gibi bir belâ-yı edebî bırakmak irticâ'ında bulunduğu için Muallim Naci'ye ta'n edilecek. Türkçe; Arabî, Farisi boyunduruğunu silkip atacak ve hiçbir kâideye tâbi olmayacak... Her edip kendi ictihadına göre imla usûlü icat edecek... Kavâ'id-i basîte-i lisân bilinmeden “hikmet-i bedî'a” okunacak. Sekiz ay evveli yazılan âsâr uslûben “demode” yani eskimiş sayılacak... Silk-i tahrîrde devâm etmek isteyenlerin tezkire-i edebiyelerine bakılacak. Yaşı kırkı bulmuş olanlara:

–Baba sen artık matbuattan çekil... Bir ufak çekmece yaptır. Üzerine hokka, kalemdân, süngerlik yerleştir... Bu küçük dest-gâh-ı tahrîrini, Yeni Cami taraflarında bir yere koy. Sıla mektubu falan yazarak geçin...

–Aman evlat kabahatim?

–Büyük!.. Sen Naci zamanı müdevvenât-ı edebiyyesinden bir şahıssın. O devirde sade, seyyal, vazıh yazılırdı. O zaman muhît-i edebîmizde hikmet-i bedî‘a nedir bilinmiyordu. Rüzgâr esiyor, güneş doğdu. Hava ısındı gibi basit ve çarçabuk anlaşılır, ‘âdiyât-ı lisân kullanılır ve edebiyyat sayılırdı. Şimdi usûl değişti. Artık her sözün ruhunda bir heyecân-ı bedî‘î aranacaktır. Bir edip ifâdâtına bir hüsn-i bedî‘î ve vüs‘at-i tahassüs verebilmek için her cümlemin ince minâ işler gibi sath-ı varaka i‘tinâ-yı nakşında bir saat düşünürse bu i‘câz-ı san‘atı okuyanlar iki sâat endîşe-i tefehhümde kalmadıktan sonra anlayamamalıdır. Çünkü avam için edebiyyat olamaz. Çünkü sanat menfa‘at-nâ-endîştir. Çünkü onu küçük bir endîşe-i menfa‘at öldürür. Çünkü bir millet edebiyyatından, san‘at-ı bedî‘asından zerre kadar bir menfa‘at-ı terakkî ve te‘âlî beklemeden ilerlemelidir... Çünkü sanat menfa‘at-nâ-endîştir! Çünkü küçük bir endîşe-i menfa‘at onu öldürür. Bitirir... Çünkü...

–İstop... Fakat efendim merhamet... Edebiyattan, sanattan gâye her halde bir menfa‘at-ı ictimâ‘iyyedir.

–Câhil herif sus hezeyan etme... Sen “Lalo”yu okudun mu? Ben onu takımıyla yutmuşumdur..

–Aman beni korkutuyorsunuz... Müellifi mi? Eseri mi?

–Gabî herif.. Eseri...

–Bu “Lalo” cenabları âsâr-ı bedî‘asını marul yaprağı, kâğıt helvası gibi şeylerin üzerine mi yazar?

–Bu yaptığın bir istihzâ-yı gayr-i bedî‘îdir. Hiç marula yazılır mı?

–Hiç kitap yutulur mu efendim? Terbiye-i fikriyyeyi mide tarikiyle almak usûl-i tederrüsiyyesi Avrupa’da ne zamandan beri başladı? Demek zât-ı bedâyî-şinâsınız aç kalmış çoraklık keçisi gibi evrâk-ı matbû‘a yutarsınız? Bu sahâif-i kitâbı kuru kuruya mı yersiniz? Yoksa teshîl-i ekl için şerbete, limonataya batırır veya salata gibi yağlar, sirkeler veyahut kotlet pane-kârî²⁵⁴ galeta ununa bulayıp kızartır mısınız?

– Of... Soğuk herif bu sözlerinde hiçbir kıymet-i san‘at-ı edebiyye yok... İnsana heyecân-bedî‘î vermiyor...

–Aman efendim kulunuza bulantı geliyor. Hiç kantarlarla kitap yutmuş bir allâmenin karşısında ağız açabilir miyim? Memlekette yiyecek içecek her şey ateş pahasına fırladı. ‘Âlem-i matbû‘âtımızda dehâ-i edebîniz henüz takdir edilemedi.

²⁵⁴ Cotlete pane: Galeta ununa bulanarak kızartılmış et.

Nankör muhit âsâr-ı ber-güzîdenizi kapışarak almıyor. Bâzâr-ı kütübde bu revaçsızlık devam ederse zât-ı ‘allâmeniz tav‘an kerhen daha pek çok kirli kâğıt yersiniz... Mesela “Lalo”yu akşamdan meze edersiniz, “Remy de Gourmont” ve “Gautier” filanla da sıkıca karın doyurursunuz. Ta‘âm üzerine soğukluk arzu buyurulursa âsâr-ı matbû‘a-i bedî‘anızı ekl kâfi... Kana serinlik verir... Bu kadar mukavviyâna mideniz tahammül edemez ise Hemedânî’nin makalatını da müşhil olarak alsanız hem sû-i hazımdan kurtulur, hem de Acem’in gayr-ı nezih mahsûlât-ı fikriyyesine layık bir mahal-i sarf bulmuş olursunuz.

–Hezeyan ediyorsun herif hezeyan... Böyle türrehât-ı tezyîfiyye ile bahis kazanılmaz. Sen “kıymet-i bedî‘iyye” nedir bilir misin?

–Aman efendim böyle şeyleri memleketimizde... Hatta demeye cesaret edebilirim ki Avrupa’da bile tekmiî heyecân-ı bedî‘î ve vüs‘at-i tahassüsle zât-ı muallimânenizden başka bilen var mıdır? Siz himmet buyurursanız bu muhit biraz uyanır. Dirîg-i lûtf ederseniz böyle kesâfet-i cehl içine gömülüp kalırız...

–Dinle yâve-gû herif... “Lalo” cenabları hikmet-i bedî‘aya medhal olarak yazdığı kitabın üçüncü kısmının birinci bâbında buyuruyor ki:

“En hayali, en mücerredinden, en maddi, en mütehassirine ve en menfa‘at-nâ-endîşinden, en fiili, en ameliyyesine doğru bi’l-cümle efkâr ve tasavvurat ve malumat başlıca üç dereceye kâbil-i tefrîktir. Kâffe-i vukûf ve ma‘lûmât nazarî, tatbîkî veya kâidevî olur. Ve az çok bu üç halden biriyle muttasıf bulunur.

Mevcûdat veya eşya hakkındaki vukûf-ı nazarî bunların tahlil veya terkipleriyle kâbil-i iktisâbdır. Vukûf-ı nazarî, tavsif için mevcûdatın aksâm-muhtelifesini veya ‘anâsırını ve izah için dahi şerâit-i müte‘addide-i mevcûdiyetlerini, ‘ilel ve kavânînini tayin eder. Mesela bir sâhib-i arâzî, bir fâide-i mâddiyye takip etmeksizin her nevi tatbîkât-ı zirâ‘iyye endişesi haricinde olarak sırf sâika-i tecessüsle bir nebâtat âlimi gibi nebâtatın terkîbâtî kimyeviyyelerini tettebbu‘ edebilir. Keza bir hasta, bu vukûf-ı nazariyyesiyle daha iyi hazım etmek veya nöbeti tahfîf eylemek gibi iddialara kalkmaksızın sırf fikr-i tedkîkle ‘ilm-i menâfi‘ü’l-‘azâ öğrenebilir...

–Kâfi kâfi nafîle yorulmayınız efendim... Sözleriniz pek muğlâk... Biz, “avam için edebiyat olamaz.” iddi‘â-yı bedî‘înize karşı, şimdilik bizim için yani edebî, zirai, iktisadi ve ilâ âhire her nevi ulum ve fûnundan hemen külliyyen nasipsizlikle artık bir cehl-i kesîf içinde hayatları yarı yarıya sönmüş bulunan “Türk”ler için

şu‘ubât-ı ‘ulûm ve fûnûndan hiçbirine menfa‘at-nâ-endîş bir suretle bakılacak sıra değildir. O “Lalo”nun tarif ettiği kuru zevk-i tetebbu‘la dem-güzâr arazi sahipleri, kendi hastalıklarını teskinden hariç şeylerle meşgul marizler, bugün hey‘et-i ictimâ‘iyyemiz içinde muzırr birer uzuv sayılırlar.

Bizde arazi sahibi denilince çiftlerini, tarlalarını menfa‘at-endîş bir surette baştan başa işletmeyi bilen insanlar ve edip, muharrir ismi anılınca vukûf-ı ‘ilmi ve edebîsini kasabalarımızın, köylerimizin en izbe köşe bucaklarına kadar neşir imkânını düşünen ve bu memleketin ihtiyacatını tamamıyla müdrik hayır-hâh büyük kafalar lazımdır. Sana her ne söylense hakikati görmek istemeyerek kütüb-i bedî‘iyyeden yalan yanlış tedârik edebilmiş olduğun beş on neticesiz malumatı ortaya dökmek için bahsi o tarafa doğru çekip götürmeye uğraşıyorsun.

Biz ne dedik? Servet-i ‘aliyyesiyle müftehir Fransa’da bile yetmiş seksen sene evvelki Eugène Sue, Dumas père, Paul de Kock gibi kudemâ-yı edebîyyenin âsârından bugün elân isti‘nâ hâsıl olamamış, bunların kitapları birkaç senede bir, yeni yeni “edisyon”lar yani kisve-i matbû‘âtla neşrediliyor, yüz binlerce satılıyor. Bugün öyle memleketlerde bile avam muharrirlerinin âsârı havâs-ı üdebânınsından nisbet kabul etmez miktarda ziyade satılıyor. Alexander Dumas’ın “Monte Cristo”sunu milyonlarca avam hayretle, merakla okuyor. Gustave Flaubert’in “Tentation de Saint Antoine”ını hakkıyla anlayarak mütelezziz olabilecek pek az kar’i bulunuyor. Ne yapalım, kânûn-i tekâmül böyledir. Basitten mürekkebe, pestten yukarıya, sehilden müşküle doğru husûl-i muvaffakiyyet pek güçlkle oluyor. Hikmet-i bedâyi‘le tecerrübünüzden dolayı bu kanunu herkesten ziyade siz bilmelisiniz. Hikmet-i bedâyi‘e kadar nasîbe-dâr-ı tederrüs olamayacak kısım-ı ‘avâm dilsiz, yazısız, edebiyatsız mı kalsın? Avrupa bedâyi‘ “dogmatizma”sı beyne’l-‘avâm intişar edinceye kadar tahrîr-i âsâr için kimseye icâzet-i edebîyye verilmeyecek mi? Bu “dogme”ları zât-ı fatânetiniz katiyyetle anlayabildiniz mi? Hatta onlardan bahseden esâtizenin bu nazik zeminler üzerinde ne büyük tereddütlerle gezindiklerini, nasıl hükümlerin, kelimelerin etrafında dolaştıklarını görmüyor musunuz?

Siz, hikmet-i bedâyi‘in dâire-i şümûlündeki güzellik, çirkinlik, sanat gibi kelimeleri görünce bunların evsâfindan mesela hikmet-i tabî‘iyye ve kîmyâda suyun havasından bahsolunur gibi- birer “formül” katiyyetiyle mi dem vuruluyor zannediyorsunuz?

Kitap yutmuş olduğunuzu veya yutacağınızı söylemekle beni korkutamaz, belki bol bol güldürürsünüz. İktisâb-ı ‘ilm ve hüner ekl-i kütüble kâbil olsa bu emirde sizi aciz bırakacak ne oburlar bulunur. Heybeliada’da yağlı, şekerli birer istimalden sonra sokaklara, çamlıklara atılmış, her lisandan evrâk-ı matbû‘a parçalarını ekl ile meşgul birçok hayvanat görüyorum ki bunların ilmen, edeben Hemedânî’den hiç farkları yok... Bir latîfe-i fenniyye olarak bu iddiamı size her suretle mu‘tekid-i fikrîsi olduğunuz bir üstâdın delâil-i bedî‘iyyesiyle ispat edeceğim. “Lalo” cenâbları²⁵⁵ hikâye-nüvîs-i şehîr “Anatole France”ın hikmet-i bedâyi‘ nazariyâtı hakkındaki itikatsızlıklarına ve pek zarif bir istihza olan şu: “O dedikleriniz, hayvanların tekellüm ettikleri zamân-ı terakkî de olur.” me’âlindeki: “*Au temps où les bêtes parleront*” sözlerine karşı bir savlet-i ‘asabiyye ile ihlâl-i ciddiyet ederek: “*Mais, au fait pourquoi ne parleraient-elles pas un jour?*” (Fakat hay hay bir gün hayvanlar niçin tekellüm etmesinler?) diyor. Ve “Anatole France” ile bulunduğundan müstehziyâne bahsediyor.

Üstadın bu şakası işte Şark’ta bir cây-ı sübût buldu. Bir Acem eşeği mu‘cize-i tekellüm gösterdi. Kıyâmet-i edebiyye başladı. Şimdi katırların doğurması kaldı. Belki o da olur. Hâlik-i kevn ve bedâyi‘ nelere kâdir değildir... Evet gülmeyiniz. Aynen böyledir. Eğer Zeyrek bodrumlarında ahır-bend, bütün o müte‘affin moloz merkepleri lisana gele idiler ilmen, fennen, zerafeten işte ancak bu kadar bir vukûf-ı tenkîdî gösterebilirlerdi. Bu, bütün manasıyla bir anırmaktı. Enzâr ve sımâh-ı nezâheti iz‘âcdan başka bir şey değildi... Fakat ahenk-i tenkîdine nağme-i diğer veren bu falso “accompagnement”dan bedî‘ üstadımız pek mahzuz ve mütelezziz göründüler... Enker-i esvât da belki hikmet-i bedâyi‘ fusûlünden bir güzelliiktir de cehaletimiz hasebiyle biz takdir edemiyoruz.

Avrupa’da bir “Renan” felsefesini, itikâdatını, vicdaniyatını istediği gibi temhid eder. Bir “Anatole France” bedî‘cilerin nazariyatıyla alabildiğine eğlenir. Biz burada, ferâsetleri eşekçiliğin hudûd-ı galîzesini geçememiş Acemlerin fermân-ber-i ma‘ârifî ve “Adem-i vukûf sâhibidir.” diyecek kadar henüz lisanını düzeltememiş bedî‘ muallimlerinin esîr-i cehâletleri kalmaya mahkumuz. Bizde fazl ve edep, ilim ve irfanla değil cüretle, şarlatanlıkla, küstahlıkla iktisab olunur. Aramızda tek tük sâhib-i meslek füzelâ-yı hakîkiyye yetişse de onlara ehemmiyet veren olmaz. Çünkü

²⁵⁵ Impressionnisme et le dogmatisme bahsinde sahîfe 212 (Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın notu)

mukaddir olmak muktedir bulunmaya tevakkuf eder. Biz ilmi ihmal ettiğimiz kadar cehle tapır, cühelâdan ürker, “şerlerine lanet” sözüyle muta‘arrızlardan daima çekiniriz. Fakat bu, büyük bir hatadır. ‘İrfân-ı hakîkîyi tepeleyerek serîr-nişîn-i küstâhî olmak isteyen gâsıbîn-i edebiyyeye yumruklarımızı sıkarak göstermeli, hakikate muhalif iddiaların, iknâiyyatın netâyici zillet-i fikriyye olduğunu anlatmalıdır.

Deniz ve su mevcut değil iken sefîne yapılması, hava yok iken balon olabileceği kâbil-i tasavvur ise lisansız edebiyat da olabilir. Fakat seffinesiz deniz, balonsuz hava olabileceği gibi edebiyatsız lisan da bulunur. Edebiyatı lisan doğurmuştur. Âmennâ... Birincinin te‘âlisi ikincinin terakkîsine mütevakkıftır. Bu iki şey arasında bu derece bir ‘alâka-i samîmiyye ve kaviyye mevcut iken benim: “Lisanımızda sadeliğin elzemiyet ve ehemmiyeti cidden bilindiği gün edebiyat başlamış olacaktır.” sözümde tenkit namına vesîle-i temeshur olabilecek ne vardır?

Lisansız edebiyat olabileceğini Şahabeddin Bey yalnız hodfurûşluğu ile değil ikide bir de tezkâr-ı nâmlarını medâr-ı tefazzul edindiği bütün Avrupa bedî‘iyyun-ı muhteremesini bir araya toplasa yine ispat edemez.

Şimdi münekkittteki şiddet-i tetebbu‘ ve ‘atş-ı tefennüne bakınız:

“Çünkü edebiyat ancak hüsn-i bedî‘îye mâlikiyetle yaşar. Hiç olmazsa “Gautier”nin Ma’nâ-yı San’at namındaki kitabını benim gibi yırtarcasına, yutar ve içercesine okumuş olsa idiniz şu râz-ı san’ata vâkıf olur ve böyle bir manasızlıkta bulunmazdınız.”

“Edebiyat hüsn-i bedî‘inden tecerrüd ile, mahrûmiyyetle yaşar.” diyen olmadı ki bunu tasrihe lüzum görüyorsunuz. Laf ola padişahım.

Efendim siz, kütüb-i bedî‘iyyeyi et‘ime-i milliyeden patlıcan dolması, şerbet (hoşaf) kabilinden bir hiffet-i şikem-perverâne ile telakkide yanıyorsunuz. Şimdiye kadar mütalaa yerine ekl ve şurb ile meşgul bulunmuş olduğunuz için devâ-nâ-pezir bir sû-i hazım-ı edebîye uğramışsınız. Artık terbiye-i fikriyye vazifesini midenizden dimağınıza naklediniz. Kitap yırtmak hoyratlığına gelince adam olacak bir çocuk daha mekteb-i ibtidâiyyede iken medâr-ı tefeyyüzü bulunan kütüb-i tedrîsiyyesini hüsn-i muhâfaza etmek lüzum ve hürmetini o zamandan derk eylemek izanına mâlik bulunur.

Sizin gibi zekâ ve fetânetiyle müftehir, koskoca bir muallim, kitaplarını yırtmak yaramazlığında yalnız bir suretle mazur sayılabilir. Kütüb-i bedî‘iyyeyi okur

okur anlayamaz. Yer, yutar zevkine varamaz, hurub şerbeti gibi içer, yine bir lezzet duyamaz. O halde bu manasız saha ıfı parçalayıp r zg ra savurmaktan başka bir   re-i hal s kalmaz. Bu da env  -i bed yi den “  la”  ahab bir usûl-i tederrüs olur. Evet, anlayamadığınız için kitap yırtmak hiddet ve şiddetinde, bu asab likte bir dereceye kadar mazur olabilirsiniz. Fakat bu halinizi itiraf, size gülünç olmaktadır başka bir muvaffakiyyet temin etmez:

“Fakat siz bu gibi en fis-i  s rı okuyacak yerde “Xavier de Mont pin’ler” ve ems liyle u ra m  bir hamm l-ı zihniyyetten ayırlamam  sınız.”

 ocuklu umdan, yani kitaba mâlik olmaya ba ladığım zamandan bugüne kadar “Xavier de Mont pin”in âsârından ne asıl ve ne de tercüme olarak bir sa ıfe k t phaneme girmemiştir. Bu g r h-i muharrir n ile mesleken, nev an bir g ne münâsebet-i edebiyyem olmadığına âsârım   hittir. Fakat siz, vicdan m nkirleri, söylediğiniz sözleri hakikatle ölçmek izanından uzak h sir n-i edebiyyedensiniz. Yalnız söylersiniz.  ddialarınızı bilâ-muhâkeme ve l -tefek  r kabul edecek bazı dalgınlara,  a k nlara tesad f edebilirsiniz i te muvaffakiyyetiniz bundan ibaret kalır. Fakat adam aldatmak hiçbir meslekte makbul değildir ki edebiyatta size bir  eref ve fâide temin edebilsin.

Ben *Cadı çarpıyor* eserimde “Eug ne Sue”lardan “Nat Pinkerton”lardan filanlanlardan ne suretle bahsettim? Bunlar için asrın ‘illiyy n kem l tına ermiş l z m ’t-takl t, esâtize-i edebiyyedendir demedim. Bize nisbetle bir ‘umm n-ı ma  rif olan Fransa gibi bir memlekette bile bu gibi âsâra müncezib, müftekir bir kısım vefir k ri n bulunduğunu ve onlar için bu kitapların edebiyattan sayılacağını anlatmak istedim. Siz ise derhal bana “Mont pin’ler”den müteşekkil bir isk l-i zihniyyet y kletmeye kalkıyorsunuz. Azizim siz yazar iken, yani önünüzdeki kâğıdı karalar iken kar ınızda, sözün sa lamını  r   nden katiyyen fârik, n -kâbil-i i   l k ri n-i ciddiyye bulunduğunu farz ederek tahrîk-i hâme ediniz. Çünkü bu külfet-i i   liyyeniz ile fikri s ib bir ferdi aldatamaz belki aldatabilmi  olduğunuz vehmine düşerek kendi kendinizi i   l etmiş olursunuz.

Av m likle itham ettiğiniz, “m rde-z d” tezyifiyle y d buyurdu unuz *Cadı*’nın 174. sa ıfeden a a ısını ve 208. yaprakta ba layan  hiret mektubunu dikkatle okuyunuz da insaf ediniz. “Nat Pinkerton”da “Mont pin”de bu vadide sözlere, fikirlere tesad f edebilir misiniz? Ben her eserimde k r ilerimi, av m   athiyat arasında yüksek bir felsefeye doğru çekmeye u ra tım. Âsâr-ı muallim neniz de

dâhil olmak üzere Türkçede *Cadı*’nın hikâye şeklinde der-‘uhde etmek istediği vazîfe-i tenvîriyye ve intibâhiyyeyi takiben yazılmış bir kitap daha gösteriniz... İşte *Cadı* da meydanda siz de... Ben de... Elhamdülillah koca millet-i ‘Osmâniyye henüz bu hakikati fark edecek erbâb-ı iz‘ân ve insâftan külliyyen mahrum kalmamıştır. Ama siz, edebiyatın hikâyenin, tiyatronun ahlaka olan tesiratını, münâsebeti[ni] inkâr edeceksiniz. Bu hakikati anlamak için “Goethe” “Moliere” gibi e‘âzımın eserlerini, tercüme-i hâllerini okuyunuz. Yaşadıkları zaman ve muhit üzerine gösterdikleri tesirâtı anlarsınız.

Siz hikâye denince insaniyyeti, münhasıran kısarak arkasından şahlanarak kişneyen aygırlar, feverân-ı ‘aşk ile bağıra bağıra damlarda birbirini didikleyen kızgın kediler, hâlet-i galeyânla cinnet-i sevdâ içinde tasvir eden kitapları murat ediyorsunuz. Çünkü gösterdiğiniz numûneler hep böyle... “Edebiyyat” edebî bu gayesine inhisar eder ise sonra hangi şeye (edepsizlik) deneceği bilinemez.

Bu fikrinizde mazursunuz. Çünkü siz ancak bir kadın çehresi, bir hanım çarşafı, bir madam şapkası, iskarpin, baldır, bacak, korse falan filan görmedikçe cezbe-i edebîyyeye gelemesiniz.

Menba‘-i bedâi‘niz fistanlar arasında “çeşm-i çerez” geçinmektir. O hız ve kuvvetle ne söyleyebilir iseniz söylersiniz. Çünkü başka sermâyeniz yoktur.

Rûbab’daki karagöz göstermeliğine benzeyen kadın resimleri mahsûl-i bedâi‘-şinâseniz olan güzellik numûnelerinden ise tabiatınıza turp sıkayım. Bizde sanâi‘-i nefîseyi ‘atîk hayâlciliğin deve derisi, nâ-zibâ eşkâl-i ibtidâiyyesi derekekine indiriyorsunuz.

Kadim san‘at-ı tersîmiyyemiz şaheserlerinden olup da artık unutulmuş “Kanlı Nigar”ları, “Kınnâb-zâde”leri, “Narçıl Bey”leri, “Tutsuz”ları sanat namına zevk-i millîyyemizde ihyâya uğraşılıyor, sonra da hikmet-i bedî‘a, “Lalo”, “Guyau” filan diye bar barbağırıyor. ²⁵⁶ Bir mecmuanın tasâviriyle musavverât-ı kalemiyyesi sanatın birbirinin muâdili olacağına şüphe yoktur.

Cadı hikâyesinin kabına korkunç bir kadın şekli koymak için hayli uğraştım. Fakat *Rûbab*’ın numûne-i hüsn olarak neşrettiği çirkinliklere benzer bir şey bulamadım:

²⁵⁶ Numara Sahîfe
Rûbab (51) (121)
“ (59) (254) Bu sahâifteki tasâvire
“ (64) (344) müracat olunsun. (Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın notu)

“Bir de benim zannıyla altındaki imzaya bakmayarak Rûbab’ın hareket-i edebîyesini ayrı ayrı, satır satır tahkir ediyorsunuz. Yazık değil mi, efendim çok terlemişsiniz. Niçin bu kadar üzüldünüz, onları ben yazmadım.”

Onları sizin yazmadığınızı biliyorum. İtiraf ederim, o, fikren, üsluben sizden pek aşağı bir kalem. Bu hakikat yek nazarda fark olunuyor. O satırları tenkitten maksadım “müdîriyyet-i edebiye”niz markasıyla bâzâr-ı revâca çıkarmaya uğraştığınız hezeyanları âleme göstermektir.

İzâfe-i nâm-ı üstâdâneniz ile i’lâ-yı kadrine himmet buyurduğunuz bir mecmuadaki o, bî-ser ü bün türrehâtan mahalle bekçisi mi mesuldür? Vazîfe-i müdîriyyetiniz ne olsa gerek? Yalnız para almak mı? Kaç zamandır âfâk-ı matbû‘âtımıza velvele-endâz olan hışm-ı edebînizden ürkmeyerek birtakım abuk sabuklar, acemi fakat cüretkâr elleriyle Rûbab’ın evtâr-ı san‘atını bu kadar âhenk-şikenâne izansızlıklarla nasıl tırmalayabiliyorlar? Hemen burnunuzun dibinde “Karanlıkta meşhur olmak” gibi deli saçmaları nasıl söylenip yazılıyor? Yoksa nisbet-i nâmınızla mübâhî olan her saçmanın iktisâb-ı ma’nâ edeceğine inanacak kadar nefsinizce bir kerâmet-i edebîye mi tevehhüm ediyorsunuz?

Zannederim ki “müdîr” kelimesi bir kuru gururdan ziyade bir vazifeyi mutazammındır. Siz ise yalnız kuruluyor, vazifenizi hiç ifa etmiyorsunuz. Binaenaleyh o hezeyanları yazan ben değilim demekle def‘-i mes’ûliyyet edemezsiniz. Bakınız beyin tezellümlerine:

“Ben hep yıkmaktan, öldürmekten hoşlanır bir vahşî imişim... Yarabbî bu ne kadar cehalet...”

Cadı hikâyesi ve ona karşı tenkit namına gösterdiğiniz tecâvüz-i ‘akûrâneniz bu iki vesfika-i mazlûmiyyet ve ta‘addî-i kalemî bâkî kaldıkça ve şu dünyada sâhib-i şu‘ûr ve muhâkeme beş on ehl-i vicdânın vücudunu kabul zarûreti pâ-y-dâr oldukça siz vahşiliğinizi, muharribliğinizi setr için ne kadar şirretlik, şarlatanlık vadilerinde dolaşsanız beyhudededir.

Bir zâlim-i edebî rolünü oynayanın lüzum gördükçe mutazallim mevkiine inişine bakınız:

“Ben de ne kadar safım, siz hayât-ı husûsiyyem hakkında, utanmadan zerre kadar ‘azâb-ı vicdânî (!!) hissetmeden hüküm veriyor, isnatlarda, iftiralarda bulunuyorsunuz da bunu mu düşüneceksiniz?... Hırs ve garezinizi temin (!) için

elinizde çamur, dimağınızda çirkab, yüzünüzde bî-hicâbî, hücum ediyorsunuz. İşte bu kadar...”

Hakikaten pek safsınız monşer... Kayışdağı suyu gibi... Ben hayât-ı husûsiyyenizden bahsetmedim. ‘Ömr-i edebînizin güzergâhı, o sâniha-pîra apartmanların kapılarından içeri bir hatve atmadım. Bu isnatla iftirayı siz bana ediyorsunuz..

Safvet-i hazîninize âlemi inandırmak için mi “vicdan azab”ından bahsediyorsunuz?.. Bu ne külfet... Ne yorgunluk efendim! Hemedânî Beyefendi refikiniz, onu güle güle inkâr ediyor...

Vicdanın lâf-ı bî-ma‘nâ olduğuna, yokluğuna müttefiken karar verdikten sonra bu “şekâvet-i edebiye”ye çıkmalıydınız. Ona biriniz yok, diğeriniz var, dersiniz nasıl olur? Çünkü bir vicdanlı ile bir vicdansız hiçbir vakit hem-fikir olamazlar... Yoksa Ali Naci’ye nisbeten zât-ı kemâlât-perveriniz “kaşarlanmış” bir edip olduğunuzdan avam üzerindeki te’sirât-ı ma‘neviyyeleri gayr-ı münker bu nevi mücevvef kelimatin istimali hokkabazlığında maharet mi göstermek istiyorsunuz? Kendi nefsinizi her türlü kuyud ve ahkâmından âzâde bulduğunuz bir “söz” ile diğerlerini korkutmaya uğraşmak ayıptır. “Ayıp” da sizin için bî-mana kelimat envâ‘inden ise... Diyeceğim yok...

Benim elimde çamur, dimağımda çirkab, yüzümde bî-hicâbî... Hücum ediyormuşum... Ellerinde hâme-i edeb ve nezahat... Dimağlarında envâr-ı fazl ve fetânet... Yüzlerinde humret-i hicâb... Böyle müstesnâ... Böyle utangaç üdebâ görmek isterseniz Şahabeddin ile Hemedânî’nin *Cadı* hakkındaki makâlât-ı tenkîdiyyelerini okuyunuz. O zaman ne onlara söz kalır. Ne de bu âcize... Hakikat bütün müstekrahatıyla anlaşılır...

Cadı Çarpıyor namıyla yazdığım esere “Bir Kitâb-ı Şütûm” unvanını vermişsiniz. Şu gösterdiğiniz numûne-i ‘ilm ve terbiyeye nazaran bu fevka‘s-san‘at makâle-i nâziğinize ne isim takmalı acabâ?

Siz her nevi kuyûd-ı edebiye ve ahlâkiyyenin zincirlerini kırmış birer ‘akûrsunuz. Fakat yeri gelince diğerlerine karşı bir silah gibi kullanmak için “vicdan”dan “hicab”dan filandan isti‘âneniz, istimdadınız insana acı bir gülme getiriyor...

Buyuruluyor ki:

“Bir de bundan sonra gelecek eserlerinizi okur, yazarsam sözümden dönmüş olacağımı beyan ediyor ve âsâr-ı müstakbelenizi sigorta altına almak istiyorsunuz. Emin olunuz yine okuyacağım...”

Hâyır, efendim yanılıyorsunuz. Böyle bir tedbirin kâr-gir olamayacağını bilirim. Sigorta harîke, deniz kazâlarına filanlara olur. Vebaya, Çakırcalılara karşı sigorta olmaz. Böylelerinden savn-ı Samedânîye sığınılır... İlk tenkidinizde şöyle buyurmuştunuz:

“Eski Hüseyin Rahmi’yi bulmak ümidiyle kemâl-i tehâllükle eseri okumaya başladım. Keşke okumaya idim. Hiç olmazsa şu satırları yazmak gibi günahattan berî olurum.”

Eğer siz yazdığınız şeyleri, birer manayı tazammun etmediklerini bilerek karalıyor iseniz size değil kâr’ilerinize, o zavallılara, acırım. “Keşke okumaya idim. Günaha girdim.” nedâmetiyle “Yine okuyacağım” ısrarı arasında koskoca bir tezat var... Şimdi sarf ettiği sözün bir müddet sonra aksini iddia edene evvelden sebatsız, abuk sabuk, kaçık, bunak filan derlerdi. Zamanımızda bu yâve-gûluk ediplik, münekkitlik ‘alâ’iminden, meziyyatından mı sayılıyor?

Şimdi kâri’în hazeratından bir câhilin, eblehçe ma‘lûmât-fürûşluğunu dikkatli dinlemelerini rica ederim. İşte bakınız:

“Siz edebiyatta hakikatten, üsluptan maksadın ne olduğunu henüz bilemiyorsunuz. Biraz “Taine”i, biraz “Véron”u, biraz “Guyau”yu, biraz “Gautier”yi, biraz “Lalo”yu okusaydınız bunların da ne olduğunu anlardınız. “Buffon” “Üslup aynıyla insandır.” demişti. Veron da: “Üslup; tarz-ı tefekkür, tarz-ı tahassüs, tarz-ı tebliğdir.” diyor... ilâ ahire”

Bu sözler tafra-endâzlığın gülünç bir misalidir. Şahabeddin Bey kemâlât-ı ‘ilmiyyesiyle muhâtabını korkutmak istediği zaman karşınıza koca bir fihrist kitabı çıkarır. Birçok esâmî-i müellif sayar. Ve size, bunların cümlesini okumuş olduğu hissini vermek için “pestenkirânî” bir iki nazariyye-i bedî‘iyye atıp tutar. Bu bir gözdağıdır. Sakın aldanmayınız. Münekkit hazretleri “Yedim içtim.” dediği sahâifi, Çiçekçioglu’nun yuvarlağı gibi yutar görünmüş fakat hakikatte bunun beş on satırını, bile zihnine mâl edememiştir. İşte size şimdi bu hakikati, bu kitap yutmak garâbet-i tefennündeki komedyayı ispat edeceğim...

Münâzırım, bir heybet-i muallimâne ile “Gautier” “Lalo” falan gibi isimler sayınca insan mütehallikâne bir sevinçle yeni yeni nazariyyeler, fikirler işiteceği ümidine düşerek bekliyor. Ve sonra “Buffon”un “Üslup aynıyla insandır.”²⁵⁷ cümle-i meşhûresini fakat ma‘a’t-te’essüf pek bayat asırlık bir sözünü işiterek inkisâr-ı hayâle uğruyor. Bu sözün üzerinden yüz yetmiş, yüz seksen senelik bir zaman geçmiştir. Eğer mu‘âırızım “Buffon”un *Le style est l'homme même* cümlesinden maksadı[nın] ne olduğunu anlayabilmiş ola idi bu sâl-hûrde nazariyyeyi berây-i nezâket bir daha dinler ve çoklarının düşmüş oldukları ‘âmiyâne bir hatadan nefsin kurtarabilmiş bulunduğu için fetânetini tebriken nâkili alkışlardım. Fakat öyle değil. Şahab Bey o sözü burada kâ’ilinin büsbütün zıddı bir mana ve makamda îrad ediyor. Çünkü “Buffon” “Üslûb-ı beyân aynıyla insandır.” kavliyle “Bir insanın üslubu aynıyla kendine benzer.” fikrini kasdetmemiştir. Bu hakikati izah için Fransızca mu‘teber bir me’hazdan şu satırları aynen naklediyorum:

“Le style c'est l'homme”, Forme dénaturée que l'on donne à une pensée de Buffon: “le style est l'homme même”, qui est généralement interprétée à contresens. Buffon a voulu dire, et avec pleine raison, que dans un ouvrage les faits et les idées deviennent le patrimoine commun de l'humanité, mais que le style reste la propriété personnelle de l'écrivain. Il n'y a aucun rapport entre cet aphorisme et la pensée contestable de Sénèque: Le style est le visage de l'ame.. le style des hommes ressemble à leur vie. Il y a parfois en effet désaccord entre le style d'un écrivain et son caractère.

Tercümesi

“Üslup insandır.” şekl-i muharrifinde kullanılan “Buffon”un “Üslup aynıyla insandır.” sözü umumiyyetle hilâf-ı ma‘nâ bir tefsire uğramaktadır. “Buffon” bu kavliyle “Bir eserde, vakâyi‘ ve efkâr, insaniyyetin mîrâs-ı ‘umûmiyyesi hükmüne geçer fakat üslup muharririn mâl-ı şahsiyyesi olarak kalır.” demek istemiştir ki pek haklıdır.

Bu kavil ile “Seneca”ın “Üslup, ruhun çehresidir.” “İnsânların üslûb-ı beyanları hayatlarının müşâbihidir.” yolundaki itiraz götüren sözleri arasında hiçbir

²⁵⁷ Yahut büyük bir edibimizin tercümesi veçhile “Üslup beyan-ı ‘aynıyla insandır.” (Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın notu)

münâsebet yoktur. Fî'l-hakîka bir muharririn üslubuyla ahlak ve tabiatı beyinde mutâbakat bulunmadığı bazen meşhud olur.

Siz, sağını, solunu çiğneyerek: “Yaman kaçır Hocapaşalı” fahriyesiyle yangına koşan mahalle tosunları gibi her hatve-i beyânınızda “Siz bilmiyorsunuz, biz biliyoruz.” iddiasıyla na‘ra-zen kabadayılara benziyorsunuz. Her bildiğiniz şeyde “Buffon”dan yanlış anlamış olduğunuz bu üslup nazariyesi derecesinde nasîbedar iseniz vay halinize... Bâ-husûs yazık taht-ı ta‘lîm ve tedrisinizdeki talebeye...

Dinleyelim, bakalım, bedî‘ muallimi bize ne gibi büyük hakikatler talim edecek:

“Veron da üslup tarz-ı tefekkür, tarz-ı tahassüs, tarz-ı teblîğdir, diyor.”

Buna şüphe var mı? Aksini kim iddia etti? Bu sözlerde yeni bir fikir, yeni bir hüküm yoktur. Bir insanın yalnız üslubu değil şifâhiyâtı da kendi tarz-ı tefekkür, tarz-ı tahassüs ve teblîğdir. Ahmed’in üslûbu Mehmed’in tarz-ı tefekkürünü gösterir, diyen olmadı ki bu sözleri îrâda lüzum görüyorsunuz.

Ma‘a-hazâ dinlemek için dişimizi sıkalım. Belki bir şey öğreniriz:

“Bunu biraz ızah edelim. Üslup yalnız beyan, eda yani tarz-ı ifâde, şekil değildir. Üslup bir şahsiyyetin, yani ruh ve fikrin eda ile imtizacıdır.”

“Yalnız şekil kifâyet etmez. Bunu bilmiyorsanız öğreniniz.”

Üslup kelimesi zaten ruh ile fikri de mutazammındır. Hep bunlar mümtezic bulunurlar. Çünkü fikirsiz üslup olamayacağı gibi ruhsuz fikir de kâbil-i tasavvur değildir. Her fikrin menba‘-ı zuhûru bir zî-ruhun hâl-i fa‘âliyetteki dimağıdır. Yalnız şeklin kifâyet etmeyeceği sözünden de dürüst bir şey anlaşılmıyor. Çünkü bî-medlûl elfâzdan müteşekkil sırf şeklî bir üslubun garâbet-i vücudu insanı hayretlere düşürüyor. Bizim için birtakım kargacık burgacıklardan ibaret olan “hiyeroglif” hatt-ı kadîmi bize belki biraz şeklî üslup hissini verebilir...

Ruh ile fikrin eda ile imtizac etmediği ifadeler hangileridir? Mana bulunan bir üslupta, bir ifadede fikir vardır. Fikri, hiss tevlid eder. Hissi de ruh, yani dimağ... Binaen aleyh her manalı sözde eser-i fikr ve ruh vardır. Fakat kuvvetçe mütefâvittir. Mâhiyyet ve meziyyet-i kelâmı işte bu tefâvütün derecesi tezyid veya tenkis eder. Hatta bî-mana bulduğumuz deli saçmalarında bile muvâzenesi muhtell bir dimağın, mariz bir ruhun teessürât-ı bî-intizâmı vardır.

Monşer siz hiç Buffon’u, Veron’u bahse katmayarak kendi hesabınıza saçmalamakta olduğunuzu söylemeniz merdâne bir hareket etmiş olursunuz.

Ma‘-hazâ yine dinleyelim. Saçma ama eğlenceli:

Hakikate gelince bu hakikat-i hâriciyye, sâbite değildir. Bir hakikat var ki mütebeddildir. Şahsa göre, şahsın tarz-ı rü’yetine, tarz-ı tefekkürüne, tarz-ı tahassüsüne göre değişir...”

Siz “Dogmatizm”, “Septisizm” bahsine girişmek istiyorsunuz. Fakat bunu sizden soran olmadı. Ne ise müstahzaratınızı münâsebetli münâsebetsiz bize peşkeş çekebilirsiniz. Fakat evvela dâhilî, hâricî, sâbit, mütebeddil hakikatlerin hududunu ve sonra şahsa göre tebeddül eden hakâyıkın mâhiyâtını izah lazım gelirse bu işin içinden siz değil, en büyük ustalarınız bile yüzünüzün akıyla çıkamazsınız.

Ben, bir göz hastalığı tesiriyle teki çift görürüm. Öteki, zayıf basarından dolayı bir cismi yarım görür. Bir diğeri nispeten tam görür ve her birimiz şekl-i rü’yetimizin hakikat olduğunu iddia eder iken ortaya zât-ı fuzûlleri gibi ‘amâ-yı cehlinden bî-haber bir hakem-i cür’etkâr çıkarsa mesele nasıl fasl olunur? Bu dava bir “Moliere”in eline geçerse bundan güzel bir komedyâ çıkar... Kâh nalına kâh mihına vuruyorsunuz. İşte:

“Edebiyyatta hakikat, hakikat-i mutlaka değildir.”

Edebiyyattaki hakikatin mutlakiyyetini iddia eden kim? *Cadı Çarpıyor*’da bu bahse dair yalnız şu sözler var: “Edebiyyat bir hüsn-i mutlak mıdır? Değildir. Çünkü bu, ismi olup cismi bulunmayan manasız bir terkiptir.” Mutlakiyyetten hariç olan her şey ise birer mâhiyyet-i mütefâviteye mâlik bulunur...”

Ben, mutlakiyyeti redde sizden ileri varmışken böyle bir isnattan sıkılmıyormusunuz? Zaten Lalo şöyle diyor:

“L’absolu des modernes n’est qu’une relativité élargie”²⁵⁸

dinleyelim:

“Bunu “Guyau”dan “Gautier”den öğrenebilirsiniz. Ben de ne garibim. (Fî’l-hakîka) nelerden, kimlerden bahsediyorum. Siz ki Ada’da, evinizde oturuyor. Her şeyi ilham tarikiyle bildiğiniz, öğrendiğinize kâni’ oluyorsunuz. Bunlar gibi hakikat-i san’atı keşf için müzeleri, kütüphaneleri, sahneleri dolaşanları

²⁵⁸ Tercümesi: Şimdikilerin mutlakiyyeti mütevessî‘ bir “nisbiyyet”ten başka bir şey değildir. (Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın notu)

budala telakki ediyorsunuz değil mi? Efendim ilham dururken niçin çalışmalı?..”

Of! Bu “Guyau”lar “Gautier”ler hiç kaleminizden düşmüyor. Şeker demekle ağız tatlılanmayacağı gibi esâtize-i efrensiyyeyi böyle vird-i zebân edinmekle bir insanın hikmet-i bedâyi‘ âlimi olması lazım gelmez. Müzeleri, kütüphaneleri dolaşanları budala addettiğime dair bir küçük cümle ibraz edemezsiniz. Ben, her şeyi ilham tarikiyle biliyordum. A‘lâ fakat zât-ı fetânet-simâtınız, büldân-ı sanâyi‘ ve mahâsinden nereleri dolaştınız? Tettebbu‘âtınızı hangi müzelerde, kütüphanelerde, medâriste ilerlettiniz? Sanâyi‘ ve âsâr-ı ‘atîka namına gördüğünüz şeyler: Çemberlitaş, Sultan Ahmet Meydanı’ndaki kırık yılanlar, Yeniçeri Kıyâfethanesi, Sarayıçi’nde, “Müzehane” namını verdiğimiz mahaldeki tasnîf-i fennî bile düşünülmeksizin çarpık çurpuk oraya buraya gelişigüzel atılmış yosunlu heykeller... Değil mi?

Ha evet... Affedersiniz unuttum... Beyoğlu’nda, duhûliyyesi mecîdiyyeye canlı heyâkil müzelerindeki tedkikat ve fa‘âliyyet-i medîdeniz aklımdan çıktı. Galiba “étude de nu” şâhâdetnâmesini de “Maison Américaine”dan almıştınız...

Oh monşer, bu mesâ‘î, bu dehâ-yi san‘atkarâneniz takdir edilmedi. Kadriniz bilinmedi. Çok yazık... Muhitin bu kadir-nâ-şinâslığına rağmen kat‘â yılmayarak bu yerli müzelerimizde durmayıp çalışmalı, “artistik” tettebbu‘âtınızda şiddetle devam etmelisiniz. Ve hem yutar yahut yırtarca okumuş olduğunuz “Lalo”nun “Hikmet-i Bedî‘iyye” medhaline “Guyau”nun “Mesâil-i Bedî‘iyye” eserine “Maurice Griveau”nun “Güzellik ‘Anâsırı” kitabına, bütün bu nazariyyât-ı dakîkanıza müessesât-ı ‘ilmiyye ve fenniyyece tamamıyla bir çoraklık olan bu memlekette başka bir mahall-i tatbîk nerede bulursunuz? Dest-i tecessüslerinde reh-nümâ-yı seyahatleriyle dolaşan “turist”ler gibi siz de bu kitapları ceblerinize, koltuklarınıza sıkıştırarak Galata’dan Şişli’ye kadar Kömürcü, Çiçekçi sokakları, Elmadağı ve emsâli mahallerdeki dârü’l-mahâsin ve sanâyi‘i dolaşarak cevalân-ı bedî‘înizde bî-nihâye semerât iktifat edebilirsiniz.

Âkilü’l-kütüb olmak oburluğuyla ne kadar fahriyye-gûlukta bulunsanız ben sizin gibilerinin bedâyi‘-şinâslıktaki derece-i kudretlerini pek iyi bilirim. Her satırda bir Frenk ismi zikretmeyi şeref-i kalem addettiğiniz halde Frenklerin sanâyi‘-i

nefiselerine dair bildikleriniz pek mahdud ve hemen hiç gibidir. Durunuz size söyleyeyim:

Musikide, “Traviata”daki “Addio del passato” “Faust”taki Marş, “Mascotte”taki “Des Moutons” düettosu ve emsâli hazin yahut şevk-efzâ lahn-ı ‘avâm-firibâneleriyle harc-ı ‘âlem sırasına geçmiş parçalar. Birkaç “vals” bu meşhur “morso”lardaki “melodi”lere, fenn-i mûsikîye gayr-ı vâkîf çok kimseler, hatta çoluk çocuklar da meclub olabilirler... Sonra “Berlioz”un bir “üvertür”ünde mükemmel başınız ağrır. “Beethoven”ın bir “senfoni”sinde derin bir uykuya dalarsınız. Bir “Handel” bir “Gluck” ile bugünkü bir “Massenet”nin âsârını, elhân-ı san‘atlarını birbirinden ayırmazsınız... Ne “armoni”den anlarsınız. Ne “tonalite” bilirsiniz. İhtimal ki “nonsensibile” denilince bunu bakkaldan, kasaptan hâsılı alacağını talep etmek safvetinde bulunan esnafın birinden gelmiş, sinire dokunur bir hesap pusulası meâl-i rakîkinde tercüme edersiniz...

Fenn-i tersîme geçelim. Buna dair ciddi, derin ne biliriz? Resimden bahsedilince çocukluğumuzda lâlâlarımızın ellerimizden tutup bizi çarşı içinde dolaştırırken kapalı dükkânların önünde kurulmuş resim sergileri akla gelir. Elllerinde gürz, karşı karşıya Şah İsmail ile, esâtîri bir canavara benzeyen, boynuzlu Arab Üzengî... Şah, fil kadar heybet-nümâ bir atın üzerinde... Dev hey’etindeki Arab’ın şakağından aşağı kanlar akıyor. Sonra, iki tepe üzerinde yine karşı karşıya, zirveleri al bayraklı Galata ve Bayezid Kuleleri... Haliç’in bir sahilinden diğerine iki ejder-i mütekallis gibi uzanmış yılan-kâvî bir çift köprü... İki yamacı dolduran mik‘abî kutulara müşâbih evler... Yüz anbarlı Mahmudiyye, sâir kalyonlar... Dünya güzeli ve denizkızı tasvirleri... Bu meşher-i san‘atı, ağızlar açık birer meftuniyyet-i vâlih-âne ile seyreden bir sürü halk. Şah İsmail’in son gürzüne karşı Arab Üzengî’nin alacağı müşkül vaz‘-ı müdâfa‘ayî mütenekkıd mırıltılar...

İlk tahassüsât-ı tersîmiyyeyi, en basit menâzır kavâidinden ‘ârî bu millî levhalardan duymadık mı? Bunlardan temeşşuken hanelerimizin ta helâ duvarlarına varıncaya kadar bütün cidarlarını kalyonlar, tasvirler ile doldurmaz mı idik? İlk heves-i şâ‘iriyetimizin tecrübe sahîfeleri hep böyle ev, mekteb, sokak duvarları değil miydi? Bugün bile aransa oralarda dem-i tufûliyyet ve şebâbımızın, fenn-i resim ve eş‘ârdaki en feverânî âsâr-ı san‘at ve bedâyi‘ini buluruz. A‘zâ-yı vücûd-ı beşerden tersimine en ziyade merak gösterdiğimiz uzvun hangisi olduğunu anlar ve hâlâ duvarlarda:

Bunu yazan tosun

Okuyana

beyt-i meşhûrunu okuruz.

Meşrutiyete erdik. Güya tezyîd-i mekâtib, ıslâh-ı tadrîsâta uğraştık. Fakat terbiyeten, ruhen ‘an‘anâtımızın mu‘akkab-ı harfîsiyiz... Ber-hurdâr olmadık, olamıyoruz.

En “naturalist” bir milletiz. Ama kıymetimizi ne kendimiz biliyoruz. Ne de kalın kafalı Avrupalılar anlıyorlar. Hikmet-i bedâyi‘deki zevk-i dehâmızı teşhir için kadim sanatlarımız numunelerinden müteşekkil bir sergi açsak oraya koyacağımız, kasaplardaki erkek koyunlar gibi isbât-ı cinsiyyet için nişâne-i edebîyle mücehhez kırk elli sene evvelki Karagöz, Avrupa müzelerinde, üryan ve tâmmel-a‘zâ eserleriyle en ziyade cesâret-i san‘at göstermiş olan esâtize-i heykeltıraşânı şermsar bırakır... Ve sonra edeben, ahlaken ne gülünç riyâkârlıklarımız, ne sahte ‘iffet-perverliklerimiz vardır...

San‘at-ı tersîme bu kadar erken başlamışken bugün bir “Rembrandt” bir “Watteau” nedir bilemeyiz. Eserlerini birbirinden ayıramayız. Geçen sene Paris’te müzeden aşırılan “Leonardo da Vinci”nin “Jocond” tablosu ve “Millet”nin “Başak Toplayan Kadınlar”, eser-i benâmı nev‘inden yani “Gautier”nin Ma‘nâ-yı San‘at unvanlı eserinde misal olarak gösterdiği levhalar kabilinden bazı meşhur âsâr-ı tersîmiyyeyi risâle, kitap ve gazetelerde kopyalarını görmüş olmakla tanınmışızdır. Ve her halde rûh-ı san‘ata hulûl iktidarıyla, anlayarak ciddî bir meftuniyyet tesiriyle, âlimâne bir tenkit meshûriyetiyle değil...

Heykeltıraşlıktan bütün bütün yayanız. Nehte dair çoğumuzun gördüğümüz ders, büyük kışlarda, kar yığınlarından arslan heykeli namına, tirâşide-i san‘atımız olarak vücuda getirdiğimiz kömürden siyah göz ve kaşlı eşkâl-i ‘acîbedir. Bu bidâ‘a ile esrâr-ı dakîka-i san‘ata ve “Phidias” ile “Michelangelo” arasındaki mukâyesâta dair açılan bahislere karışmak büyük bir hadd-nâ-şinâslıktır ama bu küstahlıkları maharet ve fazilet zannedenlerimiz çoktur.

Bu nevi münekkitlerimiz, bedî‘cilerimiz dopdoludur. Cehâlet-i nâstan cüretlenerek fen, ilm, felsefe, bedâyi‘ namlarına istedikleri gibi atıp tutarlar. Âkilü’l l-kütüb olmak temeddüh-i garîbiyle işitenleri hayretlere düşürürler. Bunların kîhf-ı ‘ilm ve idrâklerini karıştırır iseniz meydana bir sıfır, bir hiç, bir Şahabeddin çıkar...

Münekkit hazretleri, son makalelerinin ilk satırlarında şöyle buyuruyorlar:
“Ben edebiyat ve sanat karşısında kendimi düşünecek kadar bir kûteh beyin
veya dimağı malul bir şahıs değilim.”

Ben de malul dimağlar ve yediği kitapların sû-i hazmıyla saçmalayan
dîvânelerle bir bâb-ı münâkaşa açmak merakında hiç değilim. Bu bahsin içinde ne
ben varmışım ne de Şahabeddin Bey’in kendisi... Ancak sanat (!), edeb (!), hüsn-i
niyet (!) var imiş... Fakat hezar teessüf mu‘ârizlarımızın satırlarında bu iddia edilen
fezâ’ilden şemme göremiyorum. Noksânî-i bidâ‘a ve iktidarı söğüp saymakla kâbil-i
cebr ve iktisab zannediyorlar. Sonra bu fazîhayı menâzırlarına isnad şirretliğiyle
kabahat bastırmaya uğraşıyorlar. Bu ne zillet-i edebiye!...

Edebe Yan Bakar Bir Mevzu

Mu‘ârizım: “Ben edebiyat ve sanat karşısında kendimi düşünecek kadar kûteh
beyin veyâ dimağı malul bir şahıs değilim.” buyuruyorlar. Mektepten târîh-i
neşâ’itleri olan on sene zarfında edebiyat ve sanat karşısında kendini düşünmeyip
de Şahab Bey acaba neye vakf-ı tefekkür etmiştir? Hani ya semerât-ı tettebbu‘ları
nerede? Bu suale karşı yine benim için: “Bu adam ya kördür. Yahut memleketteki
hâdisât-ı edebiyyeye vâkıf değildir. Beni ve eserlerimi tanımıyor.” şikâyet-i
mağrûrânesiyle feryâda başlayacaktır. “Eserlerim” temellük-i ‘azamet-fürûşânesiyle
bağırıldığı âsâr, küçük hikâye, makale, piyes, fantezi gibi birtakım kopuk şeylerden
ibarettir. Bunların içinde edbiyyât-ı ‘Osmâniyyeye ait kalınca ciltlileri de vardır.
Fakat hazret-i müellifin tarz-ı mesâ‘îsindeki madrabazlığı bilenler, hele maksad-ı
te’lîfine samîmen vâkıf olanlar, bu müellifât-ı ber-güzîdenin isimlerini duyunca bir
takdîr-i ma‘kûsla dudak ısırıktan kendilerini alamazlar. Şahabeddin Bey sadâ-yı
mevcûdiyyetini hacminin birkaç yüz bin misli mesâfelere kadar neşre sâ‘i bir nâkûs-ı
edebîdir. Tanîn-endâz-ı san‘at olduğu zamanlar velvele-i iddi‘âsını duyup da
dehâsına hayran olmayanları hissizlikle, cehaletle itham eder. Bedî‘cimizin, mesela
Sami Paşazâde Sezai Bey’in “Sergüzeşt”i ve Ahmed Hikmet Bey’in “Haristan,
Gülistan”ı kabilinden iştihar etmiş bir şaheseri yoktur. Kendisi kudret-i fâtıranın
dünyaya nadir gelir bir nüsha-i bedî‘ası olmak itibarıyla eserlerinden daha
meşhurdur. Ve öyle kalacaktır.

Bu büyük müellifin dehâ-i hünerverîsi karşısında beni lâl ü mebhut bırakmak için Hemedânî, refîk-i edebîsinin *Çıkmaz Sokak*'ından bahsetti. Acemoğluna göre “Şahab”ın en şahbaz eseri bu imiş.

Mevzu, mâhirâne tasvir için müessirin kendi kaleminden en ziyade ümîtvâr-ı muvaffakiyyet olduğu bir şey: “Sevicilik”... Fâ’ide-i ictimâ’iyyece bu bahsin mübâhis-i sâireye takdimen tedkikine şıtab gösterilmesindeki hikmet-i intibâhiyye elbette müellifçe malumdur.

Eser müfid, muhtasar... Üç perdelik bir “piyes”. Tarz-ı tahrîr bazen, Şahabeddin’in şiddetle tenkit ettiği Kemal Bey merhumun üslubunu taklit derecesinde “romantik” çünkü:

“Gözlerinde her şeyi saklamak isteyen bir bulut... Güzel dudaklarının ucunda zehirden bir tebessüm çiçeği (!) var...” nev’inden edebiyatımızın seksen beş, doksan tarihlerine ait ma’rifet-i beyân nümûvveleri görülüyor.

Müellifin bu mevzudaki vukûf-ı ‘ilmiyyesine gelince yine göz boyamacılık itiyadından şaşmıyor. ‘İndiyyât-ı fenniyyesini ortaya saçıyor. İhtiyar erkeklerin genç zevceleri bu illetle musâb olurlarmış zannında bulunuyor. Bazı kadınlar arasındaki musâbiyyet sırf erkeksizlikten değildir. Bu ma’lûliyyete hemen her gecesini bir erkekle geçiren âlufteler meyânında da tesadûf ediliyor. Bu marazın şimdi Garb’da Şark’ı dûcâr-ı hacil edecek kadar kesir olduğunu bazı Avrupa müellifatında okuyoruz. Bunun müvellidi orada da aynı esbab olduğu iddia edilemez. Binaenaleyh *Çıkmaz Sokak* piyesinin üçüncü perde ve on birinci meclisinde ihtiyar Nesib Paşa’nın genç zevcesi (Refika) Hanım’ın üvey oğluna karşı olan şu:

“Evet, itiraf ediyorum. Ben Cavide’yi seviyorum. “Ağlamaya başlar.” Onun yerine bir erkek de sevebilirdim. O zaman Paşa’nın namusu ne olurdu? “Daha ziyade ağlar.” Bizim ne kabahatimiz var? Kabahat kocalarımızda... Taze (!) genç (!) kızları ihtiyar kollarının arasına alıyorlar. Şüphesiz biz gençliğimizi, hararetimizi, kalbimizi onlara vakfedemeyiz... Onlar ihtiyar, biz genç, zaten kalbimizde sevmek, sevmek için büyük bir ihtiyaç var. Biz bu maya ile onların muhitine düşüyoruz. Onları sevemiyoruz. Tabii o zaman arıyoruz. Bir genç erkek üzerinde tevakkuf ediyoruz. Fakat onunla görüşmek o kadar güç ki... Bu kadar müşkilata maruz kalmaktansa...”

İ’tirâf-ı mütezallimânesi setr-i günâh için söz tedârikinden başka bir şey değil... Çünkü bir Avrupalı sevicî kadın aynı mazereti serd etse buna herkes güler... Çünkü

orada aynı esbâb-ı ma‘zeret mefkud fakat aynı maraz mevcut... Bu emrâz-ı cinsiyyenin ruhi ve fizyolojikî o kadar derin esbâb-ı fenniyyesi vardır ki mesela aynı yoksulluk felaketine mübtela diğer bir hanım ihtiyar zevcine, en kirli bir uşağı, ispîri, bâğçevânı tercih eder de bir kadınla teskîn-i arzûdan şiddetle nefret gösterir.

Binaenaleyh Şahabeddin Bey’in piyesindeki Refika Hanım’a:

“Ben Cavide’yi seviyorum. Onun yerine bir erkek de sevebilirdim. O zaman Paşa’nın namusu ne olurdu?” dedirtmesi psikoloji ve fizyoloji nukât-ı nazarlarında büyük bir hata ve gülünç bir tecrübesizlik eseridir. Çünkü “aşk” intihabla, irâde ile, ölçü ile, mizanla olamaz. Bu dünyada en ziyade menfa‘at-nâ-endîş bir şey varsa o da muhabbettir. Bir insan menâfi‘-i mâddiyyesine en çok tevâfuk edeni sevebilmek ihtiyarına mâlik değildir. Zî-servet ailesini terk ile adi bir herife kaçan kızlara ve fûrû-mâyeden bir ma‘şûka için asıl vâlideyninden ebediyyen iftirakı ve her türlü kaza, belayı göze aldırarak sefaletle kucaklaşan delikanlılara roman sahâifinden ziyade hakikat sahalarında tesadûf olunur. Aşk hiçbir hesaba gelmez. Onun şiddet-i harareti bazı dereceli sobalar gibi arzuya göre tezyid veya tenkisen tanzim edilemez...

Birtakım ihtiyar zenginlerin, genç kadınları taht-ı zevciyyetlerine almalarındaki mahzurdan, bunun sû-i te’sîrâtı-ı ictimâ’iyyesinden bahsedilmek ve bi’l-hâssa bu halin Şark’ta tevlid ettiği vahâmet gösterilmek istenilmiş... Fakat yanlış fikre, yanlış nazariyyeye sapılmış... *Çıkmaz Sokak* muharririnin bu iddiası şâzz kabîlinden olabilir. Lakin hiçbir vakit kâ’ide-yi ‘umûmiyye olamaz.

Genç kadın alabilmek fırsatına mâlik ihtiyarların her memlekette, her diyarda bu saadetten tena‘um için can attıkları görülüyor. Bundan pek çok vahâmetler, facialar tevellüd edebilir. Fakat sevicilik bu vahâmetlerin belki sonucusudur. Bir nisbet ve muvâzene-i tabî‘iyye bulunmayan bu nevi izdivaçların sebep olduğu sû-i ‘avâkıb ve fecâyi‘i daima romanlarda, piyeslerde, sinematograflarda görüyoruz. Servet-i zerin, servet-i kalbin, vefret-i muhabbetin bir ihtiyar vücudu genç bir kadını harâretlendirebilecek kadar ateş-bâr edemediği görülüyor. Bu hakikat karşısında e‘âzım-ı felâsife ve mütefekkirinden bile çoğu yanılarak pusulayı şaşırmıştır...

“Schopenhauer” altmış yaşında bir erkeği tamâm-ı sinninin devre-i zindegîsinde addediyor. “Mantegazza” nev‘i ricalden müsinnlerin en genç kadınlar ile izdivaçlarında hiçbir mahzur bulunmadığını iddiaya kadar vardığı halde bir koca karının genç bir erkeğe varmasını pek müstekreh, pek gayr-ı tabî‘î envâ‘-i muzırrâtı

dâ'î bir keyfiyyet telakki ediyor. “Molier”, “Balzac” gibi mudhikât-ı beşeriyeyi pertev-sûzla tahlil eden nevâdir-i fuhûl bile eserlerinde istihza ettikleri bu gülünç zaafa nihâyete'l-emr tevdi'-i girîbân etmek tehlikesinden nefislerini kurtaramamışlardır.

İhtiyarların, bu şebâbet-perestliklerini adeta cinayet addeden delikanlıların aynı menzile-i hayâta vusullerinde, aynı sanemin ibâdetkârı olacaklarında şüphe yoktur.

İnsaniyyetin pek derin sefâletleri, pek acınacak illetleri var... “Sevicilik” bunlardan biri... Fakat nev'inden muhabbet-i mütecânise ile müttehim kalan yalnız cins-i latîf değildir... Ricâlin de bundan aynı hisse-i ma'yûbeleri var... Ahlâfın ta Sokrates'lerden, Virgile'lerden tutturarak “Michelangelo” “Goethe” “Lord Byron” vesair en büyük dehâta doğru teşmil ettiği bu ithâmâtını okur iken insan ne düşüneceğini şaşırıyor.

Ricalde de aynı hâlet-i gayr-ı tabî'iyenin zuhuru bâdî, Şahabeddin Bey'in Refika Hanım hakkında düşündüğü aynı sebep olmasa gerek. Çünkü “Goethe”nin “Byron”un hiçbir[inin] ihtiyar Nesib Paşa'nın hıyânet-i nâmûsu endişesiyle bu Çıkmaz Sokak'a sapmış bulunmalarına ve hele kaht-ı nisvâne uğramış olmalarına hiç ihtimal tasavvur edilemez.

“Marcel Prévost” ecnebi mürebbiyyelerinin Fransız aileri nezdinde ikâ' ettikleri pek elim muzırratları tasvirâ, *Les anges gardiens* “Melekü's- Sıyâneler” namıyla yazdığı son eserine sevicilik de karıştırmış. Bu halin ahlak ve sıhhat üzerine olan ruhi ve fizyolojikî bütün tesiratından kemâl-i vukûf, mahâret ve zerâfetle bahsetmiş... Beyanında o kadar nezâhat var ki her şeyi söylüyor. Fakat “sevicî” kelimesini çizmekten kalemini sakınıyor. Yalnız bu tabiri kullanmıyor.

Banker ailesi nezdinde İngiliz mürebbiyyesi bulunan “Fanny” terbiye-gerdesi olan Matmazel “Berthe Segré”yi seviyor. Ama ne seviş!.. İki kadın birbirini adeta kendi gözbebeklerinden kıskanır bir hale geliyorlar. “Fanny” Matmazel “Berthe” üzerine bir hâkim-i mutlak kesiliyor. Mürebbiyye ne derse o, oluyor. Artık ananın babanın hiç ehemmiyeti kalmıyor. Tâlib-i izdivâcî olanlara “Berthe” hep cevâb-ı redd veriyor. Teehhülden ibâ ediyor.

“Berthe”in pederi Banker “Haumont Segré” iflas tehlikesine düşüyor. Açığı kapanmak için kızının servet-i zâtiyyesinden isti'âne etmek istiyor. Fakat Mürebbiyye “Fanny” bir habbe verdirmiyor. Bütün servetiyle beraber yedd-i zabtına

almış olduğu şâkirdi “Berthe”i hâne-i pederden kaçırıyor. Matmazelin pederi iflas ediyor. Vâlidesi hâlet-i nez‘e geliyor. Fakat hain Fanny, kızı hâl-i ihtizârdaki anasını görmeye göndermiyor. Bedbaht Madam “Segré” kızını göremeden ölüyor.

Mürebbiyye ile şâkirdi, Fransa’nın cenubunda “Cornioules” ormanlarında kâin bir “şâle”nin inzivâ-yı pür-sükûtuna gizleniyorlar. Bazen perdeler inik, kapılar kapalı, ikisi bir odada sâ‘ât-i vahdet geçiriyorlar... Fakat “Berthe” günden güne sıhhatini kaybediyor. Asabileşiyor. Berbat oluyor. Matmazelin pederi müflis banker Mösyö “Haumont Segré” bir gün gizlice “Cornioules”ye geliyor. Mürebbiyye ile kızının inzivâgâhlarına bir hırsız gibi giriyor. Fanny’yi salonda yakalayarak üzerine çullanıyor. ‘Ateş-i intikâmla birer demir kıs[k]aç salâbeti peydâ eden parmak ve tırnaklarıyla İngiliz karısını boğuyor...

İşte size ihtiyar Nesib Paşa zevcesi olmak felaketine uğramaksızın aynı dâ’-i sevdâyâ tutulmuş bir matmazel...

“Berthe” erkeği mebzul bir muhitte bulunuyor... Sağından solundan ‘arz-ı sûziş eden çeşit çeşit delikanlılar var... Fakat kızın meyli o cihete değil... O, “Prévost”ları tasvirinde müşkilât-tahlîliyyeye düşürecek bir şiddetle mürebbiyyesini seviyor. Onun için anasını, babasını, dünyasını her şeyini feda ediyor.

Muhtelif sebepler aynı illeti tevlid edebilirler. Fakat her Nesib Paşa zevcesi ihtiyar kocasından Cavide Hanım’ın sevdasıyla intikam almaz. Bu bir şâzzdır. Ben ise hikâyelerde, piyeslerde, umumi kâideler, caddeler üzerinde yürümek isterim. Avrupa’da bu mevzulardan dem [v]uran muharrirler yok değil... Fakat orada bütün mevzu zeminleri karış karış işletilmiş, eşkâl-i tasvîrât daralmış... Lakin bizde henüz her taraf nâ-refte... Her sâha-i tefekkür hemen kalem girmemiş birer bekârette...

Seviciliğe gelinceye kadar muhtâc-ı tenvîri olduğumuz vâhimiyyeten ona mütekaddem ne mevzular var. Fakat Şahabeddin Bey bu girive-i ahlâkîyi, ondan, isti‘âne-i muvaffakiyyet maksadıyla intihab etmiştir. Kuvve-i kalemiyyelerinden henüz pek emin olamayanlar, mevzû’un vekâhatına ta‘lîk-i ümît ederler. Yarın, öbür gün şu‘bede-bâzân kalemden biri daha çıkıp dalıktan bahsetse kendine “Musavver Tarîh-i Harb” muharririnden yüz kat ziyade kârî’ bulur. Çünkü âlem dedikodu meraklısıdır.

Frenk Bedâ'î'-Şinâsâmı Ne Diyor?

İlim, edep, terakkî ve sanat karşısında kendimizi unutalım. Beyhude iddialardan, gururlardan, fuzûllüklerden vazgeçelim. Samimi hareket edelim. Kendimizi dâhi, âlemi sersem zannetmeyelim.

Şahabeddin Bey'in, yazdığı her satırda, 'illet-i tahrîri, ne olduğu gözlere batıp durur iken "Sanat menfa'at-nâ-endîştir." felsefe-i bedî'iyyesiyle bize caka satması yalnız gülmekle geçilebilecek tuhaflıklardan değildir.

Ben, bu inatçı bedî'ciye bidâyet-i bahiste "estetik" kitaplarını "ansiklopedi"leri filanları karıştırarak meseleyi itnâba düşürmemesini ihtar etmiştim. Fakat beyim malumat satacak... Hemedânî gibi [eşek] sürücüler tarafından bi't-tevkîl sadr-ı kelama geçirecek... "Sanat, menfa'at-nâ-endîştir." yaygarasıyla her şeyden bir isti'nâ-yı ahlâkî gösterecek. Sonra en ufak vesilelerden istifadeyi kaçırmayarak "Rûbab"da resimlerini neşredecekler... İstihar için her fırsatı ganimet bilecekler... İstihara liyâkat-i sahîhaları olmayanlar, resimlerini neşretmekle meşhur değil belki gülünç olurlar. Bu itibar ile "Kırmızı Horoz" sizden, evet her ikinizden pek meşhurdur.

Ahâli, bir edibin âsârını, kesret-i müellifin içinde güzîde bir fazîlet-i tasvîr ve müstesnâ bir kudretle yazılmış âsârını, tanıdıktan sonra müessirin çehresini görmek merakına düşer. Yoksa birkaç haftada bir, beş on satırlık türrehât-ı nesriyye ve şi'riyyesi bâlâsına derc-i tasvîr ile halka vechini peşkeş çekmek, takdiri değil nefreti mucip bir yüzşüzlüktür. "Reklam" sahâifinde birçok kunduracı, bakkal, kasap simâları hatta beygir, inek, köpek nev'inden hayvanat resimleri bile görülüyor, bu bir nevi şöhret dilenciligidir. Kimseye bir meziyyet ve şeref-i hakîkî temin etmez. Sıkılmaz iseniz birçok kartpostallara fotoğrafınızı çektirip şehrin bütün kahvehanelerine deste deste tevzî' edebilirsiniz. Fakat görenler: "Bu zat kim imiş? Ne yapıyormuş?" diye sorarlar. Keyfiyyetin müşkül ciheti işte buna cevap vermektir. Çünkü o simâ halk için bir meçhûliyyet-i mutlakadır. Böyle bir "zıpçıktı"nın belki kaşını, gözünü beğenen bulunur. Fakat bu suretle kazanılacak şöhret her halde bir şöhret-i edebiyye değildir. Çünkü bunu bir perukâr çırağı da yapabilir...

Hemedânî kim oluyor? Hangi salâhiyyet-i vukûf ve tettebbu'la bahse karışıyor? Bu isimde bir Acem'in leh veya aleyhinde harf-i vâhid yazmadım. Bu bahisle onun ne alakası olabilir? Mutlak meşhurluk sevdasında ise kâbiliyyetinin istihara müsait

diğer cihetlerini tedkik etsin. O muharrir değil, hatta insan bile değil, taş atmadan âleme sıçrayan bir çirkab. Bir çirkabın meşhuriyyeti menfuriyyetini izâle edemez...

Şimdi sanat “menfa‘at-nâ-endîştir” nazariyyesine gelelim!

Rechercher une fin comme servant à la vie c'est à dire Comme bonne et utile -c'est nécessairement perdre de vue son caractère esthétique.

Tercümesi

“Hayata hâdim bir gaye aramak –yani iyi ve nâfi‘ olmak itibarıyla- maslahatın bi’z-zarûre haslet-i bedî‘iyyesini nazardan kaybetmek demektir.”

Bu ibareyi, “Guyau” “Spencer”den naklen “Mesâil-i Bedî‘iyye” unvanlı eserinde zikrediyor. Ve sonra cevap veriyor. Verdiği uzun cevabın bazı cümlelerini Fransızca metinleriyle birlikte işte aynen naklediyorum.

..... Pour éprouver un plaisir esthétique, encore faut-il d'abord éprouver un plaisir quelconque; il n'y a rien d'esthétique dans un état indifférent et neutre.

Tercümesi

“Bir zevk-i bedî‘î duymak için evvelce herhangi bir şeyden zevk-yâb olmak iktizâ eder. Bir hâl-i bî-gânegî ve bî-kaydîde şemme-i bedî‘iyye bulunamaz...”

Ve:

..... Or il n'est pas de plaisir plus intenses que ceux qui répondent à la satisfaction d'un besoin vital.....

Tercümesi

“Binaenaleyh bir ihtiyâc-ı hayâtiyyenin tatyîbine²⁵⁹ yarayan bir zevkten daha şiddetlisi olamaz...”

Ve:

... il nous paraît donc impossible par cette raison, de considérer le désir et la satisfaction comme essentiellement antiesthétiques.....

Tercümesi

“... Bu sebebe mebnî, arzu ve onun tatyibini esâsen hilâf-ı bedî‘î addetmek bize gayr-ı mümkün görünüyor...”

²⁵⁹ Ekser-i üdebâmız (tatyib) yerine tatmin kelimesini sû-i isti‘mâlde ileri varıyorlar. (Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın notu)

İhtisara riâyet endişesiyle bu cümleleri uzun sahîfeler arasından oradan buradan aldım... “Guyau”yu okudun mu?” istifhâm-ı mağrûrânesiyle yüzüme bağırان mu‘allim-i bedî‘î beyefendiye bu uzun ve mühim bahsi aslından, fakat bu defa yalamadan, yutmadan dikkatlice insan gibi okumasını tavsiye ederim.

İddi‘â-yı fâsidine taraftar göstermek için “Guyau”yu yalancı şehâdetine davet büyük bir cesarettir. Fakat fazilet değildir. Bu müellifin-i ecnebiyyeyi yanlış anlamak cehalettir, kabahattir. Fakat bu yanlışlığı bî-muhâbâ ta‘mîme uğraşmak hamâkattir, rezalettir. İmtiyâz-ı kırâ’atlarını kendinize mevhub zannettiğiniz bedî‘iyyûn-ı muhteremeden biri işte böyle meydana çıkar. Sizi ‘alâ melei’n-nâs tekzîb eder.

Sanatta “menfa‘at-nâ-endişlik” meselesini iki söz ile kâbil-i hall mi zannediordunuz?

Bir kere meseleyi nefsinize tatbik etsenize... Sizin hayât-ı san‘atkârâneniz nerelerde cereyân ediyor? Mekteplerde, gazete sütunlarında, kitap sahâifinde... A gözüm bir defa insafla düşünsenize!.. Hangi gazete parayı çok verirse oraya gidersiniz... Hangi bahis kolayınıza gelirse onu karalarsınız.. Hangi mevzuların ihtimâlât-ı intihâlleri vâsi‘ ise onları yazarsınız... Sizin, hayatın, sanatın zîr-i hükm-i menfa‘at-nâ-endişisinde yaşadığınız anlar, hangi zamanlarınızdır? Bilinemez... Ha, evet affedersiniz... Ruhunuzda heyecân-ı bedî‘î ve onun mevlûdu bir hüsn-i bedî‘î ve vüs‘at-i tahassüs doğduğu zamanlarda.

Azizim size bir şey söyleyeyim... Doğru ve ince düşünen bedâiy‘-perestâne i‘tibâr-ı mefkûd olan bir memlekette tahassüsât-ı bedî‘iyyesine vüs‘at verecek esbabdan mahrumen on parasız aç yaşayan sözüm ona bir sanatkâr, sanat karşısında menfa‘at-nâ-endiş bir vaz‘-ı meftûniyyet ve tefekkür alamaz. Bu hakikat nefsinizce çoktan derece-i sübûta ermiştir ama hikmet-i bedî‘iyyeye ferd-i hürmetinizden dolayı menfa‘at-nâ-endişlik nazariyyesinin bir kurbân-ı mesleği olup kalıyorsunuz.

Bu hakikati yine size “Guyau” ile isbât edeceğim. İşte ibare:

La vie humaine est dominée par quatre grands besoins ou désirs, qui correspondent aux fonctions essentielles de l'être: respirer, se mouvoir, se reproduire. Nous croyons que ces diverses fonctions peuvent toutes revêtir un caractère esthétique.

Tercümesi

“Hayat, mahlûkun vazâif-i ‘uzviyye-i esâsiyyesine tekâbül eden dört büyük ihtiyaç veya arzusunun zîr-i hükmündedir ki onlar da: teneffüs, taharrük, tagaddî,

tenâsüldür. Bu muhtelif ef'âlin hep birer haslet-i bedî'îyye iktisâb edebilecekleri zannındayız...”

Şu suretle işleyen insan makinesi nasıl menfa‘at-nâ-endîş olabilir mi? Bu ef'âl-i hayâtîyye birer haslet-i bedî'îyye iktisâb edebilirse menfa‘at tâ vazâif-i ‘uzviyyeden başlıyor.

Dünyada tam manasıyla “menfa‘at-nâ-endîş” hiçbir şey olamaz. “Menfa‘at-nâ-endîşlik” sözü de bir menfaat iktizâsıdır. Mesele kurcalanınca ortaya uzun bir “determinizm” keyfiyeti çıkar. Fakat sonra işin içinden biz değil mu‘ârızımın bedî‘ üstatları bile çıkamazlar.

Dünyada her zî-ruh birer menfa‘at-ı husûsiyye merkezidir. Ben sanatta “Maddiyyun”dan gibi düşünen bir adamım. Okuduklarımı kendi kafamla da muhâkeme etmek zaafına mağlubum. Dört Frenk ismi karşısında apışan münâzırım onlara mu‘ârız meydana dört Frenk daha çıktığını görünce bütün bütün afallayıp kalacaktır.

Mu‘ârızımın beni iskat için “Gautier”in:

Les beaux-arts n'ont pas plus pour objet le bien ou la perfection.... etc

“Sanâyi‘-i nefîsenin maksadı hayır ve tekemmül de değildir... ilâ âhire”

Ve:

Aussi bien, les beaux-arts se distinguent des autres arts, non pas seulement en ce qu'ils ne poursuivent ni le bien, ni le vrai, ni l'utile.... etc

“Sanâyi‘-i nefîse, sanâyi‘-i sâireden yalnız ne hayır ne hakikat ve ne de nef‘-i ta‘kîb etmemiş olmakla ayrılmaz... ilâ âhire”

‘İbârât ve akvâliyle karşıma çıkacağından eminim... Beyhude zahmete girmeyiniz. Biliyorum, bu nevi sözlerin îrad ve eşhadına lüzum yok... Bu kitapların karıştırılmaması için vâki‘ olan ilk ihtarım dinlenilse idi her iki taraf da bu yorgunluklara girmezdik.

Büyük bir sanatkâr tasavvur ediniz ki vakf-ı dehâ ettiği bir eserini vücuda getirir iken samimî endîşe-i san‘attan başka bir şey ile meşgul olmuyor. İşte bu da o sanatkâr için bir ‘illet-i halkiyye binâenaleyh bir menfa‘at-ı şahsiyyedir.

Biraz evvel, hayatın zîr-i hükmünde bulunan dört fiili saydık. Bunlardan biri bütün üdebâ, şu‘arâ ve sanatkârânı zebûn-ı te’sîr ve meftûniyyeti eden bir münebbih

yerine geçtiği için buna dair “Jean D'Udine”in *L'Art et le geste* unvanlı eserinden bir ibare nakledeceğim ki işte şudur:

C'est en vain que vous couvrez, avec l'expérience des aînés et toute la subtilité d'un praticien accompli, du papier, de la toile ou desportées de cinq lignes, si, derrière les phrases, les couleurs et les sons que vous triturez, ne bouillonne pas sans Cesse, pour les vivifier, toute votre sensibilité d'homme. Vous ferez de la littérature de la peinture ou de la musique estimable, intéressante, étonnante même, vous ne ferez pas une seule œuvre d'art.

Et c'est même pourquoi certains penseurs, M. Rémy de Gourmont par exemple, qualifient justement le phénomène artistique de phénomène sexuel. Le tempérament de l'artiste a sa source aux sources mêmes de la vie et vaut juste, en chacun de nous, ce qui vaut la mystérieuse énergie qui jette les êtres aux bras les uns des autres et veille aux destinées aveugles de la race.

Tercümesi

“Yazdığınız cümlelerin, ezdiğiniz boyaların, çıkardığınız sadâların mâverasında, eğer, bunları canlandırmak için bütün hassâsiyyet-i racûliyyeniz galeyân etmiyorsa tecârüb-i sinnn ü sâliniz ve bütün rikkat ve mahâret-i muktesebeniz ile kâğıtları muşamma‘ları, beş hatlı nota portelerini imla etmek beyhudedir. Bu suretle kıymetli, mu‘tenâ ve hatta hayret-bahş âsâr-ı edebîyye, tersîmiyye, musîkiyye vücuda getirmiş olursunuz. Fakat bir tek eser-i san‘at imal etmiş olmazsınız. İşte bunun içindir ki mesela Mösyö “Rémy de Gourmont gibi bazı mütefekkirin doğru olarak hâdise-i san‘atkârîyi hâdise-i cinsiyye add ve tavsif ederler. Mizâc-ı san‘atkârın menba‘-ı zülâli bizâtihi hayatın menâbi‘indedir. Bizim beherimizin sahih değerimiz, mahlûkatı birbirinin kolları arasına atan ve neslin mukadderât-ı nâ-bînâsını gözleyen, esrarengiz kuvvetin değeri ne ise odur.”

İşte görülüyor ki sanatkârın sâik-i menfa‘ati para değil ise şan ve şeref değil ise aşktır. Menfaatlerin en büyüğüdür. İnsanları bunun kadar cevri ve neşvesine zebun etmiş bir kuvvet daha yoktur. Şâirler, edipler kalemleriyle, ressamalar fırçalarıyla mûsîkîşinâsân âlât-ı terennümleriyle hep gâye-i hayâliyyelerini ararlar veya sanem-i rûhîlerini zemîn-i san‘atta tesbite uğraşırlar yahut ki rencîde-i sevdâ olmuş kalp ve dimağlarını meşgale-i san‘atla oyalarlar...

Bî-âmân, ezici hutuvâtıyla her lahza bizi çiğneyip geçen hayatın sıklet-i mürurunu bize en az hissettirecek, âlâma bir reng-i neş’e, zavallı musâbîn-i hilKate

kudret-i tahammül verebilecek başka ne vardır? Bir sanatkârın büyük bir muvaffakiyyetle tetevvüc eden eserinin karşısındaki neş'e-i sa'yini de bir menfaat saymayacak mıyız? Her arzu küçük bir aşktır. Her sabah uyandığı zaman insan, âfâk-ı 'ömrünün fecrleri, güneşleri, bulutları, sisleri arasında ümitlerinin tulû'unu arar. Bulamayınca aynı neş'e-yi intizâr ile yine yatar. Her gün böyle. Her ümit bir menfa'at-ı muntazıradır. Âlemde bir saat ümitsiz yaşamış bir ferd bulunduğunu iddia ederlerse inanmayınız.

Le sens de l'art unvanlı eserini, Gautier'in külliyyen menfa'at-nâ-endîş bir surette yazdığına inanırsanız size acırım. Deve katarı kılavuzu gibi önde Hemedânî, bütün o sayıp döktüğünüz kâfile-i bedâyi'sinâsânla önümde ne kadar resm-i geçit yapsanız en ufak bir hareket-i 'uzviyye, hayâtiyye ve ictimâ'iiyesi görünür görünmez mutlak bir menfaate ta'allük eden "insan"ın menfa'at-nâ-endîşâne bir iş gördüğüne ve göreceğine beni inandıramazsınız. Belki bu menfa'atin şerâit-i envâ' ve derecatı bulunsun...

Bizim İçin Meselenin En Büyük Ehemmiyeti Nerede?

"İkdam"ın geçmiş nüshalarından birinde "Bulgaristan Mektupları" sernâmesi altında şu satırları okudum:

Bulgarlığın intibahında ve süratle teceddüd ve terakkisinde diğer birtakım esbâb daha vardır ki bunlara da esbâb-ı edebiyye diyorum. Bu esbâb-ı edebiyeden maksadım, lisana ve hurûfâta âid olan esbâbdır. Bulgarların lisân-ı tahrîri ile lisân-ı tekellümü arasında hemen fark yok gibidir."

.....

"Gerçi lisan gittikçe işlenmeye, tekemmül etmeye başlamış ise de lisanın bu terakkisinde de kâ'ide-i tekâmüle ri'âyet olunmuş, lisan asla tabiatından çıkmamış, yazmak lisanı ile söylemek lisanı arasında derin bir uçurum vücuda getirilmemiştir."

.....

"Bulgarcada lisân-ı tahrîr ile tekellüm arasında hemen fark olmaması âsâr-ı muharrireden bütün milletin istifade etmesini mucip olduğu gibi Bulgarların istimal ettikleri "Kiril" hurûfunun zenginliği ve yazının ve imlanın sadeliği de milletin pek kolay okuyup yazmak öğrenmesini intac eylemiştir..."

“Bir milletin daha yarım asra varmayan bir devre zarfında intibaha gelmesi, hayât-ı siyâsiyyeye nâil olması, bir emel-i millî ibdâ‘ eylemesi ve o emeli istihsal etmesi..... Gerçi Bulgar milletin bu sür‘at-i terakkiyâtını, Türkiye’nin ve Türk milletin zaafı ve tedennîsi dahi teshil etmiş ise de.....

Bu satırları derin bir te’emmül ve teessür ile okumalıyız.

Beyhude nahvet-fürûşluğu bir tarafa bırakalım. Doğruyu söylemek için kimseden korkmayalım. Hatıra, gönüle bakmayalım. Reviş-i hâmelerini her devrin ibre-i menfa‘atine ayar eden, sözüm ona, menfa‘at-nâ-endîşân üdebâya kapılmayalım. Safsata, gurur, tefâhür âdetinden vazgeçelim... Çünkü divanlarımız, kütüphanelerimiz hep bunlar ile dolu...

Türklerden gücenecek olanların infiallerine de ehemmiyet vermeyerek söyleyeceğim ki galiba, huruf, imla ve kavâ‘idce nâ-mahdûd, nâ-mu‘ayyen lügazî müşkilat içinde boğulup kalmış olan lisan, Çince den sonra Türkçedir...

Hurûf-ı muttasıla ile yazılan, Türkçeden başka lisanlar da var. Mesela Arabî, Fârisî... Fakat bu ikisinin imlaları, kavâ‘id-i sarfiyye ve nahviyyeleri mazbut... Mesela “Sadî”nin²⁶⁰ 600 bu kadar sene evvel yazdığı *Gülistân*’daki imlası ne ise bugünkü ahfâdı de öyle yazıyor... Fakat şimdi içimizden birimiz, “Kâtib Çelebî”nin *Cihân-nümâ*’sı imlasında bir eser yazsak üdebâ-yı cedîdenin yalnız ma’yûbu değil belki de maskarası oluruz...

Terakkiyât-ı fikriyyemiz ıslâh-ı lisânımıza men‘ûttur. Sa’y-ı ‘akîmleri, vâzihen anlayamadıkları “sembolizm”in muhitimizde inkişafına inhisar eden bazı üdebâ ile “Akşam” “Orman” gibi iki manzûme-i nev-edâ neşriyle zu‘mlarınca i‘tilâ ve iştihâr ediverdikten sonra aylar, senelerce ebkem kalan birtakım müflisîn-i şu‘arânın zihniyyet-i edebîyyelerini bu işteki ehemmiyeti hakkıyla takdirden pek cüdâ görüyorum.

Bize evet “estetik”ten “sembolizm”den evvel ekseriyyetin anlayabileceği, vâzih, makul, ciddi bir lisân-ı ‘ilm ve edep lazımdır. Lisan bu çoraklıktan, lügazlıktan, bu rekâket-i cehâletten, bir sürü hoppaların bâzîçe-i keyfleri olmak felaketinden kurtarılmalıdır. Millete talim ve tedris edilecek pek çok hakâyık-ı ‘ilmiyye, fenniyye ve edebîyye var. Bütün bu hakikatler bu kuşdili tarz-ı teblîğiyle anlatılamaz...

²⁶⁰ “Sadî” *Gülistân*’ı ellisinden sonra te’lif etmiş olduğu için Hemedânî’ce bu eser, mahsûl-i pîrî bir te’lif-i mürdedir. (Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın notu)

Milel-i müterakkiyeye arkasından şeh-râh-ı medeniyette koşabilmek için bir karış yolumuz yok.. Sanayimizi, edebiyatımızı, mahsûsât-ı milliyemizi ecânibe anlatıp sevdirmekte ve hatta kendi aramızda anlatmaya vasıta olabilecek²⁶¹ sehli't-tahsîl bir lisanımız yok. Doğru söyleyenlerin nasâyihini takdir ve teslime kâfi izanımız yok. Nefsimizden başkalarında ilm ve irfân vücuduna tahammül götürebilecek kadar ahlakımız yok... Bütün bu felaketlerin önünde, bâdî-i tedennîmiz olan seyyiâtı seçebilecek gözümüz yok... Yok... Yok...

Kafasında vâzıh efkâr-ı ciddiyyeye mâlik bir âlim, bir edip, bir şâir hâsılı herhangi bir sâhib-i kalem bu sermâye-i dimâğîsini ondan mahrum bulunan hem-nev'ine anlatabilmek için lazım olan sade, ayân, revân lisân-ı tefhîmi bulur. Ne dediklerini, ne diyeceklerini bilemeyerek “estetik”in, “sembolizm”in nevâhî-i kesâfet ve ‘akâmetinde setr-i cehâlete uğraşanların beyinlerinde ortaya dökülecek sermâye-i fikrîleri olmadığı için bu zavallılar bir rekâket-i müebbedeye mahkûm kalırlar. Anlayamaz ve anlatamazlar...

“Anatole France” zamanın iştibahları içinde yalnız bir noktada yani “sembolizm” aleyhinde, bilâ tereddüt, ulu orta yürüyerek diyor ki:

“Muzlim bir lisanla efkâr-ı müşkile beyanına uğraşan bir mekteb-i edebînin muvaffakiyyetinden katiyyen ümitvar değilim...”

İnanınız efendilerim... Metin bir tahsil ve terbiye görmüş âlim bir dimağın sözleri de sağlam ve gün gibi rûşenâ olur. Kudret-i tefekkür, lisana da fesâhat, kuvvet-i beyân ve vuzuh bahşeder. Türkçemiz Avrupa lisanları derecesinde mütekemmil değilse de mahrûmiyyet-i ‘ilmiyye, fenniyye ve edebiyemizi izâleye hiç yaramayacak kadar kâbiliyyetsiz de değildir. Terakkiye müsta‘iddir. Fakat bugün onu Çinceye çevirmeye uğraşanların sû-i kasdları, câhilâne tahripleriyle bitiyor. Şivesini, letâfetini, kuvvetini, vuzuhunu bütün mahsûsât-ı milliyetini kaybediyor. Bî-çâreyi kimimiz Fransızcaya, kimimiz İngilizceye, kimimiz Acemceye benzetmeye uğraşıyoruz. Hâlbuki o, Türk kalmak şartıyla bizim olabilir. Türklüğün en büyük mümessili odur. Çünkü her şey ondan doğacaktır. Bir milletin hayatı lisanının varlığıyla tev’emdir. İkisi beraber yaşar. Beraber ölür. Lisanı ölmüş milliyeti pâydâr olmuş bir millet gösterilemez.

“Lalo”nun “Hissiyât-ı Bedî’iyye eserinde:

²⁶¹ Vilâyât, kasabât ve kurâ ahâlisi yani bütün Osmanlılar kastedilmiştir. (Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın notu)

Or il y a eu de tous temps et dans tous les pays des esprits clairs et des âmes malades.

“Binaenaleyh her zaman ve her memlekette efkâr-ı vâziha bulunduğu gibi mariz ruhlular da olmuştur.”

Fakat şimdi bizde, râyet-i teceddüd açmak isteyenlerin çoğu ervâh-ı marîze... Tahrîb-i lisânı terakkî zanneden cühelâ... Her terakkî, tekâmüle vâ-bestedir. Tekâmülün ise bir kâ’ide-i tabî’iyyesi, bir seyr-i ma’kûlu vardır. Ahmed Bey, Mehmed Bey, Nusret Bey, hâsılı kerâmet-i edebiyyeleri kendilerinden menkul, ortada fol yok yumurta yok iken kendilerini dâhî zannetmek marazına mağlup üç beş kişi, birkaç makale, hikâye, fântâziyye, manzume ile lisan yapamazlar. Yaptık, yapıyoruz zannediyorlar ise aldanıyorlar, gülünç oluyorlar. Lisan denilen şeyi yazarların, yalnız kendileri değil, okuyacakların ekseriyyeti de anlamak meşruttur. Eğer memleketimizde bir mübdi’-i lisân-ı edeb var ise hangi eseriyle bu büyük şerefi ihraz etmiş olduğunu, rica ederim haber versin...

Lisan bir nevi tarîkat-ı esrârî değildir. Ve öyle olamaz. Yazılan bir eseri onun muharririyle birkaç havastan başkası anlayamaz ise affedersiniz, ona lisan denemez. Ediplerimizden biri, bir iki sene evvelki bir makalesinde, beyne’l-üdebâ tedâvül eden lisân-ı san’at ve nezâhati, koca Türkiye’de anlayabilecek ancak yetmiş seksen kişi kadar bulunduğunu yazmıştı. Oh ne garip hal... Demek memleketimizde bu miktardan ziyade ta’bîr-i hakîkîsiyle okuryazar kimse yok... Maarif nezaretimiz, mekteplerimiz hep birer lâf-ı bî-ma’nâ, kuru gürültü... Mekâtib-i ‘âliyye ve Darü’l-fünûn hey’ât-ı tadrîsiyyesi, bütün o kâfile-i mu’allimîn bu hesabın içinde mi? Dışında mı? Bu ma’ârif-i milliyyeye karşı bir tahkirdir. Yüz binde bir kişimiz okuryazar farz edilse yine muharrir beyin killet-i ‘irfânımız hakkındaki bu sözü iftira kabilinden kalır.

Bu hesap nezaketsiz olduğu kadar doğru buluna idi hazım olunabilirdi. Muharrir bu kavlini fiiliyle tekzip etmeye idi sükût kâbildi. Fakat müellif hazretlerinin o zamandan beri neşr buyurdıkları âsârdan beherinin ‘aded-i temsîlleri birkaç biner olduğunu biliyorum. Yetmiş seksen kârî’e karşı bu külfet-i ‘adedînin lüzumu ne?.. Bu miktardan fazlasını şeytanlar mı okuyacak? Yoksa istikbâl-i edebî batınlarına okutturulmak için bunların şimdiden turşuları mı kurulacak?.. Yahut muharir kendini, bu seksen kişilik müteferridîn-i edebiyyenin vâsita-i beyânı olan o lisân-ı nezâhatin kadro hârici mi addediyor? Buna da ihtimal verilemez. Çünkü bu

iddiada, memâlik-i ‘Osmâniyye sekenesinden yetmiş seksen kişilik o zümre-i mümtâzeden mütebâkî milyonları ilim ve edepten bî-nasîb addeden bir tavr-ı küstâhî var. Zannetmem ki muharrir kendini bu bî-nasîbler içinde bıraksın... En büyük mütefekkirinimizden geçinenlerin bile sözlerinde hakikat, samimiyyet görülemez. Hep böyle mantıksızlık içinde yüzeriz..

Şimdi elinizde tuttuğunuz bu kitabı gözlerinizin altındaki bu *Şekâvet-i Edebiyye*’yi birkaç mübâhis-i bedî’iyyesi müstesnâ olmak üzere okuyup anlayacak otuz bin, kırk bin, elli, altmış bin ve daha ziyade Osmanlı bulunacağından eminim.. Çünkü müte’ahhirîn-i dehâtımıza mahsûs hilâf-ı şîve kuşdili rekâ[ke]tiyle yazılmamıştır. Çünkü “sembolizm”e bedel açık fikirler, vâzıh sözler ile bir maksad-ı edebî, ictimâ’î efhâmına uğraşılmıştır. Çünkü bu satırlarda anlaşılmanmayı hüner-i edebî zannetmek hastalığı yoktur. Çünkü milyonlar ile halk içinden yalnız yetmiş kişiyi kâbil-i hitâb addetmek inhisâr-ı fikrî ve hod-bînisi hedef-i nazar ittihaz edilmemiştir. Koca millet-i ‘Osmâniyye’yi yetmiş nüfûsa indirecek bir küstahlık gösterilmemiştir. Çünkü yetmiş kişilik nüfûs-ı kalîleye bir millet değil, aşiret değil, kabile bile denemez, bu cüretkâr edip Türklüğü ceffe’l-kalem nüfûs-ı ‘âlemden tarh edivermiştir. Öldürmek, ölü göstermek istemiştir. Bu bir makale değil, umum Türkler için bir kitâbe-i seng-i mezârdır.

Bu *Şekâvet-i Edebiyye*’yi binlerce Osmanlının okuyup anlayacağı hususundaki emniyyet ve kanaatim, bana ispat ediyor ki lisana isnâd edilen anlaşılmanmazlık kabahati, noksanı büyük ve hatta şenî’ bir iftirâdır. Bî-çâre Türkçemiz, onu, vâsita-i tefhîm olmak hüsn-i niyetiyle istimal edenlere, işte bütün mu‘âvenet-i beyâniyyesini arzdan geri durmuyor. Demek noksânî ve kifâyetsizlik tamamıyla lisanda değil onu yanlış, onu iktidarı fevkinde, tabî’atı, şive-i milliyyesi haricinde bir garâbet-i ifâdeye icbar edenlerin dimağlarındadır. Demek kabahatin büyüğü tahriri Türkçeyi anlayamayanlarda değil anlatamayanlardadır. Asıl şâyân-ı esef gurûh-ı cehelemiz, okumaya uğraşanlardan ziyade gurûr-ı beyhûde ile yazarlar miyanındadır. Bugün Türkçede gösterilecek en büyük hamîyyet ve mahâret-i lisâniyye onu en çok nüfûs-ı ‘Osmâniyye’nin anlayabileceği vâzıh bir tarz-ı beyânla istimal edebilmektedir.

“Sembolizm”e düşkünlük edebi bir merak neticesidir. Fakat lisanın lüzum, belki de mübremiyyet-i vüzûh ve sâdegîsini idrake çalışarak muktezâsına tevfik-i hâme etmek en mühim vazâif-i hamîyyettendir. Bugün Türklüğün hayatını,

Avrupalıların firâş-ı ihtizâra uzatarak “Can çekişiyor” dedikleri Türklüğün ruhunu lisan uyandırabilecektir. Zavallı hasta, derdini bütün etrafındaki evladına ve kendini tedaviye gelenlere anlatabilecek bir dile mâlikiyyetle o dōşeğinden kalkabilecektir.

Muallim Naci zamanına ta’n edenler, şimdiye kadar lisanın ne suretle tevessü’, i’tilâ ve zenginlemesine himmet ettiler? İsti’mâli moda olan:

Nefis, nûşin, hâr, mahrur, emmek, titremek nev’inden bazı kelimeler; pembe emeller, yeşil tefekkürler kabilinden birkaç terâkîb-i mülevvene ve şivesizlikler... Ve sonra ‘akâmet-i efkâr ve hiçlik!

“Yeni kostümü koydum. Bugün hava sıcak ediyor. Burası karanlık yapıyor... Sabahleyin bir banyo aldım.” gibi lafzan Türkçe fakat şivece bize tamamıyla ecnebi sözler sahâif-i edebiyeye kadar girmeye başladı. Bu bir himmet-i terakkî değil, pek fena bir cehalet eseridir. Çünkü terbiye-i milliye görmüş bir Türk mutlaka: “Yeni kostümümü giydim. Bugün hava sıcak... Burası karanlık... Sabahleyin hamama yahut denize girdim.” suretinde ifâde-i merâm eder.

Şîve-i lisânımızı bozan müessirattan biri de içimize karışan vilâyat muharrirleridir. Bunlardan tamamıyla bize benzemiş olanları var. Fakat ne kadar nâzik olsalar yine nâzeninim olamayanları da çok. Bunlar pâ-yi taht Türkçesine epeyce soğuk şiveler kattılar.

Sonra Hemedânî gibi papaklı yahut şapkalı kasketli ecnebiler... Bunlar da zavallı, sahipsiz dilimizi tahrip birer ‘âmil-i muzırr oldular. Mesela Hemedânî’nin: “Zaten buna edebiyat demezler. Tarhana çorbasının bakır tenceresi bile bundan daha şerefli ve kıymetlidir.” sözü şivesizliğin, Türkçenin edâ-yı samîmîsiyle ‘adem-i ülfetin en soğuk misallerindendir. Şu iki cümlemin her kelime ve teşbihinde Türk kulaklarına nâ-hoş gelen bir bürûdet, bir mülâyemetsizlik var. En câhil bir Türk her münâsebetsizliği yapar. Fakat “şerefli tencere” haltını etmez. Hemedân’da “pey yalamak”²⁶² için doğan bu perçemli-zâdenin, bu çalım ve cehaletle Türkiye’de kürsî-i tenkîde çıkması kadar tuhaflik olamaz. Ali Naci erbâb-ı dirâyet ve hamîyyetten ise burada ne duruyor, İran’a gitsin... Daha dün ve belki bugün huzûr-ı şâhîye çıplak ayakla çıkmayı en büyük eser-i ihtirâm addeden Acemlerin ihtiyâc-ı temeddün ve terakkileri Türklerden pek ziyadedir... Himmet-i kalemiyyesini memleketine hasr etsin...

²⁶² Metinde “پ ی ی اولامق” şeklinde yazılmış.

Kavâ'id-i lisâniyyemize ‘adem-i vukûf seyyiesiyle onu yanlış istimal eden şapkahıların sû-i te’sîrâtı da şu suretle görülüyor: Mesela gazetelerde, “Millet Han” numara filan, diye bir ilan görürsünüz. Bunun “Millet Hanı olduğunu Binaenaleyh ilk terkipteki hatâ-yı fâhşî bir Türk derhal anlar. Bunda asıl şaşılacak cihet Türkçeye bu kadar bîgâne bir kalemin Türk cerâidine ilan yazmak hususundaki küstahlığıdır... Fakat ne çare! Hemedânî gibi cüretleri cehllere gâlib kimseler çok... Herkeste kendi mâhiyyet-i hakîkiyyesini idrak edecek akıl ve insaf olsa bu dünya çoktan düzelir idi.

Sonra Türkçe bîgânelerinden bir ikisi daha çıkıp: Acem eşek, kutu balık, mektep çocuk gibi nihayetindeki izâfet “î”lerini yutarak terkipler yapar. Bunların asılları Acem eşeği, kutu balığı, mektep çocuğu olduğunun farkına varamayanlar da bulunabilir. Allah’a emanet bizde, bu lisan sû-i isti’mâli lâubâlîliğine iştiraktan kalemini sakınmayacak “üdebâ” da eksik değil... Dikkat edilse bizde kavait bilmek, beyne’l-üdebâ ayıp sayıldığı günden beri zavallı Türkçemize böyle ne onulmaz yaralar açılmış olduğu görülür...

Mesela “iktiham” kelime-i ‘Arabiyyesi, göğüs germek, manasına olduğu için “müskilâtı iktiham” mı, yoksa “müskilâta iktiham” mı diyeceğiz? Evvelden böyle şeyleri düşünür idik. Ve hall-i müşkil için Muallim Naci’nin âsârından başka bir reh-nümâ-yı kalem bulamazdık. Merhum bu gibi küçük su‘ûbetlere şâyân-ı hayret bir hurde-endîşlikle cevap vermiştir.

Senelerce meslek-i tahrîrde bulunmuş olanlardan çoğumuz hâlâ “meyyit” makâmında “mevtâ” kelimesini kullanırız. Hangisi müfred, hangisi cemi‘ dikkat etmek aklımıza bile gelmez. Böyle yüzlerle hatalarımız vardır. Bunların doğrularını tahkik neden affolunmaz bir ayıp, lâzime’t-tahkîr bir nakîsa-i edebiye addolunsun?.. Bu hizmetten dolayı tebcili icap eden Muallim Naci niçin müstehak-ı ta‘n ve teşnî‘ görülsün?

İşte bir millet edeben böyle böyle düşer, küçülür, munkarız olur... Bugün lisanen o kadar terakki ettik ki “iktiham”ın “izdiham”ın doğru eşkâl-i isti‘mâliyyesini aramaya ne hâcet!.. Görmüyor musunuz? Hemedânî gibi hazele-i edebiyye “duhul” ile “idhal” beynindeki fark-ı ma’nâyı bile kaldırdılar. İsteddiğiniz yerde duhul, arzu buyurduğunuz makamda idhal kullanabilirsiniz. Bu kalem zorbalarının keyifleri artık bizim için kâide yerine geçecek... Size itiraz etmek hamâkatinde bulunanlar olur ise ağız doluları şütum ile mu‘ârızınızı tahkir ederek bahsi kazanırsınız.

Şu halimiz neye benziyor bilir misiniz?

Taşra beylerinden câhilin biri İstanbul'da ahmak bir herife misâfir olmuş. Bey, şehrimizin hiçbir haline vâkıf değilmiş, her gördüğü şey hakkında uzun uzadıya suallere tedkikata girişirmiş. Her nasılsa eline bir sübek geçmiş, isti'mâl-i hakîkîsini bilmediğinden, bunu bir nevi kaval zannıyla ağzına götürmüş, olanca nefesiyle üflemeye başlamış. Fakat uğraşmış uğraşmış hiçbir ses çıkaramamış. Bu garip hareketin eser-i cehl ve hata olduğunu katıyyen aklına getirmeyen hane sâhibi misafirinin böyle iki yanağı tulum gibi şiş, alı al, moru mor bir vecd ile çalıştığını görünce i'tizâren hemen demiş ki:

Aman efendim, bizim hınzır karı, âlât-ı mûsîkiyyeden olduğunu bilemeyerek bunu pek kerih bir istimale tahsis etmişti. Beyhude çabalamayınız. Aylardan beri sübekleşen bu nâzik âlet ne kadar üfleseniz artık nây sadâsı veremez. Nasılsa bir kere ters kullanılmış. Bunun isti'mâl-i asliyyesini bize öğreterek cehlimizi tashih buyurmuş olduğunuz[dan] dolayı 'arz-ı şükrân ederiz.

Sâhib-i hâne, bir budalânın mashar-ı belâheti olarak sübek hakkındaki kadim fikr-i sevâbını tebdil eylemiş...

İşte Hemedânî bu taşralı beye, bu bî-magza aldanacak kadar ma'âzallah ondan daha câhil bulunanlar da sâhib-i hâneye benzerler...

Biraz kirli ve gayr-ı bedî'î bir misal, fakat bundan temiziyle de Ali Naci'nin ta'rîf-i mâhiyyeti kâbil olmaz... Bu gibilerinin şehâdet-i edebiyyeleriyle sübekleri nây zannetmek gafletine düşenler, aramızda eksik değildir.

“Vicdan” Nedir?

Hemedânî'nin tecavüz etmek istediği kimselere karşı en büyük medâr-ı tahkîri “Sen imla ve kâide bilirsin.” tezyîf-i ‘acîbi oluyor. Ya sen a mübârek onlara da vâkıf değilsin ya! Lisanca bu ‘adem-i vukûfuna mukâbil doğru bildiğin diğer şeyler nedir? Bu cihetten olan kofluğunu hangi taraftan dolduruyorsun? Fransızcadan döndün. Lisan bilmezsin. Uslubun, mantığın, derece-i iz‘ân ve malumatın meydanda, echel-i beşersin. Muallim Naci ile vicdan kelimesiyle istihzân, kuvve-i nâmiyeden mahrum kalmış en hışır karpuzlardan daha kabak bir kafa olduğunu gösterir.

Vicdanın ne olduğunu anlamak mı istiyorsun? Sana birkaç eser söyleyeyim:

“Paul Sollier”nin *Morale et moralité*'sini, “Carus”un *Le Problème de la conscience du moi* eserini “Marillier”nin *La Liberté de conscience* kitabını ve “Herbert Spencer”ın *Qu'est-ce que la morale?* te'lîf-i güzînini oku diyeceğim ama

senin gibi balkabağına böyle bir teklifte bulunmak da deredeki kurbağadan bir hitâbet-i felsefiyye talep etmek kadar gülünç olur. Belki kurbağanın vakvaka-i hayvaniyyesinden “La Fontaine”ler bir ma’nâ-yı hikmet bulup çıkarırlar. Fakat senin bî-hüner anırtılarından başkası değil kendin bile bir meâl anlayamazsın.

Vicdandan bâhis daha yüzlerce eser vardır. Bildiğim en yenilerini haber veriyorum. Senin bir darbe-i kalemiyye ile inkâr ediverdiğin bu kelimedenden, bu nice müellifin-i muhtereme cilt cilt bahsetmişler. Ya bunların topuna birden hamkâ ve cühelâ âlâyı demek yahut senin hayvaniyyetini kabul etmek zarûret hükmünü alıyor. Zannetmem ki İstanbul’un bilmem hangi lise veya i’dâdîsinden hakkıyla çıkmaya bile liyâkat gösterememiş bir Hemedânî’nin müdâfa’a-i belâheti için vücutlarıyla Avrupa’nın en mu’allâ kürsî-i tadrîslerine şeref vermiş dehât-ı beşeriyyenin cehlilerine hükmedecek dünyada bir sâhib-i iz’ân bulunsun... O halde.. Evet.. Hayvanlık senin için biçilmiş “kaftan” demektir...

“Spencer”ın haber verdiğim “Moral Nedir” eserinin *Le point de vue psychologique* unvanlı yedinci bâbını aç... Bi’l-husûs 44’üncü paragrafa dikkat et... Okumaya uğraş... Uğraş... Yarım satırı dürüst anlayamayacağından katiyyen eminim... Sonra bu cehlinin önünde utan, tamamıyla gâfil olduğun bir şeyden bahsettiğine kızır, terle... Bu hüsrân-ı ‘aczin karşısında çehrende hakikaten humret-i ‘âr belirecek kadar bahtiyar isen işte yüzünü kızartan bu şeye “vicdan” derler... Bunu bil... Kanı bozulmuş bazı hastalar vardır. Fenn-i tıbbın hiçbir tedbîr-i tahallübü bunları terletemez. Hiss-i ‘ârdan sen de bu derece mu’âfiyyet-i kat’iyye kazanmış isen o halde meslektaşın Süleyman Şahabeddin Beyefendi’ye git. Senin yerine o utansın... Bu aranılan şeyden onda da şemme yoksa Mısır Çarşısı’ndan, filandan, bu dâru-yu ‘ârdan on paralık satın alıversin... Onun için de bir çâre-i ihmirâr bulunamaz ise terleme buğusuna yatsın... Yine olamaz ise sizin yerinize biz utanalım... Böyle nâkîse’l-hiss ‘acîbeler yetiştirdiği için muhît-i edebîmiz ‘ârlansın...

Hazret-i Fâtih’in İstanbul’u Tabanca ile Fethi (!)

“Edebiyyat”ın piyasası düşeli, edebilik hor hakir olalı, isimleri bile Türk olmayan dil bilmez bir takım kem kümleler gasb-ı şöhret haydutluğuna çıkalı “Barrés”vari saç taramayı bilenler, göğüslerinde birer iri çiçekle fotoğraflarını çektiler, şehrimizin mecâmî’-i edebiyesinde çehrelerine birer köşe-i teşhîr buldular. Edip, şâir oldular. Bûü’l-heves Elvânî Bey, Şîrâzî Mihmânî Bey, Mehmed

Katâ'if Efendi gibi nâdîde oldukları kadar tuhaf isimler meydan aldı. Bir cavalacoz âlâyı, bir benlik davâsıdır gidiyor.

Eslafın bıraktıkları tozlu ciltler hariç hesap tutulur ise kütüphanelerimiz de kafalarımız gibi bomboş... Mekteplerimizde henüz nâfi' usûl-i tedrîs ve idâre teessüs edemedi. İhtiyacımıza tamamıyla tevâfuk edecek programlar tanzimini bilemedik. Gazetelerimiz hep siyâsetle meşgul.. Haftalık, aylık risâilin, mecâmî'in mündericâtı malum... Eser neşredenlerin en büyük hüner ve gayretleri ser-nâme-i kitâba parlak bir unvan bulmaktan ibaret... Yaprakları açanların acı bir inkisâr-ı hayâl ile iştiâ-yı mütâla'aları kapanıyor. Ahâlîde râğbet-i mütâla'a, kitapçılıkta revaç yok. Bizim için bu pek fena bir maraz-ı ictimâ'idir. Kim haklı, müellifin mi? Mütâla'ın mi? Okunmayanların da'vâ-yı tezellümleriyle okumayanların bî-kaydileri karşı karşıya tedkik ve muhâkeme edilirse vahâmet-i 'illet gözüktür. Okunmayanlardan çoğunun o, 'azamet-fürûşâne sâhte-vakâr şikâyetlerine pek kapılmayınız. Muhitin nankörlüğünden me'yûs görünenlerin yaygaralarına aldanmayınız. Yalnız onlardan sorunuz. Meydana nasıl şah-eserler koymuşlar da halk ibrâz-ı râğbette bahil davranmış?

Birinin elinde "Seviciler" piyesi, diğerinkinde "Cadı Hortladı" makalesi nev'inden âsâr-ı mekrûhelerine istinâden da'vâ-yı fazl ve edeb eden Şahabeddin'le Hemedânî gibileri karşınıza çıkınca kabahat yazanlarda mı? Okumayanlarda mı? O zaman anlaşılır.

Mahsûlât-ı kalemiyyenin, muhitin ihtiyâcât-ı 'ilmiyye ve edebiyyesine tevâfuku nisbetinde râgıbları artar. Değerli âsâr çoğaldıkça kâri' de tekessür eder. Fakat Hemedânî cehaletinde türeyen muharrirler adeta kâri' vebâsı, bâğ-ı edebî "filoksera"sıdır. Bunların köklerine (ta'bîr-i Türkîmizce) kibrit suyu dökülmez, mazarratlarını tahdid esbabı düşünülmez ise sıhhat-i matbû'ât bozulur. Esmâr-ı ma'ârif yavaş yavaş sararır solar. Her tarafta "rahitis" başlar... Her şeyde bir reng-i tedennî görünür. Gitgide eser namına müstehak şeylere tesadüf edilmez, binaenaleyh tegaddî-i mütâla'a görmeyen halk, bugünkü gibi tabii, okumayı sevmez ve okumaz olur. Edebiyyatımızın bâm-ı sefâletinde Hemedânî baykuşlarının kakhaha-i sürûr ve şeâmetleri işitilir...

Şimdi dikkat buyurunuz. Hangi eser dest-i râğbette, hangi muharrir mevki'-i iştiârdadır? İşte hücum ona olacak. Onun canına kasdedilecektir. "Papa"ların

“endeks”i gibi bunların fihrist-i husûmetlerinde kim bilir daha hangi muktedir kalemler, masum isimler, pak nâsiyeler mukayyedir?

Farz ediniz ki bu üdebâ-yı bâgiyye, sûr-ı memâtlarını üfleyerek hepimizi öldürdüler. Osmanlılığın meydân-ı tahrîr ve hünerinde kendilerinden başka kalem oynatacak kimse kalmadı. Emin olunuz, bunları yine kimse okumaz. Bunlar okunamaz. Bunlar muharrir, edip, şâir, bey, efendi, namları altında birkaç mecnun, birkaç herze-nüvîstir. Bunlar her şeyden bahsetmek merakında hiçbir şeyi bilmeyen zavallılar, iştihar için her tecavüzü, haksızlığı, kepâzeliği mübah gören kuduzlardır.

Evvela bunlar, birbirini beğenmezler, çekemezler. Kendi eserlerini kendileri okumaya tahammül götüremezler. Sonra bilmem ne sûretle ‘adem-i rağbet şikâyetiyle sızlanırlar. Hele Hemedânî’nin yazdıkları ser-a-pâ saçmadır. Hangi makalesini, hangi satırını okur iseniz hezeyandır. İşte uzanınca elime 59 numaralı “Rûbab” geçti. Yapraklarını çevirdim. “Tevbe Kapısı” unvanıyla Acemoğlunun bir makalesi var. “Tevbe Kapısı” nedir diye sorunuz, bilmez. Onun için “Şeş ü yek” kapısıyla bunun hiçbir farkı yoktur. Karaladığı o saçmalar bu iki nam altında da bilâ tefrik yazılabilir ve manasızlığına hiç hâlel gelmez. “Dû-bârâ” kapısı dese de olur. Çarşı kapısı da uyar. Bahçe kapısı da kezâ!.. Kezâ meâl-i makalenin bir unvanla münâsebetini düşünmeye hâcet yok... Çünkü meydanda ne mevzu var, ne mana... Tarihten mi bahsolunuyor? Esâtirden mi? Edebiyyattan mı? Anlaşılmaz. İşte dinleyiniz:

“Biz İstanbul’a “kafa”mızla değil tabancamızla girmiştik... Biz İstanbul’un havasıyla kendi kâbiliyyet-i rûhiyyemizi mukâyeseden bile istinkâf (!) etmiş buna lüzum görmemiştik.”

Dikkat!.. İstanbul’a tabanca ile giriliyor. Feth-i Kostantiniyye ile tabancanın târîh-i îcâdı erkâmını karşılaştıranlar, Acem’in bu vukûf-ı târîhîsine elbette parmak ısıırırlar. Fâtih’in meşhur topunu biliyoruz ama tabancasını işitmemiştik. Zararı yok. Bunu yazan Hemedânî’dir. İstanbul’u “Armstrong” yahut “Krupp” topları, daha canı ister ise “Revolver” ile fethettirse yine beis görülmez. Çünkü divâne sözü kaleme gelmez. Kabahat muharrirde değil onun sözleri içinde endîşe-i ma’nâ ile yorulanlardadır.

Hemedânî, yok artık bu defa marsûvânî diyeceğim, evet marsûvânî, İstanbul’u, Vezneciler’de seyrettiği Feth-i Kostantiniyye piyesinde olduğu gibi kurusıkı paslı tabancalar, kestane ve arayıcı fişenkleriyle fetholunmuş zannediyor...

İstanbul'a kafamızla giremediğimize pek müteessif görünüyor. Hazret-i Fâtih'in askerini salyangoz, solucan veya daha iri zevâhif envâ'inden mi addediyor? Yoksa zavallı Acem bu kem küm ifâdesiyle: "İstanbul'a mahâret ve zekâ-yı siyâsetimizle değil silâh kuvvetiyle girdik." demek mi istiyor? İkinci cümle manasızlıkta birinciye rahmet okutacak kadar gülünç: "İstanbul'un havasıyla kendi kâbiliyyet-i rûhiyyemizi mukâyese-den bile istinkâf etmiş buna lüzum görmemişiz!!...

Bundan ne anlaşıyor? Hazret-i Fâtih, bu mukâyese-i dakıkayı Hemedânî kadar bir kiyâsetle yürütemeyerek son karn-ı târîhiye mebde' olacak mâhiyyetteki bu fethinden dolayı hata etmiş ve ba'de'l-feth buranın havası[nın] Türk'lere yaramayacağını anlayamayarak şehri iâde etmediği için siyâsetinde bütün bütün yanılmış demek oluyor! Ve muharrir "istinkâf" kelimesini sahne üzerinde kekeleyen acemi bir aktör gibi en yaraşksız bir yerde kullanıyor.

Hemedânî İstanbul'un te'sîrât-ı iklîmiyyesine dair uzun kulaktan bir şeyler duymuş, şimdi bu ma'lûmât-ı muktesebesini karıştırarak bize tarihten bahsedecek.

Behey beyinsiz! İstanbul'un havası Beyoğlu'ndaki sekene-i Efrenciyyeye, "Levanten"lere, gayr-i müslim erbâb-ı ticârete yarıyor, onların çalışmalarına, gayretlerine, manen, maddeten terakkilerine kesel vermiyor da Türk'lere neden 'atâlet-bahş oluyor? Beyoğlu ile İstanbul'u, aynı iklimin havasını müteneffisen karşı karşıya duran bu iki memleketi, birbiriyle mukâyese etsene... Acaba nöbet nöbet şimalden, cenubdan, şarktan, garbdan esen aynı rüzgârların, her iki taraf için olan bu ihtilâf-ı te'sîrâtını tevliid eden esbab ve 'avâmile nedir? İstanbul'un havasından hayli uzak bulunan Konya, Ankara, Kastamonu Türkleri niçin Macarlar, Japonlar gibi uyanamamışlar? Onlar pâ-yı tahttan yüz kat bed-ter bir meskenet-i hayât içinde kalmışlar?..

Büyük bir şa'sa'a-i târîhiyyesi olan İran'ın o eski cihângirleri, kahramanları, ulemâsı, üdebâsı, şu'arâsı nerede? Medeniyyet-i kadîmesinin yerinde bugün neden yeller esiyor? Bu koca kıt'a-i cihânın iklimi mi bozuldu? Havası mı değişti? Bedbaht memleket bugün niçin Rus, İngiliz kâbûs-ı siyâseti, bu iki rakip hükümetin müthiş maksad-ı istîlâları altında uyuşup kalarak hâtîme-i mevcûdiyyetini beklemekten başka bir şey yapamıyor?..

Kâriîn hazeratının saçma dinlemekteki tahammüllerini sû-i isti'mâl ediyorum. Fakat biraz daha gayret göstermelerini rica ederim.

İşte:

“Avrupa’ya yerleştiğimiz dakika(!)dan şimdiye kadar ecnebî nüfûzu altında, Bizanslıların, Arapların, Acemlerin(!), Frenklerin te’sîrât-ı müşterekeleri “tahtında”(!) şahsiyyet ve asâletimizi, benliğimizi kaybettik(!). Yaşamak için kendi muhitimizden, kendi iklimimizden teneffüse mecbur olduğumuz(!) havâ-yı vicdânî(!) onların mâyi ‘-i semmdâr-ı(!) hâkimiyetleri altında tefessüh etti...”

İlim, hüner, zekâ, zerâfet, sanat ve bunlara inzimâm eden metânet, sa’y ve gayret her yerde ve daima te’mîn-i galebe eder. Fatin, zarif, kibar, terbiyeli bir adamın tarz-ı tekellüm, telebbüs ve mahsûsât-ı medeniyyesi, bu hasâilde kendinden aşağı olanlar tarafından daima taklit edilir. Böyle şahsiyyetler, fertler, milletler her zaman diğerlerine muktedî ve pîş-vâ olurlar. Bu, tesirinden kaçılmaz bir kâ’ide-i tabî’iyyedir.

İşte bizim alafrangalığa özenmemiz bundan ileri gelir. Avrupa milletlerinden hangisinin lisanını öğrenmiş, bir dereceye kadar tarz-ı ma’îşet ve hayâtına vâkıf olmuş isek ona meylederek kimimiz Fransız’a, kimimiz İngiliz’e, bazımız Alman’a benzer görünmekle bir kâbiliyyet-i medeniyye ibrâz etmiş olduğumuz kanâ’atini getirerek mağrur oluyoruz.

İçimizden biri çıkıp da bir Buhârâliya, bir Acem’e benzemek hevesine düşmüyor... Buna yalnız zuhûrîciler, Karagözcüler, meddahlar özenebilirler ki bunların da maksad-ı taklitleri büsbütün başkadır.

İşe akklı asla ermeyen çalçenelerden tutunuz da mütefekkirinden geçinenlerimize kadar hemen herkesi Frenkleri taklit seyyiâtımızdan, bunların üzerimizdeki te’sîrât-ı siyâsiyye, maddiyye ve maneviyyelerinden şikâyetle meşgul bulursunuz. Bu tesiratın önünden ne dereceye kadar kaçılabilir? Büsbütün kaçmaya mı uğraşmalıyız? Uğraşsak da kâbil olur mu? Bu hususta hüküm süren müessirat nedir? ‘Âdât-ı Frenkâne aleyhdarlarından bazılarına bugün, niçin, on sekiz türlü ağza girip çıktıktan sonra bir çorbâ kâsesinde ictimâ’ eden kaşıkları tekrar dehân-ı iştihâlarına almaya iğrendiklerini sorsanız, bilmem ne cevap alırsınız? Sırf aleyhtarlık için söyleyenler ne derlerse desinler, Avrupa sofrâ usulündeki nezâfet, intizam, zarâfet görüldükten sonra o bizim, birimizin dirseği yanındakinin boş böğrüne gelmek üzere sininin etrafına diz çökerek hep eller aynı kaba uzanıp lokmalar ile beraber parmaklar da yutulurcasına yalana yalana, salyalar ağızdan sahana, sahandan ağıza gide gele edilen alaturka ta’âm usulü artık pâ-y-dâr olamaz.

İşte buna benzer her âdet, mütefevvik diğer âdet karşısında mahvolmaya mahkûmdur...

Bir ta‘âmın beyân-ı nefâseti için:

“Esnâ-yı tenâvülde parmaklarınızı da beraber yersiniz...”

tabirimiz yemek arasında parmakların da ne kadar yalanır, emilir şeyler olduklarını gösteriyor. Hâlbuki Frenk sofrasında tuzluktan kuru parmakla tuz almak bile en büyük usûl-şikenlik ve ma‘âyibden sayılır, pek iğrenç görünür.

Bazıları gurûr-ı milliyetimize de dokunsa doğruyu söylemekten yine çekinmemeliyiz. Bizim için cumhûr-ı medeniyet ve terakkîye girmek nasip olacaksa kânûn-ı tekâmül, haksız söyleyenleri susturacak, unutturacak, kahkaha-i galebesiyle bütün belâhetlerimizin fevkinden gülecektir.

Bizden müterakkî milletlerin te’sîrât-ı tefevvükleri altında kalmak, ezilmek bir emr-i zarûrî, bir kânûn-ı tabî‘îdir. Esbab ve ‘avâmil-i keyfîyyeti ortaya koymaksızın bundan bahsetmek kuru bir dırıltıdır. Lafla bu ağırlığın, bu tehlikenin altından kalkılmaz. Mangal başında koca karılar, mahalle kahvelerindeki cühelâ hep bundan bahs ve şikâyet ederler. Hemedânî’nin bu sözleri de onlardan farksız ve daha manasızdır. Çünkü bakınız ne diyor:

“Kendi iklimimizden teneffüse mecbur olduğumuz havâ-yı vicdânî, onların mâyi‘-i semmdâr-ı hâkimiyetleri altında “tefessüh” etti.”

Gâh ü bî-gâh tasdik ve inkâr ettiği “vicdan” kelimesini besbelli söze çeşni vermek için burada yine kullanıyor. “Havâ-yı vicdânî”nin ne demek olduğunu haydi ferâsetimiz ile anlayalım... Fakat: “mâyi‘-i semmdâr-ı hâkimiyetleri altında tefessüh etti.” cümlesine bir mana tatbiki mümkün müdür? “Mâyi‘-i semmdâr-ı hâkimiyet” nedir? Bunun ne olduğunu yazan da bilmez. Bu hezeyan “reçete”sini kimse tahlil edemez. Şahabeddin Bey’e mürâcaat ediniz. O da cevap veremez. “Mâyi‘-i semmdâr-ı hâkimiyet bir sâniha-i belâhettir. Acemoğlunun dimağından, kaleminden öyle manasız sudur etmiş, sözün yalnız tantana-i savtiyyesi hoş görülerek yazılmıştır.

Şimdi şu deli saçmasına dikkat buyurunuz:

“Devlet-i ‘Osmâniyye doğduğu günden beri dilsizlik illetine duçar olmuş altı yüz senelik bir heyûlâdır ki hâricî kâinâtla vâkı‘ olan her temâsında mağlup ve münhezim olmuş, buna da dilsizliğinden başka hiçbir sebep bulunamamıştır.”

“Muhârebe” iki millet arasındaki temasların en şedididir. Buna daha kuvvetli manasıyla müsâdeme de denir. Demek devlet-i ‘Osmâniyye târîh-i teessüsünden beri hiçbir muhârebe kazanmamış... O halde acaba şimâlen Viyana’yı muhâsaraya kadar nasıl çıkmış? Ve cenûben Bahr-ı Sefîd sevâhilinden Tunus’lara bilmem nerelere kadar ne suretle tevsî‘-i mülk edebilmiş?

Mahalle mekteblerinde kırâat-i ibtidâiyye rahlesinde bulunan etfal bile belki bu hezeyanı etmez.

Devlet-i ‘Osmâniyye’nin dilsiz doğmuş, dilsiz büyümüş olduğu meselesine ben cevap vermeyeceğim. Onu Şahabeddin Bey’e havâle ediyorum. Aynı numaralı “Rûbab”ı bir sahîfe tersine çeviriniz. Meşhur bedî‘cimizin “Mâzî-i Lisan ve Edebiyyat” makalesinde şu sözlerine tesadûf edersiniz:

“Hâyır, mesele hiç de öyle değildir. Osmanlıların muazzam bir mâzî-i edebiyâtı, muazzam zengin bir lisanı vardır. Zâtî’ler, Necâtî’ler, Bâkî’ler, Fuzûlî’ler, Rûhî’ler, Nef‘î’ler, Sabrî’ler, Yahyâ Efendi’ler, “Dâğî’ler²⁶³ ve ilâ âhire”

Bu fihrist-i üdebâ ve şu‘arâya, muharririn müsaadesiyle, lisana sû-i te’sîrleri gayr-ı münker olan şimdiki “Bâğî’ler”i, “Hemedânî’ler”i de biz ilâve edelim. Hemedânî’nin iddiasınca devlet-i ‘Osmâniyye dilsiz doğmuş ve altı yüz senedir öyle kalmış, Şahabeddin Bey’in rivâyetince Osmanlıların muazzam zengin bir lisanı varmış... Hangisi doğru? Bu iki iddianın birinde, insana istigrabdan dudaklarını ısırtacak bir cehalet, affedersiniz, pek koyu bir eşeklik var.

Aynı mecmuada, bir sahîfe fâsıla ile bu tezâd-ı hamâkatları çekilir mi? Bu efendiler, kable’t-tahrîr, aralarında biraz olsun âheng-i efkâr husule getirmek için bari ne yazacaklarını konuşacak kadar kârî’lerine hürmet gösterebilirler. Birinin siyah dediğine öteki ak der ise, birinin sözünü öteki böyle esâsından çürütür ise, risâlede şâyân-ı i’timâd-ı ma‘lûmât namına ne kalır?

İşte bu türrehât-nâmenin adına “mecmua”, o satır yığınlarına “makale”, yazanlara da “muharrir” deniyor ki bizde matbuatın revaçsızlığı esbabını buralarda aramak lazımdır... Hemedânî gibileri muharrir olamaz. Olmaya özense de saçmadan ‘ârî bir satır yazamaz. Karaladığı sahâifi kurutur.

İnsilâb-ı rağbete sebep olur, hâsılı bir ‘akâmet-zâre çevirir. Böylelerine verilecek nasihat, yapılacak iyilik suratlarına iki tokat indirerek bir mektep kapısından içeri tıkmaktır... Çünkü tahsilsiz ma‘lûmât-fürûşluk seyyiesiyle bu hale

²⁶³ Dâ‘î’ler oldu Dâğî şerr-i kaleminden... (Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın notu)

geldik. At canbâz-hânelerinde halkın enzâr-ı temâşâsı önüne çıkarılacak hayvanat bile aylar, seneler ile talim ve terbiye görüyorlar...

Kıbtîler sokaklarda beş on paraya sıçrattıkları “ayı”lara, şebeklere bir terbiye-i ibtidâiyye veriyorlar. Hemedânî’de o da yok... Çünkü olsa Fatih’i, tabanca ile İstanbul’a soktuktan, ecnebîlere bir “mâyi’-i semmdâr-ı hâkimiyet” ifrâz ettirdikten sonra Osmanlıların bir lisana mâlikiyyetlerini katiyyen inkâr edemez. Vâsita-i beyânı olan Türkçeyi, hep o karaladığı satırları yok farz eyleyemez. Bunu demek, bunu inkâr etmek için şebeklerden daha câhil, daha hayvan olmalı...

Netice

Pek elim, fakat ne yapalım gözümüzün önünde... Devr-i sâbık izmihlâl-i ma‘ârifinin ‘âkibet-i tabî‘iyyesi... Otuz bu kadar sene cehl ile âlûde kaldık. İlme, ulemâya, fazla, füzelâya hasım olduk. Lisan bilenleri, nik ü bed âlemi biraz fark edenleri, hareketlerini vicdanlarıyla ölçebilecek kadar insanlıklarından haberdar olanları memlekete muzırr addıyla diyâr-ı ba‘îdeye sürdük.

Böyle bir muhitin ilim ve ahlak fideğinde yetişen Hemedânî’ler, hükûmet-i müstebidenin sevmeyişi, dış bilemediği “Kemal”leri, “Şinasi”leri, “Ziya Paşa”ları hâsılı bugünkü Türk dilinin babalarını kalem-i tezyîf ve tahkîrlere dolamayı medâr-ı iştihâr bir şeref-i edebî bildiler. Şimdi etraftan cehillerine tekrim, hamâkatlarına tebci, hıyânetlerine alkış bekliyorlar. İşte bu gibilerinin tohum-ı mevcûdiyyetleri turâb-ı matbû‘âtımıza o zamandan atıldı. Bunlar müzahrefât-ı fesâd içinde nümû-dâr olmuş, kendi cehillerinin tamamıyla gâfilî bûlehâdır. Terbiye-i harâset görmeden yetişen muzırr, tufeylî nebâtât-ı müstevliye gibi şimdi oradan buradan tenebbûte başladılar. Şimdiki zemîn-i matbû‘âtı inkişâflarına müsait buldular. Bu adamlar, kendilerinde olmayan her şeyi münkir, kendi kafalarında ne var ise bu âlemi ilmen, fennen, terbiyeten ona müftekir addeden, zavallılardır. Bugün “Shakespeare”leri, “Racine”leri, “Corneille”leri, “Goethe”leri bulsalar hâile-nüvîslikte niçin kendilerine takaddüm-i fazl ve dehâ göstermiş oldukları gayz ve hasediyle tepelemeye kalkarlar. “August Comte”ları, “Spencer”ları ele geçirseler felsefedeki çığırlarından dolayı cehl ve cinayetle ithamlarına yürürler. Kendilerine nisbetini bulamadıkları her şeyi hakir görürler. Nefislerine yabancı kalan bütün ma‘âlî ve mukaddesât-ı beşeriyye nazarlarında gayr-ı mu‘azzezdir. Yapamadıkları bir şeyi diğerlerinin yapabilmesine tahammül götüremezler.

Üdebâdan falan filan beylerin muktedir kalemleri yazar iken bizim gibileri artık sükût etmeli imişler... Acemoğlu böyle emrediyor. Bu husus Acem'in, Tatar'ın, Ahmed'in, Mehmed'in re'yine kalmış bir mesele değildir. Bu itibarı bir muharrire mensup olduğu milletin hey'et-i kâriesi verir. Muharirin bu emirdeki berât-ı ehliyyet ve istihkâkı da de eserleridir. Bunları telif hakk ve isti'dâdını da dimağından alır.

Bu husus bu kadar kat'î kavânîn-i tabî'yye ve zarûriyye ile ta'ayyün etmese Hemedânî gibi tulumbacılar bütün erbâb-ı kalemi, bütün müstahikkini susturup sadr-ı kelâm ve tahrîre yalnız kendileri kurulurlar...

Bir muharrire "Artık sen yazmayacaksın" tehdidine kalkmak Kânûn-i Esâsî'nin, hangi bendinde musarrahtır? Bu nokta-i dakîkayı bir Çakırcalı, Hemedânî'den elbette daha iyi bilir.

Şahabeddin Bey artık kalemleri kırılacakların tenkit namıyla i'lâmlarını yazıyor. Cihet-i icrâiyyeyi de Hemedânî gibilerine havâle ediyor.

"Hürriyet-i edebiye"mizin ne günlere kaldığını görünüz...

Çünkü bu gibileri her nerede ma'ârif-i hakîkiyye hüküm-fermâ ise orada kendilerine ekmek olamayacağını bilirler. İşte bunun için fazl ve ilimin, hakk ve hakikatin, mesâ'î-i ciddiyye erbabının hasm-ı bî-âmânıdır...

Ancak açtıkları "yara"ların içinde yaşayabilen mühlik mikroplar gibi meşgale-i dâimeleri, dişlerine kestirebilecek, rakik, serî'ü't-teessür, vücutlar aramak, diğerlerinin âsârından gasb-ı şöhrat etmektir.

Cür'et-i küstâhâneleriyle 'ilm ve edeb-i hakîkîyi kâmilten bastırarak boğabilirlerse meydân-ı galebenin cehl ve nâdânîye kalacağı ümidindedirler. Ötekine berikine: "Artık sen yazmayacaksın" "Yazar isen öldüreceğiz" tehdidatında bulunacak kadar gemi azıya aldılar...

Enzâr-ı dikkati üzerlerine celb için Namık Kemal'i inkâr ettiler. Dehâsını sıfıra indirdiler. Koca Osmanlılığı ebkem yaptılar. Birinin "beyaz"dır iddiasıyla mütehakkimâne haykırdığı bir şey için öbürü "siyah" diye bağırdı. Bu iki iddia da hakikattir. Fakat halkın hissi galattır, demekten çekinmediler. Bu tuhaflıklara hiç aldırın, sırttan bile olmadı.

Gayrın âsârı az ve çok okunuyor. Fakat bunlarınkine neden iltifat olunmuyor? Küplere binmeye, zehr-i gayzlarını en masum çehrelere, en güzel eserlere serpmeye başladılar. Yine muvaffakiyyet yok... Bu defa iyiden çemrendiler. Etraflarına:

–Beyler, efendiler bakınız... Biz öyle bir nev‘-i edebiyâtın hokkabazlarıyız ki bugüne kadar hakikat sanılan şeylerin butlânını ispatla âlemi mebhut bırakacağız... İşte nazariyyelerimizden bir tanesi: Lisanla edebiyat ayrı ayrı şeylerdir.

–Aman nasıl olur efendim? Ayrı ayrı olan her iki şeyden birinin ‘ademi farz olursa diğlerinin mevcudiyetine hâlel gelmemek icap eder. Bu en basit bir kâ‘ide-i mantîkiyyedir. Hâlbuki lisansız edebiyat kâbil-i tasavvur mudur? Lisan olmazsa “edebiyat”ın elyâf-ı mevcûdiyyeti ne üzerine dokunacaktır?

İtirazında bulunanların başlarından aşağı “Lalo”nun, “Guyau”nun anlayamadıkları o, koca koca cildlerini yağdırarak kafa göz yarmaya başladılar...

Bir adam, hatta büyük bir adam, yalnız başına farz edildiği surette bir şey sayılmaz, bir hükmü, bir tesiri hâiz olamaz. Âsârımız sırf kendi ibdâ‘ımız, semeremiz değildir. Bunlar bizde neşv ü nemâ buluyorlar fakat kökleri her tarafta turâb-ı tegaddîdedir. İtiraf edelim ki ahâlî bizim mu‘âvin-i tahrîrimizdir. “Edebiyyat”ın da “üdebâ”nın da âmili halktır.

Bu sözleri de ben söylemiyorum. Frenk üstatlarından naklediyorum. Bir sanatkâr hariçten bi’t-teessür bir i‘mâlde bulunur. Ve bu i‘mâliyle teessürâtını kısmen yine hârice iade etmiş olur. Menfa‘at-nâ-endîşliğin bu keyfiyyetin neresine ve dereceye kadar sığdırılacağı dakik bir hesap ve teemmüle muhtaçtır. Bir insan sırf kendi için görüp, kendi için düşünemez. Hariçle bir mübâdele-i dâimedir.

“Anatole France”ın:

Il n'y a que les fous qui parlent tout seuls je veux dire pour soi, et sans espoir d'agir sur des âmes.

Tercümesi

“Diğerlerinin ruhları üzerinde bir teessür icrâsı ümidinde bulunmaksızın, demek istiyorum ki, kendi kendine ve yalnız kendi için ancak deliler söylenirler.”

Sözleri tenvîr-i müdde‘â için güzel bir hükmü hâizdir.

Memâlik-i mütemeddinede sağırların, dilsizlerin, a‘mâların okutturulduğu ve hayvanat için bile bir nevi usûl-i kırâat tasavvur edildiği şu zamân-ı intibahta, biz, bütün havas ve melekâtına sahip vatandaşlarımızın tenvirlerini düşünmeyelim. Avam için edebiyat olmaz diyelim ve tedrîs, tahsîl-i nâsı Frenk hikmet-i bedî‘asındaki “menfa‘at-nâ-endîş” mes‘ele-i muğlakasına ta‘lîken duralım...

Heves-i tahsîl göstereceklerle, işte “Charles Lalo”nun *Les sentiments esthétiques* eserinden başlamak lazım geldiğini ve Einfühlung Alman “sempati”sini bilmeden ve “Hegel”in *Le but de l’homme dans l’art, est de retrouver dans les objets extérieurs son propre moi*.

Tercümesi

“İnsanın sanattaki maksadı, eşyâ-i hâriciyyede kendi enâ’iyyet-i mahsûsasını bulmaktır...” cümlesindeki tasavvuf-ı bedî’îsini anlamadan yahut ki anlamaya muvaffakiyyet hâsıl olamazsa menfa‘at-nâ-endîşlik nazariyyesini üç defa okuyup üfleyerek anlaşılamayan satırları zihin açıklığı ve şifâ niyetine yutmadan sanattan ve edebiyattan bahsetmenin bir nevi hayvâniyyet-i “Hemedânîyye”²⁶⁴ olacağını bildirelim.

Bu âlemde mugfil şarlatanlara cüret veren husus, iğfâle müsta‘idd erbâb-ı safvetin kesretidir. Aldanan olmasa idi, aldatanlar cesâret-i iğfâlde bu derece-i bî-insâfâne varamaz binaenaleyh dünya terakkisinden bu kadar geri kalmazdı.

Şarlatanların “kolera”sı envâr-ı ‘ilm ve hakikattir. Onun için erbâb-ı iz‘ânı hasım tanırırlar. Bülehâ ile dost olurlar. Bütün denizler, göründükleri gibi su değil, bunlar hep birer sath-ı mütehaccirdir demeyi menfa‘at-i mantikiyyelerine muvâfık görseler böyle bir iddiaya kalkmaktan sıkılmazlar. Butlanı zâhir bu herzeve muhitimizde aldanana da bulunur...

Bunlar cinnet-i şöhretle o derece muzdarib-i hâsirûndandır ki herçi-bâdâ bâd iştihar için bir sabah güneşin garbdan doğacağını işâ‘aya kalkmalarına bile şaşılmaz... Afîtab yine matla‘ından zuhur edince bu tekzibine karşı onu ısırmak gayzıyla maşrıka doğru diş gıcırdatmaktan, hatanın seyr-i nücûmda olduğunu ispat için felekiyyatı zir ü zeber edecek kavânîn-i ‘indiyye ve iğfâliyye serdinden çekinmezler... Ve yine dinleyenler olur.

Hep münekkit kesildik. Fakat bugün yıkmaktan ziyade yapmaya muhtacız... Elleri vesîka-i liyâkat olarak beş on mısra, birkaç “fantaziyye” ile yaygaracılığa çıkanlar bu berât-ı ehliyyetlerini âlemi tahkir için bir imtiyâz-ı mahsûs gibi telakki ediyorlar.

²⁶⁴ Bu terkip de Hemedânî’nin hilkati gibi falso olarak intihab edilmiştir. Hayvâniyyet-i edebiyemiz için bu herifin şahsiyyetinden daha galiz bir timsal gelmemiştir ve gelemmez. (Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın notu)

İddialarına bakılır ise bunlar her şey imişler... Fakat ben, içimizde bir şey olmak liyâkatinde çok kimse göremiyorum. Haniya aramızda bir başına kâmuslar yazan Şemseddin Sami'ler? Haniya kütübhane-i millete 400 cilt eser bırakan Ahmed Midhat'lar? Haniya tercî' ve terkîb-i bendlerinin birçok masâri'î durûb-ı emsâl sırasına geçen Ziya Paşa'lar, haniya menfâsında tahlîs-i vatan eninleriyle ölen Kemal'ler?.. Haniya... Haniya...

Etraftan: “Biz yok muyuz?... Biz yok muyuz?..” iddi'â-yı mevcûdiyyetiyle feryatlar koparak üzerime birçok kızgın gözlerin açıldığını, keskin dişlerin gıcırdadığını görüyorum...

Evet... İşte bağıryorum... Yoksunuz... İçinizde belki fazl ve iktidar sahipleri bulunur. Fakat memlekete müfid olacak ciddi hamiyetler nâdir... Ender...

Gazetelere, sekiz makâle-i siyâsiyye yazdıktan sonra vâflık bekleyenler, meclis riyâsetleri kollayanlar, vatana bir verip yüz almaya bakan murâbahacılara benzerler...

Kudret ve nâmûs-ı kalemîlerine mu'tekid olduğum imzalar büsbütün yok değil... Fakat neşriyyât-ı müfidelerine zemin ve zaman mı müsait değildir? Nedir? Bilemem... Memleketin bugünkü şedîd zarûret-i fikriyyesine karşı pek mümsik ve mütereddid davranıyorlar... Bi'l-istihkâk vazifedar asıl kalemler âtıl durunca nâmiye-i 'irfâna Hemedânî gibi tufeylat üşüşüyor...

Hele dokunmadan çınlar boş nâkuslara benzeyen “Şahabeddin”ler tefennünleriyle öğünmek için Fransızca birçok müellifler ve kitaplar sayacaklarına yalnız *Désintéressement* lügatini, bu tek kelimenin manasını hakkıyla öğrenebilmiş ola idiler, nâsın en acil ihtiyâcât-ı tenevvürüne bu menşur bedî'î arasından bakıp hüküm vermek hiffetine düşmezlerdi...

19 Temmuz 1329 Heybeliada

Bitti

4. SONUÇ

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Cadı* romanına yönelik tartışmaların incelendiği bu çalışmada öncelikle Gürpınar'ın eserine yönelik eleştirilere cevap vermek amacıyla yazdığı *Zamâne Münekkitlerine Cevap: Cadı Çarpıyor* ve *Şekâvet-i Edebiyye* adlı eserleri Latin alfabesine çevrilmiştir. Daha sonra bu eserden yola çıkılarak yazara yöneltile eleştirilerin başlangıç noktası olan *Rûbab* dergisindeki yazılar incelenmiş ve bu yazılardaki önemli kısımlar tespit edilerek Latin alfabesine çevrilmiştir.

Çalışmanın sonraki aşamalarında tartışmanın *Rûbab* sayfaları dışında kalan kısmına ulaşmak için bu konuda daha önce yapılmış çalışmalar taranmış ve bu tartışmalarla ilgili üç kitap, iki makale ve bir şiire ulaşılmıştır. Bu eserler de detaylı bir şekilde incelenerek tartışmaların kronolojik bir sıralaması yapılmış, tartışma için önem arz eden konular tespit edilmiştir. Çalışmanın birinci kısmında genel hatlarıyla özetlenen bu kaynaklar, ikinci bölümde eserden yapılan alıntılarla etraflı bir şekilde incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Zamâne Münekkitlerine Cevap: Cadı Çarpıyor* ve *Şekâvet-i Edebiyye* adlı eserlerinin Latin alfabesine aktarılmış metinlerine yer verilmiştir. Bu eserler Latin alfabesine aktarılırken bu alanda daha önce yapılmış iki çalışmaya ulaşılmıştır. Kemal Bek tarafından Özgür Yayınları adına hazırlanan ilk çalışmada metinlerin sadeleştirildiği, orijinal haline yer verilmediği görülmüştür. Ayrıca eserin Osmanlıca okumasında bazı atlanmış cümleler, yanlış okunmuş ya da okunamamış kelimeler tespit edilmiştir. Çalışmanın bir diğer eksik yönü ise Gürpınar'ın eserlerinde yer alan bazı yabancı sanatçı ve eser isimlerinin tespit edilemedikleri için okunuşlarına göre yazılarak verilmesidir. Bu tez çalışmasında eserlerde geçen tüm yabancı sanatçı ve eser isimleri kim oldukları tespit edilerek orijinal yazılışlarına göre verilmiştir.

Cadı romanını yayımlayan Everest Yayınları romanın sonunda yazarın *Cadı Çarpıyor* adlı eserine de yer vermiştir. Orijinal metne sadık kalınarak yapılan bu çalışmada da okuma yanlışlarına rastlanmaktadır. Ayrıca yine tespit edilemeyen bazı sanatçı isimlerinin okunduğu şekliyle verildiği görülmüştür.

Çalışmada incelenecek metinler Latin alfabesine çevrildikten sonra bu metinlerden yola çıkılarak 1913-1914 yıllarında Türk edebiyatında eleştiri türünde verilen eserlerin içeriği ve üslubu hakkında fikir edinilmeye çalışılmıştır. Ayrıca o dönemde bir sanatçının ve eserin nasıl eleştirildiği, eleştirilen sanatçının kendini nasıl savunduğu hakkında bilgi sahibi olunmuştur.

Tartışmaların başlangıcında Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Cadı* romanında olayların akışını keserek okuyucuya gereksiz bilgiler verdiği, romandaki olayları birbirine iyi bağlayamadığı için eleştirilmiştir. Ancak daha sonra bu eleştiriler sanatçının diğer eserlerini de içine alacak şekilde genişletilerek yazar, roman karakterlerinin iç dünyalarını iyi yansıtamamakla, para kazanmak için alelacele yazmakla ve eserlerinde özensiz bir üslup kullanmakla suçlanmıştır.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ı eleştiren *Rûbab* cephesi, sanatçının eserlerinde tuhaf kişilere ve birtakım entrikalara yer vermesi bakımından romantik olduğunu iddia etmişler ve onun realist bir sanatçı olarak nitelendirilmesine karşı çıkmışlardır.

Şahabeddin Süleyman ve arkadaşları bir taraftan Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın eserlerini eleştirirken diğer taraftan “Avam için sanat olamaz.” ve “Sanat menfaat-na-endîştir.” görüşlerine aykırı davrandığı için Gürpınar'ın edebiyat anlayışını eleştirmişlerdir. Ayrıca yazarı Batı'daki edebiyat ve estetik kuramlarını bilmediği gerekçesiyle küçümsemeye çalışmışlardır.

Hüseyin Rahmi'nin *Cadı Çarpıyor* isimli eleştirisinin baş kısmında yer verdiği “Lisânımızda sâdeliğin elzemiyet ve ehemmiyyeti cidden bilindiği günü edebiyat başlamış olacaktır.” sözleri üzerine Gürpınar'ın muarızları sanatçının bu görüşüne karşı çıkmışlar ve dil konusunda kendi görüşlerini ortaya koymuşlardır. Bu nedenle incelenen metinlerden yola çıkılarak tartışmaya katılan sanatçıların dil anlayışı hakkında bilgi sahibi olmak mümkün olmuştur. Hüseyin Rahmi, Tevfik Mecdi ve Sadri Nûzhet Akalınoglu sade bir dili savunurken Şahabeddin Süleyman ve diğer *Rûbab* dergisi yazarları sade bir dil anlayışını eleştirmişler, edebiyatımızda başarılı olmuş pek çok sanatçının eserlerini sanatlı bir dille yazdığını iddia etmişlerdir.

Başlangıçta Hüseyin Rahmi'nin *Cadı* romanından yola çıkılarak üslup, dil, estetik, “avam için sanat” sanatın “menfaat-nâ-endîş” olması gibi konuların ele alındığı bu tartışmalarda yazarlar öfkelerine yenik düşerek birbirlerine karşı ağır ifadeler kullanmaya başlamışlardır. Bu nedenle mesele zaman geçtikçe bir romanın

veya bir yazarın, edebi yönden tenkit edildiği bir tartışma olmaktan çıkıp yazarların birbirlerinin şahsına, milletine, diline hakaret ettiği bir münakaşa haline gelmiştir.

Cadı romanı etrafındaki tartışmalarla okuyucuların ilgisini çekmeye çalışan *Rûbab* dergisi cephesi, tartışmanın devam etmesi için sürekli yeni tartışma konuları ortaya atmaya ve farklı kişileri tartışmaya dâhil etmeye gayret göstermiştir. Tartışmanın büyümesi için Mevhibe Ziya'nın Şahabeddin Süleyman'ın görüşlerine muhalif olan iki yazısına *Rûbab* dergisinde yer verilmiş, ayrıca Hüseyin Rahmi'nin Ali Naci'nin Acem olduğu ve dili doğru bir şekilde kullanamadığı tarzındaki eleştirileri tüm İranlılara mal edilmeye çalışılmıştır.

Cadı romanı tartışmalarında kaleme alınan son eser olan *İsyân*, tartışmaların geldiği noktayı göstermektedir. Edebi bir tartışma en sonunda Türk-İran tarih ve medeniyetinin mukayese edildiği bir tartışma haline gelmiştir. Bunda tartışmaların yaşandığı dönemde gelişmeye başlayan Milli Edebiyat anlayışının da etkisi olduğu savunulabilir. Hüseyin Rahmi'nin dilde sadeleşmeyi, yazı dili ile konuşma dili arasındaki farklılığın giderilmesini savunan görüşleri ve Sadri Nüzhet Akalınoglu'nun Türk ırkının üstünlüklerini sayan yazıları, Milli Edebiyat ve Türkçülük anlayışlarının tartışmaya katılan sanatçılar arasındaki yansımalarını göstermesi açısından önemlidir.

Bu tartışmalarda dikkat çeken bir diğer konu yazarların Batılı edebiyat teorisyenlerini yakından takip etmeleridir. Her sanatçı eleştirdiği kişi karşısında üstünlüğünü ispatlamak için Batı edebiyatının ünlü eleştirmen ve kuramcılarının eserlerine başvurmakta, muarızını ne kadar bilgili olduğuna inandırmak için pek çok sanatçı ve eser adı saymakta, günümüzde adlarına pek sık rastlanmayan Batılı sanatçıların eserlerini dahi Fransızca asıllarından okuyup değerlendirmektedir.

Bu tez, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Cadı* romanı etrafındaki tartışmaları kapsamlı bir şekilde ele almak amacıyla hazırlanmıştır. Ancak incelenen kaynakların hacim bakımından fazla olması sebebiyle Gürpınar'ın eleştiri yazıları ile bu konuda *Rûbab* ve *Büyük Duygu* dergilerinde yayımlanan makaleler ayrıntılı bir şekilde incelenirken Hemedanizade Ali Naci, Tevfik Mecdi, Sadri Nüzhet Akalınoglu'nun eserlerindeki tüm görüşlere değinilmemiş, sadece tartışmanın seyri açısından önemli görülen kısımlar aktarılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın, Türk edebiyatındaki edebi tartışmalar veya Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın eleştiri yazıları konusunda çalışma yapacak kişilere kaynak teşkil etmesini ve bu konuda yapılabilecek yeni çalışmalara fikir vermesini temenni ediyoruz.

KAYNAKÇA

Akalınoğlu, Sadri Nüzhet. **Cadı Münasebetiyle Feth-i Meyyit'e Cevap: İsyân**. İstanbul: Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, 1329/1914.

“Bizde Tenkit”. **Büyük Duygu**. s. 22 (13 Teşrinisani 1329): 353-354.

“Cadı Mes’alesi Etrâfında İntibâât-ı Efkâr”. **Rûbab**. s. 84 (t.y): 570-576.

Cemal Nadir. “Bir İzah”. **Rûbab**. c. II, s. 62 (29 Mayıs 1329): 298-299.

_____. “İtizâr-ı Mahsûs”. **Rûbab**. s. 82 (t.y): 541.

Göçgün, Önder. **Hüseyin Rahmi Gürpınar**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.

_____. “Gürpınar, Hüseyin Rahmi”. **TDV İslam Ansiklopedisi**. c. 19. Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yay., 1999: 324-326.

Gökman, Muzaffer. **Hüseyin Rahmi Gürpınar: Açıklamalı Bibliyografya**. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1966.

Gürpınar, Hüseyin Rahmi. **Cadı**. İstanbul: Kitâbhâne-i Askerî-İbrahim Hilmi, 1330.

_____. **Şekâvet-i Edebiyye**. İstanbul: Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, 1329.

_____. **Zamane Eleştirmenlerine Cevap Cadı Çarpıyor-Şakavet-i Edebiyye Edebiyat Haydutluğu**. sad. Kemal Bek. İstanbul: Özgür Yay., 1998.

_____. **Zamane Münekkitlerine Cevap: Cadı Çarpıyor**. İstanbul: Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, 1329.

H. Said M. “Gavgâ-yı Üdebâ”. **Büyük Duygu**. s. 23 (28 Teşrinisani 1329): 375-376.

Hakkı Tahsin. “Müdafaalardan Sonra...”. **Rûbab**. s. 82 (t.y): 542-547.

_____. “Müdafaalardan Sonra...”. **Rûbab**. s. 83 (t.y): 560-565.

_____. “Müdafaalardan Sonra...”. **Rûbab**. s. 84 (t.y): 578-582.

Hemedanizade Ali Naci. “Cadı Hortladı!!!”. **Rûbab**. c. II, s. 61 (23 Mayıs 1329): 281-292.

_____. “Cadı Hortladı!!!”. **Rûbab**. c. II, s. 62 (29 Mayıs 1329): 303-305.

- _____. **Feth-i Meyyit: Şekâvet-i Edebiyye'ye Cevapnâme**. İstanbul: Matbaa-i Şems, 1332/1913.
- Karacan, Ali Naci. "Suya Sabuna Dokunmadan Bir Roman Münasebetiyle". **İkdam Gazetesi**. 15 Mart 1939.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. **Gençlik ve Edebiyat Hatıraları**. 1. bs. Ankara: Bilgi Yay., 1969.
- Mevhibe Ziya. "Cadı Hakkında". **Rûbab**. c. II, s. 54 (3 Nisan 1329): 167-168.
- _____. "Şahabeddin Süleyman Bey'e". **Rûbab**. c. II, s. 56 (3 Nisan 1329): 206.
- Ozansoy, Halit Fahri. **Edebiyatçılar Geçiyor**. Ankara: Türkiye Yayınevi, 1967.
- Polat, Nazım Hikmet. "Hüseyin Rahmi'nin Cadı Romanı Hakkında Münakaşalar". **Türk Dünyası Araştırmaları**. s. 21 (Aralık 1982): 187-216.
- _____. "II. Meşrutiyet Devri Türk Kültür, Edebiyat ve Basın Hayatının Bir Yansıtıcısı Olarak Rûbab Dergisi". **Türklük Bilimi Araştırmaları**. s.14 (Güz 2003): 7-41.
- Sağlam, M. Halil. "II. Meşrutiyet Dönemi Türk Basınında 'Rûbab' Dergisinin Yeri ve Önemi". **Bahkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. c.12, s. 21 (Haziran 2009): 434-440.
- Şahabeddin Süleyman. "Bir Kitâb-ı Şütûm". **Rûbab**. c. II, s. 62 (29 Mayıs 1329): 294-296, 298.
- _____. "İtiraza Cevap". **Rûbab**. c. II, s. 54 (18 Nisan 1329): 168-169.
- _____. "Son Bir Eser: Cadı". **Rûbab**. c. II, s. 54 (14 Mart 1329): 117-119.
- Tanju, Sadun. **Doludizgin - Ali Naci Karacan: Bir Gazetecinin Hayatı**. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları: 2011.
- Tansel, Fevziye Abdullah. "Hüseyin Rahmi" . **TDV İslâm Ansiklopedisi**. cüz 46. c. 5. İstanbul: MEB Yay., 1977: 655-663.
- Tarhan, Abdülhak Hamit. "İhkâk-ı İstihkâk". **İkdam Gazetesi**. 27 Mart 1922.
- TDK. "Kısaltmalar Dizini".
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&id=198:Kisaltmalar-Dizini&catid=50:yazm-kurallar [19.01.2015]
- Tevfik Mecdi. **Recm: Cadı Meselesine Dâir**. İstanbul: Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, 1329/1914.

Yavuz, Ayşe Duygu. “Fecr-i Ati'nin Edebi Faaliyetleri Çerçevesinde Rûbab Mecmuası'nda Öne Çıkan Edebiyat Tartışmalarının Değerlendirilmesi”. **Turkish Studies**. c. 8/4 (Bahar 2013): 1449-1459.

Yazıcı, Tahsin. “Hüseyin Daniş”. **TDV İslam Ansiklopedisi**. c. 18. Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yay.,1998: 540.

Yücebaş, Hilmi. **Bütün Cepheleriyle Hüseyin Rahmi**. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri, 1964.

ÖZ GEÇMİŞ

SERPİL DEMİRKAYA

15.08.1975 tarihinde İstanbul'un Bakırköy ilçesinde doğdu. İlköğretimini Siyavuşpaşa İlkokulunda, ortaöğretimini ise dışarıdan sınavlara girerek tamamlayıp 1997 yılında Boğaziçi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde lisans eğitime başladı. 2002 yılında bu bölümden mezun olduktan sonra çeşitli özel eğitim kurumlarında Türk dili ve edebiyatı öğretmeni olarak çalıştı. 2012 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi Türk Edebiyatı programında yüksek lisans eğitime başladı. Aynı yıl Yıldız Teknik Üniversitesinden pedagojik formasyon eğitimi alarak 2013 yılında Gaziosmanpaşa Anadolu İmam Hatip Lisesinde Türk dili ve edebiyatı öğretmeni olarak göreve başladı. 2015 yılında Yrd. Doç. Dr. Ali Yıldız danışmanlığında “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Cadı Romanı Etrafındaki Edebi Tartışmalar” başlıklı tez çalışmasını tamamladı.